

ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲೂ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲೂ ಇವರು ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಸಮಾಜವಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವೇದಿಕೆ ಎಂಬುದರ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಇವರು (1962).

ನಂದಾ ಅವರು ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 1922 ರಿಂದ 1946ರವರೆಗೆ ಇವರು ಅಹಮದಾಬಾದ್ ಜವಳಿ ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಕ್ಕೂ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನ್ ಮಜ್ದೂರ್ ಸೇವಕ್ ಸಂಘಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು. 1947ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಟ್ರೇಡ್ ಯೂನಿಯನ್ ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲು ಕಾರಣರಾದ ಪ್ರಮುಖರಲ್ಲಿ ಇವರೊಬ್ಬರು. ಇವರು ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾರ್ಮಿಕಕ್ಷೇಮದ ಅನೇಕ ವಿಧೇಯಕಗಳು ಮಂಡಿತವಾದುವು. ಇವರು 1937-39ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ಸಂಸದೀಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು; 1948-50ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯ ಕಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ವಸತಿ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರು; 1950-51ರಲ್ಲಿ ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗದ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಮರುವರ್ಷ ಯೋಜನಾ ಮಂತ್ರಿಯಾದರು. 1952ರಿಂದ 1957ರವರೆಗೆ ಯೋಜನೆ, ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಇತರ ಖಾತೆಗಳು ಇವು: ಕಾರ್ಮಿಕ, ಉದ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಯೋಜನೆ (1957-63), ಗೃಹ (1963-66) ಮತ್ತು ರೈಲ್ವೆ (1970-71).

1964ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದಾಗ (ಮೇ27), ಲಾಲ್ ಬಹಾದೂರ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರು ಪ್ರಧಾನಿ ಆಗುವವರೆಗೂ (ಜೂನ್ 11) 1966ರಲ್ಲಿ ಲಾಲ್ ಬಹಾದೂರ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ (ಜನವರಿ 11) ಇಂದಿರಾಗಾಂಧಿಯವರು ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗುವ ತನಕವೂ (ಜನವರಿ 24) ಇವರು ಹಂಗಾಮಿ ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸಂಪುಟದ ಹಿರಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಕಸ್ತೂರಿ ಬಾ ಸ್ಮಾರಕ ಟ್ರಸ್ಟಿನ ಟ್ರಸ್ಟಿಯಾಗಿ ದುಡಿದರಲ್ಲದೆ ಭಾರತ ಸೇವಕ ಸಮಾಜದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಭಾರತ ಸಾಧು ಸಮಾಜದ ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. 1971ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 27ರಿಂದ ಸಿಟಿಜನ್ಸ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. 1977ರಲ್ಲಿ ಇವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದರು. ಇವರಿಗೆ 1997ರಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರತ್ನ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿತು.

ಇವರದು ಸರಳಸ್ವಭಾವ, ನೇರ ವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ದಿಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಇವರು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸಚಿವರಾಗಿದ್ದಾಗ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡುವ ಪಣತೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸದಾಚಾರ ಸಮಿತಿಗಳನ್ನೂ ಜಾಗೃತ ಮಂಡಲಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿ ತೀವ್ರತಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಗುಲ್ಬಾರಿಲಾಲ್ ನಂದಾ 1998ರಲ್ಲಿ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. (ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಂ.)

ಗುಲ್ಬರ್ಗ : ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ; ತಾಲ್ಲೂಕು- ಅವುಗಳ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಗರ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಯಾದಗಿರಿ, ರಾಯಚೂರು, ಬೀದರ್, ಕೊಪ್ಪಳ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆ: ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. 1956ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮರುವಿಂಗಡಣೆಯಾದಾಗ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಉಳಿದರೆಡು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಬೀದರ್ ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೀದರ್ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಉಸ್ತಾನಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಇವು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಜಲಪುರ, ಆಳಂದ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಚಿಂಚೋಳಿ, ಚಿತ್ತಾಪುರ, ಚೇವರ್ಗಿ ಮತ್ತು ಸೇಡಂ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ 16,224 ಚ.ಕಿಮೀ, ಜನಸಂಖ್ಯೆ 25,64,892 (2011).

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗ ದಖನ್ ಟ್ರಾಪ್ ಶಿಲಾಪ್ರದೇಶ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧ್ಯದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭೀಮಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಶೇಲ್ ಪದರಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದ ಅಂಚಿನ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಪೆನಿಸ್ಸುಲರ್ ನೈಸ್ ಮತ್ತು ಧಾರವಾಡ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ದಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯ ಭಾಗ. ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ 300ರಿಂದ 600ಮೀ. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಸೇಡಂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 600 ಮೀಗಿಂತ ಎತ್ತರವಾಗಿವೆ. ಆಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನೆಲ ಏರುತಗ್ಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಲ್ಲ. ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯೊಂದು ಆಗ್ನೇಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸು. 90ಕಿಮೀ ದೂರವಾಗಿದೆ.

ಸೇಡಂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಬೆಟ್ಟಗಳುಂಟು. ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಿಪ್ಸಂ, ಚಿಂಚೋಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪುಲ್ವರ್ನ್ ಅರ್ತ್ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಸಿಮೆಂಟ್ ಕೈಗಾರಿಕೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲುಂಟು. ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಲು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳು ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ಭೀಮಾ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಎಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಹರಿದು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನದಿಯ ಉದ್ದ ಸು.160 ಕಿಮೀ. ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಾರಾಯಣ ಪುರದಿಂದ ಸು.3 ಕಿಮೀ ಕೆಳಗೆ ಈ ನದಿಯ 60 ಮೀ ಎತ್ತರದ ಜಲದುರ್ಗ ಜಲಪಾತವಿದೆ. ಭೀಮಾ ನದಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲೆಯ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹರಿದು ಅನಂತರ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು 219ಕಿಮೀ ದೂರ ಸಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಗೆ ಸೇರುವುದು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅಭಜಲಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ 24ಕಿಮೀ ದೂರ ಹರಿದು ಅಭಜಲಪುರಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನದಿಯನ್ನು ಸೇರುವ ಬೋರಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಉಗಮಿಸಿ ಅಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ 88ಕಿಮೀ ದೂರ ಹರಿದು ಅಭಜಲಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗಾಣಾಪುರದ ಬಳಿ ಭೀಮಾನದಿಗೆ ಸೇರುವ ಅಮರಜ ನದಿ, ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸು.64ಕಿಮೀ ದೂರ ಹರಿದು ಚಿತ್ತಾಪುರದ ಹುನಗುಂಟ ಗಾಮದ ಬಳಿ ಭೀಮೆಯನ್ನು ಕೂಡುವ ಕಾಗಿಣಾ ನದಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕಾಗಿಣಾ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುವ ಮುಲ್ಲಾಮಾರಿ ಇವು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ನದಿಗಳು. ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ಭೀಮಾ ನದಿಗಳ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಯುಗುಣ ಶುಷ್ಕ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯಕರ. ಇಲ್ಲಿಯ ಹವಾಗುಣ ದಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯ ಮಾದರಿಯದೇ ಆಗಿದೆ. ಫೆಬ್ರುವರಿಯಿಂದ ಜೂನ್ ಆರಂಭದವರೆಗೆ ಬೇಸಗೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ಅಂತ್ಯದ ವರೆಗೆ ಮಳೆಗಾಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾರ್ಷಿಕ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆ 715.5ಮಿಮೀ. ಡಿಸೆಂಬರಿನಿಂದ ಫೆಬ್ರುವರಿಯವರೆಗೆ ಚಳಿಗಾಲ. ಆಗಿನ ಮಧ್ಯಕ ದೈನಿಕ ಗರಿಷ್ಠ ಉಷ್ಣತೆ 14.8⁰ಸೆಂ. (58.6⁰ಫ್ಯಾ.) ಮೇ ಅತ್ಯಂತ ಉಷ್ಣತೆಯ ತಿಂಗಳು. ಆಗಿನ ಮಧ್ಯಕ ದೈನಿಕ ಗರಿಷ್ಠ ಉಷ್ಣತೆ 40.6⁰ಸೆಂ (105.1⁰ಫ್ಯಾ.). ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಹಗಲಿನ ಉಷ್ಣತೆ 45⁰ಸೆಂ. (113⁰ಫ್ಯಾ.) ವರೆಗೂ ಏರುವುದುಂಟು.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದ ಪರ್ಣಪಾತಿ ಕಾಡು ಒತ್ತಾಗಿದ್ದು ತೇಗ, ಬೀಟೆ, ನಲ್ಲಮಡ್ಡಿ, ಹುರಗಲು ಮರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುರುಚಲು ಕಾಡು ಸೌದೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯುಕ್ತ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ 696 ಚ.ಕಿಮೀ. ಇದು ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೇ.4ರಷ್ಟು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶೇ.41ರಷ್ಟು ಭಾಗ ಚಿಂಚೋಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಚೌಬೀನೆ, ಸೌದೆ, ಬೀಡಿ ಎಲೆ, ಚರ್ಮ ಹದಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೋಗಟೆ, ಸೀತಾಫಲ, ಚೇನು ಮೇಣ, ಹಣ್ಣುರಾಳ, ಗೋಂದು, ಹುಳಿ, ಸೀಗೆ ಇವು ಕೆಲವು ಅರಣ್ಯೋತ್ಪನ್ನಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು ಅಷ್ಟೇನೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

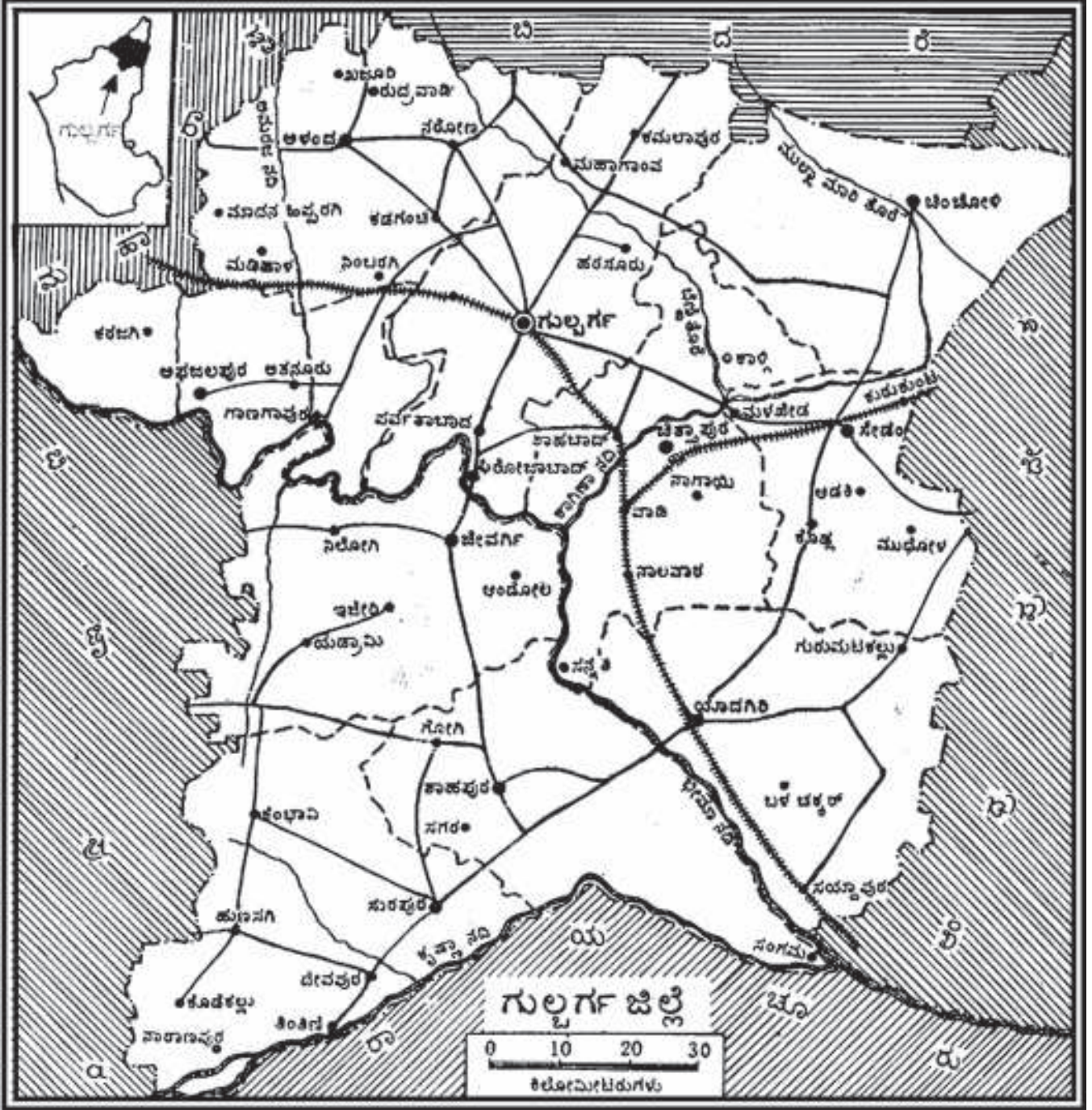
ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವನ್ಯಮೃಗಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋತಿಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಚಿರತೆಗಳೂ ಕಿರುಬಗಳೂ ಉಂಟು. ಹುಲಿಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿಂಚೋಳಿಯ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಡಿಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳಿಂದ ಪೈರುಗಳಿಗೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಕತ್ತೆಕಿರುಬ, ತೋಳ, ಕಾಡುನಾಯಿ, ಜಿಂಕೆ, ನರಿ ಇವೆ. ಗಿಣಿ, ಮೈನಾ, ಮರಕುಟುಕ, ನವಿಲು, ಗೂಬೆ, ಹದ್ದು, ಹಾಡುವಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಪಾರಿವಾಳಗಳು ಬಹುತೇಕ ವಿರಳವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಗೋಸುಂಬೆ, ಚೇಳು, ಚಿಪ್ಪುಹಂದಿ, ನಾಗರಹಾವು, ಮಂಡಲದಹಾವು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಅಚ್ಚಕಪ್ಪಿನ, ಸಾಧಾರಣ ಕಪ್ಪಿನ, ಕೆಂಪುಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಜೇಡಿಯು, ಜಂಜಿನ ಮತ್ತು ಮೆಕ್ಕಲಿನ ಮಣ್ಣುಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಒಳಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಚೇವರ್ಗಿ, ಚಿತ್ತಾಪುರ, ಸೇಡಂ ಮತ್ತು ಚಿಂಚೋಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣುಗಳು ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು ಸಾಧಾರಣ. ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಹೊಳೆಗಳ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾ ಮೇಲ್ದಂಡೆ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಚಂದ್ರಂಪಳ್ಳಿ, ಭೀಮಾನದಿ, ಅಮರಜ, ಬೆಣ್ಣೆತೊರೆ, ಮುಲ್ಲಾಮಾರಿ, ಮುಧೋಳ, ಕಾಗಿಣಾ, ಇಂದನಕಲ್ ಇವು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗತವಾಗಿರುವ, ಆಗುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ನೀರಾವರಿ ಯೋಜನೆಗಳು. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ

ಜೋಳ, ತೊಗರಿ, ಸೇಂಗಾ (ಕಡಲೆಕಾಯಿ), ಬತ್ತ, ಹತ್ತಿ, ಗೋದಿ ಮತ್ತು ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮುಖ್ಯ ಬೆಳೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರ್ಲಿ, ಮುಸುಕಿನ ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಹೆಸರು, ತೊಗರಿ, ಕಬ್ಬು, ಹರಳು, ಎಳ್ಳು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಈರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹೊಸ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಬೆಳೆದುಬಂದಿವೆ. ಅನೇಕ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧುನಿಕ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಘಟಕಗಳು ಇವೆ. ಮರದ ಪೀಠೋಪಕರಣಗಳ, ಮರ ಕೊಯ್ಯುವ ಕಾರ್ಖಾನೆ, ಚರ್ಮ ಹದ ಮಾಡುವುದು, ಚರ್ಮದ ಪಾದರಕ್ಷೆ,

ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೀನು ಸಾಕುವ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಶುಪಾಲನೆಯೂ ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೃಹೋದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ನೇಕಾರಿಕೆ ಮುಖ್ಯ. ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆ, ಸೀಗೆ, ಮಸಾಲೆ, ಗಂಧದಣ್ಣೆ, ಬೀಡಿ ಕಟ್ಟುವುದು-ಇವು ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಹಳೆಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು. ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ

ಜೀಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ 129ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು,11 ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು,140 ಕೈಗಾರಿಕಾ ಶೆಡ್ಡುಗಳು ಇವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರಗಳಿದ್ದು ಸೂಕ್ತ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಸೇಡಂ, ಚಿತ್ತಾಪುರ ಮತ್ತು ಸಯ್ಯಾಪುರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಿತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿದ್ದು ವಾಣಿಜ್ಯೋದ್ಯಮಿಗಳಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವು ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಶಾಹಬಾದಿನ ಸಿಮೆಂಟ್ ಕಾರ್ಖಾನೆ, ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಜವಳಿ

ಗಿರಣಿ, ಎಣ್ಣೆ ಗಿರಣಿ - ಇವು ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು. ಇವಲ್ಲದೆ ಸಣ್ಣ ಗಾತ್ರದ ಅನೇಕ ಆಧುನಿಕ ಉದ್ಯಮಗಳಿವೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬ್ರಾಡ್‌ಗೆಜ್ ರೈಲು ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರದ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋಗುವ ಮುಂಬಯಿ- ರಾಯಚೂರು ಮಾರ್ಗವೊಂದು; ವಾಡಿಯಿಂದ ಸಿಕಂದರಾಬಾದಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು. ಯಾದಗಿರಿ, ವಾಡಿ, ಶಾಹಬಾದ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಮುಖ್ಯ ನಿಲ್ದಾಣಗಳು. ವಾಡಿ-ಸಿಕಂದರಾಬಾದ್ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಡಿ, ಚಿತ್ತಾಪುರ, ಮಳಖೇಡ ರೋಡ್, ಸೇಡಂ- ಇವು ಮುಖ್ಯ ನಿಲ್ದಾಣಗಳು. ಹುಮನಾಬಾದ್-ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ-ಶಾಹಪುರ, ಜೇವರ್ಗಿ- ಚೆರಟ್ಟಿ, ಖಾನಾಪುರ- ಲಿಂಗಸುಗೂರು, ಶಾಹಪುರ- ಹತ್ತಿಗುಡೂರ್, ಗುಲ್ಬರ್ಗ-ಕೋಡಂಗಲ್, ಗುಲ್ಬರ್ಗ- ಅಳಂದ, ಅಳಂದ- ವಾಗ್ಗಾರಿ ರಸ್ತೆಗಳು ರಾಜ್ಯ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳು. ಇವಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ರಸ್ತೆಗಳೂ ಇವೆ. *

ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ 9ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿತ್ತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೇಡಂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಳಖೇಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಮಾನ್ಯಖೇಟವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಆಳತೊಡಗಿದಾಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡರು. 11-12ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಕಲುಂಬರಗಿ, ಕಲುಂಬರಗ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಅಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಮತ್ತು ಪರಿಸರದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಅಂದು ಅಳಂದ ಸಾಸಿರವೆಂಬ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಅಧೀನರಾಗಿ ಬಾಣ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗೊಂಕರಸ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಸಣ್ಣ ಮಂಡಲದ ಅಧಿಪತಿಗಳು ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್ ತುಗಲಕ್ ದೆಹಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನಾಗಿದ್ದಾಗ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ ವಾರಂಗಲಿನಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಕಾಕತೀಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಾಗ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಸಹ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಇದು 13ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಿಂದ 45 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲಾಉದ್ದೀನ್ ಹಸನ್ ಗಂಗು ಬಹಮನ್ ಷಾ 1347ರಲ್ಲಿ ಬಹಮನೀ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಾಗ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು. 1424ರವರೆಗೂ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಇದು ಮೆರೆಯಿತು. ಬಹಮನೀ ರಾಜ್ಯ ಐದು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆದಾಗ ಇದರ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ ಬಿದರೆಯ ಬರೀದ್ ಶಾಹೀ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಧೀನದಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹೀ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಧೀನದಲ್ಲೂ ಇತ್ತು.

ಔರಂಗಜೇಬ್ ದಕ್ಷಿಣದ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಅವನ ಕೈವಶವಾಯಿತು. ಔರಂಗಜೇಬನ ಮರಣಾನಂತರ ಮೊಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕಲಹಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಬೇಸತ್ತ ಸುಬೇದಾರ ಆಸಫ್ ಜಾ ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. ಇದು

ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಂ ವಂಶದ ನಾಂದಿಯಾಯಿತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ, ಶಾಹಾಪುರ, ಜೇವರ್ಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಭಾಗ ಸುರಪುರದ ನಾಯಕರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಯಿತು. ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಇತರ ಭಾಗಗಳು ನಿಜಾಂ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು. 1707-1857ರ ವರೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸುರಪುರದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಬೇಡರ ಮನೆತನದ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ 1857ರ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ. ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅವನನ್ನು ದಮನಮಾಡಿ ಅವನಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಜಾಮನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಗೋರಿಗಳು, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ನಿಜಾಮರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಸಾಲಾರ್ ಜಂಗ್ ಕೈಗೊಂಡ ಆಡಳಿತ ಸುಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದುವು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಸುರಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಯಿತು. ಗುಲ್ಬರ್ಗವನ್ನು ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ್ದು 1873ರಲ್ಲಿ. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದುವು. 1956ರಲ್ಲಿ ಕೋಡಂಗಲ್ ಮತ್ತು ತಾಂಡೂರ್ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು. ಉಳಿದ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಳಖೇಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಕರ್ತೃ ಇಲ್ಲಿಯವನು. ಕವಿ ಪೊನ್ನ, ವಚನಕಾರ ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ ಇವರೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯವರು. ದ್ವೈತಮತಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಾಲ್ವರು ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರು

ಬಂದೇ ನವಾಜ್ ದರ್ಗಾ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಇವರ ಬೃಂದಾವನ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಮಹಾಪುರಾಣ, ನಯಕುಮಾರಚರಿತ ಮುಂತಾದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃವಾದ ಪುಷ್ಪದಂತ ಕವಿಗೂ ಇದು ನೆಲೆವೀಡಾಗಿತ್ತು. (ಜಿ.ಆರ್.ಬಿ.)

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಪಜಲಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಉಡಚಣ ಮತ್ತು ಸೇಡಂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಳಖೇಡ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿಯ ಕೆಲವು ಉಪಕರಣಗಳು

ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಘಟ್ಟದ ಉಪಕರಣಗಳು ನದಿದಡದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತೀನ ಹರಹುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಶಿಲಾ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಹಳಶಿಲಾಯುಗದ ಉಪಕರಣಗಳು ದೊರಕುವ ಸ್ತರಗಳ ನಡುವಣ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಜವಳಿ, ಶಾಖಾಪುರ, ಇಕ್ಕಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಳಿ ದೊರಕಿವೆ. ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೂಡ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ನವಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 2500ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಘಟ್ಟದ ಜನ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು

ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ನಾಗಶಿಲ್ಪ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಪಶುಪಾಲನೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದರೂ ಸಾರಂಗ, ಜಿಂಕೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಆಗ ಮೀನುಗಾರಿಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಕೋಡಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲದೆ ಮುಳ್ಳೂರು, ತೀರ್ಥ, ಕಕ್ಕೇರಿ, ಬೆನಕನಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಕಾಲೀನ ಬೂದಿಯ ರಾಶಿಗಳಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಆ ಕಾಲದ ಜನ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳು ಕೂಡ ಬೀರನೂರು, ಕನ್ನಿಕೋಳೂರು, ಬೂದನಾಳು ಮುಂತಾದೆಡೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಹಾವಿನಮೆಟ್ಟಿ, ಕಿರದಹಳ್ಳಿ, ಮಂಗಲೂರು, ಮಾಕನಗವಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಇವು ಯಾವ ಕಾಲದವೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಜೇವರಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಗರಟಗಿ, ರಾಜನಕೋಳೂರು, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ, ವಿಭೂತಿಹಳ್ಳಿ, ಇಜೇರಿ, ಕೊಲ್ಲೂರು, ಜೇವರಗಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನೇಕ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೂತಿರುವ ಅಥವಾ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಜಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ಹೂತಿರುವ ಗುಣಿಗಳ ಸುತ್ತ ರಚಿಸಿದ ಶಿಲಾ ವರ್ತುಲಗಳು ಅಥವಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು ಕಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಜೇವರಗಿ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಲವೆಡೆ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಮಾನಾಂತರ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಈ ಶಿಲಾ ಸಾಲುಗಳು ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ.

ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಶಕ ಪೂರ್ವದ ಕೊನೆಯ ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಔತ್ತರೇಯ ಕಪ್ಪು ಹೊಳಪಿನ ಮಡಕೆ ಚೂರು ಅಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ 1940ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ

ಹೆಬ್ಬಾಳ ಗ್ರಾಮದಿಂದ 225 ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒತ್ತು ಮುದ್ರೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರಕಿದುವು. ನಾಣ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಔತ್ತರೇಯ ಹೊಳಪಿನ ಮಡಕೆ ಚೂರುಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದವುಗಳಾಗಿರಬೇಕು.

ಮೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾತವಾಹನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳು ಅಳಂದ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಭೀಮಾನದಿಯ ಎಡದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸನ್ನತಿ ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದು. ಸನ್ನತಿ ಒಂದು ಬೌದ್ಧ ಕೇಂದ್ರವೂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಸ್ಥಳೀಯ ಮಾಂಡಲಿಕನೊಬ್ಬನ ರಾಜಧಾನಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸನ್ನತಿಯ ಕನಗನ ಹಳ್ಳಿಯ ಬೌದ್ಧ ಸ್ತೂಪದ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನ ಇರುವ ಚಿತ್ರಣ ಫಲಕ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ದೊರಕಿರುವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುವು. ಸಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ.

ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಾಗಾಯಿ ಹಿಂದು, ಜೈನ ಮತ್ತು ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತು ಅವಶೇಷಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ನೋಡಿ-ನಾಗಾಯಿ).

ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಾಸನ ದೊರಕಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಳುಕ್ಯ ರಾಜವಂಶದ ಕೊನೆಗಾಲ ಅಥವಾ ಅನಂತರದ ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ತದ್ವಂಶೀಯರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ, ಕಳಚುರಿಗಳ ಮತ್ತು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ಕಾಲದ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಾಗಾಯಿ, ಮಳಖೇಡ, ಕಾಳಗಿ, ನಿಂಬಗಿ, ಚಿಂಚಹನಸೂರು, ಪಡಸಾವಳಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಕಾಲೀನ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ರಚನಾವಿನ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಕಡೆದ ಹೊಳಪಿನ ದುಂಡುಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟಡಗಳು.

ಬಹಮನೀಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರವಲ್ಲದೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಇಸ್ಲಾಮೀ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ಅನೇಕ ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಫಿರೋಜಾಬಾದ್, ಚಿಂಚೋಳಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಾಪುರ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಜುಮ್ಮಾ ಮಸೀದಿ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಫಿರೋಜಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ 1406ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಮಸೀದಿಯಿದೆ. ಸುಲ್ತಾನಾ ಫಾತಿಮಾ ಎಂಬವಳು ಗೋಗಿ ಗ್ರಾಮದ ಕಾಲಿ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಳು (ಸು.1500). ಇದು ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಟ್ಟಡ. ಈ ಮಸೀದಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆದಿಲ್‌ಶಾಹೀ ಅರಸರ ಸಮಾಧಿಗಳುಂಟು. ಚಿಂಚೋಳಿಯಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ಒಂದು ಚರ್ಚ್ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಇರುವ ಚರ್ಚ್‌ನವೀಕೃತವಾಗಿದೆ.

ಮುಸ್ಲಿಂ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಪಾರಸೀ ಮತ್ತು ಅರಬ್ಬೀ ಶಾಸನಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಫಿಯ ಶಾಸನ, ಚಿಂಚೋಳಿಯಲ್ಲಿ ನಸ್ತಾಲಿಕ್ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ, ಅಳಂದಿನಲ್ಲಿರುವ ಫರ್ಹಾದ್ ಖಾನನ ಶಾಸನ (1656-57), ಮಳಖೇಡದ ಅರಬ್ಬೀ ಶಾಸನ (1469-70) ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹವಾದವು. ಈ ಕಾಲದ ಬಹಮನೀ, ಆದಿಲ್‌ಶಾಹೀ, ಕುತುಬ್‌ಶಾಹೀ, ಮೊಗಲ್ ಮತ್ತು ನಿಜಾಮ್ ಶಾಹಿ ಅರಸರ ನಾಣ್ಯಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. (ಎಸ್.ಎಸ್.)

ತಾಲ್ಲೂಕು: ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಚಿಂಚೋಳಿ, ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳೂ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಜೇವರಗಿ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅಳಂದ ಮತ್ತು ಅಫಜಲಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ಸುತ್ತುವರೆದಿವೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಭೀಮಾ ನದಿ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕನ್ನು ಜೇವರಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದೆ. ಔರಾದ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಕಮಲಾಪುರ, ಮಹಗಾಂವ್,

ಪರ್ವತಾಬಾದ್ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣ ಈ ಆರು ಹೋಬಳಿಗಳೂ 144 ಗ್ರಾಮಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ 1,731.6ಚ.ಕಿಮೀ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ 4,26,398 (2011).

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಬೂದು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರಿತ ಅಥವಾ ಆಳವಾದ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು ಇರುವ ಮಟ್ಟಸ ಪ್ರದೇಶ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳಾಗಲಿ ಏರುತಗ್ಗುಗಳಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸರಾಸರಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ 753.30ಮಿಮೀ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ, ಸೇಂಗಾ, ಸಜ್ಜೆ, ಗೋದಿ, ತೊಗರಿ, ಹತ್ತಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯವಸಾಯದ ಜೊತೆಗೆ ಪಶುಪಾಲನೆಯೂ ಇದ್ದು ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಸರ್ಕಾರಿ ಪಶುವೈದ್ಯಾಲಯಗಳಿವೆ.

ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ರೈಲು ಸಂಪರ್ಕವೂ ಇವೆ, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳೂ ವಾಹನ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದಿವೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಂಕ್, ವಿದ್ಯುತ್, ಅಂಚೆ-ತಂತಿ, ದೂರವಾಣಿ ಮುಂತಾದ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿವೆ.

ಪಟ್ಟಣ: ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಭಾಗದ, ಜಿಲ್ಲೆಯ, ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮತ್ತು ಹೋಬಳಿಯ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ. ಇತಿಹಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಗರ, ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ; ಚೆನ್ನೈ-ಮುಂಬಯಿ ಬ್ರಾಡ್‌ಗೇಜ್ ರೈಲು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ 626ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಬಸವೇಶ್ವರ ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರಕ್ಕೆ ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸ್ಥಳೀಕರಣ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. 11ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಲುಂಬರಗೆ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಯವಾಚಕಮು ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಕಲುಬರಿಗ ಎಂಬ ರೂಪ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಲುಂಬರಗ ಎಂಬ ಪ್ರಾಚೀನ ರೂಪವೇ ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಎಂಬ ಪದ ಮಹಮ್ಮದಿಯರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಎಂದರೆ ಹೂದೋಟ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರ ಅಲೆಯಂತೆ ಏರಿಳಿತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರಿ ಎರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸು.16ಚ.ಕಿಮೀ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡಗಳು. ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣ ಹಳೆಯ ನಗರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಕಿಮೀ ದೂರದೊಳಗೆ ಐವಾನ್ ಎ ಶಾಹೀ ಬಂಗಲೆ ಇದೆ. ಸರ್ಕಾರಿ ಪಾಲಿಟೆಕ್ನಿಕ್, ಎಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಲಯ ಕಟ್ಟಡಗಳು ರೈಲು ನಿಲ್ದಾಣದ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಶಾಹಪುರ ರಸ್ತೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಿ ಕಚೇರಿಗಳೂ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ವಸತಿಗೃಹಗಳೂ ಇವೆ.

ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ 4ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನೆಹ್ರೂಗಂಜ್ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಉಪಾಹಾರಗೃಹಗಳೂ ಇವೆ. ಕಾರಾಗೃಹ ಇರುವುದು ಮುಖ್ಯ ಪೇಟೆಬೀದಿಯ ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ. ಸ್ಟೇಷನ್ ಬಜಾರ್ ಸುತ್ತ ಮತ್ತು ಜಗತ್ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಚಾಳಿಗಳು) ವಾಸಗೃಹಗಳು ಇವೆ. ಈಚೆಗೆ ಹೊಸಹೊಸ ಬಡಾವಣೆಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಪೇಟೆಬೀದಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಬೂಬ್ ಗುಲ್ಷನ್ ಒಂದು ಸುಂದರ ಉದ್ಯಾನ. ಐವಾನ್ ಎ ಶಾಹೀಯ ಸುತ್ತ ಒಂದು ಉದ್ಯಾನವಿದೆ.

ನಗರ ಔದ್ಯಮಿಕವಾಗಿಯೂ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಎಂ.ಎಸ್.ಕೆ ಮಿಲ್ಸ್ ಎಂಬ ಹತ್ತಿ ಗಿರಣಿ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇಳೆ ತಯಾರಿಸುವುದು, ಮರ ಕುಯ್ಯುವುದು, ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವುದು, ಬೀಡಿ ತಯಾರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಉದ್ಯಮಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ರೈಲು ನಿಲ್ದಾಣದ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಿಗೂ ರಾಜ್ಯದ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಮುಖ್ಯ

ಸ್ಥಳಗಳಿಗೂ ವಾಹನ ಸಂಪರ್ಕವಿದೆ. ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶದೊಳಗಿನ ಉತ್ತಮ ಸಂಪರ್ಕ ದಿಂದಾಗಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿದೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಲಾಕಾಲೇಜುಗಳೂ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಮುಂತಾದವೂ ಉಂಟು. ಸರ್ಕಾರಿ ಆರ್ಟ್ ಮತ್ತು ಸೈನ್ಸ್ ಕಾಲೇಜು, ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜು, ಸೇಲ್ ಶಂಕರಲಾಲ್ ಲಾಹೋಟಿ ಲಾ ಕಾಲೇಜು, ಎಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜು, ವೈದ್ಯಕೀಯ ಕಾಲೇಜು - ಇವು ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ (1980). ಇಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರ ಎಲ್ಲ ಆಧುನಿಕ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ.

ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಖ್ವಾಜಾ ಬಂದೇ ನವಾಜರ ದರ್ಗಾ ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಪ್ರಮುಖ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು. ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇತ್ತೀಚಿನದಾದರೂ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ವಾಸ್ತುಕೃತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೀರಶೈವ ಸಂತರಾದ ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರರ ಗೌರವಾರ್ಥ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಖ್ವಾಜಾ ಬಂದೇ ನವಾಜರ ದರ್ಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜಿಕ್ಕಿದಾ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಉರುಸ್ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದೆ. ಕಡಿದಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಎಂ.ಎಸ್.ಲಕ್ಷ್ಮೆ, ಪಿ.ಕೆ.ಖಂಡೋಬ, ಚೆನ್ನಣ್ಣ ವಾಲೀಕಾರ, ತವಗ ಭೀಮಸೇನರಾವ್, ಗೀತಾ ನಾಗಭೂಷಣ, ಶೈಲಜಾ ಉಡಚಣ, ಎ.ಕೆ.ರಾಮೇಶ್ವರ, ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರದಾರ ಇವರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳಿವೆ. ಇದು ಬಹಮನೀ ಅರಸರ ಮೊದಲ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ ಭಾರತೀಯ ಇಸ್ಲಾಮೀ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೊದಲ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಈ ನಗರದಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರದ ಕೋಟೆ 15 ಬುರುಜುಗಳನ್ನೂ 20 ತುಪಾಕಿ ಗೋಪುರಗಳನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಗರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡ. ರಾಜ ಗುಲ್‌ಚಂದ್ ಎಂಬ ಹಿಂದು ದೊರೆ ಇದನ್ನು ಮೊದಲು ಕಟ್ಟಿದನೆಂಬುದು ಸ್ಥಳಪ್ರತೀತಿ. ಈತ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ತಿಳಿಯದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದರೂ ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರ ಇಸ್ಲಾಮೀ ಆಳಿಕೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ನಗರ ವಾಗಿದ್ದಿರ ಬೇಕೆಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಹಿಂದು ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಮಶೇಷಗಳಿಂದಲೂ ಒಂದೆರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆ ಅಲಾಉದ್ದೀನ್ ಹಸನ್ ಬಹಮನೀಯ (1347-58) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತ್ತು.

ಕೋಟೆ ಮಸೀದಿ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಮಸೀದಿ ಅಪರೂಪ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡ. 216' ಉದ್ದ ಮತ್ತು 176' ಅಗಲದ ಈ ಕಟ್ಟಡವು 6 ಕಂಬಗಳು ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಅನೇಕ ಗುಮ್ಮಟಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಮಹಮದ್ ಷಾ ಬಹಮನೀಯ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ 1376ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತೆಂದೂ ಇದರ ಶಿಲ್ಪಿ ಇರಾನಿನ ಕ್ವಾಸ್ತಿಸ್ ನಿವಾಸಿ ರಫಿ ಎಂಬವನೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಸೀದಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಇದು ಸ್ವೇನಿನ ಕಾರ್ಡೋವದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ರೂಢಿ. ಈ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಕೊಠಡಿ ಇರುವ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗ ಉಳಿದ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಗುಮ್ಮಟಗಳಿವೆ.

ಮುಂಭಾಗದ ಹಜಾರದ ಗುಮ್ಮಟಗಳು ಇವಕ್ಕಿಂತ ಕುಳ್ಳು. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಗುಮ್ಮಟಗಳು ಪಾರಸೀ ಮಾದರಿಯವು. ಗುಲ್ಬರ್ಗ ನಗರದ ಷಾ ಬಜಾರ್ ಮಸೀದಿ ಈ ಕಾಲದ ಇನ್ನೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ ಕಟ್ಟಡ. ಇದನ್ನು ಒಂದನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್ ಷಾ ಬಹಮನಿಯ (1358-75) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಸೀದಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಇಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಮಿನಾರುಗಳೂ ಕಮಾನಿನ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವೂ ಒಳಗೆ ತೆರೆದ ಅಂಗಳವೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಹಜಾರವೂ ಇವೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ತುಗಲಕ್ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಲವು ಸಮಾಧಿಗಳು ಉಳಿದಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನು ಬಹಮನೀ ವಂಶದ ಮೊದಲ ಮೂವರು ಅರಸರವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲಾ ಉದ್ದೀನ್ ಹಸನ್ ಬಹಮನಿಯ (1347-58) ಸಮಾಧಿ ಈ ಗುಂಪಿನ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದು 4' ಎತ್ತರದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ 40' 6" ಚೌಕದ ಕಟ್ಟಡ. ಇದು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ಎತ್ತಲಾದ ಹಜಾರ. ಇದರ ಗೋಡೆಗಳು 20' ಎತ್ತರವಾಗಿವೆ. ಮೇಲೆ ಹೋದಂತೆ ಒಳಬಾಗುವ ರೀತಿಯ ಓರೆಯ ಹೊರಮೈಯನ್ನುಳ್ಳವಾಗಿವೆ. ಚಾವಣಿಯ ಗುಮ್ಮಟ ಸುಮಾರು ಮಟ್ಟಸವಾದ್ದು. ಒಳ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮಟದ ನೇರ ಕೆಳಗೆ ಮೂರು ಸಮಾಧಿಶಿಲೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಲಾ ಉದ್ದೀನನದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲಾ ಉದ್ದೀನನ ಮಗ 1ನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್ ಷಾ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಅರಸ 2ನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್ ಷಾ ಇವರ ಸಮಾಧಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಬಳಿ ಇರುವ ಹಫ್ತ ಗುಂಬಜ್ ಎಂಬ ಏಳು ಸಮಾಧಿಗಳ ಸಮೂಹ, ಊರ ಒಳಗಿರುವ ಖ್ವಾಜಾ ಬಂದೇ ನವಾಜ್ ದರ್ಗಾ ಮತ್ತು ಚೋರ್ ಗುಂಬಜ್ ಈ ಕಾಲದ ಇಲ್ಲಿಯ ಇತರ ಗಮನಾರ್ಹ ಕಟ್ಟಡಗಳು. 15ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಖಿಲಜಿ ಅರಸರ ಮಸೀದಿ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಮಾಣ, ಸರಳ ಅಲಂಕರಣ ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ಕಟ್ಟಡ. ಇದು ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈರೋದ ಜಾಮಿ ಅಜರ್ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈಗ ಹಿರಾಪುರ್ ಮಸೀದಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಚಾಂದಬೀಬಿ 1585ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳು. ವಿಶಿಷ್ಟ ಶೈಲಿಯ ಕಮಾನುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಮನೋಹರ ಕೃತಿ ಇದು. 1687ರಲ್ಲಿ ಔರಂಗಜೇಬ್ ಖ್ವಾಜಾ ಬಂದೇ ನವಾಜ್ ದರ್ಗಾದ ಬಳಿ ಒಂದು ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಅಲಂಕೃತ ಮಿನಾರುಗಳು, ಶಿಲಿತ ಚಿಜ್ಜಾಗಳು ಮುಂತಾದ ವಾಸ್ತು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಈ ಕಟ್ಟಡ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಶೈಲಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಇಸ್ಲಾಮೀ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಶೈಲಿಯ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

(ಎಸ್.ಎಸ್.)

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ : ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಲೈಂಗಿಕತೆ. ಈಗ ಕೇಂದ್ರಿಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ಹೈದರಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಪ್ರದೇಶವಾದರೂ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಕಲೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬಾ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದುದು. ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಹೈದರಬಾದಿಗೋ, ದೂರದ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೋ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 1970ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ, ರಸಾಯನ ವಿಜ್ಞಾನ, ಗಣಿತ ವಿಜ್ಞಾನ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಈ ಐದು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ವಿಭಾಗಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಶಿಕ್ಷಣತಜ್ಞರು, ಸಮಾಜ ಸೇವಕರು ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಮುಂದಾಳುಗಳ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ 1980 ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 10ರಂದು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವಾಗಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂತು.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ 34 ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಬೀದರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಕೊಪ್ಪಳ, ರಾಯಚೂರು, ಯಾದಗಿರಿ ಮತ್ತು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಈ ಆರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನೂರ ನಲವತ್ತೇಳು (147) ಕಾಲೇಜುಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು 35 ಕಾಲೇಜುಗಳು ಸರ್ಕಾರದ ಅನುಧಾನ ಪಡೆದಿವೆ. ಇನ್ನುಳಿದ 112 ಕಾಲೇಜುಗಳು ಅನುದಾನ ಪಡೆಯದೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೀದರ್, ರಾಯಚೂರು, ಸಂಡೂರು ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರಗಳಿವೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ

ಹಿಂದುಳಿದಿರುವ ಹೈದರಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಈ ಭಾಗದ ಜನರ ಬೌದ್ಧಿಕ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ಭಾಗದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಆರು ವಿದ್ಯಮಂಡಳಿ ನಿಕಾಯಗಳಿವೆ. ಕಲಾನಿಕಾಯ ದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಹಿಂದಿ, ಉರ್ದು, ಮರಾಠಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ವಾಣಿಜ್ಯ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿರ್ವಹಣೆ ನಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿರ್ವಹಣೆ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ನಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕಶಿಕ್ಷಣ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕಾನೂನು ನಿಕಾಯ ಕಾನೂನು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ನಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ಆನ್ವಯಿಕ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನವಿಜ್ಞಾನ, ಜೀವರಸಾಯನ ವಿಜ್ಞಾನ, ಜೀವತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನ, ರಸಾಯನವಿಜ್ಞಾನ, ಗಣಕವಿಜ್ಞಾನ, ಭೂವಿಜ್ಞಾನ, ಮಿನರಲ್ ಪ್ರಾಸೆಸಿಂಗ್, ಭೂಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಔದ್ಯೋಗಿಕ ರಸಾಯನವಿಜ್ಞಾನ, ಉಪಕರಣ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಗಣಿತ ವಿಜ್ಞಾನ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣುಜೀವವಿಜ್ಞಾನ, ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಖ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನ, ಸಕ್ಕರೆತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಾಣಿವಿಜ್ಞಾನ ಈ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಸಮಾಜವಿಜ್ಞಾನ ನಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ, ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಾಹಿತಿವಿಜ್ಞಾನ, ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜ ಕಾರ್ಯ, ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ, ಮಹಿಳಾ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮಹಾದ್ವಾರ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಜೀವತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣುಜೀವವಿಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳಾ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತೆರೆದ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಫಲವಾದ ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಸ ತಳಿಯನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈಗ ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಬೀದರ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಿರುವ ಸಕ್ಕರೆ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗ ಒಂದು ಮಾದರಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ರಸಾಯನವಿಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಾಣಿವಿಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣುಜೀವವಿಜ್ಞಾನ, ಆನ್ವಯಿಕ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಅನೇಕ ಸಂಶೋಧಕರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿವೆ. ರಸಾಯನವಿಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಾಣಿವಿಜ್ಞಾನ, ಆನ್ವಯಿಕ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ವಿಭಾಗಗಳು ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿವೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ನೂರಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸದ್ಯ ಹಲವಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಎಂ.ಫಿಲ್. ಪದವಿ ಹಾಗೂ ನಾನೂರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಜನ ಗಣ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪದವಿ ನೀಡಿದೆ. ಪರದೇಶಗಳ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಹಯೋಗದೊಡನೆ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಶೋಧಕರು ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಗಂಗಳಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ ಬಸವಾದಿ ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಂದ್ರ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಪೀಠ ಹಾಗೂ ಎಸ್.ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ ಸೈನ್ಸ್ ಕ್ರಿಯೇಟಿವಿಟಿ ಸೆಂಟರ್ ಇವು ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ 21 ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ಯುಜಿಸಿ ನೆರವಿನಿಂದ ವೃತ್ತಿಪರ ಕೋರ್ಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಸು. 344 ಹೆಕ್ಟೇರ್ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದು ಸುಸಜ್ಜಿತ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಗಣಕವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ

ಗಣಕ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು 2 ಲಕ್ಷ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್ ಸೌಲಭ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಬಹು ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಕ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕೇತರರಿಗೆ ವಸತಿಗೃಹಗಳು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಿಗೆ ವಸತಿನಿಲಯಗಳ ಸೌಲಭ್ಯವಿದೆ. ದೈಹಿಕಶಿಕ್ಷಣ ವಿಭಾಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಗೂ ಬೃಹತ್ ವಿಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಹೊರಾಂಗಣ ಹಾಗೂ ಒಳಾಂಗಣ ಕ್ರೀಡಾ ಭವನಗಳಿವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೇವಾ ಯೋಜನೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿ ಹಾಗೂ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡಗಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವರ್ಗದ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಯಸೌಧ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ವ್ಯಾಸಂಗವಿಸ್ತರಣೆ, ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣೆ : ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ ಮೊದಲು ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ದೊಡ್ಡ ವಿಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ಈ ಭಾಗದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಭಂಡಾರವಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀ ಗಳಂಗಳಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ ಬಸವಾದಿ ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಬಸವಾದಿ ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಂದ್ರ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಮುಖವಾಣಿ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹಾಗೂ ಕಾಲೇಜುಗಳ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವೇರ್ಪಡಿಸಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಇದು ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ನೂರಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಈ ದತ್ತಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವತಿಯಿಂದ ಕಲಾಗಂಗಾ, ಜ್ಞಾನಗಂಗಾ, ವಿಜ್ಞಾನಗಂಗಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಸಂಶೋಧನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ವಾರ್ತಾ ಪತ್ರವೂ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಲೇಖಕರಿಗೆ, ಕಥೆಗಾರರಿಗೆ, ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪತ್ರ ಹಾಗೂ ಗೌರವಧನ ನೀಡಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪದ್ಧತಿ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರಕೇಂದ್ರಗಳು : ಬಳ್ಳಾರಿ, ಸಂಡೂರು, ರಾಯಚೂರು, ಹಾಗೂ ಬೀದರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರಗಳಿವೆ. ಬೀದರ್ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಉರ್ದು ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ರಾಯಚೂರು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ, ಉಪಕರಣ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಗಣಕವಿಜ್ಞಾನ, ಆನ್ವಯಿಕ ಗಣಕವಿಜ್ಞಾನದ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ವಿಭಾಗವಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂ.ಬಿ.ಎ. ಹಾಗೂ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ರಸಾಯನವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ವಿಭಾಗಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಡೂರು ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ, ಭೂ ವಿಜ್ಞಾನ, ಖನಿಜ ಸಂಸ್ಕರಣ ಹಾಗೂ ಬಿಎಸ್ಸಿ ಕೋರ್ಸುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಭೂ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗ ಉನ್ನತ ಸಂಶೋಧನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಗೌರವಗಳು : ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಯು.ಜಿ.ಸಿ.ಯ ನ್ಯಾಕ್ ಸಮಿತಿಯಿಂದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಅನೇಕ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕೇತರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕೊಡುಗೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಗೌರವ, ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1999ರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಕ್ ಯುವಜನ ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಿತು. ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್. ಘಟಕ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಯುವಜನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಎಂ.ನಾಗರಾಜ (1980-84) ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮೊದಲ ಕುಲಪತಿ. ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕ (1984-87), ಕೆ.ಎಚ್.ಚಿಲುವರಾಜ (1987-90), ಎನ್.ರುದ್ರಯ್ಯ (1990-96), ಎಂ.ಮುನಿಯಮ್ಮ (1996-99), ಜಿ.ಎಸ್.ಪಾಟೀಲ (1999, ಹಂಗಾಮಿ ಕುಲಪತಿ), ಎಂ.ವಿ.ನಾಡಕರ್ಣಿ (1999-2002) ಕುಲಪತಿಯಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಗಿನ ಕುಲಪತಿ ಬಿ.ಜಿ. ಮೂಲಿಮನಿ. (ಃ)

ಗುಲ್ಮ : ಮಾನವನ ಉದರದೊಳಗೆ ಎಡಭಾಗದ ಮೇಲಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಅಂಗ (ಸ್ಪ್ಲೀನ್). ನಮ್ಮ ಎಡ ಅಂಗೈಯನ್ನು ಬೆನ್ನಿನ ಎಡ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆದಷ್ಟು ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಉದರದೊಳಗೆ ಗುಲ್ಮ ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಷ್ಟಿಯ ಗಾತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡದಾಗಿಯೂ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಗುಲ್ಮ ಉಂಟು. ಇದರ ತೂಕ ಸುಮಾರು 200 ಗ್ರಾಂ. ಗುಲ್ಮದ ರಚನೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದು ನಾನಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲದು. ಆದರೆ ದೇಹದ ಬೇರೆ ಅಂಗಗಳೂ ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಗುಲ್ಮವೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಯಾವ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಎಸಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಗವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿಬಿಡಬೇಕಾದ ಸಂಭಾವ್ಯತೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ವಿಶೇಷ ತೊಂದರೆಯೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

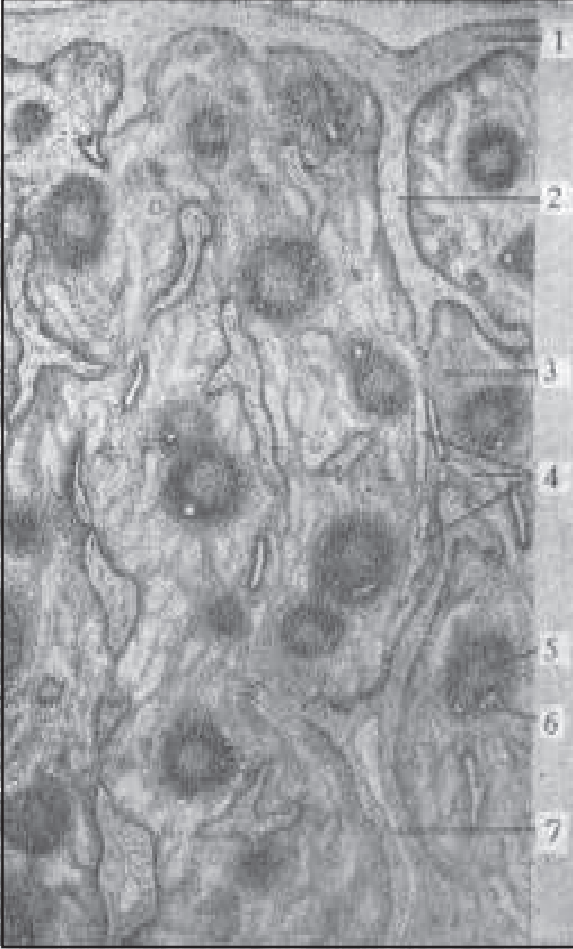
ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಂತು ಮತ್ತು ಸ್ನಾಯುಯುಕ್ತವಾದ ಕವಚ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಡಿಕೆಗಳು ಹೊರಟು ಕವಲೊಡೆದು ಸಂಧಿಸಿ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಸಣ್ಣದೊಡ್ಡ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ಸಹ ತಂತು ಮತ್ತು ಸ್ನಾಯುಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ಜಾಲತಂತುಗಳು (ರೆಟಿಕುಲರ್ ಫ್ರೇಮ್‌ಸ್) ಆಯಾ ವಿಭಾಗದ ಒಳಗನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರ ನೆರವಿನಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಮದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳು ವಿಭಾಗದ ತುಂಬ ಹೊರಣದಂತೆ ಭರ್ತಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಹೊರಣ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಬಿಳಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಕೊಯ್ದು ನೋಡಿದರೆ ಈ ರವಾನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಂಪು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ರಕ್ತಕಣಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. ಮಿಕ್ಕ ರಕ್ತಕಣಗಳು ರಕ್ತದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲೂ ಉಂಟು. ಬಿಳಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತಕಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಅದರಲ್ಲೂ ದುಗ್ಧರಸಕಣಗಳು, ಇವೆಯಷ್ಟೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈ ಬಿಳಿ ಹೊರಣದ ಭಾಗಗಳು ಗುಲ್ಮದೊಳಗೆ ಅಪಧಮನಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ದುಗ್ಧ ರಸನಾಳ ಗಿಣ್ಣುಗಳೇ. ದುಗ್ಧರಸಾಣುಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ಕ್ರಿಯೆ. ಕೆಂಪು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೈನುಸಾಯ್ಡುಗಳೆಂಬ ಅತ್ಯಂತ ತೆಳುಭತ್ತಿಯ ಹಿಗ್ಗಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಅನೇಕ ರಕ್ತನಾಳಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಸಾಧಾರಣ ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಯಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾಣದ, ರಂಧ್ರಗಳಿವೆ. ನಾಳಗಳ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಹೊರಗೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜಾಲ, ಕಣಗಳೂ ಕಣಭುಂಜಕ ಜೀವಕಣಗಳೂ (ಮ್ಯಾಕ್ರೋಫೇಜಸ್) ಉಂಟು. ನಾಳಗಳು ಕೂಡ ಅವುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ರಕ್ತಕೆಂಪು ಹೊರಣದೊಡನೆ ಮಿಶ್ರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಹೊರಣದ ಜೀವಕಣಗಳೊಡನೆ ರಕ್ತ ಹೀಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಮಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ರಕ್ತನಾಳಗಳ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಅದು ಜಿನುಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೊರಣದೊಡನೆ ಮಿಲನವಾಗ ಬಹುದು. ಅಂತೂ ರಕ್ತ ಕಣಭುಂಜಕ ಜೀವಕಣಗಳ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಅಂಶ ನಿರ್ಮಿವಾದ. ಕಣಗಳ ಜಾಲದೊಳಗೆ ರಕ್ತ ಪ್ರವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು / ಅಥವಾ ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಒಳಪಡುವುದರಿಂದ ಅದರೊಳಗಿರುವ ಅನೈಜೈವಿಕ ಮತ್ತು ಅಜೈವಿಕ ಕಣಗಳು ತಡೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಕ್ತಗತವಾದ ವಿಷಾಣುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಕೆಂಪು ರಕ್ತಕಣಗಳ ಅವಸಾನ ಭಿದ್ರಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಂಪು ರಕ್ತಕಣಗಳ ಭಿದ್ರಗಳು ಕಣಭುಂಜಕ ಜೀವಕಣಗಳಿಂದ ಭುಂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಭಿದ್ರಗಳ ಕೆಂಪು ವಸ್ತು ಹೀಮೋಗ್ಲೋಬಿನ್ ವಿಶೇಷ ರಾಸಾಯನಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗೊಳಪಡುತ್ತದೆ. ಹೀಮೋಗ್ಲೋಬಿನ್ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಂಶ

ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆ ರಾಸಾಯನಿಕ ರಕ್ತಗತವಾಗಿಯೇ ರಕ್ತಪರಿಚಲನೆಯ ಮೂಲಕ ಕಣಸಂಚಾರದಿಂದಲೋ ಎಲುಬಿನ ಕೆಂಪು ಮಜ್ಜೆಗೆ ತಲಪಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೀಮೋಗ್ಲೋಬಿನ್ನಿನ ಸಂಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಬ್ಬಿಣ ಸಂಯುಕ್ತಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಣಭುಂಜಕ ಜೀವಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಶೇಖರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಮೋಗ್ಲೋಬಿನ್ನಿನ ವರ್ಣದ ಅಂಶ ಬಿಲಿರೂಬಿನ್ ಎಂಬ ವರ್ಣ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ರಕ್ತಪರಿಚಲನೆಯಿಂದ ಯಕೃತ್ತನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿತ ವಸ್ತುವಾಗಿ ರಕ್ತದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪಿತ್ತರಸದ ಅಂಶವಾಗಿ ಅದರೊಡನೆ ಕರುಳನ್ನು ಸೇರಿ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಷಾಣುಗಳು ಮತ್ತು ಅನ್ಯವಸ್ತುಕಣಗಳು ಪ್ರತಿರೋಧಕ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಗುಲ್ಮದ ಕಣಭುಂಜಕ ಜೀವಕಣಗಳು ಕೆಂಪು ಕಣಗಳ ಭಿದ್ರಗಳನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವ ಬದಲು ಇಡೀ

ಅವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗಲೂ ಗುಲ್ಮದ ಗಾತ್ರ ವೃದ್ಧಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮದ ಗಾತ್ರ ಅಗಾಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಗೆಡ್ಡೆಹೊಟ್ಟೆ (ಸ್ಪ್ಲೀನೊಮೆಗಾಲಿ) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಷಾಣು ಸೋಂಕುಂಟಾದಾಗ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಕಣಭುಂಜಕಗಳು ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು. ಬೇರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಯಕೃತ್ತು ಮತ್ತು ದುಗ್ಧರಸನಾಳ ಗಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ ಗಣನೀಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತಿರೋಧಕ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜರಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರದೆ ಮಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮದ ಬಿಳಿ ಹೂರಣದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಗ್ಧರಸಕಣಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನೋಸೈಟುಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಈ ಉತ್ಪತ್ತಿ ದೇಹದ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಣನೀಯ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ-ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು-ಜರಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮದ ಸೈನುಸಾಯ್ಡ್‌ಗಳು ರಕ್ತವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದು ಹಿಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಪರಿಚಲನೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಕ್ತ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಭರ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬರದೆ ಚರ್ಮ, ಯಕೃತ್ತು, ಪುಪ್ಪುಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಗುಲ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಯಿಂದ ದೇಹದ ನಾನಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ಜರುಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವು ಗುಲ್ಮದಿಂದಲೇ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿರದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗತ್ಯ ಬಿದ್ದರೆ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೂ ಕಶೇರುಕಗಳ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪಚರಿಗಳು, ಸರೀಸೃಪ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಸ್ತನಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತೋರುವುದು ಗಮನೀಯ. ದವಡೆ ಇಲ್ಲದ ಮತ್ಸ್ಯಾಕಾರಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಕೆಳದರ್ಜೆ ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವುದು ಕೂಡ ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ಮಿಕ್ಕ ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ, ಬೇರೆ ಅಂಗಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಂಪು, ಶ್ವೇತ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ರಕ್ತಕಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಸರೀಸೃಪಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಿ ಸಸ್ತನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ರಕ್ತಕಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಗುಲ್ಮದಿಂದ ತಪ್ಪಿ ಕೆಂಪು ಮಜ್ಜೆಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸರೀಸೃಪಗಳು ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಗ್ಧರಸನಾಳ ಗಿಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಭ್ರೂಣದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಮ ವಿಕಾಸದ ಈ ಘಟ್ಟಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಂತೆಯೇ ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಮ ತನ್ನ ವಿಕಾಸದ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬಹುದು. (ಎಸ್.ಆರ್.ಆರ್)

ಗುಲ್ಮ ರೋಗಗಳು : ಗುಲ್ಮ ರೋಗಗಳು ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಬಹುಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ರೋಗ ತಗಲಿದಾಗ ಗುಲ್ಮ ದೊಡ್ಡದಾಗುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ. ಗುಲ್ಮದ ಆಜನ್ಮ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಾಗಿ ಗುಲ್ಮ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲೋಪವಾಗಿರುವುದೂ ಬೆನ್ನು ಭಿತ್ತಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಉದ್ದವಾದ ದಂಟಿನಿಂದ ನೇತುಹಾಕಿದಂತಿದ್ದು ಚಿಕ್ಕ ಕರುಳಿನಂತೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಗೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ಇರುವುದೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಏನು ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಳಪಲ್ಲಟವಾದ ಗುಲ್ಮ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದಾದಾಗ ದೇಹಕ್ರಿಯೆ ವೈಪರೀತ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದು. ವಿಷಾಣು ಸೋಂಕಿನಿಂದ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಷಮಶೀತಜ್ವರಾಣು ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮತ್ತು ವೈರಸುಗಳ ಸೋಂಕಿನಿಂದ, ಗುಲ್ಮ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಊದಿಕೊಂಡು ಗೆಡ್ಡೆಯಂತೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲಿಕವಾದ ಗೆಡ್ಡೆ ಬಹುಕಾಲಿಕ ವಿಷಾಣು ಸೋಂಕುಗಳಾದ ಕ್ಷಯ, ಫರಂಗಿರೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಣುಜೀವಿಕೃತ (ಪ್ರೋಟೋಸೋವ ರೋಗಗಳಾದ ಮಲೇರಿಯ) ಕಾಳಜ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಸ್ಟೋಸೋಮ ಕೃತರೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾಗಿ ರಕ್ತ ಶೇಖರಣೆ ಆದಾಗಲೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅದು ದಪ್ಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೋರ್ಟಲ್ ಅಭಿಧಮನಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತರಣೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲವೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯುಂಟಾದಾಗ ಅಥವಾ ಯಕೃತ್ತಿನ ಸಿರೋಸಿಸ್ ಎಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ರಕ್ತಚಲನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾದಾಗ ರಕ್ತ ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಡಿಂಗ್‌ಟನ್‌ಗಂಧ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಲ್ಯೂಕೀಮಿಯ, ಲಿಂಫೋಮ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಲ್ಮದ ಗೆಡ್ಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ನಿಗ್ಧ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಣೆಯಾಗುವ ಗಾತ್ರನ ವ್ಯಾಧಿ, ನೀಮನ್‌ಪಿಕ್ವಿನ ವ್ಯಾಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಲ್ಮ ಊದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ಮದ ಗೆಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ರಕ್ತಕಣಹೀನತೆಯೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ರಕ್ತಕಣತೆಯೂ (ವಾಲ್ಸೈಟೀಮಿಯಾ)

ಗುಲ್ಮದ ಅಡ್ಡ ಸೀಳಿಕೆಯ ನೋಟ: 1. ಸ್ನಾಯುಯುಕ್ತ ಹೊರಕವಚ, 2. ಸ್ನಾಯುಯುಕ್ತ ತಡಿಕೆಗಳು, 3. ಗುಲ್ಮದ ಕೆಂಪು ಹೂರಣ, 4. ಸೈನಸ್, ರಕ್ತನಾಳಗಳು, 5. ಬಿಳಿಹೂರಣ, 6. ಗುಲ್ಮದೊಳಗಿನ ಅಪಧಮನಿ, 7. ತಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಮನಿ

ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಂಪು ರಕ್ತಕಣಗಳನ್ನೇ ಕಬಳಿಸಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ರಕ್ತ ಕಣಹೀನತೆಯುಂಟಾಗಬಹುದು. ಹಾಗೆ ತಟ್ಟಿಕಣಗಳ (ಪ್ಲೇಟ್‌ಲೆಟ್ಸ್) ಬಹುವಾದ ಕಬಳಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ತಸ್ರಾವ ಸಂಭಾವ್ಯತೆಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ವಿಷಾಣುಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳೇ ನಾಶವಾಗಿ ಗುಲ್ಮದ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಹುದು. ವಿಷಾಣು ಸೋಂಕು ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಬಂದು ರೋಗ ಗುಣಮುಖವಾದಾಗ ಗುಲ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಗುಲ್ಮದ ಅಂಶಗಳ ಪುನರುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿನ ಶ್ವೇತ ಕಣಗಳು-ದುಗ್ಧರಸಕಣ ಮತ್ತು ಮಾನೋಸೈಟುಗಳು-ಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿ, ಅವೇ ಬೇರೆ ಕಣಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆದ ಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳು ಬಹುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಆಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗುಲ್ಮದ ಗಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಾಗಬಹುದು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಕಬ್ಬಿಣ ಸಂಯುಕ್ತಗಳು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಶೇಖರಣೆಗೆ ಕಣಭುಂಜಕ ಕಣಗಳ ಅಗತ್ಯ ಉಂಟಾಗಿ

ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ದೇಹಪರೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ರಕ್ತಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಈ ಅನೇಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೆಲವು ಸಮಯ ವಿಶೇಷ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ರಕ್ತದ ವಿಷಾಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನೆಚ್ಚು ಬೆಳೆಸುವುದು, ಎದೆಮೂಳೆಯೊಳಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿ ಅದರೊಳಗಿನ ಮಜ್ಜೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು, ಎದೆಯನ್ನು ಕ್ಷಕಿರಣ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು, ಗುಲ್ಮದ ಚೂರೊಂದನ್ನು ವಿಶೇಷ ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ (ಬಯಾಪ್ಸಿ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು, ಕ್ಷಯಾಣುಸೋಂಕಿಗೆ, ಫರಂಗಿ ರೋಗಾಣು ಸೋಂಕಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ರೋಗ ಮೂಲತಃ ಗುಲ್ಮದೊಳಗೆ ಅಥವಾ ಬೇರೆಡೆ ರೋಗದಿಂದ ಗುಲ್ಮ ಗೆಡ್ಡೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಗುಲ್ಮವೇ ರೋಗಕಾರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಇತರ ರೋಗಗಳಿಂದ ಗುಲ್ಮ ಅತಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ತನ್ನ ಗಾತ್ರದಿಂದಲೇ ದೇಹ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನಾನುಕೂಲವಾಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಗುಲ್ಮವನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ಎಸ್.ಜಿ.ಎಸ್.)

ಗುಲ್ವಾಡಿ ವೆಂಕಟರಾವ್ : 1844-1907. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆದ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ. ಇಂದಿನ ಉಡುಪಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂದಾಪುರದ ಗುಲ್ವಾಡಿ ಈತನ ಹುಟ್ಟೂರು. ಮನೆತನ ಸಾರಸ್ವತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರದು. ಬಿ.ಎ. ಪದವೀಧರನಾಗಿ ಗುಲ್ವಾಡಿ ಪೋಲಿಸ್ ಖಾತೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ. ಈತನದು ಆ ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಭೀಮಕಾಯ, ಗಂಭೀರ ಮುಖಮುದ್ರೆ, ಪೋಲಿಸ್ ಕೆಲಸದಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ. ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಸದ್ಗರ್ವ ವಿಜಯ ಈತನ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ (1898). ಭಾಗೀರಥಿ, ಸೀಮಂತಿನೀ(1907) -ಇವು ಇತರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು. ಲಾಡುಪ್ರಿಯಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬುದು ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಬರಹ. ಈತ ಮಿತ್ರೋದಯವೆಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಗುಲ್ವಾಡಿ ಬಾಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಸನಾತನ ಅವರಣದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ನಾಗರಿಕತೆಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಘರ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖಕನದು ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ಗುರುಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೆ ಅಚಲನಿಷ್ಠೆಯೆತ್ತಂಬುದೇನೋ ನಿಜ. ಆ ಮನೋಭಾವದಿಂದಲೇ ಈತ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವೆಡೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯೇ ಜೀವನದ ಉಸಿರಾಗಿದ್ದ ಈತನಿಗೆ ಹಲವು ಗುರುಪೀಠಗಳ ಡಂಭಾಚಾರ ಸರಿಬರಲಿಲ್ಲ. ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಈತ ಹಲವು ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಿದ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಏಳಿಗೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಕಳಕಳಿ ಇತ್ತು.

ಹಳತು ಹೊಸತರ ಸಂಘರ್ಷ ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಪೋಲಿಸ್ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಿನ ಲೋಕಾನುಭವ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಇಂದಿರೆಯ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥಪರರು. ತಮಗೆ ಆಗದವರನ್ನು ವಿಷಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸರು. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಸನಿಯೊಡನೆ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ಇಂದಿರ ಬಾಲವಿಧವೆಯಾಗಿ ಅಮೃತರಾಯನೆಂಬುವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ಆತನ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯೂ ಭಾಸ್ಕರನೆಂಬ ಅನಾಥ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನೂ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಗೆ ಭಾಸ್ಕರನೊಡನೆ ಇಂದಿರೆಯ ಮರುಮದುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿಜವಾದ ಸದ್ಗರ್ವದ ವಿಜಯವಾಯಿತೆಂದು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿನ ಘಟನೆಗಳು ವಾಸ್ತವಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದುದಾಗಿದ್ದು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ಕಾದಂಬರಿ ಆಧುನಿಕ ಸಮಾಜದ ಕಥನವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಗುಣವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಕೌಚ್‌ಮನ್ ಎಂಬಾತ ಇದನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. (ಎಸ್.ಎಚ್.)

ಗುಹ : ಶೃಂಗವೇರಪುರದ ರಾಜ. ದಶರಥನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರ. ಶ್ರೀರಾಮ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಈತನಿಂದ ಸತ್ಯತನಾಗಿ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಈತನಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಗುಹ ತನ್ನ ಪರಿವಾರದವರ ಮೂಲಕ ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಗಂಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣತೀರಕ್ಕೆ ದಾಟಿಸಿದ. ಶ್ರೀರಾಮ ಚಿತ್ರಕೂಟ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಭರತ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲು ಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ ಬಂದನಷ್ಟೆ. ಭರತನ ಉದ್ದೇಶದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಂಶಯಗೊಂಡ ಗುಹ ಭರತನನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದ. ಭರತನ ಆಂತರ್ಯ ಏನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮೇಲೆ ಗುಹ ಆತನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ಅವನನ್ನೂ ಅವನ ಪರಿವಾರವನ್ನೂ ಗಂಗೆಯ ಆಚೆಯ ದಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ. ಈ ವೃತ್ತಾಂತ ರಾಮಾಯಣದ ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡದಲ್ಲಿದೆ. *

ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು : ಗುಹಗಳಂಥ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ತಿ ಜೀವನವನ್ನು ಇಲ್ಲವೇ ಜೀವನದ ಅಲ್ಪ ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಕೇವ್ ಅನಿಮಲ್ಸ್). ಗುಹೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಬಯಲಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ಮತ್ತು ಜಲಜೀವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಪ್ಯಾಟಿಹೆಲ್ಮಿಂಥೀಸ್, ಅನೆಲಿಡ, ಆರ್ತಾಪೊಡ, ಮಾಲಸ್ಸ, ಗ್ಯಾಸ್ತ್ರಾಪೊಡ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಡೇಟ (ಪಿಸೀಸ್ ಮತ್ತು ಆಂಫಿಬಿಯ) ಗುಂಪುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಪ್ಯೊಟಿಸ್ಟ ಗುಂಪಿನ ಜೀವಿಗಳಾಗಲಿ ಸಸ್ಯಗಳಾಗಲಿ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗುಹೆಗಳು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಭೌತಿಕ ಪರಿಸರ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಆವಾಸಗಳು. ಸದಾಕಾಲ ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿರುವುದು, ಆರ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣತೆಯ ಏರಿಳಿತಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ವಾಯುಪ್ರವಾಹಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಗುಹೆಯ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾರ್ಬನ್ ಡೈ ಆಕ್ಸೈಡಿನ ಪರಿಮಾಣದ ಆಧಿಕ್ಯ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಮತ್ತು ಇದರಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಆಹಾರದ ಕೊರತೆ- ಇವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳು. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪರಿಸರದ ವೈವಿಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ : 1 ದೇಹದಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಕಗಳ ಕ್ಷೀಣತೆ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಗುಹಾವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. 2 ಆರ್ತಾಪೊಡ ಗುಂಪಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಹೊರಕವಚ (ಎಕ್ಸ್‌ಕ್ಯೊಸ್ಕೆಲಿಟಿನ್) ಬಹಳ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಕಾಲೆಂಬೋಲ ಮತ್ತು ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಶಲ್ಯಗಳೇ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಯುರೋಡೀಲ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 3 ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಕಣ್ಣು, ದ್ಯುತಿಗ್ರಾಹಕಗಳು, ಕಣ್ಣು ಸಂಬಂಧಿ ನರಗಳು ಮತ್ತು ಹಾಲೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 4 ಗುಹಾವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹ ಭೂವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಬಲು ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಕೃಶವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಕ್ರಸ್ತೇಸಿಯ ಗುಂಪಿನ ಬೇತಿನೆಲ, ಪ್ಯಾರಾಬೇತಿನೆಲ, ಸ್ಟೆನಾಸೆಲಸ್, ಟ್ರಿಕಿಟೀ ಪಂಗಡದ ಕೀಟಗಳು ಮತ್ತು ಯುರೋಡೀಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಲವು ಸಂಧಿಸದಿಗಳ ಮತ್ತು ಕೀಟಗಳ ದೇಹದ ಕೆಲವು ಉಪಾಂಗಗಳು, ಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಾಹಿ ತಂತುಗಳು, ಕಾಲುಗಳು, ಕೀಟೀ ಎಂಬ ಅಂಗಗಳು ಬಲು ಉದ್ದವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ರೆಕ್ಕೆ, ಈಜುರೆಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ ಅಂಗಗಳು ಮೋಟಾರಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದೇ ಇರಬಹುದು. ಉದಾ: ಸೀಕೋ ಬಾರ್ಬಸ್ ಗೀಟ್ಸಿಯೈ ಎಂಬ ಮೀನು. 5 ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತಃಸ್ವಾವ ಗ್ರಂಥಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗುರಾಣಿಕ (ತ್ಯೆರಾಯ್ಡ್) ಗ್ರಂಥಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 6 ಇವುಗಳ ಚಯಾಪಚಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ವೇಗವೂ ಬಲು ನಿಧಾನ. 7 ಬಹುಪಾಲು ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಗುಹೆಯ ಉಷ್ಣತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಷ್ಣತೆಗೆ ಬಂದರೆ ಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ನೈಸೆಲಸ್ ವೀರೈ ಮತ್ತು ಏಸೆಲಸ್ ಕವಾಟಿಕಸ್ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು 15° ಸೆಂ. ಉಷ್ಣತೆಗೆ ಒಡ್ಡಿದಾಗ ಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತದೆ. 8 ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಡಿಂಭಗಳು ಬೆಳೆದು ಪ್ರೌಢಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಡಿಂಭಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೋ ಇಲ್ಲವೆ ಮೂಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೋ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. 9 ಇವುಗಳ ಸಂತಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಯೂ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸೀಕೋಸ್ಟೀರೋಮ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ಕೇವಲ 7-8 ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ಹತ್ತಿರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸ್ಟೀರೋಮ ಎಂಬ ನೆಲವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ 67-90 ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತದೆ. 10 ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನಾನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಎಂಬಂತೆ ಇವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಾಹಕ ಶಕ್ತಿ ಬಲು ಚೆನ್ನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಹವಾಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಹೊರಗೆ ಕಲ್ಲು ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಗಡೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆದು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಡಾಬ್ಬಾನಿಯ ಪ್ಯಾಲಿಯೇಟ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಾರುವ ಅಳಿಲನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವು ಬಾವಲಿಗಳು ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಶಿಶಿರಸ್ವಾಪತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಂತಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕಿಗಳೂ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಹಕ್ಕಿ, ಸ್ಪಿಯಟಾನಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಪೆನ್ಸಿಸ್. (ಎಂ.ಡಿ.ಒ.)

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ : ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿಯೇ ಬಂಡೆಗಳ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಗುಹೆ. ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಕಡಿದಾದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಆವರಣವನ್ನೂ ಗುಹೆ ಎನ್ನುವರು. ವಾಸ್ತು ಎಂಬ ಪದ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಹ ಕೃತಕ ರಚನೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಉದ್ದಿಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಹಾವಾಸ್ತುವನ್ನೇ ಹೋಲುವ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಳ ಆವರಣವುಳ್ಳ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಹೋಲದಿದ್ದರೂ ಇದೇ ಪದದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವುದು ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸತಜ್ಞರ ರೂಢಿ. ಈ ವಿಸ್ತೃತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವೆಂದರೆ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದ ವಾಸ್ತು ಎಂದು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವ ವಾಡಿಕೆ ಈಚೆಗೆ ಬೆಳೆದಿದೆ.

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ರಚನಾತಂತ್ರ ಕಟ್ಟಡ ರಚನಾತಂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದು. ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿತ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ ಒಂದು ಇಡೀ ರಚನೆಯನ್ನಾಗಿಸುವ ತಂತ್ರವಿದ್ದರೆ, ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಡಿಯಾದ ಒಂದು ಬಂಡೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಆವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಪದ್ಧತಿ. ಮೊದಲನೆಯದರ ಮೂಲಸೂತ್ರ ಸಂಕಲನ, ಎರಡನೆಯದರದು ವ್ಯವಕಲನ. ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಿಲ್ಪತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದೆ. ಭೇದನ ಕ್ರಿಯೆ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯ. ಆದರೆ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಿಯೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಘನ; ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಶೂನ್ಯಾವರಣ. ಈ ವಿಕೃತ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವನ್ನು ಋಣವಸ್ತು ಅಥವಾ ಋಣಶಿಲ್ಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿ.

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ವಾಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಒಳ ಆವರಣವಿದ್ದರೂ ಮುಮ್ಮುಖವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹೊರಮೈಯ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ, ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕರಣವೆಲ್ಲ ಒಳ ಮತ್ತು ಮುಮ್ಮುಖಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾದ ಒಳ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಭಾಧೆಯಾಗದಂತೆ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಲಂಕರಣವಾಗಿ ಸಹಯೋಗಿಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗುಹೆಗಳು ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ರೂಢಿಗೂ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿಗೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಗಟ್ಟಿಕಲ್ಲನ್ನು ಭೇದಿಸಬೇಕಾದರೆ ಲೋಹದ ಆಯುಧಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಲೋಹದ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆದದ್ದು ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸು.5,000 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ; ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಬದಲಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ನಗರಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದು, ಗುಹಾವಾಸ ಪದ್ಧತಿ ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತೊರೆದುಹೋಗಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ, ನವಸಮಾಜವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಹೊಸ ವಾಸ್ತು ಪದ್ಧತಿಗಳು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದುವು. ಸಹಜವಾಗಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವೂ ರೂಪ, ಉದ್ದಿಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲೀನ ರಚನಾವಾಸ್ತುವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಪಂಚ: ಈಜಿಪ್ಟ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಬಂಡೆಗಳು ಇದ್ದು, ಲೋಹದ ಉಪಯೋಗವೂ ಬಹು ಮುಂಚೆ ಹರಡಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಈ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಸಮಾಧಿಗಳು. ತತ್ಸೂರ್ವ ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಭೇದನದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಆವರಣದ ಉಪಯೋಗ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು. ಹಣ ಹೂಳಲು ಗಟ್ಟಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಗಳನ್ನು ತೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿ ನ್ಯೂಬಿಯ, ಫಯೂಮ್ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 4ನೆಯ ಸಹಸ್ರಮಾನದಲ್ಲೆ ಇತ್ತು. ಈ ಭೇದಿತ ಶವಗುಳಿಗಳೇ ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನ ಮೊದಲ ಘಟ್ಟವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಈ ಎರಡೂ ರೀತಿಯವುಗಳ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ರಚನೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮದಾಯಕವೂ ಅಧಿಕ ವೆಚ್ಚದ್ದೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಕೃತಿಗಳು ರಾಜನ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮಂತ ಆಸ್ಥಾನಿಕರ ಸ್ವತ್ತಾಗಿದ್ದುವು. ಜೊತೆಗೆ ಮೃತನಾದವನು ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ಇಹದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಅನುಕೂಲಗಳೂ ಇಲ್ಲಿಯ ರೀತಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವೂ ಮರಣಾನಂತರವೂ ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ, ತತ್ಕಾಲೀನ ಈಜಿಪ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ್ದ ಮರಣೋತ್ತರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದವು. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ಸು.6ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದದ್ದಲ್ಲದೆ, ಇದರ ಪ್ರಭಾವ ಸುತ್ತಲಿನ ದೇಶಗಳಿಗೂ ಹರಡಿ ಗುಹಾ

ವಾಸ್ತು ರಚನೆಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ದೊರೆಯಿತು. ಆಫ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಏಷ್ಯದ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರ.ಶ. 16-17ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ನಡೆದು ಬಂತು. ಆದರೆ ಕ್ರಮೇಣ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಮೀಸಲಾಗದೆ, ದೇಶ ಕಾಲ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಇತರ ಅನೇಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೂ ಬಳಕೆಯಾಯಿತು.

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕೃತಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ಸು.2500) ನೈಲ್ ನದಿಯ ಕೆಳಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಮೆದುಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಅತೆತ್ ಎಂಬ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಸಮಾಧಿ. ಇದರ ವಿನ್ಯಾಸ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದು ನೇರ ಸುರಂಗವೂ ಅದನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸುವ ಅಡ್ಡವಾದ ಕೋಚು ಅಂಕಣವೂ ಇವೆ. ಶವಕೋಣೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ನೇರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂಗೋಡೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸರಳವೂ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೂ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ನೈಲ್ ಮುಖಜಭೂಮಿಯ

ಡೇರಿಯಸ್ ಗುಹಾಸಮಾಧಿ

ಬೃಹತ್ ಪಿರಮಿಡ್ಡುಗಳು ಅಥವಾ ಬೃಹತ್ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಗತ ಸಮಾಧಿ ಕೋಣೆಗಳ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಣವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲೆ ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕರಣವೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರ ಬೇಕೆಂಬುದರ ಕುರುಹು ಗೀಜ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಣಿ 3ನೆಯ ಮೆರಿಸಂಬಳ ಸಮಾಧಿಯ ಭಾಗವಾಗಿರುವ, ಶಿಲೆಯಿಂದ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕೋಣೆಯ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೇಲಣ ಈಜಿಪ್ಟ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದೆ. ಇವು ಬಹುವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾಗಣೆಗಾರರವು (ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಗಳು). ಹಳೆಯ ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದ ಗುಹಾವಾಸ್ತುವಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಎಲ್ ಬೆರ್ಷೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ ಷೀಕ್ ಸ ಇದ್ ನ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಇವು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 2300ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಈಜಿಪ್ಟಿನ 15ನೆಯ ಮಾಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದವರ ಸಮಾಧಿಗಳು. ಇವು ಮೂಲವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಮೆದುಮ್ ಸಮಾಧಿಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತವೆಯಾದರೂ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಗಳೂ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದುವು. ಇದೇ ಮೂಲ ವಿನ್ಯಾಸವೇ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಗಳೊಡನೆ ಮಧ್ಯಕಾಲದ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.2000-1200) ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಸುರಂಗದ ಬದಲು, ಕಂಬಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸಣ್ಣ ಕೋಣೆಗಳನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಈ ಸಮಾಧಿಗಳು ಗಾತ್ರದಲ್ಲೂ ದೊಡ್ಡವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಧ್ಯ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳು, ಬೇನೀ ಹಸನ್, ದೀರ್ ಎಲ್ ಬಹರಿ, ಆಸ್ಮೂತ್ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಬೇನೀ ಹಸನ್‌ನಲ್ಲಿ ಪಖ್ತ್ ದೇವತೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಈ ಕಾಲದ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಾಲಂಕರಣ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕರಣ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಬಿಬನ್ ಎಲ್ ಮುಲುಕ್‌ನಲ್ಲಿರುವ 1ನೆಯ ಸೆಟ ದೊರೆಯ ಕಾಲದ ಸಮಾಧಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ಸು. 1250), ಬೇನೀ ಹಸನ್ ಮತ್ತು ದೀರ್ ಎಲ್ ಬಹರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಕಾಲದ ಸಮಾಧಿಗಳು ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲೀನ ದೇವರುಗಳು, ಧಾರ್ಮಿಕ ದೃಶ್ಯಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮೃತರ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಂಬಂಧಿಕರ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವಂತ ಸಾಧನೆಗಳು ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ಶಿಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳೂ ಇದ್ದು, ಇವು ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುನರ್ರಚನೆಗೆ ಬಹು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಇದೇ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನವಪ್ರಭುತ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ಸು. 1200-1000) ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಶಿಲ್ಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, 18ನೆಯ ರಾಜವಂಶದ ಅರಸರ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವ ದೀರ್ ಎಲ್ ಬಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಣಿ ಹ್ಯಾಪ್ಸೆಸೂತ್‌ಳ ಸಮಾಧಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಆದರೆ ಇದು ಭಾಗಶಃ ಗುಹೆ,

ಮುಂಭಾಗವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಡ. ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೇರುಕೃತಿ ಅಬು ಸಿಂಬೆಲ್‌ನಲ್ಲಿರುವ 2ನೆಯ ರ್ಯಾಮ್ಸ್ ದೊರೆಯ ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೊಡ್ಡದು. ಅಲ್ಲದೆ, ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾಕಾರದ ರಾಜರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಒಳಗೆ ಕಲಾತ್ಮಕವೂ ಚರಿತ್ರೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಆದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ (ನೋಡಿ- ಅಬುಸಿಂಬೆಲ್). ಗೆಬೆಲ್ ಸಿಲ್‌ಸಿಲೇಯ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಥೀಬ್ಸ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮುನ್ಯೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಮಾಧಿಗಳೂ ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು.

ಈಜಿಪ್ಟಿನ ನವಪ್ರಭುತ್ವದ ಅವನತಿಯ ಅನಂತರ ಆ ದೇಶದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಪರದೇಶದವರ ಕೈಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕೆಲಕಾಲ ಕಡಿಮೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿಯ 26ನೆಯ ರಾಜವಂಶದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.663-525), ಥೀಬ್ಸ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇವು ಚಿಕ್ಕವೂ ಅನುಕರಣೆಗಳೂ ಆಗಿದ್ದು, ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅವನತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷ್ಯ : ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಸಮುದ್ರದ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಈಜಿಪ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದಂಥ ಮರಣೋತ್ತರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಹರಡಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಅಲ್ಲಿಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಕೃತಿಗಳೇನೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರೀಟ್ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1700-1400ರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಗೆ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದುಂಡು ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅವಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ ತೆರೆದ ಹಾದಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ರೂಢಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇವನ್ನು ಥೋಲೋಸ್ ಸಮಾಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವು ಭಾಗಶಃ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾಸಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಮನೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜಸಮಾಧಿಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೋರಿ ಕೋಣೆ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುಹಾರೂಪದ್ದು. ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದವಾದರೂ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಚಾವಣಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಥೋಲೋಸ್ ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ದ ಪ್ರಾರಂಭದವರೆಗೂ ಕ್ರೀಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವಲ್ಲದೆ ಇದೇ ರೀತಿಯವು ಗ್ರೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಹ ಮೈಸೀನಿಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಟಲಿಯ ಎಟ್ರೂರಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಭೂಗರ್ಭ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಇವು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು.6-3ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಇವು ವಿನಾಸದಲ್ಲಿ ಸಮಕಾಲೀನ ವಾಸ್ತುವನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಒಳಗೆ ಉತ್ತಮ ವರ್ಣಗಳಿದ್ದುವಲ್ಲದೆ, ಮೃತನ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಇಟಲಿಯ ರೋಮ್ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳು ಇವೆ. ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಿಮೀಗಟ್ಟಲೆ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹರಡುವ ಸುರಂಗಗಳನ್ನು ತೋಡಿ, ಅವುಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕೋಷ್ಠಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಶವ ಅಥವಾ ಶವಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳು ಒಂದು ಕುಟುಂಬ ಅಥವಾ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಈ ಸುರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಾಸ್ತು ಅಂಶಗಳಾಗಲೀ ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕರಣವಾಗಲೀ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಸಮುದ್ರದ ಆಗ್ನೇಯ ದಂಡೆಯ ಫಿನೀಷಿಯ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.1ನೆಯ ಸಹಸ್ರಮಾನದಲ್ಲೇ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳಿಂದ ರೂಢಿಗತವಾದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದ ಹಲವು ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳು ಇಸ್ರೇಲಿನ ಬೆತ್‌ಶಿಯರಿಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಲಾದ ಈ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ನೇರ ಸುರಂಗದಂಥ ಗುಹೆಯಿದ್ದು ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶವಗೂಡುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇಸ್ರೇಲಿನ ಫಿನೀಷಿಯ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್‌ಜಿಬ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.8ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳೂ ಜೋರ್ಡಾನ್ ನದಿ ಕಣಿವೆಯ ಹಜೋರ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೂಗರ್ಭ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಹಜೋರ್‌ನ ಸುರಂಗ ಸಮಾಧಿಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.1500ರ ಸುಮಾರಿನವೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂಬಗಳಲ್ಲದೆ ಒಳಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಜಾರವಿದೆ. ಇದು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.9ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದು.

ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತಿರುವ ತುರ್ಕಿ ದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲೂ (ಏಷ್ಯ ಮೈನರ್) ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪನಿರ್ಮಾಣಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಫ್ರಿಜಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಎಸ್ಪಿಷೆಹಿರ್, ಅಫ್ಸೋನ್, ಕರಹಿಸಾರ್, ಅರ್ಸ್‌ನ್ ಕಾಯ, ಯಾಜಲಿಕಾಯ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಹಾವಾಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.6-ಪ್ರ.ಶ. 3ನೆಯ ಶತಮಾನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಫ್ರಿಜಿಯದ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಮುಮ್ಮುಖ ಮಾತ್ರವೇ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೊರೆಯಲಾಗಿದ್ದು ಒಳ ಆವರಣ ಕೇವಲ ಸಮಾಧಿ ಕೋಣೆ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕ ದೇವಕೋಷ್ಠಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಫ್ರಿಜಿಯದ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಿಸಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಮರದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಟ್ಟ ಚಾವಣಿಯವು, ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯವು ಮತ್ತು ಗ್ರೀಕ್ ಸ್ತಂಭರೀತಿಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿರುವಂತಹವು ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಗಳಿದ್ದು ಈ ಬಗೆಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನವು ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸೇರಿದವು. ಬುಯುಕ್ ಅರ್ಸ್‌ನ್ ತಾಷ್ ಮತ್ತು ದಿಲಿಕಿ ತಾಷ್‌ನ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವು. ಯಾಜಲಿಕಾಯದ ಸಮಾಧಿ ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯದು. ಕಲೆಕಪಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.5ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಮತ್ತು ಕಸ್ತಮೊನು (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.4ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದ ಮೊದಲ ನಿರ್ಮಾಣಗಳು. ಇದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸೋಲನ್ ಎಂಬವನ ಸಮಾಧಿ ರೋಮನ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಕೊನೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಫ್ರಿಜಿಯದ ಸಮಾಧಿಗಳ ಮುಮ್ಮುಖ ಅಲಂಕರಣದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕ್ ಅಲ್ಲದೆ ಅಖಿಮೇನಿಯನ್ ಮತ್ತು ಹಿಟ್ಟಿಟ್ ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಭಾವವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಗಾರಗಳೂ ಸಮಾಧಿಗಳಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿ ಕೋಣೆಯ ಬದಲು ವಿಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುವನ್ನಿಡುವ ಕೋಷ್ಠವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಗಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಆರ್ಸ್‌ನ್ ಕಾಯ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.6ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಯಾಜಲಿಕಾಯ, ಬಹ್ಲಿಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.5ನೆಯ ಶತಮಾನ)-ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇಂಥ ದೇವಾಗಾರಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.6-5ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಅರಜಿಸ್‌ನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಿಬೆಲೀ ದೇವತೆಯ ಒಂದು ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನದಂತೆ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ತೆರೆದ ದೇವಾಗಾರಗಳೂ ಫ್ರಿಜಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇಂಥ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ವಾಸ್ತುನಿರ್ಮಾಣ ಮೈದಾಸ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಸಿಬೆಲೀ ದೇವತೆಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಫ್ರಿಜಿಯದ ಪಕ್ಕದ ಲಿಸಿಯ ಮತ್ತು ಕಾರಿಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕೆಲವು ನಿರ್ಮಾಣಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಇವು ರಚನಾನಿರ್ಮಾಣಗಳಂತೆಯೇ ಹೊರವೈಯುನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದವಾದ್ದರಿಂದ ಗುಹೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಾಧಿಗಳು. ಲಿಸಿಯದ ಇಂಥ ಮತ್ತು ಕಾರಿಯದ ಇದಿಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾಸ್ತುರೀತಿಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ.

ಸಿರಿಯದ ಉತ್ತರ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಸ್‌ನ್ ತಾಷ್‌ನಲ್ಲೂ ಫ್ರಿಜಿಯದ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷ್ಯದ ಇರಾಕ್ ಪ್ರದೇಶದ ಶಿರಿ ಮಲಿಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಸೀರಿಯನ್ ದೊರೆಯೊಬ್ಬ ದೇವ ಚಿಹ್ನೆಗಳೆದುರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಮಲ್ತಾಯ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೆನ್ಯಾಚಿರಿಬ್ ದೊರೆ ಇದೇ ರೀತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಕುರ್ದಿಸ್ತಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ, ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.6ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಒಂದೆರಡು ಗುಹಾ ಸಮಾಧಿಗಳು-ಇವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲ. ಜೋರ್ಡಾನ್‌ನ ಪೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ಅರೇಬಿಯದ ಹೆಜ್ರಾಫ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ಹಜಾರ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಗುಹಾದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವು ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿದ್ದ ಸ್ಥಳೀಯ ಅರಬ್ಬಿ ಧರ್ಮಪಂಥಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.2-1ನೆಯ ಶತಮಾನದವೆಂದೂ ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇರಾನ್ ದೇಶದ ಅಜ್ಜರ್‌ಬೈಜಾನ್ ಪ್ರಾಂತ ಫುಶಿಕ್, ಕರ್ದಿಸ್ತಾನ್ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದುಕ್ಯಾನ್-ಇ-ದಾವೂದ್, ಕರ್ಮನ್ ಷಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸಖ್-ಇಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಕಾಲದ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.7-6ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಫುಶಿಕ್‌ನ ಗುಹೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂಬಗಳಿಂದೆತ್ತಿದ ವರಾಂಡವೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಮೂರು ಕಂಬಗಳಿರುವ ಸಮಾಧಿ ಕೋಣೆಯೂ ಇದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

ದುಕ್ಕಾನ್-ಇ-ದಾವೂದ್ ಮತ್ತು ಸಖ್ನಿದ್ ಗುಹೆಗಳು ಕೂಡ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ರೀತಿಯಿವೆ. ದುಕ್ಕಾನ್-ಇ-ದಾವೂದ್, ಕೀಲ್-ಇ-ದಾವೂದ್ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಲ್ಪಗಳಿರುವ ಭಿತ್ತಿ, ಸಖ್ನಿದ್ ಗುಹೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಅಹರ್‌ಮಜ್ಜನ ಚಿಹ್ನೆ ಇವು ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಪರ್ಷಿಯನ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣಗಳು ಇರಾನಿನ ಪರ್ಸೆಪಲಿಸ್ ಬಳಿ ಇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯವು ನಕ್ಶೆ-ಇ-ರಸ್ತುಂ ಎಂಬಲ್ಲಿವೆ. ಇವು 1ನೆಯ ಡೇರಿಯಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.521-485), 1ನೆಯ ಝರ್ಷೀಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.485-465), 1ನೆಯ ಆರ್ಟಗರ್ಸ್ತೀಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.465-424) ಮತ್ತು 2ನೆಯ ಡೇರಿಯಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.424-405) ದೊರೆಗಳ ಸಮಾಧಿಗಳು. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಮ್ಮುಖವಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಸೆಪಲಿಸ್ ರೀತಿಯವೆಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿಂದ ಎತ್ತಿದ ವರಾಂಡವೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಮಾಧಿಕೋಣೆಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. 1ನೆಯ ಡೇರಿಯಸನ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ಅಹರ್‌ಮಜ್ಜ ದೇವತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯೂ ರಾಜನ ಸಿಂಹಾಸನವೂ ಸದಬಡಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಂದ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪರ್ಸೆಪಲಿಸ್ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಕೂಹ್-ಎ-ರಹ್ಮತ್ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿಗಳಾದ 2ನೆಯ ಆರ್ಟಗರ್ಸ್ತೀಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.404-359) ಮತ್ತು 3ನೆಯ ಆರ್ಟಗರ್ಸ್ತೀಸ್ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.359-338) ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಇವು ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ನಕ್ಶೆ-ಎ-ರಸ್ತುಮ್ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೊರೆಗಳು ಅಹರ್‌ಮಜ್ಜ ದೇವತೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಉತ್ತಮ ಉಬ್ಬಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಪ್ರ.ಶ. 4-5ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಸ್ಸಾನೀಯ ಅರಸರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭಿತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಗುಹೆಗಳು ಇರಾನಿನ ತಖ್ತ-ಎ-ಜಮಷಿದ್ ಎಂಬಲ್ಲಿವೆ.

ಭಾರತದ ಪ್ರಭಾವ: ಈಜಿಪ್ಟ್, ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷ್ಯ ಮತ್ತು ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ್ದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಾಧಿವಾಸ್ತು ಎಂಬುದು ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೇವಾಗಾರಗಳಾಗಿ ದ್ದರೂ ಅಂಧವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಆದರೆ ಗುಹಾವಾಸ್ತು ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.3ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಉದ್ದಿಶ್ಯಗಳೇ ಬದಲಾದವು. ಇದರ ಸಮಾಧಿ ಸಂಬಂಧ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಗುಹಾವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ರಚನಾ ವಾಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಈ ನಿರ್ಮಾಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೇವಾಗಾರಗಳಾಗಿಯೂ, ಭಿಕ್ಷು-ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿಯೂ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಹೊಸ ಸ್ವರೂಪದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ಅದರಲ್ಲೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಹಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿತು.

ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನ: ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಸು.20ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದರುತಾ, ಕುಂದುಜ್, ಹೈಬಕ್ ಮತ್ತು ಬಾಮಿಯನ್ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ದರುತದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬೌದ್ಧ ಸಂಘಾರಾಮಗಳನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿಯಲಾಗಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸ್ತೂಪಗಳೂ ಇವೆ. ಕುಂದುಜ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ವಿಹಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ವಾಸಿಸುವ ಕೋಣೆಗಳು ಚಿಚ್ಚುಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಚಾವಣಿ ಮಾತ್ರ ಗುಮ್ಮಟಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ಸು.24ಮೀ ವ್ಯಾಸದ ಸ್ತೂಪವೊಂದು ಹೈಬಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇದರ ಬಳಿಯೇ ಅರ್ಧ ಕೆತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ವಿಹಾರವೂ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಚೈತ್ಯಾಗಾರಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಜಾರವೂ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಣೆಗಳೂ ಅಲ್ಲದೆ ಒಳಗೆ ಬುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳು ಅರೆ ಅಯೋನಿಕ್ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ ಸಣ್ಣ ಅರೆಕಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಗುಮ್ಮಟದಂತಿದ್ದು ಈ ವಾಸ್ತುವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಸಾನೀಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಹಾರ ಪ್ರ.ಶ.4-5ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದು. ಬಾಮಿಯನ್ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಲಾಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲೂ ಹಲವು ಸಂಘಾರಾಮಗಳೂ ಶಿಲ್ಪಿತ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಕಡಿದಾದ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿಶಿಲ್ಪದಂತೆ ಕಡೆದಿರುವ ಎರಡು ಬೃಹತ್ ಬೌದ್ಧ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಯವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದವು. ಇವು ಪ್ರಪಂಚಲ್ಲೇ ಅತಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ದೊಡ್ಡ ಬುದ್ಧನ ಪ್ರತಿಮೆ 53.34ಮೀ ಎತ್ತರವೂ ಚಿಕ್ಕದು 36.57ಮೀ ಎತ್ತರವೂ ಇವೆ. ಶಿಲ್ಪನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ, ಸಸ್ಸಾನೀಯ ಮತ್ತು ಇರಾನಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇವು 4-5ನೆಯ ಶತಮಾನದವುಗಳೆಂದು

ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇಸ್ಲಾಂ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದ್ದುಂಟು. ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನದ ಗುಹಾವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಅಧ್ಯಯನ ಹೆಚ್ಚು ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಈಗ ಸಿಗುವ ಮಾಹಿತಿಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.1 ರಿಂದ ಪ್ರ.ಶ.5-6ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೂ ನಡೆದು ಬಂತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಮಧ್ಯ ಏಷ್ಯ: ಮಧ್ಯ ಏಷ್ಯದ ಈಗಿನ ಖೋಟಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬೌದ್ಧ ಗುಹಾಲಯಗಳು 4-8ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ರಾಜರಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದವು. ಕಿಜಿಲ್ ಮತ್ತು ಕುಂತುರದ ಬೌದ್ಧಾಲಯಗಳು ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಬೌದ್ಧ ಸಂಘಾರಾಮಗಳೂ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಮುಂದೆ ಒಂದು ಮೊಗಸಾಲೆ, ಹಿಂದೆ ಒಂದೋ ಎರಡೇ ಕೋಣೆಗಳುಳ್ಳ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಇವಕ್ಕೆ ಅರೆಪೀಪಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಗುಮ್ಮಟದ ಆಕಾರದ ಚಾವಣಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪದ ವಸ್ತು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಮಹಾಯಾನ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾದರೂ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರಾನಿ, ಸಸ್ಸಾನಿ ಮತ್ತು ಚೀನಿ ಶೈಲಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಚೀನ: ಚೀನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮಹಾಯಾನ ಬೌದ್ಧಪಂಥ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಮುಂದುವರಿದವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಬೌದ್ಧ ಗುಹಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾದವು. ಗುಹಾಲಯಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಬಾಹುಳ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೀನ ಭಾರತವನ್ನು ಮೀರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ವೈವಿಧ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾರತದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಸ ವಸ್ತು, ಭಾವ ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಅಳವಡಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಚೀನದ ಕೃತಿಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಅನುಕರಣಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಮುಂದುವರಿದವು.

ಚೀನದ ಮೊದಲ ಗುಹಾಲಯಗಳು ಕಾನ್ಸೂ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಪಕ್ಕದ ಮಧ್ಯ ಏಷ್ಯದ ಬೌದ್ಧಾಲಯಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯವಕ್ಕೂ ಮಾದರಿ. ಸ್ಥಳೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಆಧಾರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರ.ಶ. 4ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುಹಾನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಇದುವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುವೂ 5ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನವಲ್ಲ. ಕಾನ್ಸೂನಿನ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಗುಹಾವಾಸ್ತು ಕೇಂದ್ರ ತುನ್‌ಹ್ಯಾಂಗ್. ಈ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸು.480 ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವು ವೇ ರಾಜವಂಶದ ಕಾಲಕ್ಕೆ (4-6ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳು) ಸೇರಿದವು. ಇತ್ತೀಚಿನವೆಂದರೆ ಯು ಆನ್ ಅರಸರ (13-14ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳು) ಕಾಲದವು. ಹೆಚ್ಚಿನವು ಟಾಂಗ್ (618-707) ಮತ್ತು ಸುಂಗ್ (960-1126) ರಾಜವಂಶಗಳ ಕಾಲದವು. ತುನ್‌ಹ್ಯಾಂಗ್‌ನ ಗುಹೆಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಬಹು ಸರಳ. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಿಕ್ಷು ಕೋಣೆಗಳಿವೆ. ದೇವಗೃಹ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷು ಕೋಣೆಗಳು ಜೊತೆಯಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಗಳು ತಮ್ಮ ವಾಸ್ತುರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಸರಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಯಾನ ಬೌದ್ಧಪಂಥದ ಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಬುದ್ಧ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಉಪದೇವತೆಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಾನ್ಸೂ ಪ್ರಾಂತದ ಯು-ಲಿನ್-ಕು, ತೀನ್-ತಿ-ಷಾನ್, ಯುಂಗ್-ಚಿಂಗ್, ಮೇ-ಚಿ-ಷಾನ್‌ಗಳಲ್ಲೂ ಗುಹಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮೇ-ಚಿ-ಷಾನ್‌ನ ಕೆಲವು ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು ಸು. 5ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ತೀನ್-ಷಾನ್‌ನ ಒಂದು ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ 25.90ಮೀ ಎತ್ತರದ ಕುಳಿತ ಬುದ್ಧಮೂರ್ತಿ, ಯುಂಗ್-ಚಿಂಗ್ ನಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಸೂಪ್ತಗಳ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು 24.38ಮೀ ಎತ್ತರದ ಬುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿ ಹೆಸರಾಂತ ಶಿಲ್ಪಗಳು. ಮಂಚೂರಿಯ ಪ್ರಾಂತದ ವನ್-ಪೊ-ತಾಂಗ್‌ನಲ್ಲೂ ವೇ ರಾಜವಂಶದ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಕೃತಿಗಳಿವೆ.

ಷಾನ್ಸೀ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿರುವ ಯುನ್ ಕಾಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಸು.40 ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯ ರಚನಾತಂತ್ರ ಬಾಮಿಯನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. 16.76ಮೀ ಎತ್ತರವಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಆಸೀನ ಬುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ತಿಯೆನ್-ಲುಂಗ್-ಷಾನ್‌ನ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸೆಳೆಯುವಂಥ ಅಪ್ಸರೆಯರ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಷಾನ್-ತುಂಗ್ ಪ್ರಾಂತದ ಚಿಯೆನ್-ಪೊ-ಯೈ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ ಸಹಸ್ರ ಬುದ್ಧರ ಬಂಡೆ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಗುಹೆಗಳೂ ಸು. 70 ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮೂರ್ತಿ ಕೋಷ್ಠಗಳೂ ಇವೆ. 618ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಎರಡನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳು (ಬುದ್ಧ, ಅಮಿತಾಭ ಮತ್ತು ಶಾಕ್ಯಮುನಿ) ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಗಳು.

ಸಿಂಕಿಯಾಂಗ್ ಪ್ರಾಂತದ ಕೂಚದ ಗುಹೆಗಳು ಸಣ್ಣವಾದರೂ ಭಿತ್ತಿಗಳ ಮೇಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾದವು. ಇದೇ ಪ್ರಾಂತದ ತತ್ಸು ಎಂಬಲ್ಲಿ 195ಮೀ ಉದ್ದ ಮತ್ತು 19.5ಮೀ ಎತ್ತರದ ವಿಶಾಲ ಬಂಡೆಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ಜೀವನ

ಕಥೆಗಳು, ಪರಿನಿರ್ವಾಣ, ಚಾತಕಕಥೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವಕ್ಕೆ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಶಾಸನಗಳೂ ಇವೆ.

ಹೋಪೇ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಯಾಂಗ್-ತಂಗ್-ಷಾನ್ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿಯ 6ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಜೀವಭರಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿಲ್ಪಗಳು. ಇವನ್ನು ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪದಂತೆ ಕಡೆದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣ ಶಿಲ್ಪದಂತೆಯೇ ಇವು ಬಹಳ ಮೇಲೆದ್ದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಮೂರ್ತಿ ಸಮೂಹ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ, ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇಬ್ಬರು ಲೋಹನ್‌ರು (ಬೋಧಿಸತ್ತ) ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬುದ್ಧರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಹೋನಾನ್ ಪ್ರಾಂತದ ಹಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಹೆಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೂ ನಾಜೂಕಿನ ವಾಸ್ತುನಿರೂಪಣೆಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಲಂಗ್-ಮೇನ್‌ನಲ್ಲಿ ಯೀ ನದಿಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳ ಕಡಿದಾದ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಗಳು 5-8ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕುನ್ಸಂಗ್ ಗುಹೆ (493-525) ಆಯಾಕಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಪೀಪಾಯಿಯ ಆಕಾರದ ಚಾವಣಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪಿನ್ಯಂಗ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ (523) ಇಕ್ಕಲಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದ-ಮಹಾಕಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಬೋಧಿಸತ್ತರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬುದ್ಧಮೂರ್ತಿಯೂ ಬೌದ್ಧತೀರ್ಮಾನಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಚೀನದ ವೇ ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತ ವಾಗಿವೆಯಲ್ಲದೆ, ಇವೇ ಜಪಾನಿನ ತೋರಿ ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿರುವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಲುಂಗ್-ಮೇನ್‌ನ ಇತರ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹಾರುತಿರುವ ಅಪ್ಸರೆಯರಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಕಮಲಪುಷ್ಪ (520) ಮತ್ತು 15ಮೀ ಎತ್ತರದ ವೈರೋಚನನ ವಿಗ್ರಹ (ಸು.675) ಬಹು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿಗಳು.

ಚೀನದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲದೆ ತಾವೊ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ಸಹ ಗುಹಾವಾಸ್ತು ರೀತಿಯನ್ನು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಷಾನ್ಸೀ ಪ್ರಾಂತದ ಲುಂಗ್-ಷಾನ್‌ನಲ್ಲಿ 1234 - 39ರಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಲಾದ ಎರಡು ಗುಹೆಗಳು ತಾವೋ ಧರ್ಮೀಯರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ಷೇನ್-ನುಂಗ್, ಹ್ವಾಂಗ್-ತಿ ಮತ್ತು ಪು-ಓ ಇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಸಿಂಕಿಯಾಂಗ್ ಪ್ರಾಂತದ ತತುವಿನಲ್ಲೂ ತಾವೋ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ, ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು, ವಿಹಾರಗಳೂ ಇವೆ.

ಶ್ರೀಲಂಕ, ಕಾಂಬೋಡಿಯ: ಶ್ರೀಲಂಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 3ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೇ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪಸರಿಸಿ ಇಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಕೃತಿಗಳಿಲ್ಲ. ಇದು ಕೊರೆಯಲು ಕಠಿಣವಾದ ಗಟ್ಟಿ ಬಂಡೆಗಳ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.3-2ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲವು ಭಿಕ್ಷು ವಾಸ ಗುಹೆಗಳು ಶಾಸನ ಸಹಿತ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆಯಾದರೂ ಇವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದವಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಹೆಗಳು. ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಮಂಚಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಚಾವಣಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸಿಂಹಳದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಒಂದನೆಯ ಪರಾಕ್ರಮ ಬಾಹುವಿನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ (12ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಪೊಲೊನ್ನರು ಬಳಿ ಕೊರೆಯಲಾಗಿರುವ ಗಲ್ ವಿಹಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಸೀನವಾದ ಒಂದು ನಿಂತಿರುವ ಮತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ಮಲಗಿರುವ ಬುದ್ಧಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ವೆಲಿಗಮ ಮತ್ತು ಇಸುರುಮುನಿಯ ಎಂಬಲ್ಲೂ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಹರಡಿದ್ದ ಕಾಂಬೋಡಿಯ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಈ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಪನಾಮ್ ಕುಲೇನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಿಕ್ಷುಗೃಹಗಳೂ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಶಾಸನಗಳೂ ಇವೆ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಿದ್ದರೂ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲ.

ಇಥಿಯೋಪಿಯ: ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕೆಲವು ಕುತೂಹಲಕರ ಕೃತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಉತ್ತರ ಇಥಿಯೋಪಿಯದ ವೆಕ್ಲೊ, ಅಂಬ ಮೈಕೆಲ್, ಮುಗ್ಗ, ದಾವೆಂತ್ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಗುಹಾ ಇಗರ್ಜಿಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಒಂದು ಹಜಾರವಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಕಾಲನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ 8-12ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಹಾ ಇಗರ್ಜಿಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಅನೇಕ ಇಗರ್ಜಿಗಳು ಲಾಲಿಬಾಲ, ದಾರಸ್ಸೆ, ಆಬ್ರಹ, ಆಸ್ಸೇನ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಲಾಲಿಬಾಲ ಒಂದರಲ್ಲೇ

ಹತ್ತು ಇಗರ್ಜಿಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಸ್ಥಳೀಯ ಕ್ರೈಸ್ತಸಂತ ಮತ್ತು ದೊರೆ ಲಾಲಿಬಾಲ (12ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಕಟ್ಟಿಸಿದವೆಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಗರ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಹಜಾರ, ಪವಿತ್ರ ಕೋಷ್ಠ ಅಥವಾ ವೇದಿಕೆ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕ ಹಜಾರಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಲಾಲಿಬಾಲದ ಗಿಯೋರ್ಗಿಸ್ ಇಗರ್ಜಿಯ ತಳವಿನ್ಯಾಸ ಸಮಾನ ಅಳತೆ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರೀಕ್ ಶಿಲುಬೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಇವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಿಯೂ ಕಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಯೇ ಆದರೂ ಒಳಗೆ ಮರದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇಂಥ ಕೆಲವು ಇಗರ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳೂ ಇವೆ. ಪ್ರ.ಶ.6-10ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ನಡುವೆ ಕೊರೆಯಲಾಗಿರುವ ದಾಬ್ರ ದಾಮೊದಲ್ಲಿಯ ಕ್ರೈಸ್ತ ಇಗರ್ಜಿ ಇಥಿಯೋಪಿಯದ ಮುಖ್ಯ ವಾಸ್ತುಕೃತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಇದರ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಸಿರಿಯದ ಬ್ಯಾಸಿಲಿಕಗಳಂತೆ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕ ಹಜಾರಗಳು. ಮಧ್ಯ ಹಜಾರದ ಹಿಂದೆ ಅರವೃತ್ತಾಕಾರದ ಒಳನಡೆ ಇವೆ. ಇದು ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಮೊದಲ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರೈಸ್ತ ಗುರುಗಳಿಗಾಗಿ ಕೋಣೆಗಳಿವೆ. ದಾಬ್ರ ದಾಮೊ ಈ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಅಲಂಕರಣ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಇವೆ. ಇಥಿಯೋಪಿಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆಡಿಸ್ ಆಬಾಬದಲ್ಲೂ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಒಂದು ಇಗರ್ಜಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಇದು ಬಹು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಸು.32 ಕಿಮೀ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಆಡಿದಿ ಮರ್ಯಾಂ ಇಗರ್ಜಿ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಲಾಗಿರುವ ಒಂದು ಗುಹೆ. ಇದನ್ನು ಲಾಲಿಬಾಲದ ಕಾಲದ ಅನಂತರ ಮತ್ತು 16ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಯಾವುದೋ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾರತ: ಭಾರತದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 3ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ, ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರ ರಾಜ್ಯದ ಗಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಬರಾಬರ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಏಳು ಗುಹೆಗಳು ಇವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮೀಪದ ರಾಜಗಿರ್ (ಪ್ರಾಚೀನ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ರಾಜಗೃಹ) ಬಳಿಯ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಮೂರು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗ ದಶರಥನ ಶಾಸನವೂ ಇದ್ದು, ಇವುಗಳ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕವೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪದವೂ ಆಗಿದ್ದು, ಭಾರತದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಆರಂಭ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಲೋಮಸ್ ಋಷಿ ಗುಹಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗ

ಬರಾಬರ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿರುವ 2 ಗುಹೆಗಳು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹ. ಮೊದಲನೆಯದು ಸುಧಾಮ ಗುಹೆ. ಎತ್ತರದ ಬಂಡೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಸು.1.21 ಮೀ ಅಗಲ, 1.82 ಮೀ ಎತ್ತರದ ಆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ದ್ವಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರ ಒಳಗೆ ಸು. 10 ಮೀ ಉದ್ದ, 3.64 ಮೀ ಅಗಲದ ಆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೋಣೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಒಂದು ಪಕ್ಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ಕೋಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಅರ್ಧ ಕಮಾನಿನಾಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕೋಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಅರ್ಧ ಗೋಳಾಕಾರದಲ್ಲೂ ಕೆತ್ತಿ ಭತ್ತನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲೋಮಸ್

ಋಷಿ ಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಇನ್ನೊಂದರ ವಿನ್ಯಾಸ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಒಳ ಹೋಗುವ ದ್ವಾರದ ಮುಂಬದಿಯ ಚೈತ್ರ ಕಮಾನಿನಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸುಂದರ ಅಲಂಕರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪದ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ ಪರ್ಷಿಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂತೆಂಬುದು ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಆದರೆ ಕೇರಳ-ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಡಲ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು.5-4 ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯ ಶಿಲಾ ಸಮತಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು ಚೌಕಟ್ಟು ಸಹಿತ ಅರ್ಧ ಗೋಲಾಕೃತಿಯ ಹಲವಾರು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ಎರಡು ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿವೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹರಪ್ಪ ನಾಗರಿಕತೆಯ ನೆಲೆಯಾದ ಧೋಲಾವೀರದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಕೆಂಪು ಮರಳು ಕಲ್ಲಿನ ಸಮತಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ತೊಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಈ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಪರಂಪರೆ ಮೌರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಧಾರಿತಗೊಂಡು ಮುಂದುವರೆದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ). ಆದರೆ ಪರ್ಷಿಯ ದೇಶ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಮೃತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಭಾರತದ ಈ ಮೊದಲ ಗುಹೆಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಹೆಚ್ಚಿನವೆಲ್ಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಚೈತ್ರಾಲಯದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಬಹುಶಃ ಇವು ಬೌದ್ಧ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದೋ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪೂಜಾಗೃಹವಾಗಿರಬಹುದು. ಸುಧಾಮ ಗುಹೆಯನ್ನು ಅಶೋಕ ಆಜೀವಿಕರಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಅಲ್ಲಿರುವ ಅವನ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯೊಡನೆ ಒದಗಿ ಬಂದ ಶಾಂತ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಭಾರತಾದ್ಯಂತ ಹಬ್ಬಲು ದೊರಕಿದ ಅವಕಾಶ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಅದರಲ್ಲೂ ಮಗಧ ಪ್ರದೇಶದ ಅನೇಕ ರೀತಿ ನೀತಿ ಆಚಾರಗಳು ಭಾರತಾದ್ಯಂತ ಹರಡಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಸಹ ಭಾರತದ ವಿವಿಧೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಮಧುರ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗುಹೆಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 2ನೆಯ ಶತಮಾನದವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಹೆಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಮಲಗಬಹುದಾದ ಒಂದು ಶೈಯಾಸನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ತೆರೆದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟ ಮಾಡಿರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಇವು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಸತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದವು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಒರಿಸ್ಸದ ಭುವನೇಶ್ವರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಉದಯಗಿರಿ-ಖಂಡಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆರೆದ ಹಜಾರ, ಒಳಗೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಜಾರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲವಾಡದ ಸುತ್ತ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಹಾ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿರುವ ರಾಣಿಗುಂಫ, ಅನಂತಗುಂಫ, ಹಾಥಿಗುಂಫ ಇವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಹಾಥಿಗುಂಫದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಶಾಸನವೊಂದರ ಆಧಾರದಿಂದ ಹಾಗೂ ಇದರ ಸಾಂಧರ್ಭಿಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದ ಈ ಗುಹಾ ಸಮೂಹ ಜೈನ ಯತಿಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ಸು 2ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ 1ನೆಯ ಶತಮಾನದವೆನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತ, ಅದರಲ್ಲೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಸಕ್ರಾದ್ಧಿ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಿರುಬೆಟ್ಟಗಳ ಪ್ರದೇಶ. ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತ ಅಶೋಕನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮುಂಬೈ ಬಳಿಯ ಸೋಪಾರದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಅವನ ಶಾಸನಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅಶೋಕನು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ ನೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳಿವೆ. ಸಹಜವಾಗಿ, ಅಶೋಕನು ಗಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕಲೆ ಸಹ ಬಹು ಮುಂಚೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಗೂ ಹರಡಿತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಕರಿವರ್ಣದ ಶಿಲೆಯ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸು. 60ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಕೇಂದ್ರಗಳು ಇದ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಸು. 1000 ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಹೊಸ ವಾಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಳವಡಿಕೆಯ ಮೊದಲ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಎನ್ನಬಹುದಾದ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ವಾಸ್ತು ರಚನೆಗಳು ಮುಂಬೈ ಬಳಿಯ ಜೀವದನ್ ವಿಹಾರ, ಕನ್ಹೇರಿ, ಪುಣೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭಾಜ, ಜುನ್ಹರ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 2ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಆಸುಪಾಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಇವೆಲ್ಲ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವಸ್ತುವಾಸ (ವರ್ಷಾವಾಸ) ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ರಚಿತವಾದವು. ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಅಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಆಚರಣೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಬುದ್ಧನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಹಾರಗಳ ರಚನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳು ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳೇ. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಹಾರ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಮಳೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಪೂಜಾ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಸ್ತೂಪಗಳುಳ್ಳ ಚೈತ್ರಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಯಾವ ನಾಜೂಕಿನ ಅಲಂಕರಣವಾಗಲಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಚೈತ್ರಾಲಯಗಳು ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಚೈತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪದ ಅನುಕರಣೆಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ಭಾಜದಲ್ಲಿರುವ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹೆ ಸು. 1.80 ಮೀ ವ್ಯಾಸದ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕೋಣೆಯಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕನ್ಹೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹೆ 3.8 ಮೀ ಅಗಲದ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸರಳಾಕಾರದ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಜುನ್ಹರ್ ಮತ್ತು ಜೀವದನ್ ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವರ್ಷಾವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಹು ಚಿಕ್ಕದಾದ (ಸು. 1.8 ಮೀ, 2.1 ಮೀ) ಆಯಾಕಾರದ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕವೂ ಸರಳವೂ ಆಗಿರುವ ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಸ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಅಳವಡಿಕೆಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು.

ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಮರದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿಗಳು ಪುಣೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಜ, ಕೊಂಡಾನೆ, ಔರಂಗಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಜಂತ ಮತ್ತು ಪೀತಲ್‌ಖೋರಾಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ವಾಸ್ತು ಇತಿಹಾಸಕಾರರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿರುವುದು ಭಾಜಾದಲ್ಲಿರುವ ಚೈತ್ರಾಲಯ. ಸು.17.70 ಮೀ ಉದ್ದ, 11.70 ಮೀ ಅಗಲವಿರುವ ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕೃತಿಯ ತಳವಿನ್ಯಾಸ ಇರುವ ಈ ಚೈತ್ರಾಲಯದ ಒಳ ಎತ್ತರ 9ಮೀ ಹಜಾರದ ಮಧ್ಯಭಾಗ ಆಯಾಕಾರವಿದ್ದು ಅದರ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಂಬಸಾಲು ಮತ್ತು ಕಂಬ ಸಾಲಿಗೂ ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಪಕ್ಕಪಕ್ಕ ಇದ್ದು ಇವೆಲ್ಲ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ವೃತ್ತವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯದ ಹಜಾರದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸರಳ ಆಕಾರದ 3.6 ಮೀ ವ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಸುಮಾರು ಅಷ್ಟೇ ಎತ್ತರದ ಬೃಹತ್ ಸ್ತೂಪ ಇದೆ. ಭಾಜದ ಚೈತ್ರ ಗೃಹದ ವಾಸ್ತು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ, ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಮರದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಅನುಕರಣೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಶಿಲಾ ಮಾಧ್ಯಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಮಿತಿ-ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಿಣಿತರಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಅನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರದ ರಚನೆಗಳ ಅನುಕರಣೆಯನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಕೈಬಿಡಲಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಗುಹಾಲಯಗಳ ರಚನಾ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತ ಪ್ರದೇಶದ ಅಜಂತದ ಹತ್ತನೆಯ ಗುಹೆ, ಪೀತಲ್‌ಖೋರಾ, ಕೊಂಡಾನೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಚೈತ್ರಾಲಯಗಳು ಅನಂತರ ಅಜಂತದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಹೆ, ಬೇಡ್ಲ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಲೆ ಚೈತ್ರಾಲಯಗಳು, ಕನ್ಹೇರಿಯ ಚೈತ್ರಾಲಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುರ್ತಿಸ ಬಹುದು. ಈ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಾತಾವರಣ, ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೊಸ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಾದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಭಾಜ, ಪೀತಲ್‌ಖೋರ ಇತ್ಯಾದಿ ಆರಂಭ ನಿರ್ಮಿತ ಚೈತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೆರೆದ ಮುಂಭಾಗ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಅಜಂತ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡ್ಡ ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಮುಂದೆ ಬಂದ ಬೇಡ್ಲ ಚೈತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಈ ಘಟಕಗಳ ಮುಂದೆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಕಂಬಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅರೆಗಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆ ಇರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಮುಂಚಾವಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಲೆ ಚೈತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ಇನ್ನೊಂದು ಗೋಡೆಯನ್ನು ತೆರೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇಡ್ಲ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಲೆ

ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಭಪೀಠ ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿಯ ಕಂಬ ಮೇಲೆ ಪದ್ಮದಳಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಕುಂಭ ಅದರ ಮೇಲೆ ಆನೆ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಂಪತಿಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಹೊಸ ಮಾದರಿಯ ಕಂಬಗಳು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪದ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಕಾರ್ಲೆಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯ. 36 ಮೀ ಉದ್ದ, 24.0 ಮೀ ಅಗಲ, 18.0 ಮೀ ಎತ್ತರವಿರುವ ಈ ಗುಹಾಲಯ ಗಜ ಪೃಷ್ಠಾಕಾರದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಒಳ ಆವರಣವನ್ನು ಎರಡು ಕಂಬ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಮಧ್ಯದ ಹಜಾರ ಮತ್ತು ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾದ ಪಕ್ಕಪಥವನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಂಬ ಸಾಲುಗಳು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಜ ಪೃಷ್ಠಾಕಾರ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲೇ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯ ಹಜಾರದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಲಾ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಮಾನು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಕಮಾನು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲೇ ಬಾಗುವ ಮರದ ಜಂಟಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕುಂಭಪೀಠ, ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿಯ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಕುಂಭ, ಮತ್ತು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ದಂಪತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟಾರೆ ದೃಶ್ಯ ಮನಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. ಸ್ತೂಪದ ಮೇಲೆ ಸು. 2 ಸಾವಿರದಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಮರದ ಭತ್ತಿ ಇನ್ನೂ ಇದೆ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕ ಸ್ತಂಭದ ರೀತಿಯ ಸು.12.0 ಮೀ ಎತ್ತರದ ಎರಡು ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಚೈತ್ಯಾಲಯವನ್ನು ಇದು ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪದಲ್ಲೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಎಂದು ಇದರಲ್ಲಿಯ ಆ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಾಸನ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಹಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದವನು ವೈಜಯಂತಿಯ (ಕರ್ನಾಟಕ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬನವಾಸಿ) ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಭೂತಪಾಲ ಎಂಬುವವನು. ಕಾಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.1ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭ.

ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಆವಾಸಗಳಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲೇಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಹೊಸ ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಅಳವಡಿಕೆಯನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಕಾಣಬಹುದು. ನಾಸಿಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ 2ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಸಾತಕರ್ಣಿಯ ಲೇಣ ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುರ್ತಿಸಬಹುದಾದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಇದು ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ, ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಿಖರವಾಗಿ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿರುವ ಬೃಹತ್ ಲೇಣ. ಚತುರ್ಥಾಯ ಮಾದರಿಯ ಈ ಲೇಣದ ಒಳ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಹಿಂಬದಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸ್ತೂಪದ ಅರೆ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪ ಸಹ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಸತಿ (ಲೇಣ) ಮತ್ತು ಪೂಜಾಗೃಹ (ಚೈತ್ಯಾಲಯ) ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಈ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಲೇಣದ ಒಳಗೆ ಪೂಜಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕ್ರಮ ಮುಂದೆ ಅಜಂತ, ಎಲ್ಲೋರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿವೆ.

ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಪ್ರದೇಶವಲ್ಲದೆ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾದರಿಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯ ಲೇಣ ವಿಹಾರಗಳು ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವ ಗೋದಾವರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಟುಪಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲೀ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಗುಹಾಲಯಗಳಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತಹವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗುಜರಾತ್‌ನ ಜುನಾಗಡ್‌ನಲ್ಲಿ 30ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗುಹಾಲಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕೆಲವು ಲೇಣಗಳು ವಿನ್ಯಾಸಾಲಂಕರಣಗಳಲ್ಲಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಗುಹಾಲಯಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ತಲಾಜ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಲೇಣ ಇದೆ. ಇವೆಲ್ಲ 2-3 ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಕ ಕ್ಷತ್ರಪರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದವು.

ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಬೌದ್ಧ ಗುಹಾಲಯವನ್ನು ಹೀನಯಾನ ಮತ್ತು ಮಹಾಯಾನ ಗುಹೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೀನಯಾನ ಗುಹೆಗಳು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 2-1ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ 2-3 ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆವಿಗೂ ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ಶತಮಾನಗಳ ಅನಂತರ ಅಂದರೆ 4-7 ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಯಾನ ಗುಹೆಗಳು ರಚಿತವಾದವೆಂದೂ ಹೀನಯಾನ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಹಾಯಾನ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ದೇವ ದೇವತೆಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಕಾಣುವವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಗುಹಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಈ ರೀತಿಯ ವಿಂಗಡಣೆಯಾಗಲೀ ಗುಹಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶತಮಾನಗಳ

ವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ ಇತ್ತೆಂಬುದಾಗಲೀ ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಕಂಡುಬರುವುದು. 1-2ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಭಾರತದ ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹ ರೂಪಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

5-6ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಅಜಂತ ಸಮೀಪದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಗಢ, ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಬಾಘ್ ಗುಹೆಗಳು ಮುಂದೆ 7-8ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಮುಂದುವರೆಯುವ ಎಲ್ಲೋರದ ಮತ್ತು ಔರಂಗಾಬಾದ್‌ನ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳು ಬೌದ್ಧ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ಮುನ್ನಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅಜಂತದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಮೊಗಸಾಲೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಜಾರ, ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹವಿರುವ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಹಜಾರದ ಹಿಂಭಾಗ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಸತಿ ಕೋಣೆಗಳು ಇರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಆದರೆ ಅಜಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಪೂರ್ವ ಸುಂದರ ಭಿತ್ತಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದ. ಅದರಲ್ಲೂ ಅಜಂತದ 1, 2 ಮತ್ತು 17 ನೆಯ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನಮೋಹಕವಾದ ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳು ಉಳಿದುಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಚಾತಕ ಕಥೆಗಳ ನಿರೂಪಣೆ ಇವೆ. ಇವೆಲ್ಲ 5-6 ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿವೆ. ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅಜಂತದ 16ನೆಯ ಗುಹೆ ಹಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕಾರದ ವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಕಮಾನಿನಾಕೃತಿಯ ಭತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯದ ಹಜಾರದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತೂಪದ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತೂಪ ಕಂಬಗಳು ಮೇಲ್ಭಾಗವೇ ಮುಂಭಾಗ ಮೊಗಸಾಲೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳು ಶಿಲ್ಪಭರಿತವಾಗಿದ್ದು ಚೈತ್ಯಾಲಯ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ಬಾಘ್ ಗುಹೆಗಳು ಸಹ ಸುಮಾರು ಇದೇ ಕಾಲದವು. ಅವು ಬಹು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಬಂದಿರುವ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

7ನೆಯ ಗುಹಾಲಯದ ಬೋದಿಗೆಶಿಲ್ಪ, ಬೇಡ್

ಸು.7-8ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಎಲ್ಲೋರದ ಬೌದ್ಧಾಲಯಗಳು ಅಲಂಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವುಗಳ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ದೋತಲ್, ತೀನ್‌ತಲ್ ಗುಹೆಗಳು 2-3 ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಸು. 36 ಮೀ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಸು. 21 ಮೀ ಎತ್ತರವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕರಣ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೋರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಗುಹೆ (10 ನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುಹೆ) ಒಂದು ಚೈತ್ಯಾಲಯ. 8ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈ ಚೈತ್ಯಾಲಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕೊನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ. ಔರಂಗಾಬಾದ್ ಸಮೀಪದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಪ್ರಸಕ್ತಕಾರಂಭದ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಸು. 7-8ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕೆಲವು ಗುಹಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಅನೇಕ ದೇವದೇವತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳಿರುವ ಇವು ವಜ್ರಯಾನ ಬೌದ್ಧಪಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ-ಜೈನ ಪಂಥಗಳು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಕಲೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆ ಪಂಥದ ಭಿಕ್ಷು, ಯತಿಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಕಾಲ ಕ್ರಮೇಣ ಅವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ, ಪೂಜಾ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿ ಕೂಡ ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡವು.

ಹಿಂದು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಸಹ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಗುಹಾದೇವಾಲಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಈಗ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಅಂಥ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಭೂಪಾಲ್‌ನಿಂದ ಸು. 60 ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಉದಯಗಿರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಸನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಈ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣ 4ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ 2ನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು, ಸಾಲಾಗಿ ಕೆಲವು ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣು, ನರಸಿಂಹ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ವರಾಹ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೂ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಿಶಾಲವೂ ಸುಂದರವೂ ಆದ ಇವೆಲ್ಲ ಬಾದಾಮಿ ಚಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ 6ನೆಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಾವಳಫಡಿ ಗುಹೆ. ಇದು ಚಿಕ್ಕ ಗುಹೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯ ರಚನೆಯ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯತ್ನ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ನೆಲದಿಂದ ಚಾವಣಿಯ ವರೆಗೂ (2.70 ಮೀ) ಹಬ್ಬಿನಂತಿರುವ ನಟರಾಜ ವಿಗ್ರಹ ಬಹು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಶಿಲ್ಪ. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಚಳುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೇಣ ಬಸ್ತಿಗಳು.

ಬೌದ್ಧ ಚೈತ್ಯಾಲಯ, ಕಾರ್ಲಿ

ಊರಿನ ದಕ್ಷಿಣದ ಬೆಟ್ಟದ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಮಂಟಪದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲಾಗಲೀ ತೆರೆ ಗೋಡೆಗಳಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊಗಸಾಲೆ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಆಯಾಕಾರದ ಸಭಾಂಗಣ, ಹಿಂಬದಿಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗರ್ಭಗೃಹ ಇವೆ. ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಶೈವ, ಎರಡು ಮೂರನೆಯದು ವೈಷ್ಣವ, ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಜೈನ ದೇವಾಲಯ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಭವ್ಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಪ್ರಮಾಣ, ಭಾವ, ಸೌಂದರ್ಯ ಎಲ್ಲವೂ ಮೇಳೈಸಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಒಂದನೆಯ ಗುಹೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ 18 ಕೈಗಳ ನಟರಾಜಮೂರ್ತಿ ಒಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ಶಿಲ್ಪ. ಮೂರನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ನರಸಿಂಹ, ವರಾಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲ್ಪಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಹಿಂದುಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪ್ರಥಮ ನಿರ್ಮಾಣ ವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಜೈನ ಗುಹೆ ಸಹ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕೃತವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರ, ಬಾಹುಬಲಿ, ತೀರ್ಥಂಕರರು, ಯಕ್ಷಯಕ್ಷಿಯರು ಇವುಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಇದೆ. ಇವು ಸಹ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜೈನಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಥಮ ನಿರ್ಮಾಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಮೂರನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ಇದನ್ನು ಬಾದಾಮಿ ಚಳುಕ್ಯ ರಾಜ ಮಂಗಳೇಶ 578ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಎರಡು ಗುಹೆಗಳು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಾಚೀನ. ಜೈನ ಗುಹಾಲಯ ಅನಂತರದ್ದು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಹಿಂದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಅದೇ ಬಾದಾಮಿ ಚಳುಕ್ಯರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಸರಿನ ಬೇಕಾದುದು ಮುಂಬೈ ಬಳಿಯ ಎಲಿಫೆಂಟ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಹಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಮುಖಿ ಬೃಹತ್ ಮಹೇಶಮೂರ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಗುಹೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಒಂದು ವಾಸ್ತುಕೃತಿಯಲ್ಲ. ನೆರಳು-ಬೆಳಕುಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವ ವಿನ್ಯಾಸ. ಬೃಹತ್ತಾದರೂ

ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಿತ್ತಿಯಂಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ತ್ರಿಮುಖೀ ಮಹೇಶ ಶಿಲ್ಪದ ಒಂದೊಂದು ಮುಖವೂ ಸತ್ವ ರಜಸ್ ತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಇದು ಶಿವನ ಸರ್ವತತ್ವಾತ್ಮಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪರೂಪ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ಈ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯ ಲಕುಲೀಶ ಶೈವಪಂಥದ ರೀತ್ಯಾ ಶಿವನ ಗುಣ ವೈಭವಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಬ್ಬ ತಪಸ್ವಿ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಅದ್ಭುತ ರಚನೆ. ಈ ಗುಹಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಇದ್ದರೂ ಇದು ಗುಹಾವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಬಹುಶಃ 7ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಗುಣಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಇದೇ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೋಗೇಶ್ವರಿ ಈ ಕಾಲ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು.

ಹಿಂದು ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬೃಹತ್ ರಚನೆಗಳು ಮತ್ತು ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕಂಡು ಬರುವುದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಔರಂಗಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲೋರದಲ್ಲಿ. ಇವೆಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದ 8-9 ನೆಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಗಳು. ಈ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನಾವೀನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಡೂಮರ್ ಲೇಣ, ಸೀತಾಸಹಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಒಳ ಆವರಣ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಗುಹೆಗಳಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದರೂ ಇವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗರ್ಭಗುಡಿ, ಸಭಾಂಗಣ, ಮೊಗಸಾಲೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದೇವಾಲಯದಂತೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಶೃಂಗಾರ ವೀರಾದಿ ನಾನಾ ರಸಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಶಿವನ ಲೀಲೆಗಳು, ನಟರಾಜ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರ, ಗಣೇಶ, ದುರ್ಗ, ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಎಲ್ಲೋರದ ಹಿಂದು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಆದುದೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದೂ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯ. ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇರುವುದು ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನವನವೀನ ಕಲ್ಪನಾ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸು. 45 ಮೀ ಉದ್ದ 24.0 ಮೀ ಅಗಲವಿರುವ ಬೊಡ್ಡ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಇದರ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸು. 81 ಮೀ ಉದ್ದ 12 ಮೀ ಅಗಲದ ಬೃಹತ್ತಾದ ಬಾವಿಯಂತಿರುವ ಕುಳಿಗಳನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ 32.10 ಮೀ ಆಳದವರೆಗೆ ತೋಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಒಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸುವಂತೆ ಸು. 45 ಮೀ ಉದ್ದ, 12.0 ಮೀ ಅಗಲದ ಕುಳಿಯನ್ನು ತೋಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬಂಡೆಯನ್ನೇ ದೇವಾಲಯವನ್ನಾಗಿ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಒಳ ಆವರಣ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಗುಹಾಲಯವಾಗಿರದೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಒಳ-ಹೊರ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳೂ ಶಿಲಾ ಕಟ್ಟಡ ರಚನಾ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಎಂಬುವುದಕ್ಕಿಂತ ಏಕಶಿಲಾವಾಸ್ತು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಈ ರೀತಿಯ ಏಕಶಿಲಾ ವಾಸ್ತುವಿನ ಮೊದಲ ಕಿರು ಪ್ರಯೋಗಗಳು 5ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೇ ವಿದರ್ಭ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಕಾಟಕ ಅರಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂದು ಈಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ). ಇದರಲ್ಲೂ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅಂತರಾಳ, ಸಭಾಂಗಣ, ನಂದಿಮಂಟಪ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಶಿಖರವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸುತ್ತಲಿನ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳ ಗುಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂಟ ಶಿಖರಗಳನ್ನು ಕಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಇದರ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಪಂಚದ ವಾಸ್ತು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಹ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಮನಮೋಹಕವಾಗಿವೆ. ಇವೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸು 9-10 ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು.

ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋರವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊನೆಯ ಸಾಹಸ. ಅನಂತರ ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯ ಸು. 12-13ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಾವುದೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪುಣೆ ನಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಪಾತಾಳೇಶ್ವರ, ಉಸ್ತಾನಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧಾರಾಸಿಂಹ, ಔರಂಗಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕೈ ತಂಕೈಯ ಜೈನ ದೇವಾಲಯ ಈ ಘಟ್ಟದ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುವಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಬಹುದು.

7-8ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತೊಂಡೈನಾಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಏಕಶಿಲಾವಾಸ್ತು ರಚನೆಗಳು ಕಾಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಚೆನ್ನೈಯಿಂದ ಸು. 40ಕಿಮೀ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಮಹಾಬಲಿಪುರಂ. ಇದು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಮುದ್ರ ಬಂದರಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಣ ಶಿಲೆಯ ಬೃಹತ್ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗುಹಾಲಯಗಳನ್ನು ಕೊರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುಹಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವೆಲ್ಲ ಮುಂಭಾಗ ತೆರೆದಂತಿದ್ದು ಮುಂದುಗಡೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಂಬ ಸಾಲು ಇರುವ ಆಯಾಕಾರದ ಮಂಟಪಗಳು. ಇದರ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹವಿದೆ. ಪರಿಮಾಣ, ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಈ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಮಹೇಂದ್ರವರ್ಮ ಶೈಲಿ, ರಾಜಸಿಂಹ ಶೈಲಿ ಹೀಗೆ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ದಿನಿ ಗುಹೆ, ರಾಮಾನುಜ ಗುಹೆ, ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗುಹೆ ಇವು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತಿರುಚಿರಾಪಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಣೇಶ ಗುಹೆ, ಮಹಾಬಲಿಪುರಂ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ದಳವನೂರು, ಸಾಳುವಂಕುಪ್ಪಂ ಗುಹೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಸಾಳುವಂಕುಪ್ಪಂ ಗುಹಾ ಮುಂಭಾಗ ಹುಲಿಯ ತೆರೆದ ಬಾಯಿಯಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಂಗಲೇಶನ ವಿಷ್ಣುಲಯ, ಬಾದಾಮಿ

ಮಹಾಬಲಿಪುರಂ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ರಥಗಳಿಂದ. ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಹೆಸರಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಲಾಯ ರಥ, ಭೀಮರಥ, ಅರ್ಜುನರಥ, ನಕುಲಸಹದೇವ ರಥ ಹಾಗೂ ದ್ರೌಪದಿಯ ರಥ ಒಂದೇ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಏಕಶಿಲಾವಾಸ್ತುವಿನ ರಚನೆಗಳು. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಹೊರಮೈಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೇವಾಲಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಡೆದಿದ್ದರೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ ಒಳ ಆವರಣ ಇಲ್ಲ. ವಾಸ್ತುರಚನಾರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚೌಕ, ಆಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯ ಶಿಖರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುರೀತಿಗಳ ಮಾದರಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಈ ಪಂಚಪಾಂಡವ ರಥಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಎರಡು ರಥಗಳು ಸಹ ಮಹಾಬಲಿಪುರಂನಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಬಲಿಪುರಂನಲ್ಲಿರುವ ಬಯಲ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಗಂಗಾವತರಣ ಮತ್ತು ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಧಾರಿಯ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು ಬೃಹತ್ ರಚನೆಗಳೂ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ.

ತೊಂಡೈನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಗುಹಾವಾಸ್ತುಶೈಲಿ ಮುಂದೆ ಪಾಂಡ್ಯನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಮಧುರೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಗುಹಾ ಹಾಗೂ ಏಕಶಿಲಾದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುದುಕೋಟೈ ಬಳಿ ಇರುವ ಸಿತ್ತನವಾಸಲ್ ಗುಹೆ ಸು. 7-8 ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದು. ಇದು ಸರಳ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಲದ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಇನ್ನೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಮಧುರ ಪ್ರದೇಶದ ಕಳುಗುಮಲೈ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವೇಟ್ಟುವನ್ ಕೋಯಿಲ್ ಪಾಂಡ್ಯ ಮಂಡಲದ ಏಕಶಿಲಾ ವಾಸ್ತುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳಂತೆ ಇದನ್ನು ಕಡೆದಿದ್ದರೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋರಾದ ಕೈಲಾಸದ ರಚನಾ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ರಚನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು ಶಿಲಾಶ್ರೇಣಿಗಳು ಹಚ್ಚಿರುವ ಭೂಪ್ರದೇಶ. ಅದರಲ್ಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊರೆಯಬಹುದಾದ ಹಾಗೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿದುಬರಬಲ್ಲ ಶಿಲಾವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಭಾರತ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು ರಚನೆಗೆ ತಕ್ಕದಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ರಚನೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಹಿಮಾಲಯದ ಗಡವಾಲ್ ಮತ್ತು ಹಿಮಾಚಲ ಪ್ರದೇಶದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಲೆ ಬಹಳ ಶಿಥಿಲವಾದದ್ದರಿಂದ ಯಾವುವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಒಂದು ಗುಂಪು ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೋಟ ನಗರದಿಂದ ಸು. 125 ಕಿಮೀ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಾರ್ ಎಂಬಲ್ಲಿದೆ. ಇವು ಎರಡು ಕಾಲ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಂಪು ಬೌದ್ಧ, ಸು. 3-7 ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಎರಡನೆಯದು ಎಲ್ಲೋರದ ಕೈಲಾಸದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಎಲ್ಲೋರದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲವಾದರೂ ರಚನಾ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ರೇಖಾನಾಗರದ ರೀತಿಯದು ಕಾಲ ಸು.10ನೆಯ ಶತಮಾನ. ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ಗ್ವಾಲಿಯರ್ ನಗರದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಹಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವು ವಿಶೇಷವಾದ ವಾಸ್ತುರಚನೆಗಳಾಗಿರದೆ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆವರಣಗಳು. ಇವೆಲ್ಲ ಚೈನ ಸು. 8-15ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾ ಕೆತ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುವಂತಹದು ಗ್ವಾಲಿಯರ್ ಕೋಟೆಯ ಉಬ್ಬೇದ್ದಾರದ ಬಳಿ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿರುವ 17.10 ಮೀ ಎತ್ತರದ ಆದಿನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪ.

ಗುಹಾ ವಾಸ್ತು-ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಈ ಅಂತಿಮಘಟ್ಟ ಸು. 12-13ನೆಯ ಶತಮಾನ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಅನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ 18-19ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಆವರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕೆಲಸ ಕರ್ನಾಟಕ, ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇಲ್ಲದ ಬಹಳ ಸರಳ ಅಥವಾ ಅರಬರ ರಚನೆಗಳು. ಇಂಥ ರಚನೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಗವಿ ರಂಗಾಪುರ, ಆಂಧ್ರದ ಸಿಂಗರಾಯಕೊಂಡ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. (ಎಸ್.ಎಸ್.)

ಗುಹಾ ಶಾಸನಗಳು, ಭಾರತದ : ಭಾರತದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಾಸನಗಳು ಲಭಿಸಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬಿಹಾರ್ ರಾಜ್ಯದ ಗಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬರಾಬರ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಅಶೋಕನ 3 ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಇವು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಅಜೀವಿಕರ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅರಸನಾದ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ ದಾನ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಷಯ. ಮೊದಲ 2 ಶಾಸನಗಳು ಅರಸನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ 12ನೆಯ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಮೂರನೆಯದು 21ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗುಹೆಯನ್ನು ನ್ಯಗ್ರೋಧ ಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. 2 ಮತ್ತು 3ನೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಹೆ ಖಲಿತಿಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಬರಾಬರ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಅಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಹೆಸರು. ಈ ಗುಹೆ ಸುಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದೆಂದು ಇದನ್ನು ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಜೀವಿಕರ ವಾಸಕ್ಕಿಂದು ದಾನ ಮಾಡಲಾಯಿತೆಂದು 3ನೆಯ ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಾಗಾರ್ಜುನಿ ಬೆಟ್ಟದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ದಶರಥನ ಇಂಥವೇ ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ವಹಿಯಕಾ, ಗೋಪಿಕಾ ಮತ್ತು ವಡಧಿಕಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ದಶರಥ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕನಾದ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಜೀವಿಕರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ದಾನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಈ ಶಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸಿವೆ.

ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಅಲಹಾಬಾದ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಸಂಗ್ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪಭೋಸ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಿಶ್ರಿತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಬಹಸತಿಮಿತನ, ಮಾತುಲನೂ, ವೈಹಿದರೀಪುತ್ರನೂ ಆದ ಆಷಾಢ ಸೇನ ಈ ಲಯನಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಗುಹಾವಾಸಗಳನ್ನು ಅರ್ಹಂತರಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಗುಹೆಯ ಹೊರಗಿನ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಹೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಶಾಸನ ಈತನನ್ನು ಆಹಿಚ್ಚತ್ತದ ಅರಸನೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಮೊದಲ ಶಾಸನ ಉದಾಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ 10ನೆಯ ವರ್ಷದ್ದು. ಈ ಅರಸ ಆ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅರಸನಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಇವನಾರೆಂಬುದು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಹಸತಿಮಿತನು ಹಾಥಿಗುಂಫಾ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲಾದ ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಮಗಧ ರಾಜ್ಯದ ಅರಸನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು. 1ನೆಯ ಶತಮಾನ.

ಕ್ಷಮಾತವಂತದ ನಹಪಾಣನ ಶಾಸನಗಳು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಸಿಕದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಆತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ 42ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತನ ಜಾಮಾತ್ಯವಾದ ಋಷಭದತ್ತ ಸರ್ವದೇಶೀಯ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗುಹೆಯನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಶನಾಚ್ಚಾದನಗಳಿಗೂ ತಕ್ಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ. ಈತ ಫಾರಾ, ದಮನ, ತಾಟ ಮುಂತಾದ ನದೀತೀರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಮಾಗಾರಗಳನ್ನು ಪರಿವಾಜಕರ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅವರ ಊಟೋಪಚಾರಗಳಿಗೂ ಸೂಕ್ತವಾದ ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಂಥದೇ ಶಾಸನ ಕಾರ್ಲಾದ ಗುಹೆಯಲ್ಲೂ ಉಂಟು. ಪುಣೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜುನ್ಹಾರ್ ಗುಹೆ ನಹಪಾಣನ ಅಮಾತ್ಯನಾದ ವತ್ಸಗೋತ್ರದ ಆರ್ಯಮನ ಧರ್ಮ. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರ.ಶ. 2ನೆಯ ಶತಮಾನ. ನಾಸಿಕದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಾತವಾಹನರ ಅರಸರಾದ ಕೃಷ್ಣ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಸಾತಕರ್ಣಿ ಮತ್ತು ವಾಸಿಷ್ಠೀಪುತ್ರ ಪುಳುಮಾವಿಯರ ಶಾಸನಗಳು ಇವೆ. ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ 19ನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸನ, ಆ ಲಯನವನ್ನು ಸಾತವಾಹನಕುಲದ ಕೃಷ್ಣ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಾಸಿಕ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಮಾತ್ರನೊಬ್ಬ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಮಾತ್ರ ನಾಸಿಕ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರವಣರ ಹಿತಾಹಿತಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪರಿವಾಜಕರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪುನರ್ಧತ್ತಿ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಗೌತಮೀಪುತ್ರನ ಪ್ರ.ಶ. 130ರ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಸಿಕದ 3ನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸನ ಪ್ರ.ಶ. 149ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಾಸಿಷ್ಠೀಪುತ್ರ ಪುಳುಮಾವಿಯದು. ಈ ಲಯನವನ್ನು ಮಹಾರಾಜನ ಪತ್ನಿಯೂ ರಾಜನ ಮಾತೆಯೂ ಭದ್ರಾಯಣೀಯ ನಿಕಾಯದ ಭಿಕ್ಷು ಸಂಘಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಳು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ಇದೇ ಅರಸ ಈ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಅದೇ ಭಿಕ್ಷು ಸಂಘಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ.

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಸಾತಕರ್ಣಿಯ ಪ್ರ.ಶ. 181ರ ಶಾಸನವೊಂದಿದೆ. ಕೌಶಿಕಗೋತ್ರದ ಮಹಾಸೇನಾಪತಿ ಭವಗೋಪನ ಪತ್ನಿ ಬಹು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸದೆ ಇದ್ದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಭಿಕ್ಷುಸಂಘದ ವಸತಿಗಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿದಳೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಕಾರ್ಲಾದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಿಷ್ಠೀಪುತ್ರ ಪುಳುಮಾವಿಯ ಪ್ರ.ಶ. ಸು. 137ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆತನ ಅಧೀನಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮಹಾರಥಿ ಸೋಮದೇವ ತನ್ನ ಅನುಭವಣೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಲೂರಕ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಗಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಲೂರಕ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲೋರದ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸಿರುವರಾದರೂ ಅದು ಕಾರ್ಲೆಯ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಅಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಹೆಸರೆಂಬ ಊಹೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಭವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅರಸನ, ಪ್ರ.ಶ.ಸು. 154ರ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನ ಹೊಸದಾಗಿ ಕೊರೆಯಲಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಮಹಾಸಾಂಘಿಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಒರಿಸ್ಸದ ಭುವನೇಶ್ವರದ ಸಮೀಪದ ಉದಯಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹಾಧಿಗುಂಫಾ ಮತ್ತು ಮಂಚಪುರೀ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸನಗಳು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ನೋಡಿ- ಖಾರವೇಲ), ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಡಿಶಾನಗರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಉದಯಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಂಶದ ಇಮ್ಮಡಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳುಂಟು. ಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರ.ಶ. 401ರದು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಈ ಶಾಸನ ಬಹುಶಃ ಆ ಗುಹೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮಾಂಡಲಿಕನಾದ ಸನಕಾನೀಕ ಮಹಾರಾಜ ಮಾಡಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆ ಗುಹೆಯನ್ನು ಶುಂಭುವಿನ ಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹೆಗಳೂ ಗವಿಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮಲಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕಲ್ಲುಮಂಚಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳ ಬಳಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಶಾಸನಗಳುಂಟು. ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನಗಳು ಇವು. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಭಾಷೆ, ಅರ್ಥ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕುರತು ವಿವಾದಗಳುಂಟು. ಇವು ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಹಲವರೂ ಜೈನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಇತರರೂ ವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಲಾದ ತೀರ್ಥಂಕರಂಥ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇವು ಜೈನರ ಗುಹೆಗಳಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮಧುರೈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆನೈಮಲೈ,

ತಿರುಪ್ಪುರುಕ್ಕುನಮ್, ಅಳಗರ್‌ಮಲೈ, ವರಿಚ್ಚಿಯಾರ್, ಕೊಂಗರ್ಪುಳಿಯಂಗಳಂ, ಸಿದ್ದರ್‌ಮಲೈ, ತಿರುನೆಲ್ಲೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮರುಗಾಲ್ವಲೈ, ಕಬುಗುಮಲೈ, ವೀರಶೀಖಾಮಣಿ, ಪುದುಕೋಟೆ ಸಮೀಪದ ಸಿತ್ತನ್ನವಾಸಲ್, ನಾರ್ತಮಲೈ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಗುಹೆಗಳೂ ಗುಹಾಶಾಸನಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.

ಇಂಥ ಗುಹೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಸಂಸಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಭಿಕ್ಷುಗಳ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಆವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿದ್ದುವೆಂಬುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೌದ್ಧ ಅಥವಾ ಜೈನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶುಂಭುವಿನ ಗುಹೆಯಂಥ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು. (ಜಿ.ಬಿ.ಆರ್)

ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳು, ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸ ಕಾಲದ : ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಕಾರದ ಅಥವಾ ಚತುರಸ್ತ್ರಾಕಾರದ ಹಳ್ಳಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಆ ಹಳ್ಳಗಳ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವನ್ನಿಟ್ಟು ರಚಿಸಲಾದ ಭೂಗತ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಾಧಿಗಳು (ರಾಕ್-ಕೆಟ್ ಬರಿಯಲ್ ಕೇವ್)

ಇವು ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ಯಾಲಸೀನಿನ ಮೆಗಿಡ್ಲೊ, ಗಿಜೆರ್, ಜೆರಿಕೊ, ಟೆಲ್ ಅಜ್ಜಲ್, ಟೆಲ್ ಫ್ಯಾರಾ ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸೈಪ್ರಸ್ ದ್ವೀಪದ ಲಖಿತಾಸ್, ಅಜಿಯೋಸ್, ಜಕ್ವೋಸ್, ವೌನಿ ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಿಂದ ಕಂಚಿನ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿದವು. ಮೊದಲ ಕಾಲದ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೊಸ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು.

ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷ್ಯದ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನುಳಿದರೆ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯದ ಮಲಬಾರ್ ಮತ್ತು ಕೊಚ್ಚಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ಕೇರಳದಲ್ಲಿ ಇವು ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಮಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿವೆ. ಕೇರಳದಲ್ಲಿ 19ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೂರನೆಯ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಜೆ. ಬ್ಯಾಬಿಂಗ್‌ಟನ್ ಇವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಹಲವಾರು ಹೊಸ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೇರಳದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಿಂದ ಚತುರಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಚೌಕಾಕಾರದ ಒಂದು ಹಳ್ಳವನ್ನು ಕೊರೆದು ಅದರ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ತಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಎದುರು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳದ ತಳಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಗಿಲಿದ್ದು ಅದರ ಮುಖಾಂತರ ಒಳಗಿನ ಅರ್ಧವೃತ್ತ, ವೃತ್ತ ಅಥವಾ ಚತುರಸ್ತ್ರಾಕಾರದ ಕೋಣೆಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೋಣೆಯ ಒಳಭಾಗದ ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಜಗುಲಿಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮೃತದೇಹದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನಿತರ ಸಮಾಧಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಇಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಡು ಕಂಬ ಮತ್ತು ಒಲೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊರೆದಿರಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂಬವಿದ್ದು, ಅದು ಚಾವಣಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬ ಮತ್ತು ರಂಧ್ರಗಳೆರಡೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಭೂಗತ ಕೋಣೆಯಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಲವು ಕೋಣೆಗಳುಳ್ಳ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರವೇಶದ ಹಳ್ಳ ಒಂದೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿರುವ ಪಾರ್ಶ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೋಣೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೋಣೆಯ ಮೇಲಿನ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಕೇರಳ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತರ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಡಕೆಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧೋಪಕರಣಗಳು ಮತ್ತು ಮೃತದೇಹದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕೇರಳದ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದುವೆಂಬುದು ನಿರ್ಮಿವಾದದ ಸಂಗತಿ.

ಪ್ಯಾಲಸ್ಟೀನ್, ಸೈಪ್ರಸ್ ಮತ್ತು ಕೇರಳದ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಾಮ್ಯಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಗುಹಾಸಮಾಧಿ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ಯಾಲಸ್ಟೀನ್‌ನಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕೇರಳದ ಗುಹಾಸಮಾಧಿಪದ್ಧತಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಭಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಖಚಿತವಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದ ವ್ಯಾಪಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆಂದು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಐ.ಕೆ.ಜಿ.)

ಗುಹಿಲರು : ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ರಾಜಸ್ಥಾನ, ಪಂಜಾಬ್ ಮತ್ತು ಕಾಠಿಯಾವಾಡ್ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳಿದ ಒಂದು ರಾಜವಂಶ. ಈ ವಂಶದವರನ್ನು ಗುಹಿಲ ಪುತ್ರರು, ಗುಹಿಲೋತ್ತರರು, ಗುಹಿಲೋಟರರು, ಗೋಭಿಲಪುತ್ರರು, ಗುಹಿಲಗೋತ್ರರು, ಎಂದೂ ಈ ವಂಶವನ್ನು ಗುಹಿಲಾಂಗಜ, ಗಹಲೋಟ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇವರ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪುಟಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿವಾದಯುತ ವಿಷಯಗಳಿಂದಲೇ ಕೂಡಿವೆ. ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ 1034ರಲ್ಲಿದ್ದ (977) ಈ ವಂಶದ ಅರಸನಾದ ಶಕ್ತಿಕುಮಾರನ ಆತಮರ ಶಾಸನದಿಂದ ಇವರು ಮೂಲತಃ ಆನಂದಪುರದ ವಿಪ್ರಕುಲದವರೆಂದು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಗುಹದತ್ತ ಈ ವಂಶದ ಮೊದಲ ರಾಜನೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಇವರು ಸೂರ್ಯವಂಶದವರೆಂದೂ ರಾಮನ ವಂಶದವರೆಂದೂ ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಜನಪದ ಗೀತೆ ಹಾಗೂ ಕಥಾನಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರು ಮೇವಾಡ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಚಿತ್ತೋಡ (ಚಿತ್ತೋಡಗಡ) ಮೌರ್ಯ (ಮೋದಿ) ರಾಜರ, ಕನೌಜದ ಪ್ರತಿಹಾರರ, ಅಣಿಹಲ ಪಟ್ಟಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮಾಳವದ ಪರಮಾರರ ಮತ್ತು ಶಾಕಂಬರಿಯ ಚಾಹಮಾನರ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಚಾಳುಕ್ಯ ಪರಮಾರ ಮತ್ತು ಚಾಹಮಾನರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ ಗುಹಿಲವಂಶಜರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಬಿಜಾಪುರ (ರಾಜಸ್ಥಾನ) ಶಾಸನದಿಂದ ಪರಮಾರ ಮುಂಜ, ಚಿರವಾ ಶಾಸನದಿಂದ ಪರಮಾರ ಭೋಜ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತೋಡ ಶಾಸನದಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಕುಮಾರಪಾಲ ಇವರು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಪೃಥ್ವೀರಾಜ ವಿಜಯ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಚಹಮಾನರ 2ನೆಯ ವಾಕ್ವತಿ ರಾಜನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗುಹಿಲರ ರಾಜ್ಯ ಚಹಮಾನರ ಅಧೀನತೆ ಗೊಳಗಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪೃಥ್ವೀರಾಜನ ತರುವಾಯ ಮುಸಲ್ಮಾನ ರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದರು. ಗುಹಿಲವಂಶದ ಬಳಿ ಅನೇಕ ಮನೆತನಗಳಾಗಿ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ : 1. ಮೇದಾಪಟದ (ಮೇವಾಡ) ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು, 2. ಚಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ದಖೋಕದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು 3. ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು, 4. ಆಸಿಕದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು, 5. ನಡೂಲಡಾಗಿಕದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು, 6. ಸೆಸೋದಿಯಾದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು ಮತ್ತು 7. ದುಂಗಪುರ ಹಾಗೂ ವಾಗ್ನಾದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇವಾಡದ ಮನೆತನವೇ ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ್ದು. ನಾಗಪುರ, ಚಿತ್ತೋಡ, ಆತಮರ (ಆಹರ) ಇವು ಇವರಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ರಾಜರ ವಿಷಯ ಆತಮರ ಶಾಸನದಿಂದ ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ: ಗುಹದತ್ತ - ಭೋಜ -- ಮಹೇಂದ್ರ I - ನಾಗ - ಶೀಲ- ಅಪರಾಜಿತ-ಮಹೇಂದ್ರ II - ಕಾಲಭೋಜ - ಖೋಮ್ನಾಣ I - ಭರ್ತೃಪಟ್ಟ I - ಸಿಂಹ - ಖೋಮ್ನಾಣ II - ಮಹಾಯಕೋ-ಖೋಮ್ನಾಣ III - (936) - ಭರ್ತೃಪಟ್ಟ II - ಅಲ್ಲಟ (951) - ನರವಾಹನ (971) - ಶಾಲಿವಾಹನ- ಶಕ್ತಿಕುಮಾರ (977). ಶಕ್ತಿಕುಮಾರನಿಗೆ ಮೇವಾಡರಾಷ್ಟ್ರದ ಆತಮರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ತತ್ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತೋಡ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಬಾಷ್ಪನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಷ್ಪನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಉಪಲಬ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಗುಹದತ್ತನನ್ನು ಬಾಷ್ಪನೆಂದು ಸಿ.ವಿ. ವೈದ್ಯರು ಕಾಲಭೋಜನನ್ನು ಬಾಷ್ಪನೆಂದು ಜಿ.ಎಚ್. ಓರ್ವಾ ಮತ್ತು 1ನೆಯ ಖೋಮ್ನಾಣನನ್ನು ಬಾಷ್ಪನೆಂದು ಡಿ. ಆರ್. ಭಂಡಾರಕರ್ - ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1ನೆಯ ಖೋಮ್ನಾಣನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅರಬರು ಮೇವಾಡದವರೆಗೆ ಬರಲು ಅವರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಆತನನ್ನೇ ಬಾಷ್ಪನೆಂದು ಜನ ಕರೆದಿರಬಹುದು. ಮತ್ತು ಖೋಮ್ನಾಣ ರಾಸೊ ಗ್ರಂಥ ಆತನ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಭಂಡಾರಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ್ದು.

ಅಲ್ಲಟನ ಕಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೇವಾಡ ಗೂರ್ಜರ ಪ್ರತಿಹಾರರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದು ಇವನು ಅದನ್ನು ಅವರಿಂದ ಪ್ರತಿಹಾರರ ದೇವಪಾಲನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇವಾಡ ಸಂಪತ್ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತೆಂದು ಸಾರಣೇಶ್ವರ ಶಿಲಾಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಅಂಬಾಪ್ರಸಾದನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರ ರಾಜ್ಯ ಚಹಮಾನ 2ನೆಯ ವಾಕ್ವತಿರಾಜನ ಹಸ್ತಗತವಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಮೇವಾಡ ಸ್ವಲ್ಪ ಅರಾಜಕತೆಗೆ ಒಳಗಾಯಿತು.

ಸು. 1108-1116ರ ಸಮಯಕ್ಕೆ ವಿಜಯಸಿಂಹನೆಂಬವನು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಇವನಿಗೆ ರಾಣಿಯಾದ ಶಾಮಲದೇವಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಲ್ಲಟದೇವಿಯೆಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ಕಳಚುರಿ ಗಯಕರ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಸು. 1168ರಲ್ಲಿದ್ದ ರಣಸಿಂಹನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾದ ಕ್ಷೇಮಸಿಂಹ ಮತ್ತು ರಾಹಪ ಇವರಿಂದ ಈ ಮನೆತನ ಎರಡಾಯಿತು. ಕ್ಷೇಮಸಿಂಹನ ವಂಶಜರು ರಾವಲ ಎಂದೂ ರಾಹಪನ ವಂಶಜರು ರಾಣಾ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ರಾಹಪನ ಮನೆತನದವರನ್ನು ಸೆಸೋದಿಯಾ ಮನೆತನದವರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಷೇಮಸಿಂಹನಿಗೆ ಸಾಮಂತಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಕುಮಾರಸಿಂಹ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಚಹಮಾನ ಕುಮಾರಪಾಲ ಮೇವಾಡವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಮಂತಸಿಂಹ ದುಂಗರಪುರದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬನ್ನವಾರದಲ್ಲಿ (ವಾಗ್ನಾ) ನೆಲೆಸಿದ. ಮುಂದೆ ದುಂಗರಪುರದ ವಂಶ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಮಂತಸಿಂಹನ ತಮ್ಮ ಕುಮಾರಸಿಂಹ ಚಹಮಾನರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮೇವಾಡಕ್ಕೆಧಿಪತಿಯಾದ. ಇವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಚೈತ್ರಸಿಂಹನ ಕಾಲಕ್ಕೆ (1213-56) ಗುಲಾಮಸಂತತಿಯ ಬಾದಶಹನಾದ ಅಲ್ತಮಷ್ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಿದ್ದ. ಈತನ ಅನಂತರ ತೇಜಸಿಂಹ, ಸಮರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ರತನಸಿಂಹ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದರು.

ರತನಸಿಂಹನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿ ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ರತನಸಿಂಹನ ಪತ್ನಿ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಮೇಲಿನ ಮೋಹಕ್ಕೋ ಚಿತ್ತೋಡದ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿ ಆ ದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಧಾಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಮೀರ್ ಖುಸ್ರು, ಬರನೀ ಇವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಕಾಲೀನವರೇ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯ ಹೀಗೆ ಎಂದು ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ ಚಿತ್ತೋಡವನ್ನು 1303ರ ಆಗಸ್ಟ್ 26ರಂದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಅದಕ್ಕೆ ಖಜರಾಬಾದ್ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರ ಖಜರ್ ಖಾನನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ : ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗೊಂದಲಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಲು ಖಜರ್ ಖಾನನು ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ರಜಪೂತ ಸೋನಿಗರ ವಂಶದ ಜಾಲೋರ್ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜನಾದ ಮಾಲದೇವನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ರತನಸಿಂಹನ ವಂಶದವನೇ ಆದ, ರಾಹಪನ ಸೆಸೋದಿಯಾ ಮನೆತನದ ರಾಣಾ ಹಮೀರ್ ಹಾಗೂ ಆತನ ಪುತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಸಿಂಹ ಇವರು ಚಿತ್ತೋಡವನ್ನು ಪುನಃ ಗೆದ್ದು ಕೊಂಡರು. ಈ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳ ರಾಜ್ಯ ಮೇವಾಡಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಸುಕಾಲವನ್ನು ತಂದಿತು. ಸಂಪತ್ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಜನ ಸಂತೋಷಭಿತರಾದರು. ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಹೊಂದಿದ ಮೇವಾಡದ ವೈಭವ ಕ್ಷೇತ್ರಸಿಂಹನ ತರುವಾಯ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದ ಲಾಖಿ ಮತ್ತು ಮೋಕಲ್ ಇವರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಮಹಾರಾಣಾ ಕುಂಭನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ವರ್ಧಮಾನವಾಯಿತು. ಆತ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಸ್ತಗತವಾಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ರಜಪೂತ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ. ಹೀಗೆ ಆತನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಗಳೆಂದರೆ; ಬುಂದೇಲ್ ಖಂಡ, ಮಾಂಡಲಗಡ, ಶಾಗರೋನ್, ಸಾರಂಗಪುರ, ಚಾಟುಸ್, ರಣಥಂಭೋರ್, ಖಾಟೂ, ಅಜಮೇರ್ ಮತ್ತು ನಾಗೋರ್, ಹಿರಿಮೆಗಿರಿಮೆಗಳ ಕುರುಹಾಗಿ ಆತನ ವಿಜಯ ಸ್ತಂಭ ಚಿತ್ತೋಡದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ನಿಂತಿದೆ. ಕುಂಭಸಿಂಹ ಶೂರನೂ ಧೀರನೂ ರಸಿಕನೂ ಕಲಾಪ್ರಿಯನೂ ಆಗಿದ್ದ. ಈತನ ಮೊಮ್ಮಗನೇ ರಾಣಾ ಸಾಂಗ.

ರಾಣಾ ಸಾಂಗನ ಮೂಲ ಹೆಸರು ರಾಣಾ ಸಂಗ್ರಾಮಸಿಂಹ. ಇವನು ಗುಜರಾತ್ ಹಾಗೂ ಮಾಲವದ ಸುಲ್ತಾನರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನ ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಲೋದಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಗಲರ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಬಾಬರ್ ಭಾರತದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ. ಬಾಬರ್ ಹಾಗೂ ರಾಣಾ ಸಾಂಗಾ ಇವರ ಮಧ್ಯೆ ಖಾನುವ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಜರುಗಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಣಾ ಸೋತ. ಈ ಸೋಲಿನಿಂದ ರಜಪೂತ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಅಳಿಸಲಾಗದ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಯಿತು. 1568ರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಬರನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊಗಲರು ಮೇವಾಡವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡರು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ರಾಣಾ ಪ್ರತಾಪ ಚಿತ್ತೋಡ ಹಾಗೂ ಉದಯಪುರ

ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಿಲ್ಲರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಾಡು ಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೂ ಮೊಗಲರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ : ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಈತ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗವನ್ನು ಪುನಃ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ. ರಾಣಾ ಪ್ರತಾಪನ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಆತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಹೋರಾಡಿದ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವ ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದ. ಆತನ ತರುವಾಯ, ಮೊಗಲರ ಜಹಾಂಗೀರನ ಕಾಲದ ವೇಳೆಗೆ, ಆ ಮನೆತನ ಮೊಗಲರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಎಂದೂ ಅದು ಹಿಂದಿನ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಸು. 5-6 ಶತಮಾನದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಗುಹಿಲ ಪುತ್ರರು ರಜಸೂತರ 36 ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಶ್ರೇಷ್ಠಮನೆತನದವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಎಲ್ಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಇವರು ಬಹಳಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ಭಕ್ತ ಮೀರಾಬಾಯಿ ಈ ಮನೆತನದವಳು. ಶಿವಾಜಿಯೂ ಈ ವಂಶದವನೆಂದೇ ಹೇಳುವುದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗದಿರುವ ವಿಷಯ. ಇವರ ಮನೆತನದವರು ಅಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಾಧೀಶರಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದರು. ಇವರ ಪ್ರದೇಶಗಳು 1947ರ ಅನಂತರ ಸ್ವತಂತ್ರಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾದವು.

(ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಚ್.)

ಗುಹೆ : ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮದರದ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿನ ಪೊಳ್ಳುಭಾಗ (ಕೇವ್). ಗುಹೆಗಳ ವೈಶಾಲ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ವಾರದ ಅಗಲ ಎತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಉಂಟು. ತೆವಳಿ ಹೋಗುವಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದ ದ್ವಾರ ಉಳ್ಳವು ಕೆಲವಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಎತ್ತರವಾದ ಆಳು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಡೆದು ಹೋಗುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಮಾನವನಿರ್ಮಿತ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ಮಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭೌತ ಮತ್ತು ರಾಸಾಯನಿಕ ಶಿಥಿಲೀಕರಣದಿಂದಲೂ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಗಳ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಗುಹೆಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಸಮುದ್ರ ತೀರದ ಕಡಿದಾದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಕೇವಲ ಕೆಲವೇ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವವು. ಈ ಗುಹೆಗಳ ನೆಲ ಮಟ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಮರಳು ಅಥವಾ ನೊರಜುಗಲ್ಲುಗಳ ಹೊದಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಇವನ್ನು ಹಲವು ಕಡೆಗಳಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದು. ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳು ತೀರಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನೊರಜುಗಲ್ಲುಗಳು ತೀರವನ್ನು ಉಜ್ಜುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ತೀರದಾದ್ಯಂತ ಪೊಟರೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೃದು ಶಿಲೆಗಳಿದ್ದರೆ, ಸ್ತರಭಂಗವಾಗಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೇ ಚಿಲುಮೆಗಳಿದ್ದರೆ ಪೊಟರೆಗಳು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಗುಹೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇಟಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೇಪಲ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಗೋಟೊ ಗುಹೆ ಈ ಬಗೆಯ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಇದರ ಉದ್ದ 175' ಅಗಲ 90' ಮತ್ತು ಎತ್ತರ 50' ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಕೇವಲ 3' ಮಾತ್ರ ಎತ್ತರವಿರುವುದರಿಂದ ವೀಕ್ಷಕರು ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಾದರಿ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಪದರ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಡಸು ಮತ್ತು ಮೃದು ಶಿಲೆಗಳು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಾರುತ ಶಿಥಿಲೀಕರಣದಿಂದ ಮೃದುಶಿಲೆಗಳು ಬೇಗ ಸವೆದು ಗುಹೆಗಳಾಗುವುದುಂಟು. ಇಂಥ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನದಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದರ ನೀರು ಚಾಚುಭಾಗಗಳಿಂದ ದುಮುಕುತ್ತದೆ. ಬಳಿಕ ಅದು ಹಿಮ್ಮೊಗವಾಗಿ ಹೊರಳಿ ಶಿಲೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆಳಭಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಸವೆದು ಗುಹೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುದು. ಘಟಪ್ರಭಾನದಿ ಬೆಳಗಾಂವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗೋಕಾಕ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ 180' ಎತ್ತರದಿಂದ ದುಮುಕುತ್ತದೆ. ಬೆಣಚುಶಿಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಾಚುಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಇದರ ತಳದಲ್ಲಿ ಹಿಮ್ಮೊಗ ಶಿಥಿಲೀಕರಣವಾಗಿ ಜಲಪಾತದ ಹಿಂದೆ ಸರಾಗವಾಗಿ ಓಡಾಡಬಹುದಾದ ಗುಹೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಅಮೆರಿಕದ ನಯಾಗರ ಜಲಪಾತ ಲಾಳದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ನೀರಿನ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಜಲಪಾತದ ರಮ್ಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಭೌತ ಶಿಥಿಲೀಕರಣದಿಂದಾದ ಗುಹೆಗಳು.

ಪ್ರಪಂಚದ ಬಹುಪಾಲು ಗುಹೆಗಳು ಸುಣ್ಣಶಿಲಾಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇಂಗಾಲದ ಡೈ ಆಕ್ಸೈಡ್ ವಿಲೀನವಾಗಿರುವ ನೀರು ಸುಣ್ಣಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸೀಳುಗಳ ಮೂಲಕ ಒಳಗಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತರ್ಜಲ ಸುಣ್ಣಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಸುಣ್ಣದ ಬೈಕಾರ್ಬೊನೇಟಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಲೀನವಾಗುವುದರಿಂದ ಪೊಟರೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಸುಣ್ಣಶಿಲಾಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ. ಇಲ್ಲಿ

ಕಾಣಬರುವ ನೀರಿಲ್ಲದ ಕಣಿವೆಗಳು, ಕಂದರಗಳು ಮತ್ತು ಜಲಪಾತಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕಣಿವೆ ಭಾಗಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನದಿಗಳಿದ್ದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಲರ್ ಕಣಿವೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ನೀರಲ್ಲ ಸುಣ್ಣಶಿಲೆಗಳ ಬಿರುಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆಳಗಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ನದಿಗಳೆಲ್ಲ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಗಾಮಿಗಳಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ರಷ್ಯದ ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ನೆರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ನದಿಗಳು ಸುಣ್ಣಶಿಲಾಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತಲಪಿದ ಬಳಿಕ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಒಳಹೋಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಮುಳುಗುರಂಧ್ರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ರಂಧ್ರಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಗುಹೆಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಹರಿದು, ಸುಣ್ಣಶಿಲಾಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತರುವಾಯ ಹೊರಬರುತ್ತವೆ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಇಂಗಲ್‌ಬರೊ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಗೇಪಿಂಗ್ ಫಿಲ್ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಗುಹೆ 365' ಆಳದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ನೀರು 365' ಕೆಳಗೆ ದುಮುಕುತ್ತದೆ. ಅಮೆರಿಕ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಕೆಂಟುಕಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ 60,000 ಮುಳುಗುರಂಧ್ರಗಳಿವೆ ಹಾಗೂ ನೂರಾರು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದಿ ಗ್ರೇಟ್ ಮ್ಯಾಮ್ ಕೇವ್ ಎಂಬುದು 48 ಕಿಮೀ ಉದ್ದವಿದೆ. ನ್ಯೂ ಮೆಕ್ಸಿಕೊ ಪ್ರಾಂತದ ಕಾರಲ್‌ಬಾಡ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ 4,000' ಉದ್ದ, 600' ಅಗಲ ಮತ್ತು 300' ಎತ್ತರದ ವಿಶಾಲ ಅಂಗಣ ಉಂಟು. ಇವೆಲ್ಲ ರಾಸಾಯನಿಕ ಶಿಥಿಲೀಕರಣದಿಂದಾದವು. ಈ ಬಗೆಯ ಗುಹೆಗಳ ನೆಲ ಮಟ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಳು ಸದಾ ತೇವವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಣ್ಣ ಬಿರುಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂತರ್ಜಲ ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುವುದು. ಇವು ಚಿಕ್ಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಕೊನೆಗೆ ಆವಿಯಾಗಿ ವಿಲೀನವಸ್ತು ತೆಳುಪೊರೆಯಾಗಿ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು

ಫಿಂಗಲ್ ಗುಹೆ. ಸ್ವಾಚ್ಛಂದಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಸ್ವಾಫ್ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿದೆ. ಉದ್ದ ಸು. 227'. ಸಮುದ್ರ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ಇದೊಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ

ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಕ್ರಿಯೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾಲ ನಡೆದು ಮಾಳಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಸ್ತಂಭಾಕೃತಿಯ ರಚನೆಗಳು ಬೆಳೆಯುವುವು. ಇವಕ್ಕೆ ತೂಗು ತೊಂಗಲುಗಳು (ಸ್ಪಾಲಕ್ಸೈಟ್ಸ್) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇವು ನೆಲಮುಟ್ಟುವವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುವುದುಂಟು. ಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಬೀಳುವ ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟುಗಳ ಗಾತ್ರ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು, ಆವಿಯಾಗಿ, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತೆಳು ಖನಿಜದ ಪೊರೆ ಉಳಿಯುವುದು. ಈ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಮೈಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಸ್ತಂಭಾಕೃತಿ ರಚನೆಗಳಾಗುವುವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನೆಲ ತೊಂಗಲುಗಳು (ಸ್ಪಾಲಕ್ಸೈಟ್ಸ್) ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಸುಣ್ಣಶಿಲಾಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ರಾಸಾಯನಿಕ ಶಿಥಿಲೀಕರಣ ಮುಂದು ವರಿದು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಜೇನುಗೂಡಿನ ಹಾಗೆ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ ಗವಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಪ್ರರೂಪದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೆರಿಕದ ಪೋಟೊರಿಕೊದಲ್ಲಿ ಪಿಪಿಸಿನೊ ಬೆಟ್ಟಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇವನ್ನು ಕ್ಯೂಬ ಮತ್ತು ಜಮೈಕಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಚೀನದ ಯೂನಾನ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕಂಬಗಳಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಶಿಲಾಕಾಡುಗಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಕರ್ನೂಲ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇತಂಚಲದ ಹತ್ತಿರ ಸುಣ್ಣಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್ ಮತ್ತು ಆತನ ಮಗ ಅನ್ವೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸುಣ್ಣಮಿಶ್ರ ಕೆಂಪು ಜೇಡು ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಯುಗದ ಸಸ್ತನಿಗಳು, ಸರೀಸೃಪಗಳು ಮತ್ತು ದ್ವಿಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣಲಾಗಿದೆ. ಅವೆಲ್ಲ ಹಾಲಿ ಜೀವಂತ ಪ್ರಾಣಿ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕತಮಂಶಿಗಳಾದ ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳೂ ಇವೆ: ಕುದುರೆ ಅಸಿನಸ್, ಕತ್ತೆಕುರುಬ ಕೊಕ್ಕುಟ ಮತ್ತು ಮ್ಯಾನಿಸ್ ಜೈಗ್ಯಾಂಟ. ಆದರೆ ಇವು ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಉಳಿದಿವೆ.

ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಗಳಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಶಿಲಾರಸದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಗುಹೆಗಳೂ ಉಂಟು. ಇವು ಹವಾಯ್ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿದೆ. ಶಿಲಾರಸ ಹೊರಹರಿದು ಪದರಗಳಾಗುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ. ಪದರದ ತಳ, ಪಕ್ಕಗಳು ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಭಾಗಗಳು ಬೇಗ ಆರಿ ಘನೀಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಒಳಭಾಗದ ಶಿಲಾರಸ ದ್ರವರೂಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು, ಹರಿದು ಹೋಗಿ ಸುರಂಗ ಪ್ರರೂಪದ ಗುಹೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತ ಗುಹೆಗಳೂ ಇವೆ. ಭಾರತದ ಎಲ್ಲೋರ, ಅಜಂತ, ಭಾಜ, ಬೇಡ್, ಕಾರ್ಲ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಪ್ರಸಕ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಅನೇಕ ಏಕಶಿಲಾ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಗುಹೆಗಳು ಆದಿಮಾನವನಿಗೆ ವಸತಿಗಳಾಗಿದ್ದುವೆಂಬುದು ಈಗ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಚಾರ. ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಅಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳು. ಅವನು ಸಾಕಿದ ಮತ್ತು ಬೇಟೆಯಾಡಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಸ್ತಿಗಳೊಡನೆ ದೊರೆತಿವೆ. ಕರಡಿ, ಸಿಂಹ,

ಕಾರ್ಲ್‌ಬ್ಯಾಡ್ ಗುಹೆ, ನ್ಯೂ ಮೆಕ್ಸಿಕೊ

ಕುಡುಗೋಲಾಕಾರದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳ ಹುಲಿ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬ, ಬೃಹದ್ಬಜ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಮಾನವ ಬೇಟೆಯಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳ ಅಸ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಚಿತ್ರ, ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಗುಹೆಗಳ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಣಲಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ, ನವಶಿಲಾಯುಗ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಯುಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿರುವವು. ಸ್ವೇನ್ ದೇಶದ ಅಲ್ಪಮೀರ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಡಾನ್ ಮಾರ್ಸಿಲಿನೊ ಡಿ. ಸೌಟೊಲೊ ಎಂಬಾತ ವರದಿ ಮಾಡಿ ಇವು ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತ ಗಳೆಂದು ಸಾರಿದ. ಈ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಲೆ ಐಜೀಸಿನಲ್ಲಿ ಲಾ ಮೌತ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿರುವುದನ್ನು ಎಮಿಲಿ ರಿವೆರಿ ಎಂಬಾತ ವರದಿಮಾಡಿದ (1895). ಅನಂತರ ಲೆ ಕಂಬರಲ್ಲೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಾಂಟ್ ಡಿ. ಗಾಮೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವಿರುವುದು ವರದಿಯಾಯಿತು. ಭೂವಿಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಮಾನವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದುದರ ಫಲವಾಗಿ ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಆದಿಮಾನವನಿಂದ ರಚಿತವಾದವುಗಳೆಂದು ನಿರ್ಮಿತವಾದವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಇದರ ಕೀರ್ತಿ ಇ. ಪಿ. ಬ್ರಿಯುಲ್ ಎಂಬಾತನಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಸಂಶೋಧನೆ ಸತತವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಲಾಸೆಕ್ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಭಂಡಾರವನ್ನೇ ಶೋಧಿಸಿದ್ದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ವಾದುದು. ಈ ವರ್ಣರಂಜಿತ ಚಿತ್ರಗಳು ಒಂದು ಬುಡಕಟ್ಟಿನ ಜನ ಅಥವಾ ಒಂದು ಕಾಲದ ಜನಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲ. ಇವು ಆರಿಗ್ನೇಸಿಯನ್, ಸಲ್ಯೂಟಿಯನ್ ಮತ್ತು ಮ್ಯಾಗ್ನಲೇನಿಯನ್ ಕಾಲದವು. ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆದಿಮಾನವ ರಚಿತ ಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ರಷ್ಯದ ಉಜ್ಬೆಕಿಸ್ತಾನ ಮತ್ತು ಲೇನಾ ಕಣಿವೆ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಹೆಗಳು ಸಮರ ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಬೀಡುಗಳೂ ಆಗಿದ್ದುಂಟು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗುಹೆಗಳು ಸನ್ಯಾಸಿಮಠಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಯುರೋಪಿನ ಆಲ್ಪ್ಸ್ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಗ್ರೆನೊಬಲ್ ಹತ್ತಿರದ ಜಿ. ಬರ್‌ಜರ್ ಗುಹೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದದ್ದು (3680'). ಸ್ವಿಟ್ಜರ್‌ಲೆಂಡಿನ ಹಾಲೊಜ್ ಗುಹೆ ಅತಿ ಉದ್ದವಾದದ್ದು

(ಸು. 51 ಕಿಮೀ). ಇದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಎಲಿಜಬೆತ್ ಗುಹೆಯ ಉದ್ದ 1300'. ಅಗಲ 5,000' ಮತ್ತು ಎತ್ತರ 150'. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲೂ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಬಸ್ತಾರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗುಹೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು 300' ಉದ್ದ 40' ಎತ್ತರ ಇವೆ.

ಗುಹಾಶಾಸ್ತ್ರ: ಗುಹೆಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಸ್ತು (ಸ್ಪೀಲಿಯಾಲಜಿ). ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ವಿಧಾನ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಗಳ ಪರಿಶೋಧನೆ, ನೀರಿನ ಗುಣ, ವಾತಾವರಣದ ವರ್ತನೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಲಾಗುವುದು. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿನ ವಾತಾವರಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿ ತಲಪುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕತ್ತಲೆ. ಗವಿಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸದಾ ತೇವಭರಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿನ ವಾಯು ಹೆಚ್ಚು ತೇವಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಹಸಿರುಗಿಡಗಳು ಬೆಳೆಯಲಾರವು. ಅಣಬೆ ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ಯಾನರಿ ದ್ವೀಪದ ಗುಹೆಗಳು

ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಯಂ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು. ಗುಹೆಗಳ ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಮಾಡುವಂಥವು ಮತ್ತು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಗುಹೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದಂಥವು ಅಥವಾ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಂದು ಗುಹಾಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಂ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಿರ್ವರ್ಣ ಹಾಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಹೀನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಹೀನ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವವುಗಳ ನಡುವಣ ಅನೇಕ ಮಧ್ಯಂತರ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಎಲ್ಲರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಗುಹಾಪ್ರಾಣಿ ಎಂದರೆ ಬಿಳಿಮೀನು. ಇದು ಅಮೆರಿಕ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೆಂಟುಕಿ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆ. ನ್ಯೂಮೆಕ್ಸಿಕೊ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಚಾರಾಸಿನ್ಡ್ ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಹೀನತೆಯ ವಿವಿಧ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗುಹಾ ವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಪದಿಗಳು, ಅದರಲ್ಲೂ ಕಠಿಣಚರ್ಮಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಉತ್ತರ ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಯಾಲಮ್ಯಾಂಡರ್ ಎಂಬ ದ್ವಿಚರಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಗುಹಾವಾಸಿಗಳಾಗಿವೆ. ಬಾವಲಿಗಳು ಮತ್ತು ಗೂಬೆಗಳು ಹಗಲನ್ನು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತವೆ. ಟ್ರಿನಿಡಾಡಿನಲ್ಲಿ ತೈಲಪಕ್ಷಿ (ಆಯಿಲ್ ಬರ್ಡ್) ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡು ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ವೆನಿಜೂಲದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿಯ ರೆಕ್ಕೆಗಳು 1.2 ಮೀ ಉದ್ದ ಇವೆಯಂತೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಗುಹೆಗಳು ಚಳಿಗಾಲದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನಗಳು.

ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಆಹಾರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುವುದುಂಟು. ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಗಳು ಅಣಬೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುತ್ತವೆ. ಆಹಾರಾಭಾವದಿಂದ ಗುಹಾವಾಸಿಗಳ ದೇಹಗಾತ್ರವೂ ಕಡಿಮೆ. ಒಂದು ಅಡಿ ಉದ್ದವಿರುವ ಓಮ್ ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದು. ಗುಹಾವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಹೀನತೆಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಶೇಷ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವವು. ಸಂಧಿಪದಿಗಳ ಕುಡಿಮೀಸೆ ಮತ್ತು ಕಾಲುಗಳು ಬಹು ಉದ್ದವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಶರೀರಾದ್ಯಂತ ಸ್ಪರ್ಶ ಗ್ರಹಕ ಕೂದಲುಗಳೂ ಇರುವುದುಂಟು. ಋತು ವೈಪರೀತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬೆದೆಕಾಲವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ನ್ಯೂಜಿಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸಿಟೊಫಿಲಿಡ್ ನೋಣಗಳ ಮರಿಗಳು ಮತಕಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಗುಹೆಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟುದಾರದ ಬಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ಮಿನುಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ನೀಲಿ ಬೆಳಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ರಮ್ಯ ದೃಶ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. (ಡಿ.ಆರ್.)

ಗುಳುಮಾವು : ಲಾರೇಸೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಮರ. ಮ್ಯಾಕಿಲಸ್ ಮ್ಯಾಕ್ರಾಂತ ಅಥವಾ ಪರ್ಸಿಯ ಮ್ಯಾಕ್ರಾಂತ ಇದರ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹೆಸರು. ಚಿಟ್ಟುತಂಡಿ ಮರ ಇದರ ಪರ್ಯಾಯನಾಮ. ಬಿಹಾರ ರಾಜ್ಯದ ಹಲವಾರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಮತ್ತು ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲೂ ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಸುಮಾರು 27 ಮೀ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಮರ. ಮುಖ್ಯ ಕಾಂಡ ಕವಲೊಡೆಯದೆ ನೇರವಾಗಿ ಸುಮಾರು 7.5 ಮೀ ಉದ್ದಕ್ಕೂ 3 ಮೀ ದಪ್ಪಕ್ಕೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತೊಗಟೆ ತಿಳಿ ಕಂದುಬಣ್ಣದ್ದು. ಬಲು ಒರಟಾಗಿದೆ. ಎಲೆಗಳು ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಭಲ್ಲೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಹೂಗಳು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದವು; ಪ್ಯಾನಿಕಲ್ ಮಾದರಿಯ ಹೂಗೊಂಚಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿವೆ.

ಗುಳುಮಾವಿನ ಚೌಬೀನೆ ಸಾಧಾರಣ ದೃಢತೆಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಹಗುರವಾದದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ನುಣುಪಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಮರಚನಾ ವಿದ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಡಿದಾಗ ಕಿತ್ತಳೆಮಿಶ್ರಿತ ಕಂದುಬಣ್ಣದ್ದಾದ ಇದು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಕೆಂಪುಮಿಶ್ರಿತ ಕಂದು ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಸೀಳದೆ, ಬಿರುಕು ಬಿಡದೆ ಒಣಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಬಹು ಕಾಲ ಬಾಳಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಚೌಬೀನೆಯನ್ನು ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಟೀ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಮನೆಕಟ್ಟಲು ಬಳಸುವ ಹಲಗೆ, ಬೆಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ ಪೀಠೋಪಕರಣಗಳು, ಚಾವಣಿ ಹಲಗೆ, ಸ್ಲೇಟು ಚೌಕಟ್ಟು ಮುಂತಾದವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವೆನಿಸಿದೆ. ದೋಣಿ ಮಾಡಲೂ ಬಳಸುವುದಿದೆ. ಗುಳುಮಾವಿನ ತೊಗಟೆಯನ್ನು ಅಸ್ತಮಾ, ಸಂಧಿವಾತ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಔಷಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲೆಗಳನ್ನು ವ್ರಣಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. (ಎ.ಕೆ.ಎಸ್)

ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ : ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣ; ಹೋಬಳಿ ಕೇಂದ್ರ ಉ.ಅ. 16° 3' ಮತ್ತು ಪೂ.ರೇ 75° 47' ಮೇಲೆ ಬಾದಾಮಿಯಿಂದ ಈಶ್ವಾನಕ್ಕೆ 15 ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ; ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ ರೋಡ್ ರೈಲು ನಿಲ್ದಾಣಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ಥಳದಿಂದ 10 ಕಿಮೀ ದೂರ.

ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣ ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. 1580ರಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರದ ಎರಡನೆಯ ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಆದಿಲ್‌ಶಹ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. 1706ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರ ಜಲಾಶಯದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. 1750ರಲ್ಲಿ ಈ ಪಟ್ಟಣ ಲೂಟಿಗೆ ಒಳಗಾಯಿತು. 1787ರಲ್ಲಿ ಇದು ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಅನಂತರ ಮರಾಠರು ಇದನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳನೇಕರು ಇಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿಹೋದರು. ದೇಸಾಯಿ ಮನೆತನದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರು. ಮತ್ತೆ ನರಸಿಂಹನೆಂಬವನು ಈ ನಗರವನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿದ. ಜನ ಪುನಃ ಓಡಿಹೋದರು. 1818ರಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯಿ ಪರಿವಾರದವರ ಒತ್ತಾಯ ಮತ್ತು ಸಹಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ಜನರಲ್ ಮನ್ರೋ ಈ ಜನ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸ ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ.

ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣ. ಇಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಕುಪ್ಪುಸದ ಕಣಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿವೆ. ಇಳಕಲ್ಲ ಸೀರೆ, ಅಮೀನಗಡದ ಕರದಂಟು, ಗುಳೇದಗುಡ್ಡದ ಕಣ-ಇದು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾತು. ಇಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತು ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಸೊಲ್ಲಾಪುರ, ಮುಂಬಯಿ, ಪುಣೆ, ಅಹ್ಮದ್‌ನಗರಗಳಿಗೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಗುಳೇದಗುಡ್ಡದ ಹತ್ತಿರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಕಲ್ಲುಗಣಿಗಳುಂಟು. *

ಗುಳೆನರಿ : ನಾಯಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ನರಿಯಂತೆ (ಫಾಕ್ಸ್) ಕಾಣುವ ಒಂದು ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಸಸ್ತನಿ (ಜಾಕಾಲ್). ಕಾರ್ನಿವೋರ ಗಣದ ಕೇನಿಡೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಜಾತಿಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹೆಸರು ಕೇನಿಸ್. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ ; ಮುಖ್ಯವಾದವು ಕೇನಿಸ್ ಆರಿಯಸ್ (ಯುರೋಪ್, ಭಾರತವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಏಷ್ಯದ ಹಲವಾರು ದೇಶಗಳು, ಉತ್ತರ ಆಫ್ರಿಕ, ಈಜಿಪ್ಟ್ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ), ಕೇನಿಸ್ ಮೆಸೋಮೆಲಾಸ್ (ಕಪ್ಪು ಬೆನ್ನಿನ ಗುಳೆನರಿ - ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲಿರುವಂಥದು), ಕೇನಿಸ್ ಅಡಸ್ಪಸ್ (ದಕ್ಷಿಣ

ಆಫ್ರಿಕದ ಮೂಲವಾಸಿ) ಮತ್ತು ಕೇನಿಸ್ ಸೈಮೆನ್ಸಿಸ್ (ಅಬಿಸೀನಿಯದ ಕೆಂಪು ಗುಳೆನರಿ ಅಬಿಸೀನಿಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂಥದು). ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೇ. ಆರಿಯಸ್ ಪ್ರಭೇದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಮರುಭೂಮಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೇ. ಆರಿಯಸ್ ಬಗೆಯೂ ಅಸ್ಸಾಮ್, ನೇಪಾಳ, ಸಿಕ್ಕಿಮ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಕಸ್ ಬಗೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೇರಿಯ ಬಗೆಯೂ ಇವೆ.

ಗುಳೆನರಿಗಳ ವಿವಿಧ ಪ್ರಭೇದಗಳ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಆರಿಯಸ್ ಪ್ರಭೇದದ ಉದ್ದ ಸುಮಾರು 60 ಸೆಂಮೀ ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು 35 ಸೆಂಮೀ ದೇಹದ ಬಣ್ಣ ಬೂದುಮಿಶ್ರಿತ ಹಳದಿ. ಇದು ಬೆನ್ನಿನಭಾಗ ಗಾಢವಾಗಿಯೂ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗ ತಿಳಿಯಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಮೆಸೋಮೆಲಾಸ್ ಪ್ರಭೇದದ ದೇಹ ಕೆಂಪುಮಿಶ್ರಿತ ತುಕ್ಕು ಬಣ್ಣಕ್ಕಿದೆ. ಬೆನ್ನು ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ್ದು. ಅಡಸ್ಪಸ್ ಪ್ರಭೇದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದರ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದುದ್ದನೆಯ ಪಟ್ಟಿಗಳಿವೆ. ಸೈಮೆನ್ಸಿಸ್ ಪ್ರಭೇದದ ದೇಹದ ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪು. ಉಳಿದ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದರ ಕಾಲುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದ. ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಬಗೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನತೆಗಳನ್ನು ತೋರುವುದಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೂ ಹಲವಾರು ಸಮಾನ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ. ಮೋಟು ಕಿವಿಗಳು, ಪೊದೆಯಂಥ ಬಾಲ, ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ನಾಯಿಯ ಮೂತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಮೂತಿ-ಇವು ಗುಳೆನರಿಗಳ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು. ಬಾಲದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥಿ ಉಂಟು. ಇದರ ಸ್ತಾವದಿಂದಾಗಿ ನರಿಗಳಿಗೆ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ವಾಸನೆಯಿರುತ್ತದೆ.

ಗುಳೆನರಿಗಳು ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕುರುಚಲು ಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ನಿಶಾಚರಿಗಳು. ಹಾಳು ಬಿದ್ದಿರುವ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿನ ನೆಲಗಳ ಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಪೊದೆಗಳ ನಡುವೆ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಮುಚ್ಚಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರುತ್ತವೆ. ಇವು ಬಲುಗೋಪ್ಯ ಸ್ವಭಾವದವಾದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ.

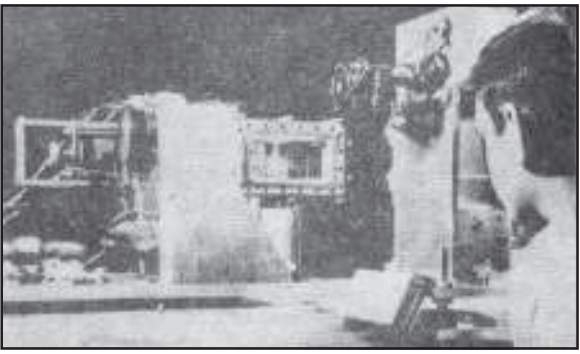
ಗುಳೆನರಿಗಳು ಕಾಡಿನ ರೂಢಮಾಲಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿವೆ. ಹುಲಿ, ಚಿರತೆ, ಸಿಂಹ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ, ಅವು ಕೊಂದು, ತಿಂದು, ಮಿಗಿಸಿದ್ದನ್ನು ತಾವು ತಿಂದು ಬದುಕುತ್ತವೆ. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಸಿಂಹವೂ ಹುಲಿಯೂ ಎರೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವ ತನಕ ತಿಂದು ಮಿಗಿಸುವವರೆಗೂ ಹಲವಾರು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದು ಅನಂತರ ಮಿಗುವ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದುಂಟು. ಗುಳೆನರಿಗಳು ಸತ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ರಾತ್ರಿವೇಳೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಹೊಲಸನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೋಳಿ, ಕುರಿಮರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದುಂಟು. ಹಲ್ಲಿ, ಓತಿಕೇತ, ಕೀಟಗಳು, ಸಣ್ಣ-ಪುಟ್ಟ ಸಸ್ತನಿಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನೂ ತಿನ್ನುತ್ತವಲ್ಲದೆ, ಕಾಫಿಹಣ್ಣುಗಳು, ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ಸಲ ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಕಬ್ಬು, ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃಷಿಭೂಮಿಗಳಿಗೂ ನುಗ್ಗಿ ಹಾಳು ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಆಹಾರಾನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಕೆಲವು

ಸಲ ಗುಂಪುಗೂಡಿಕೊಂಡು ಎರೆಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವುದುಂಟು. ಆಹಾರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಬಲ್ಲವು. ಹೀಗೆ ಓಡುವಾಗ ಓಟದ ವೇಗ ಗಂಟೆಗೆ 50 ಕಿಮೀ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಊಳಿಡುವುದು ಗುಳ್ಳೆನರಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ಲಕ್ಷಣ. ದೀರ್ಘವಾದ 3-4 ಕೂಗುಗಳನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹ್ರಸ್ವ ಬಗುಳುವಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಗೋಳುಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದವರಾರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮರೆಯಲಾರರು. ಗುಳ್ಳೆನರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾಯಿ ಮತ್ತು ತೋಳಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯ ಅವಧಿ 57-70 ದಿವಸಗಳು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೂಲಿಗೆ 3-4 ಮರಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತೊರೆದುಹೋದ ಬಿಲದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆ ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಿಲದಲ್ಲೂ ಮರಿಗಳನ್ನು ಈಯುತ್ತವೆ. ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳೆರಡೂ ಮರಿಗಳ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತವೆ. 7-8 ತಿಂಗಳು ವಯಸ್ಸಾದ ಅನಂತರ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಳ್ಳೆನರಿಗಳ ಆಯಸ್ಸು ಸುಮಾರು 15 ವರ್ಷಗಳು. (ಎ.)

ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರ : ವಿದ್ಯುದಾವಿಷ್ಟ ಉಪಪರಮಾಣು ಕಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ ಅಥವಾ ಉಪಕರಣ (ಬಬಲ್ ಚೇಂಬರ್). 1952 ರಲ್ಲಿ ಡೊನಾಲ್ಡ್ ಎ. ಗ್ಲೇಸರ್ ಎಂಬ ಅಮೆರಿಕದ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಮಿಷಿಗನ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ. ಈ ಉಪಕರಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿದ್ಯುದಾವಿಷ್ಟ ಕಣಗಳ ಪಥಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಪಥಗಳ ಛಾಯಾಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಕಣಗಳ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೆಲವು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆ ಮಂದಿರ ಸಿ.ಟಿ.ಆರ್. ವಿಲ್ಸನ್ ರಚಿಸಿದ ಮೇಘಮಂದಿರವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ (ನೋಡಿ-ಮೇಘಮಂದಿರ).

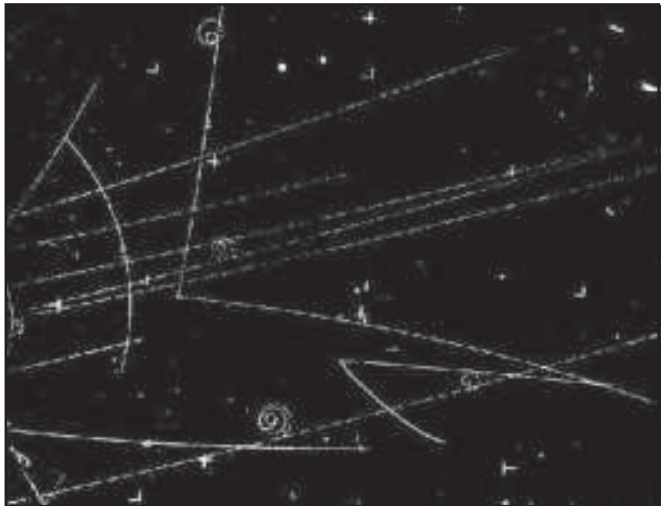

ಮೈಕೆಲ್ ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರ

ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣ : ಶುಚಿಯಾದ ಮತ್ತು ನಯವಾದ ಮೈಲುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುದಿಯುವ ಬಿಂದುವಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣತೆಗೆ ಕಾಯಿಸಬಹುದು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದ್ರವಕ್ಕೆ ಅತಿತಪ್ಪ (ಸೂಪರ್ ಹೀಟಿಡ್) ದ್ರವವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅತಿತಪ್ಪ ದ್ರವಗಳು ಅಸ್ಥಿರ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒರಟಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದ್ರವದೊಳಗೆ ಹಾಕಿದರಾಗಲೀ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಉಷ್ಣವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರಾಗಲೀ ದ್ರವ ರಭಸದಿಂದ ಕುದಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿತಪ್ಪ ದ್ರವಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯುದಾವೇಶವಿರುವ ಮತ್ತು ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಕಣಗಳು ಸಾಗಿದರೆ ಅವು ಹೋದ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಣಗಳು ದ್ರವದ ಪರಮಾಣುಗಳೊಡನೆ ಸಂಘಟಿಸಿ ಆಗುವ ಅಂತರ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಅಣುಗಳನ್ನು ಅಯಾನುಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ (ನೋಡಿ-ಕಿಡಿಮಂದಿರ). ಇಂಥ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ ಕುದಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕಣಗಳು ಹೋದ ಹಿಂಜಾಡಿನಲ್ಲೇ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಕಣಗಳ ಪಥಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುಳ್ಳೆ ಮಂದಿರವನ್ನು ಗಾಜಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಗಾಜಿನ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನು ಲೋಹಕ್ಕೆ (ಗ್ಯಾಸ್‌ಟ್ಯುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು) ಬೆಸೆಯಬೇಕು. ಈಥರ್, ಪೆಂಟೇನ್, ಬ್ಯೂಟೇನ್ ಅಥವಾ ಪ್ರೋಪೇನ್ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ದ್ರವಗಳನ್ನು ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ದ್ರವ ಹೀಲಿಯಮ್ ಅಥವಾ ದ್ರವ ಹೈಡ್ರೋಜನ್‌ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರವನ್ನು ಅತಿ ಕಡಿಮೆ ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ

ಇಡಬೇಕು. ಈ ದ್ರವಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕುದಿಯುವ ಬಿಂದುವಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ದ್ರವ ಕುದಿಯದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ದ್ರವ ಈಥರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ದ್ರವವನ್ನು ಸುಮಾರು 20 ವಾಯು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 135 ಸೆಂ. ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಒತ್ತಡವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದ ಹಲವಾರು ಮಿಲಿಸೆಕೆಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ ಅತಿತಪ್ಪವಾಗಿ ಅಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದಾವಿಷ್ಟ ಕಣಗಳ ಕಿರಣವಳಿಯೊಂದು ಮಂದಿರದ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋದರೆ ಅದು ಹೋದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ರವ ಕುದಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಉಂಟಾದ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದು ಛಾಯಾ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಣಗಳ ಪಥಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೆ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಥಟ್ಟನೆ ಅಳಿದುಹೋಗಿ ಮಂದಿರ ಎಂದಿನಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು 1 ಅಥವಾ 2 ಸೆಕೆಂಡುಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ.

ಹೈಡ್ರೋಜನ್ ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯುದಾವಿಷ್ಟ ಕಣಗಳ ಪಥಗಳು

ಉಪಯೋಗಗಳು : ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿದ್ಯುದಾವಿಷ್ಟ ಕಣಗಳ ಹಲವಾರು ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಪಥದ ಉದ್ದದಿಂದ ಕಣಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಗುಳ್ಳೆಗಳ ಸಾಂದ್ರತೆಯಿಂದ ಕಣಗಳ ವಿದ್ಯುದಾವೇಶ ಮತ್ತು ವೇಗವನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರವನ್ನು ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಕಣಗಳ ಪಥದ ವಕ್ರತೆಯಿಂದ ಕಣಗಳ ಸಂವೇಗಗಳನ್ನು (ಮೊಮೆಂಟಂ) ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು. ಇಂಥ ಪರಿಮಾಣಗಳ ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯರ್ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಪಥಗಳಿಗೂ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕಣಗಳ ಜಡತ್ವ ವಿದ್ಯುದಾವೇಶ, ಜೀವಿತಕಾಲ ಮತ್ತುತರ ಗುಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಇಂಥ ಅಂಶಗಳು ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯರ್ ರಚನಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಹಳ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ.

ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಅತಿಶಕ್ತಿಯ ಕಣವೇಗವರ್ಧಕ ಅಥವಾ ಕಣವೇಗೋತ್ಕರ್ಷಕ ಯಂತ್ರಗಳ ಬಳಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಗುಳ್ಳೆಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಕಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಪದಾರ್ಥ ದ್ರವವಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಘಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಕಿಡಿಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅನಿಲಗಳಿಗಿಂತ ಇದರ ಸಾಂದ್ರತೆ ಬಲು ಹೆಚ್ಚು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಳ್ಳೆ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯುತ ಕಣಗಳ ಪಥದ ಉದ್ದ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. (ಎನ್.ಜಿ.ಪಿ.)

ಗೂಂಚ್ ಮೀನು : ಸ್ಯೂಲ್ಫೂರಿಫಾರ್ಡ್ ಗಣದ ಸಿಸೋರೀಡಿ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಿಹಿನೀರು ಮೀನು. ಮೀಸೆ ಮೀನುಗಳ ಸಂಬಂಧಿ. ಎಲ್ಲ ಮೀಸೆ ಮೀನುಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಬಾಯಿಯ ಸುತ್ತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಸ್ವರ್ತಾಂಗಗಳಿವೆ. ಇದರ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನಾಮ ಬಗೇರಿಯಸ್ ಬಗೇರಿಯಸ್. ನೈರುತ್ಯ ಏಷ್ಯದ ಕೆರೆ, ಕೊಳ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾನದಿ ಮತ್ತು ಮಣಿಪುರದ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿನ ರುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದರ ಉಗ್ರ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ತಲೆಯ ಅಧೋಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಯಿಯಿಂದಾಗಿ ಇದನ್ನು ಸಿಹಿನೀರಿನ ಶಾರ್ಕ್ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ತಲೆ ತಟ್ಟಿಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಬಾಲ ನೀಳವಾಗಿಯೂ

ಕುಮ್ಮಕ್ಕು ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಗೂಟೆನ್ ಬರ್ಗನ ಹಿರಿಮೆ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ ಇರುವುದು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶತಮಾನದ ತರುವಾಯ (ಎಂದರೆ 16-17 ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಉದಯಿಸಿದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಾಂದೋಲನದ ನಾಂದಿಯನ್ನು ಗೂಟೆನ್‌ಬರ್ಗನ ಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಯೋಹಾನ್ ಗೂಟೆನ್‌ಬರ್ಗನ ಬಾಲ್ಯ, ವಿದ್ಯೆ ಮುಂತಾದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿವರಗಳು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಮೈನ್‌ಜ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸು. 1395ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ. ಮೈನ್‌ಜ್ ನಗರದ ಮೂಲವಾಸಿಗಳಾದ ಈ ಕುಟುಂಬ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸ್ಟ್ರಾಸ್‌ಬರ್ಗ್ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿತ್ತು. ಯೋಹಾನ್‌ನ ಬಾಲ್ಯ ಸಂದದ್ದು ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ. ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯಾಗಿ ಇವನು ವೃತ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ. ಇದೇ ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಅಜ್ಜಿನ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಬೇಕಾದ ಮೂಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ವಿಪರ್ಯಯವಾಗಿ ಸಮಗಾತ್ರದ ಲೋಹಮೊಳೆಗಳ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವುದು, ಪಾಠಾನುಸಾರ ಈ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮುದ್ರಣಫಲಕವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಯುಕ್ತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶಾಯಿಯನ್ನು ಸವರಿ ಸೂಕ್ತ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಈ ಫಲಕವನ್ನು ಒತ್ತುವುದರ ಮೂಲಕ ಮುದ್ರಿತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು-ಇವು ಗೂಟೆನ್ ಬರ್ಗ್ ಕನಸು ಕಂಡು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನನಸಾಗಿಸಿದ ಸಾಹಸಗಳ.

ಮೈನ್‌ಜ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಗೂಟೆನ್‌ಬರ್ಗ್ ಸ್ಮಾರಕದ ಒಂದು ಭಾಗ-ಅರೆಲುಬ್ಬು ಚಿತ್ರಣ

ಹೀಗೆ ಗೂಟೆನ್‌ಬರ್ಗ್ ಇತಿಹಾಸ ನಿರ್ಮಾಪಕ ಉಪಜ್ಞಕಾರನಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಅವನು ಸೋಲನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ತನ್ನ ಮುದ್ರಣ ತಂತ್ರವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಲು ಅವನು ಸಾಲಮಾಡಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದ. ಆದರೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿ ಆದಾಗಲೂ ಈತನಿಗೆ ಅದರ ಆರ್ಥಿಕ ಲಾಭ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲವಿನ್ನೂ ಪಕ್ಕವಾಗಿರದಿದ್ದುದೇ ಇದರ ಕಾರಣ. ಹೀಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ಈತ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಸಾಲಗಾರರಿಗೆ 1455ರಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಈಡಾದ. ಸಾಲಗಾರನಾಗಿಯೇ ಇವನು ಸು. 1468ರ ಫೆಬ್ರವರಿ 3 ರಂದು ಮೈನ್‌ಜ್‌ನಲ್ಲಿ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದ. *

ಗೂಡುಗಳು : ತಮ್ಮ ವಾಸಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಮರಿಗಳ ಪಾಲನೆಗೆ ಹಕ್ಕಿ, ಇರುವೆ, ಕಣಜ, ಜೇನುನೋಣ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಟ್ಟುವ ಸುರಕ್ಷಿತ ನೆಲೆಗಳು (ನೆಸ್ಟ್). ಪ್ರಸಕ್ತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಗೂಡುಗಳ ರಚನೆ) ಅವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಜಾಗವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು, ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ವಿಧಾನ, ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಹಕ್ಕಿಗಳು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗೂಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವುಗಳನ್ನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ, ಕಾವಿಗೆ ಕುಳಿತು ಮರಿ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣುಹಕ್ಕಿಯ ಕೆಲಸವಾದರೂ ಗಂಡುಹಕ್ಕಿಯೂ ಹೆಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿ, ಸಂತಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ, ಒಂದು ಸಂಸಾರದ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಹಕ್ಕಿಗಳೆರಡೂ ಕೂಡಿ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ತೊಡಗುವುದನ್ನು ಕಾಗೆ, ಗುಬ್ಬಿ, ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ, ಹದ್ದು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದ ಪೊಟರೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಒರಟಾದ ಗೂಡುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕುಶಲತೆ ಯಿಂದ ನೇಯ್ದು ಗೀಜಗನ ಸುಂದರವಾದ ಗೂಡುಗಳವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹಕ್ಕಿಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೇ ಗೂಡುಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅರ್ಹತೆ ಮತ್ತು ರೀತಿ ನೀತಿಗನುಗುಣ ವಾದ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಬಹುದು.

ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ ಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ನೆಲದ ತೂತುಗಳನ್ನೇ ಗೂಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಎಲೆಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ

ಬೆಳ್ಳೆಕೆ ಗೂಡು

ವೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತವೆ. ಗೂಬೆಗಳು, ಗಿಳಿಗಳು ಮರದ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ವೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡುಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ ತುಂಬಾ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಇರುವ ಗೂಡುಗಳನ್ನೇ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಕೊರೆಯೋ, ಬೇರೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಯೋ ರಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಗೂಡು ನಿರ್ಮಾಣದ

ವಿಕಾಸದ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ಮರುಕುಟಿಗೆ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ.

ಕವಲು ತೋಕೆ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪೊಟರೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಬದಲು, ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಗೂಡನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಹಾರನ್‌ಬಿಲ್ (ಮಂಗಳ್ಳೆ ಹಕ್ಕಿ) ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ ಮರದ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇಡುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣುಹಕ್ಕಿ ಕಾವಿಗೆ ಕೂಡುತ್ತಲೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ರಂಧ್ರವನ್ನು ವಾತ, ಬಿಟ್ಟು ಪೊಟರೆಯ ಬಾಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ತೂತಿನಿಂದ ಗಂಡು ಹಕ್ಕಿ ಒಳಗಿರುವ ಹೆಣ್ಣುಹಕ್ಕಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಒಡೆದು ಮರಿಗಳಾಗಿ, ಅವು ಬಲಿತ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು, ಹೆಣ್ಣುಹಕ್ಕಿ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿ ಗೂಡಿನ ಬಾಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದು, ಹಾವು ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಗಳು, ಗೂಡಿನ ಒಳಹೊಕ್ಕು, ಮೊಟ್ಟೆ, ಮರಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಇರುವ ಉಪಾಯ.

ಚಾಫಿನ್ಸ್ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು

ಗೂಡಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಹಜವಾದ ಪೊಟರೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳು ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೂ ಸಿಗುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ. ಈ ರೀತಿಯ ಅಭಾವವನ್ನು ಕೆಲವು

ಹಕ್ಕಿಗಳು ತಾವೇ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿ ಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸರಳರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದುದೆಂದರೆ, ಮರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬರಿಯ ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದಂಥವು. ಇಂಥ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಕಾಡು ಪಾರಿವಾಳ,

ಕಾಗೆ, ಹದ್ದುಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಈ ಗೂಡುಗಳು ಎಷ್ಟು ಒರಟಾಗಿರುತ್ತವೆಂದರೆ ಕಡ್ಡಿಗಳ ಸಂದಿನಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಹೊರಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲು, ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದುವರಿದ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ,

ವಾಲ್ಡರ್ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು

ಕಡ್ಡಿಗಳ ನಡುವೆ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲು ಸಾಕಷ್ಟು ತಗ್ಗಾದ ಸ್ಥಳವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಸಣ್ಣ ಕಡ್ಡಿಗಳು, ಗಿಡದ ಬೇರುಗಳು, ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ನಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗೂಡು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಹುಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಗುಬ್ಬಿ ಮುಂತಾದ ಹಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಈ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುಶಲವಾಗಿ ನೇಯುತ್ತ ಬಟ್ಟಲಿನಂತಹ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಮರದ ಮೇಲೋ ಗಿಡಗಳ

ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗೂಡುಗಳ ಒಳಗೆ ಮೃದುವಾದ ನಾರು, ಕೂದಲು, ಹತ್ತಿ, ಉಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದೂಡಗೂಡಿದ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಾಡುವ ಥ್ರಾ (ಸಾಂಗ್ ಥ್ರಾ) ಹಕ್ಕಿ ತನ್ನ ಗೂಡಿನ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಜೇಡಿಯ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮೆತ್ತಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಬಟ್ಟಲಿನಂತಿರುವ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಗೂಡಿಗೆ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣದೊಂದು ಬಾಗಿಲನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ರೀತಿಯ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಉದ್ದನೆಯ ಬಾಲದ ಟಿಟ್ ಹಕ್ಕಿಯ ಗುಂಡನೆಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಈ ಗೂಡಿನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿ ಆಯ್ದು ತಂದ ಮಕ್ಕಳ ಮೆತ್ತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗುಬ್ಬಿ ಗೂಡು

ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರುವ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾದ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಕ್ಕಿಗಳೆಂದರೆ ಗೀಜಗನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹಕ್ಕಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಗೂಡಿನ ರಚನೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವನ್ನು ಗೀಜಗ (ವೀವರ್ ಬರ್ಡ್) ಮತ್ತು ದರ್ಜಿ ಹಕ್ಕಿ (ಟೀಲರ್ ಬರ್ಡ್) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಚಮತ್ಕಾರ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾದುದು. ಇವು ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಲ್ಲೂ ನಿಜವಾದ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ.

ದಟ್ಟವಾದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರಗಳಲ್ಲಿ, ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ, ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲೆಗಳನ್ನೇ ಹೊಲಿದು ಕಟ್ಟಿರುವ ದರ್ಜಿಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡನ್ನು ಸುತ್ತಲ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ಎಲೆಗಳ ನಡುವೆ, ಅದರ ಗೂಡು ಸಹ ಒಂದು

ಎಲೆಯಂತೆ ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಲೆಯಿಂದ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಬಹುದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದು ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಜೇಡರ ಹುಳುಗಳ ಬಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ದಾರಗಳನ್ನು ತಂದು, ದರ್ಜಿ ಹಕ್ಕಿ ತನ್ನ ಗೂಡನ್ನು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ದರ್ಜಿಯಂತೆ ಹೊಲಿದು ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಗೂಡಿನ ಒಳಗೆ ಹತ್ತಿ, ಉಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಮೆತ್ತನೆಯ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತವೆ.

ಗೀಜಗನ ಗೂಡು

ಒಳಗಿರುವ ಹಕ್ಕಿ ಹೊರಕ್ಕೂ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಮರೆತು, ಹೊಲಿಯುವುದನ್ನೂ ನೇಯುವುದನ್ನೂ ನೋಡಲು ಬಲು ಸೊಗಸು. ಹೀಗೆ ನೇಯ್ದ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ,

ದರ್ಜಿ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮೋಸಪಡಿಸಲು, ಎಲ್ಲಿಗೋ ದಾರಿತೋರುವ ಸುಳ್ಳು ಬಾಗಿಲನ್ನೂ ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಈ ರೀತಿಯ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಪೆಂಡ್ಯು ಲೈನ್ ಟಿಟ್ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಗೂಡನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಸಂಸಾರದ ಎರಡು ಹಕ್ಕಿಗಳೇ

ಪೆಂಡ್ಯುಲೈನ್ ಟಿಟ್ ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು

ಅಲ್ಲದೆ, ಆ ಜಾತಿಯ ಇತರ ಹಲವಾರು ಹಕ್ಕಿಗಳೂ ಸೇರಿ ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ಬಹಳ ಅಪರೂಪ. ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಮರಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಗಾತ್ರ, ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮೋಸಹೋಗುವ ಹಕ್ಕಿಗೆ ತನ್ನ ಮೂಢತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹೀಗೆ ಕಾಗೆಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತವೆ. ಕಾಗೆಯ ಮೊಟ್ಟೆಗೂ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮೊಟ್ಟೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಮರಿ ಹೊರಬೀಳುವವರೆಗೂ ಕಾಗೆ ಅದನ್ನು ಮೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಿ ಕೂಗಲು ತೊಡಗಿದಾಗಲೇ ಕಾಗೆಗೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯುವುದು. ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿಗೆ ಹಾರುವ ಶಕ್ತಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಗೆಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಹಾರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಕುಶಲತೆಗೆ ಮೇರೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡಿನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಬೆಳಕಿಗಾಗಿ ಮಿಣುಕು ಹುಳುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದು ಜೇಡಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಮಿಣುಕು ಹುಳುವನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಹಕ್ಕಿ ಯಾವ ಪಾತ್ರವನ್ನೂ ವಹಿಸದಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆ ಅದರದೇ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಾಗಬಹುದು. ಕೆಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಒಂದು ವರ್ಷ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಅಥವಾ ವಾಸಿಸಿದ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮರು ವರ್ಷ ವಾಸಿಸದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಒಂದು ಸಾರಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಹೊಸ ಮರಿಗಳು ಕೂಡ, ದೊಡ್ಡವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟೆ ಇಡುವ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ, ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳ ನೆರವು ಇಲ್ಲದೆ, ಕಲಿಯದೆ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಗನುಗುಣವಾದ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇದು ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಹುಟ್ಟುಗುಣ. (ಎಚ್.ಬಿ.ಡಿ.)

ಗೂಢಚರ್ಯೆ : ವೇಷ ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಶತ್ರು ಶಿಬಿರಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಶತ್ರು ದೇಶಗಳಿಗಾಗಲಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು, ಚಲನವಲನಗಳು, ರಾಜಕೀಯ ರಹಸ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಗುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ (ಸ್ಪೈಯಿಂಗ್), ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ಪರ್ಯಾಯ ಪದ. ಗೂಢಚರ್ಯೆ ವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಗುಪ್ತಚಾರರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೂ ಫ್ರೆಂಚ್ ಭಾಷೆಯ ಎಸ್ಪಿಯೋನೇಜ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈಗ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಗೂಢಚಾರರಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕಾದ ದಿಟ್ಟತನ, ಧೈರ್ಯ, ಸಾಹಸಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಜ್ಞಾನ, ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ತಾಳಿಕೊಂಡಿರಬಲ್ಲ ಸಹನಶಕ್ತಿ, ಸಮರ್ಥ ವರದಿಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ರವಾನಿಸಬಲ್ಲ ಕೌಶಲ, ನಿರ್ಧರಣೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಸದಾ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಇತರರೊಡನೆ ಸಮರಸವಾಗಿ ಬೆರೆತು ಅವರಿಂದ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ವ್ಯವಹಾರಚತುರರಿರುವರು.

ಗೂಢಚರ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವುದುಂಟು: ರಾಜಕೀಯ ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ, ಸೇನಾ ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ, ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಗಳು, ವಾಣಿಜ್ಯ, ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳು, ಸರ್ಕಾರದ ಇತರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು, ಯಂತ್ರ ಸ್ಥಾವರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಇವೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಗೂಢಚರ್ಯೆಯ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲೂ ಇಂಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸರ್ಕಾರದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಅಲ್ಲದೆ ಖಾಸಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳೂ ಆಯಾ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳ ಬೆಂಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವುದು ಉಂಟು. ಯುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಶಾಂತಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಸಂಬಂಧ ವಿಷಯಗಳ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆಯುವುದು ಸೇನಾ ಗೂಢಚರ್ಯೆಯ ಪ್ರಧಾನೋದ್ದೇಶ.

ನಾನಾ ಸ್ಥಭಾವಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ನಾನಾ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಗೂಢಚರ್ಯೆವೃತ್ತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ, ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವರು; ತಮ್ಮ ದೇಶದ ವಿರುದ್ಧ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ, ಕೋಪವುಳ್ಳವರು; ಪಾತಕಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವರು; ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆ, ರಾಜನಿಷ್ಠೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಣ ಬರುವ ಕಡೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೀಳಿರುವವರು; ದುಡ್ಡನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಗಳಿಸಲು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸದೆ, ಏನುಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವವರು ಮುಂತಾದವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೇನಾ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದವರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಇಮ್ಮಡಿ ಬೇಹುಕಾರರಾಗಿ (ಡಬ್ಲ್ಯೂ ಸ್ಪೈಸ್) ಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಶತ್ರು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕಾರ್ಲ್ ಷೂಲ್ ಮೆಯ್‌ಟರ್ ಎಂಬ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಇಮ್ಮಡಿ ಬೇಹುಕಾರ ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲನೆಯ ನೆಪೋಲಿಯನ್ ಮತ್ತು ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಶತ್ರು ಆಸ್ಟ್ರಿಯದ ಹ್ಯಾಪ್ಸ್‌ಬರ್ಗ್ ಇಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಸಂಬಳ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಕೆಲವರು ದೇಶಾಭಿಮಾನದಿಂದ ತಮ್ಮ ದೇಶದವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಘನವಾದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗೂಢಚರ್ಯೆಗೆ ಸೇರಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗುವುದುಂಟು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನರ್ಸ್ ಈಡಿತ್ ಕೇವಲ್ ಎಂಬಾಕೆ ತನ್ನ ದೇಶದವರು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುವಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದಳು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಜರ್ಮನರು ಅವಳನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದರು. ಲಾಯಿ ಬೆಟ್ಟಿಗ್‌ನಿಯರ್ ಎಂಬ ಫ್ರೆಂಚ್ ದೇಶಭಕ್ತಳಿಗೂ ಅದೇ ಗತಿಯಾಯಿತು. ಅಮೆರಿಕನ್ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನೂ ದೇಶಭಕ್ತನೂ

ಆಗಿದ್ದ ನಾಥನ್ ಹೇಲ್ ಎಂಬ ಅಮೆರಿಕನನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಹಿಡಿದು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು. ಕೆಲವು ಕೃಪಣರು ದುಡ್ಡಿನಾಸೆಗೆ ಶತ್ರುಪಕ್ಷದ ಗೂಢಚಾರರಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿ ತಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದ್ದು ಉಂಟು. ನಾರ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸೇನಾ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ಲಿಸ್ಟಿಂಗ್ ಎಂಬಾತ ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಶಘಾತಕನಾಗಿ ಜರ್ಮನರಿಗೆ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯಾಯಿತು. ಇಂಥ ದ್ರೋಹಿಗಳನ್ನು ಇಂದು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಲಿಸ್ಟಿಂಗ್ ಎಂದೇ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರ್ಮನಿಯ ಅಡ್ಡಿರಲ್ ವಿಲ್‌ಹೆಲ್ಮ್ ಕ್ಯಾನರಿಸ್ ಎಂಬಾತ ಬ್ರಿಟಿಷರೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹಿಟ್ಟರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ನಡೆಸಿದ ಒಳಸಂಚಿಗಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅತಿಗೋಪ್ಯ ಪರಮಾಣು ಶೋಧನೆಗಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕ್ಯಾನ್‌ಪುಜ್ ಮತ್ತು ಆಲ್ ಮೇ ಎಂಬುವರು 1945ರಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ರಷ್ಯನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಅಮೆರಿಕದ ಜೂಲಿಯನ್ ಮತ್ತು ಎಥೆಲ್ ರೋಜೆನ್‌ಬರ್ಗ್ ಎಂಬುವರು ಪರಮಾಣು ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು 1951ರಲ್ಲಿ ರಷ್ಯದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ರಷ್ಯದ ಏಜೆಂಟ್ ವಾಲ್ಡಿಮಿರ್ ಪೆಟ್ರೋವ್ ಮತ್ತು ಆತನ ಹೆಂಡತಿ ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾದಲ್ಲಿ ರಷ್ಯನ್ ರಾಯಭಾರಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರು ರಷ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯ ಸರ್ಕಾರದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಬ್ರಿಟನ್ನಿನ ರಸಲ್ ಪಿಲ್ಚಿ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ರಷ್ಯದ ಏಜೆಂಟ್‌ಗಳಾಗಿ ಗುಪ್ತ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ರಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು.

ಪ್ರಪಂಚಾದ್ಯಂತ ಗೂಢಚಾರರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಕೋಟ್ಯಂತರ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಖರ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಗುಪ್ತನಿಧಿಯನ್ನೂ ಶೇಖರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗೂಢಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರು ದೇಶದ ಗೂಢಚಾರರು ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ವಿರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನೂ ಮುರಿದುಹಾಕಲು ಆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಗೂಢಚಾರರು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರತಿವಿಧಾನದ ಗೂಢಚಾರರು ಶತ್ರು ಗೂಢಚಾರರನ್ನು ಅವರ ಸಂಧಾನಗಳನ್ನು ಗುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸುತ್ತಾ ಅವನ್ನು ಪ್ರತಿಕೂಲ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರತಿಗೂಢಚರ್ಯೆ (ಕೌಂಟರ್-ಸ್ಪೈಯಿಂಗ್) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಒಂದನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಗೂಢಚಾರರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಶತ್ರು ಏಜೆಂಟರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಜರ್ಮನರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ್ದ ಗುಪ್ತ ಚಳವಳಿಗಳಿಗೆ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ಆನ್ಸ್ ಎಂಬ ಹಜಾಮನನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದ ಬಳಿಕ ಆ ಉಪದ್ರವ ಅಡಗಿತು. ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬೇಹುಕಾರರ 33 ತಂಡಗಳು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಗೂಢಚರ್ಯೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನ ಕಸಬುಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಅದು ಬಲು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧತಂತ್ರದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಈಜಿಪ್ಟರು ಗೂಢಚರ್ಯೆಯ ಇಲಾಖೆಯನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ಅವರು ಗೂಢಚಾರರನ್ನು ಹಿಟ್ಟಿನ ಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಅವನ್ನು ತಾವು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್ ಮಹಾಶಯ ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕಸ್ಥರಾರೆಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ತಂತ್ರದಿಂದ ಪತ್ತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಪರ್ಷಿಯಕ್ಕೆ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಹೋದಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಊರಿಗೆ ಒಯ್ಯಲು ವಿಶಿಷ್ಟದೂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವನೆಂದೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ದೂತನಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹರಿಕಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್ ಅವನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಓದಿಕೊಂಡು ಯಾರು ಯಾರು ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಗ್ರೀಕರು ಬೇಹುಕಾರರ ತಂತ್ರದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ರಕ್ಷಣಾಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಟ್ರೋಜನ್ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಪರ್ಷಿಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿದ್ದ ಹಿಸಿಯಾಸ್ ಎಂಬಾತ ಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಕಳಿಸಲು ಒಬ್ಬ ಗುಲಾಮನ ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸಿ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಬರೆದು, ಕೂದಲು ಬೆಳೆದನಂತರ ಅವನನ್ನು ಗ್ರೀಕರ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ; ಗ್ರೀಕರು ಅವನ ಕೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಗೂಢಚಾರರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು; ಅದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಮುಖ್ಯ ತಂತ್ರ. ಕೆನಾನ್ ಪ್ರಾಂತದ ಸೈನಿಕ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಲು ಮೋಸಸ್ 12 ಗೂಢಚಾರರನ್ನು ಕಳಿಸಿದನೆಂದು ಬೈಬಲಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಸೇನಾಪತಿ ಸಿಪಿಯೋ ಆಫ್ರಿಕಾನಸ್ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 200ರಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾನಿಬಾಲ್‌ನನ್ನು ಫೂನಿಕ್ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಬೇಹುಕಾರರು ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯ ಸಂಕೇತಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವಿನ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗೂಢಚಾರರ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಸಿಪಿಯೋ ಯುದ್ಧಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. 17ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನೌಕಾಧಿಕಾರಿ ಸ್ಯಾಮ್ಯುಎಲ್ ಪೆಪಿಸ್ ಎಂಬಾತ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಡಚ್

ರಾಯಭಾರಿಯ ಜೇಬಿನಿಂದ ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು, ಅವನ ಬೀರುವಿನ ಬೀಗವನ್ನು ತೆರೆದು, ಡಚ್‌ರಾಜ್ಯದ ಬಹು ರಹಸ್ಯದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ತನ್ನ ರಾಜ ಎರಡನೆಯ ಚಾರಲ್ಸ್‌ಗೆ ಕೊಟ್ಟ.

ಮಧ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರು ಯುರೋಪಿನಾದ್ಯಂತ ಇದ್ದರು. 14ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಎಡ್ವರ್ಡ್ ರಾಜ ಪೋಪನ ಆಸ್ಥಾನದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಕೌಂಟ್ ನಿಕೋಲಿನೋ ಡೆಲ್‌ಫಿಸ್ಕೋ ಎಂಬ ಏಜೆಂಟರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದ. ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕಲಹ, ಕ್ರಾಂತಿ, ಮತಸಂಬಂಧ ಉಪದ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದಾದದ್ದು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಎಲಿಜಬೆತ್ ರಾಣಿಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರ್ಲಿ ಮತ್ತು ವಾಲ್ಡಿಂಗ್ ಹಾಮ್‌ರು ಬಹು ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಗೂಢಚಾರರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು. ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿ 13 ಮತ್ತು 15ನೆಯ ಲೂಯಿಗಳು ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ಅಪಾರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಗೂಢಚರ್ಯೆ 17ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಮ್‌ವೆಲ್‌ನಿಂದಲೂ ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಡಿನಲ್ ರಿಷಿಲುನಿಂದಲೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಪದ್ಧತಿಯಾಯಿತು. ರಿಷಿಲು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ. ವೆನಿಸ್ ಪ್ರಜಾಧಿಪತ್ಯದ ಸ್ಪಿರಿ ಎಂಬ ಗುಪ್ತಸಂಸ್ಥೆಯೂ ರಷ್ಯದ ಒಬಾನಾ ಎಂಬ ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸ್ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯೂ ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲದ ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸರೂ ರಷ್ಯದ ಜಾರ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರೂ ಜರ್ಮನಿಯ ನಾಜಿಗಳ ಗೆಸ್ತಾಪೋ ಎಂಬ ಗುಪ್ತ ಸುದ್ದಿಗಾರರೂ ಎಲ್ಲ ದರ್ಜೆಗಳ ಜನರೊಡನೆ ಬೆರೆತು ಅವರ ಮರ್ಮ ಒಳಸಂಚುಗಳನ್ನು ಅರಿತು ವರದಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

18ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಯದ ಫ್ರೆಡರಿಕ್ ಮಹಾಶಯ ಬೇಹುಕಾರರ ತಂಡಗಳಿಂದ ನೆರವು ಪಡೆದ. ನೆಪೋಲಿಯನ್ ಬೇಹುಕಾರರನ್ನು ಬಹಳ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ. ಅವನ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಢಚರ್ಯೆ ಕ್ರಮ ಬಹು ಸಮರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಪೊಲೀಸ್ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಫೌಚೆಯ ಗೂಢಚಾರರು ಜಾಕೊಬಿನ್ನರು, ರಾಯಲಿಸ್ಪರು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪಂಗಡದವರ ಒಳಸಂಚುಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿದರು. ವಾಟಲೂರ್ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಡ್ಯೂಕ್ ಆಫ್ ವೆಲ್ಲಿಂಗ್ಟನ್ ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರುಗಳಿಂದ ನೆಪೋಲಿಯನ್ನನ ಯೋಜನೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ರಷ್ಯ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಷ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪವಿತ್ರಮೈತ್ರಿ ಎಂಬ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಗೂಢಚಾರರು, ಸುದ್ದಿಗಾರರು, ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರು ಯುರೋಪಿನಾದ್ಯಂತ ತಂಡೋಪತಂಡವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡರು.

19ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಯದ ಬಿಸ್‌ಮಾರ್ಕ್‌ನ ಬೇಹುಕಾರರು ಬಲೆಗಳಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಗೂಢಚಾರರ ಇಲಾಖೆಯ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ವಿಲಿಯಮ್ ಸ್ಟೈಬರ್ ಎಂಬಾತ ಜರ್ಮನರ ಗೂಢಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಿದ್ದ. ಅವನು ವೇಷಪಲ್ಲಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಾನಾ ಕಪಟರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬೊಹೀಮಿಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಗೂಢಚಾರರ ನೆರವಿನಿಂದ ಪ್ರಷ್ಯದ ಸೇನೆ 1866ರಲ್ಲಿ ಬೊಹೀಮಿಯ ಕದನದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿದ. 1870ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಫ್ರೆಂಚ್-ಪ್ರಷ್ಯನ್ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಅವನು ಗೂಢಚರ್ಯೆ ತಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಹು ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಫ್ರಾನ್ಸಿಗೆ 30,000 ಮಂದಿ ಗೂಢಚಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ. ಈ ಪ್ರಚಂಡ ಗೂಢತಂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗೆಲುವಾಯಿತು.

ಅಮೆರಿಕದ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಗೂಢಚಾರರಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬೇಹುಕಾರ ಮೇಜರ್ ಜಾನ್ ಅಂಡೆಯನ್ನು ಅಮೆರಿಕನ್ನರು ಹಿಡಿದು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು. ಅಮೆರಿಕದ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕಲಹದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಬೇಹುಕಾರರು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದರು. ರೋಸ್ ಗ್ರೀನ್‌ಹೌ ಮತ್ತು ಬೆಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ ಎಂಬ ಮಹಿಳಾ ಗೂಢಚಾರರು ಅಮೂಲ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರಮಂಡಲಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವು ಮಂಡಲಿಗೆ ವಿಜಯವನ್ನು ತಂದುವು. ಪಾಲಿನ್ ಕರ್ಷಮನ್ ಎಂಬ ನಟಿ ಮತ್ತು ಎಮ್ಮಾ ಎಡ್ವಿನ್ ಎಂಬ ಮಹಿಳೆ ಯೂನಿಯನ್ ಕಡೆ ಗೂಢಚಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಎಲಿಜಬೆತ್ ಲ್ಯೂ ಎಂಬ ಯುವತಿ ಸಂಬಳವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಿಂದಲೇ ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟರಾಗಿದ್ದಳು. ಮಂಡಲಿಯ ಬೇಹುಕಾರ ಕ್ರಮ ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ಏಲಿಹಾಮ್ ಲಿಂಕನ್ನನ ಆಲೋಚನಾಸಭೆಯ ವೃತ್ತಾಂತಗಳೂ ಇತರ ರಹಸ್ಯಗಳೂ 49 ಗಂಟೆಗಳೊಳಗೆ ಮಂಡಲಿಯ ಮುಖಂಡರಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ ಎಂಬ ಯುವತಿ ಬಂದೂಕು ಹಾರುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೂ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಜನರಲ್ ಜಾಕ್ಸನ್‌ಗೆ ರಹಸ್ಯಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಇದರಿಂದ ಮಂಡಲಿಗೆ ಗೆಲುವಾಯಿತು. ಜಪಾನಿಯರು 1904-05ರಲ್ಲಿ ಮಂಚೂರಿಯವನ್ನು ಧಾಳಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ರಷ್ಯದ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದರು.

ಮೊದಲನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗಲು ಜರ್ಮನ್ನರು ನಾನಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ರಹಸ್ಯ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ತರಿಸಿದ್ದರು. ಅಮೆರಿಕ ತನ್ನ ಮಿತ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ನೆರವನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಜರ್ಮನಿ ಕೇಪಿಬಾನ್ ರಿಂಬೆನಲ್ ಎಂಬ ಗುಪ್ತಚಾರರನ್ನು 1915ರಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರೈತರು, ಚಾಕರರು, ಹಜಾಮರು, ವ್ಯಾಪಾರ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು, ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಜರ್ಮನರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ತಾವು ಜರ್ಮನರೆಂದು ತಿಳಿಸದೆ ಇತರ ಜನಾಂಗದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಜರ್ಮನಿಯ ಗೂಢಚಾರರಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಜರ್ಮನಿಯ ನೌಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಆಗಿದ್ದ ಆಲ್ಫ್ರೆಡ್ ವೆಟ್ರಿಂಗ್ ಎಂಬಾತ ಆಲ್ಬರ್ಟ್ ಓಟೆಲ್ ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾನಾಮದಲ್ಲಿ ಜರ್ಮನಿಯ ಏಜೆಂಟಾಗಿ ಸ್ವಾಟ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವರ್ಷ ನೆಲೆಸಿ 1938ರಲ್ಲಿ ಜರ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನೌಕೆಯ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಹಸ್ತತರಂಗ ಪ್ರೇಷಕದಲ್ಲಿ (ಷಾರ್ಟ್ ವೇವ್ ಟ್ರಾನ್ಸ್ ಮೀಟರ್) ಕಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜರ್ಮನರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಯುದ್ಧ ಹಡಗು ರಾಯಲ್ ಓಕನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಬ್ರಿಟಿಷರ ಗುಪ್ತ ಏಜೆಂಟುಗಳು ಜರ್ಮನಿಯಲ್ಲೂ ಜರ್ಮನಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟನ್ನಿಗೆ ವರದಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತರಬೇಕಾದ ಏಜೆಂಟುಗಳನ್ನು ಅಮೆರಿಕನ್ನರು ಪ್ಯಾರಾಚೂಟ್‌ಗಳಿಂದ ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದರು. ಅವರು ಜರ್ಮನರ ಐದು ಡಿವಿಷನ್‌ಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡದಂತೆ ತಂತ್ರ ನಡೆಸಿದರು. ರಷ್ಯದ ಗೂಢಚಾರ ರಿಚರ್ಡ್ ಸೋರ್ಜ್ ಎಂಬಾತ ಜಪಾನಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತಾನು ಜರ್ಮನ್ ಪಕ್ಷದ ಸುದ್ದಿಗಾರನೆಂದು ನಟಿಸಿ ಜರ್ಮನರ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ರಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಜರ್ಮನರ 170 ಡಿವಿಷನ್‌ಗಳು ಸೋವಿಯೆತ್ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದೂ ಅವು ಐದು ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ಕೋ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಧಾಳಿಮಾಡುವುದೆಂದೂ ರಷ್ಯಕ್ಕೆ 1941ರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ. ಜಪಾನರು ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಧಿಸಿದರು.

ಒಂದನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್‌ಟ್ರೂಡ್ ಮಾರ್ಗರೇಟ್ ಜೆಲ್ಲ್ ಎಂಬ ಬಹು ಸುಂದರ ಡಚ್ ನರ್ತಕಿ ಜರ್ಮನಿಯ ಬೇಹುಕಾರಳಾಗಿ ಮಾತಾಹಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾರಿಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಫ್ರಾನ್ಸ್ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಜರ್ಮನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಠಕ್ಕು, ಬೆಡಗು, ಬಿನ್ನಾಣಗಳಿಂದ ಅವಳು ಅನೇಕ ಉನ್ನತ ಫ್ರೆಂಚ್ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಮರಳುಮಾಡಿ ತನ್ನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ, ಅಮಲೇರಿಸುವ ಮಾದಕಗಳಿಂದ ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ಸೇನಾ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತಿಳಿಸಿದ ಒಂದು ಸುದ್ದಿ 75,000 ಮಂದಿ ಫ್ರೆಂಚ್ ಸೈನಿಕರ ಕೊಲೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. 1917ರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಂಚ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅವಳನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದರು.

ಅಮೆರಿಕ, ಗ್ರೇಟ್ ಬ್ರಿಟನ್ ಮತ್ತು ಕೆನಡಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣು ವಿಜ್ಞಾನದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಚೌರ್ಯ ಮಾಡಲು ರಷ್ಯನ್ ಗೂಢಚಾರರ ಅನೇಕ ತಂಡಗಳಿದ್ದವು. ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ರಷ್ಯದ ಗೂಢಚಾರಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ನಲ್ ರುಡಾಲ್ಫ್ ಐವನ್‌ವಿಚ್ ಏಬೆಲ್‌ಗೆ 1957ರಲ್ಲಿ 30 ವರ್ಷ ಕಾರಾಗೃಹ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ 1953 ರಿಂದಲೂ ರಷ್ಯದ ಏಜೆಂಟಾಗಿದ್ದ ಜಾರ್ಜ್ ಬೇಕೆಗೆ 42 ವರ್ಷಗಳ ಕಾರಾಗೃಹ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಇಟಲಿಯ ಕೈಗಾರಿಕಾಮಂಡಲಿಯೊಂದು ಅಮೆರಿಕದ ಒಂದು ಮಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲವು ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಅರಿಯೋಮೈಸಿನ್ ಎಂಬ ಔಷಧಿ ತಯಾರಿಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಳವು ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನು ಯುರೋಪಿನ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಿ ಯಥೇಚ್ಛ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿತು. ರಷ್ಯನ್ನರು ಮಾಸ್ಕೋ ಪಟ್ಟಣದ ಅಮೆರಿಕನ್ ರಾಯಭಾರಿ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಪ್ತ ಮೈಕ್ರೋಫೋನನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಅನೇಕ ವರ್ಷ ಕಾಲ ಅಮೆರಿಕನ್ನರ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇಶಗಳ ಗೂಢಚಾರರು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದರು. ರೇಡಿಯೋ ಪ್ರೇಷಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದು; ಆಕಾಶವಿಮಾನ, ಹಡಗುಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಸರಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಫಿಲಿನ್ ಮೇಲೆ ಬಹು ಸಣ್ಣ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸಂದೇಶಗಳಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುರುತುಗಳನ್ನು (ಮೈಕ್ರೋಡಾಟ್) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಗುಪ್ತ ಲಿಪಿ, ಗುಪ್ತ ಬರವಣಿಗೆ, ಅದೃಶ್ಯ ಶಾಯಿಯ ಉಪಯೋಗ; ವಿದೇಶೀ ಭಾಷೆ, ಪದ್ಧತಿ, ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು; ಹೊಸಬರೊಡನೆ ಗೆಳೆತನ ಬೆಳೆಸುವುದು; ಕಪಟ ವೇಷಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು; ರಾಸಾಯನಿಕಗಳಿಂದ ದ್ರಾವಣ ಮಾಡುವುದು; ಗುಪ್ತ ಸಂಕೇತಗಳು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕಲಿತರು. ಬೇಹುಕಾರರು ಸಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ನಾನಾವಿಧಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ-ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು, ನಕ್ಷೆ, ಮ್ಯಾಪ್, ಏಕಸ್ತ

ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕದಿಯುವುದು; ಫೋಟೋ ತೆಗೆಯುವುದು; ಲಂಚ ಕೊಡುವುದು; ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯುವಂಥ ನಿಸ್ತಂತು ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು (ವೈರಲೆಸ್ ಸೆಟ್) ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು; ಎಕ್ಸ್‌ಕಿರಣ ಸಲಕರಣೆ, ಮೈಕ್ರೋಫೋನುಗಳಿಂದ ಗೋಡೆಯಾಚೆ ನಡೆಯುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೊಂಚಿ ಕೇಳುವುದು; ವಾಯು ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿನ ಗುಪ್ತ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ನಿಸ್ತಂತುವಿನಿಂದ ಕದ್ದು ಕೇಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ನೀರಿನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು ಮೇಲಿರುವ ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಲೂ ಶತ್ರುವಿನ ಹೊಸ ನಮೂನೆಯ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನೂತನ ಸಲಕರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಉಪಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಅವು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವಾಗ ಇತರ ದೇಶಗಳ ಭೂಸ್ಥಿತಿ, ಸೇನಾರಚನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಕಳಿಸುವ ವಿಧಗಳೂ ಬಂದಿವೆ. ಬ್ರಿಟನ್ನಿನ ಸ್ಪಾಟ್ಲೆಂಡ್‌ಯಾರ್ಡ್, ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ಡುಸ್ಸೆಮಿ ಬ್ಯುರೋ ಮತ್ತು ರಷ್ಯದ ಕೆ.ವಿ.ಡಿ. ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಢಚರ್ಮಿಯ ಇಲಾಖೆಗಳೇ ಇವೆ. ಚೀನದ ಗೂಢಚಾರರಂತೂ ಜಗತ್ತಿನಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

(ಎಂ.ಜಿ.ಕೆ.ಎಂ.)

ಗೂಢ ಸೇವಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಬೋಟಾ ನೋಟು ಅಥವಾ ನಾಣ್ಯ ತಯಾರಿಕೆಗಳ ಪತ್ತೆ, ಪ್ರತಿರೋಧ, ಸರ್ಕಾರದ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಸುರಕ್ಷೆ, ಕಾನೂನು ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಮತ್ತು ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತನಿಖೆ- ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ವಿಶೇಷದಳ, ಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸೀಕ್ರೆಟ್ ಸರ್ವಿಸ್). ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ವಿಶ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಪಾಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸರ್ಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪಡೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲೂ ಅಂತರಿಕ್ಷ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಕಾನೂನು ಭಂಗವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಕಾನೂನು ಭಂಗ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಇವು ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರಾಧ ಶೋಧನೆ ಮಾಡಲು ಮತ್ತು ಅಪರಾಧಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಗಮನ ಇಡಲು ಇವು ಗುಪ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಒಂದು ದೇಶದ ಇಡೀ ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಾಗಿಯೇ ವಿಶೇಷ ಪಡೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಗೂಢ ಸೇನಾದಳ, ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆ ಅಥವಾ ಗೂಢ ಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು.

ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಎಲ್ಲ ಸಮಾಜಗಳಲ್ಲೂ, ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸರ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೂ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಗೂಢ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗೆ ಎಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರಾಧಿಗೂ ಬಹಿರಂಗ ವಿಚಾರಣೆಯ ಕಾನೂನಿನನ್ವಯ ವಿಚಾರಣೆಯ ಮೂಲ ಹಕ್ಕು ಇದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ತನಿಖೆಯೇ ಮುಂತಾದವು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕನ ಹಕ್ಕಿನ ವಿಪರ್ಯಾಸವಾಗುವುದೆಂದು ಹಲವರು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಸರ್ಕಾರಗಳೂ ಗೂಢದಳಗಳ, ಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಹಾಯ ಪಡೆಯಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಂದು ಅಮೆರಿಕ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್, ಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಒಂದೇ ಆಗಿವೆ.

ಗೂಢ ಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ವಿಶೇಷ ಪಡೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಸಹಜ. ದೇಶದ ಸಾದಾ ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆಗಿಂತ ಗೂಢದಳಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರಗಳಿವೆ. ತನಿಖೆ ಮಾಡುವುದು, ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದು, ಅಪರಾಧಿ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದ ಮೇಲೆ ಯಾವುದಾದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತನಿಖೆ ಮಾಡಿ ಅವನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಮುಂತಾದವು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು. ಈ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯಾಂಗಕ್ಕೆ ಜವಾಬ್ದಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಗೂಢದಳದವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ದೇಶದ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪರಿವಾರದವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲೂ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷರ, ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ದೇಶಗಳ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯ ಹೊಣೆ ಗೂಢದಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಗೂಢದಳದವರು ಇಂಥ ಗಣ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ

ಪರಿವಾರದವರಂತೆಯೇ ಸಾದಾ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಹೊಣೆ ಗುರುತರವಾದ್ದು. ಗೂಢದಳದವರನ್ನು ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಅಪರಾಧಗಳ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದು. ಬ್ಯಾಂಕ್ ದರೋಡೆಗಳು, ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕೊಲೆ, ಬೋಟಾನೋಟು ಹಾಗೂ ನಾಣ್ಯಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ವಂಚನೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಈ ಸೇವೆ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಾಟ್ಲೆಂಡ್ ಯಾರ್ಡ್, ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯ ಪಡೆ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರ ತನಿಖಾ ಮಂಡಲಿ ಮುಂತಾದವು ಇಂಥ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಗೂಢದಳದ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕೇವಲ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದೇ ಆಗಿರದೆ ಕೊಲೆ, ದರೋಡೆ ಮುಂತಾದ ಅಪರಾಧಗಳು ಜರುಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಚಲನವಲನಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಣ್ಣಿರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಾಗ, ಅವರು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಾಗ, ಅವರಿಗಿಂತ ಮುನ್ನವೇ ಗೂಢಸೇನಾ ದಳದವರು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಇಂದು ಅಮೆರಿಕ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಗೂಢಾಸೇನಾ ಪಡೆಗೆ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ: ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಅಮೆರಿಕದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ, ಅವರ ಕುಟುಂಬ ವರ್ಗದವರ ನಿಯೋಜಿತ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರ ರಕ್ಷಣೆ; ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಅಮೆರಿಕದ ನೋಟುಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಮುಖ್ಯ ದಸ್ತಾವೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕಾನೂನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವವರನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡುವುದು. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ, ಅಮೆರಿಕದ ಪ್ರಮುಖ ಹಣಕಾಸು ವ್ಯವಹಾರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾನೂನುಗಳ ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡುವುದು. ಈ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಗೂಢಸೇನಾ ದಳದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೂಢ ಸೇನಾದಳಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿದರೂ ಅವುಗಳ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುವ ಇಂಥ ಗುಪ್ತ ಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸರ್ಕಾರದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೇ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಮಾರಕವಾಗಬಹುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಅನೇಕ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಜರ್ಮನಿಯಲ್ಲಿ ಹೆನ್ರಿಚ್ ಹಿಮ್ಲರ್‌ನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ನಾಜಿ ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆ (1933-36) ಜರ್ಮನ್ ಸರ್ಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೈವಾಡ ಹೊಂದಿ, ಹಿಟ್ಲರಿನಿಗಿಂತ ಹಿಮ್ಲರ್‌ನೇ ಜರ್ಮನಿಯ ನಿಜವಾದ ಯಜಮಾನನಾಗಿದ್ದ ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಅನೇಕ ಅನ್ಯಾಯ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಈ ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆ (ಗೆಸ್ಟಪೊ) ಕಾರಣ. ರಷ್ಯದ 1917ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಅನಂತರ ಆ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಗೂಢ ಸೇನಾದಳವನ್ನು (ಚೇಕಾ) ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ದೇಶದ ವಿದ್ರೋಹಕಾರಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವುದು, ಸೆರೆಮನೆಗಳ ಮತ್ತು ಅಪರಾಧಿಗಳ ಶ್ರಮ ಶಿಬಿರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ, ರಾಜಕೀಯ ಅಪರಾಧಿಗಳ ಸುಧಾರಣೆ ಮುಂತಾದವು ಈ ಪಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು. ಲಾವೆಂತಿ ಬೆರಿಯ ಈ ಪಡೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾಗಿದ್ದ. 1953ರಲ್ಲಿ ಆತನ ಪತನದ ಅನಂತರ ಈ ಗುಪ್ತ ಪಡೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಸುಧಾರಿಸಲಾಯಿತು. ಅದು ಇಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಭದ್ರತಾ ಸಮಿತಿಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೆ.ಜಿ.ಬಿ. ಎಂದು ಇದನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇಟಲಿಯಲ್ಲೂ ಮುಸೋಲಿನಿ ಗುಪ್ತ ಪಡೆಯ ಸಹಾಯ ದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ನಿರಂಕುಶಾಡಳಿತವಿರುವುದೆಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗುಪ್ತದಳಗಳನ್ನು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯ ಸ್ಥಾನಭದ್ರತೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಗುಪ್ತ ಪೊಲೀಸ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾದ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿದ್ದಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಗಂಡಾಂತರವನ್ನೊಡ್ಡುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಅವಶ್ಯ.

(ಎ.ಎಂ.ಆರ್.)

ಗೂಢೋಕ್ತಿ : ಇದೊಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು. ಉದಾ - ಎಲೈ ಎತ್ತೆ ! ಪರರ ಗದ್ದೆಯಿಂದ ತೆರಳು. ಆ ಗದ್ದೆಯ ಪಾಲಕ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಗೂಢೋಕ್ತಿರನ್ನೋದ್ಯೇಶ್ಯಂ ಚೇದ್ಯದನ್ಯಮಂ ಪ್ರತಿ ಕಥ್ಯತೇ | ವೃಷಾಪೇಹಿ ಪರ ಕ್ಷೇತ್ರಾದಾಯಾತಿ ಕ್ಷೇತ್ರರಕ್ಷಕಃ- ಕುವಲಯಾನಂದಃ).

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗಿರುವ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮರೆಮಾಚುವಂತೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ಆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ, ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಆಡಿದ ಚಮತ್ಕಾರದ

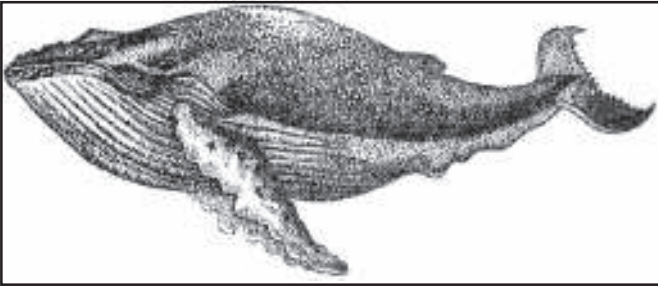
ಮಾತು ಇದು. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪರಸ್ಪ್ರೀಕಾಮುಕನೊಬ್ಬನಿಗೆ- ಪರಸ್ಪ್ರೀಯಿಂದ ದೂರವಿರು, ಅವಳ ಪತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಆದರೆ ಕಾಮುಕನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ನೇರವಾಗಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳದೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಪತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚಲು ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಎತ್ತನ್ನು ಕುರಿತು ಎತ್ತೆ, ತೆರಳು- ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಕಾಮುಕ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಾಮುಕನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವಿಷಯ- ಪರಸ್ಪ್ರೀಯಿಂದ ದೂರವಿರು ಇತ್ಯಾದಿ- ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಎತ್ತನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು ಪತಿಗೆ ಗೋಪ್ಯವೇ ಆಗಿ ಗೂಢೋಕ್ತಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷದ ಭಂಗಿ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತದೊಡನೆ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಾದಿ ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾಲಂಕಾರದಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ.

(ಬಿ.ಕೆ.ಎಸ್.)

ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ : ಮೆಗಾಪ್ಪರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಬಗೆಯ

ತಿಮಿಂಗಲ (ಹಂಪ್ ಬ್ಯಾಕ್ ವೇಲ್). ಸಿಟೀಸಿಯ ಗಣದ ಮಿಸ್ಸಿಸಿಪಿ ಉಪಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಈ ತಿಮಿಂಗಲದ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣದಾದ ಮತ್ತು ವಕ್ರವಾಗಿರುವ ಒಂಟಿ ಈಜುರಕ್ಕೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದು ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವಾಗ ಗೂನಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಈ ತಿಮಿಂಗಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಣ್ಣ ಹಲ್ಲುಗಳು ಇದ್ದು ತಿಮಿಂಗಲ ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಹಲ್ಲುಗಳು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬೆಲೀನ್ ಅಥವಾ

ತಿಮಿಂಗಲ ಮೂಳೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಬಾಯಿಂಗಳಿಂದ ತೂಗಾಡುವ ಇದು ಇಬ್ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಎರಡು ಭಾಗಗಳು ಬಾಯಿಯು ಇಕ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗಿವೆ. ಬೆಲೀನ್ ಜರಡಿಯಂತಿರುವುದರಿಂದ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ ದೈತ್ಯಾಕಾರದ್ದು ; ಸುಮಾರು 15 ಮೀ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತೂಕ ಸುಮಾರು 4,000 ಕೆ.ಜಿ. ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ ತನ್ನ ಆಹಾರದಲ್ಲೂ ನಡತೆಯಲ್ಲೂ ಮಿಕ್ಕ ತಿಮಿಂಗಲಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮುಂಗಾಲುಗಳು ಹುಟ್ಟುಗಳ ಹಾಗಿವೆ. ಹುಟ್ಟುಗಳ ಅಂಚುಗಳು ಒರಟಾಗಿವೆ. ಇತರ ದಂತರಹಿತ ತಿಮಿಂಗಲಗಳಂತೆಯೇ ಇದರಲ್ಲೂ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ. ಆದರೆ 2ನೆಯ ಮತ್ತು 3ನೆಯ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ 4ನೆಯ ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಣಿಕಟ್ಟುಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲದ ಮುಂಗಾಲುಗಳು ಉದ್ದವಾಗಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಮಿಂಗಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಗಾಲುಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ ತನ್ನ ಭ್ರೂಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಗಾಲುಗಳ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ತಿಮಿಂಗಲ ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲ ಇವು ಅದೃಶ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. 1919 ರಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕದ ವಾಂಕುಮರ್ ಬಳಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಒಂದು ಪ್ರೌಢ ಗೂನುತಿಮಿಂಗಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಗುದದ ಇಕ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 1.3 ಮೀ ಉದ್ದದ, ಮೊನಚು ತುದಿಯ, ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಅಂಗಗಳಿದ್ದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಒಂದು ಫೀಮರ್ ಮತ್ತು ಮೂಳೆಯಿಂದಾದ ಒಂದು ಮೆಟಾರ್ಸಲ್ ಇದ್ದವು. ಇವನ್ನು ಹಿಂಗಾಲುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲ ಬಾರ್ನಕಲ್ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತ ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿದೆ. ಇವು ಇದರ ದೇಹದ ಹೊರ ಮೈಮೇಲೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲ ಇಲ್ಲ. ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯ ಅವಧಿ 11-12 ತಿಂಗಳು. ಆಗತಾನೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರಿಯೂ ದೈತ್ಯಾಕಾರದ್ದೇ. ಇದರ ಉದ್ದ 5 ಮೀ ತೂಕ 1 ಟನ್. ತಾಯಿ ಮರಿಯನ್ನು ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ

ಸಾಕುತ್ತದೆ; ಅರಕ್ಷಣವೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ್ದು. ಶತ್ರುವಿನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಮರಿಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗದೆ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಗೂನು ತಿಮಿಂಗಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಸಾಗರಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇವು ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ವಿನೋದಪರತೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಬೇಟೆಗಾರರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಹುತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಇಳಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಕಾನೂನುರೀತ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಎಸ್.ಎ.ಎ)

ಗೂಬೆ : ಸ್ಟ್ರಿಜಿಫಾರ್ಮಿಸ್ ಗಣದ ಟೈಟಾನಿಡೀ ಮತ್ತು ಸ್ಟ್ರಿಜಿಡೀ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸುಮಾರು 133 ಪ್ರಭೇದಗಳ ಹಕ್ಕಿಗಳಾಗಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಸರು (ಔಲ್). ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವೆನಿಸುವ ಕೆಲವು ವಿಚಿತ್ರ ಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು - ತಟ್ಟೆಯಂತೆ ಆಗಲಾಗಿರುವ ಮುಖ, ಮುಖದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣುಗಳು, ದಪ್ಪತಲೆ, ಮೋಟು ಕತ್ತು, ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪಳದಂಥ ರೆಕ್ಕೆಹುಕ್ಕುಗಳು.

ಬಾರ್ ಗೂಬೆ

ಗೂಬೆಗಳು ತಮ್ಮ ಕೊಕ್ಕೆಯಂಥ ಕೊಕ್ಕು ಮತ್ತು ಬಲವಾದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಜೀವಂತ ಆಹಾರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ತಿಂದು ಜೀವಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇವು ಹದ್ದು, ಗಿಡುಗಗಳಂತೆಯೇ ಹಿಂಸ್ರ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಇವನ್ನು ಹದ್ದು ಮತ್ತು ಗಿಡುಗಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಹದ್ದು ಮತ್ತು ಗೂಬೆಗಳ ಸಮಾಂತರ ವಿಕಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನಲ್ಲ. ಗೂಬೆಗಳ ಅಂಗರಚನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೂ ಹದ್ದುಗಳ ಗುಣ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಅನೇಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಹದ್ದುಗಳು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವುದರಿಂದ ಗೂಬೆಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಗೂಬೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಆಹಾರವಾದ ಇಲಿ, ಹೆಗ್ಗಣಗಳು ನಿಶಾಚರಿಗಳು. ಇವು ರಾತ್ರಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವುದರಿಂದ ಗೂಬೆಗಳಿಗೆ ಬೆಳಗಿನ ಸಮಯ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡಿದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಗೂಬೆಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಬಹಳ ಚುರುಕಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಅಂಟಾರ್ಕ್ಟಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಖಂಡಗಳಿಂದ ಬಲುದೂರವಿರುವ ಕೆಲವು ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಗೂಬೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಪರಿಸರಗಳಿಗೂ - ಮರುಭೂಮಿಯ ಬಂಜರು ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಉತ್ತರ ಮೇರು ಪ್ರದೇಶದ ತಂತ್ರಾ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಉಷ್ಣವಲಯದ ಮಳೆಕಾಡುಗಳ ತೇವಪೂರಿತ ವಾತಾವರಣದ ವರೆಗೂ - ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗೂಬೆಗಳು ಟೈಟಾನಿಡೀ ಮತ್ತು ಸ್ಟ್ರಿಜಿಡೀ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಕಣಜದ ಗೂಬೆಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ (ಬಾರ್ನ್ ಔಲ್) ಎರಡನೆಯ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಪ್ರರೂಪೀ ಗೂಬೆಗಳ (ಟಿಪಿಕಲ್ ಔಲ್) ಸುಮಾರು 122 ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಸೇರಿವೆ.

ಸ್ಟ್ರಿಜಿಡೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗೂಬೆಗಳು ಪ್ರರೂಪೀ (ಟಿಪಿಕಲ್) ಬಗೆಯವು ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ನಿಶಾಚರಿಗಳು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಉತ್ತರಮೇರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಂಜಿನ ಗೂಬೆ (ನಿಕ್ಟಿಯ ಸ್ಟ್ರಾಂಡಿಯಾಕ್) ಮಾತ್ರ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡಬಲ್ಲದು. ಇದು ವಾಸಿಸುವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆರು ತಿಂಗಳು ಕಾಲ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗದೇ ಇರುವುದೇ ಇದರ ಈ ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಗೂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ನಿಶಾಚರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಚುರುಕಾದ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಗಳಿವೆ. ಗೂಬೆಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೂ ಬಲುದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದವು. ಹೊರಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಾಣುವ ಇವು ನಿಜವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದವು. 60 ಸೆಂಮೀ ಉದ್ದವಿರುವ ಮಂಜಿನ ಗೂಬೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಗಾತ್ರ ಸರಿಸುಮಾರು ಮನುಷ್ಯನ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಗಾತ್ರದಷ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಗೂಬೆಗಳ ಕಿವಿಯೂ ಬಲು ಚುರುಕು.

ಹಲವಾರು ಪ್ರಭೇದಗಳು ಎರೆಪ್ರಾಣಿಗಳ ಓಡಾಟದ ಸದ್ದಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಅವನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆರಗಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದೇ ಗೂಬೆಗಳ ಮುಖ ಅಗಲವಾದ ತಟ್ಟಿಯಂತಿದೆಯೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ. ಗೂಬೆಗಳ ಕಿವಿ ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದವು; ಇವನ್ನು ಚರ್ಮದ ಮಡಿಕೆಯೊಂದು ಭಾಗಶಃ ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಗೂಬೆಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ನಿಶ್ಯಬ್ದ ಹಾರಾಟ. ಇವು ಹಾರುವಾಗ, ಎರೆಪ್ರಾಣಿಯ

ಕುಟ್ಟು ಗೂಬೆ

ಮೇಲೆ ಎರಗುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸದ್ದು ವರಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿನ ಮತ್ತು ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿನ ಗರಿಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸದ್ದನ್ನು ಅಡಗಿಸುವಂಥ ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪುಳಿನ ರೀತಿಯ ತಂತುಗಳಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ಪ್ರರೂಪೀ ಗೂಬೆಗಳ ಹಲವಾರು ಪ್ರಭೇದಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬುಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಕರಿಗಳ ಎರಡು ಗುಚ್ಚಗಳಿವೆ. ಉದಾ : ಕೊಂಬಿನ ಗೂಬೆ (ಯುರೇಷಿಯನ್ ಔಲ್). ಗೂಬೆಗಳ ಕತ್ತು ಮೋಟಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ

ಉದ್ದವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಕತ್ತಿನ ಸುತ್ತ ಉದ್ದವಾದ ಮತ್ತು ಸಡಿಲವಾಗಿ ಜೋಡಣೆಗೊಂಡ ಪುಕ್ಕಗಳಿರುವ ದರಿಂದ ಕತ್ತು ಮೋಟಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕತ್ತು ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ (ಸುಮಾರು 270°) ಬಾಗಬಲ್ಲದು. ಗೂಬೆಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮುಖದ

ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿ ಗೂಬೆ

ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳು ಅವುಗಳ ಗುಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಚೀಚೆ ಹೆಚ್ಚು ಚಲಿಸಲಾರವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಗೂಬೆಗಳು ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಹಿಂಭಾಗ ದೆಡೆ ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಈ ತೆರನ ಬಳಕೆಯ ಕತ್ತು ಬಹಳ ಅನುಕೂಲ. ಗೂಬೆಗಳ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯ ಕ್ರಮವೂ ವಿಚಿತ್ರವೇ. ಇವು ತಮ್ಮ ಆಹಾರವನ್ನು ಹದ್ದು, ಗಿಡುಗಗಳಂತೆ ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನದೆ, ಇಡಿಯಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇಲಿ,

ಹೆಗ್ಗಣ, ಹಾವು, ಹಕ್ಕಿಗಳು ಇವುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರ. ಇವುಗಳ ಜಠರರಸ ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೀತಿಯದಾಗಿದ್ದು ಆಹಾರದ ಬಹುಪಾಲುನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಜೀರ್ಣವಾಗದೆ ಉಳಿಯುವ ಮೂಳೆ, ತುಪ್ಪುಳು, ಗರಿ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣ ಗುಳಿಗೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಂದ ಉಗುಳಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ಗಳುಮುಳುಕ ಮತ್ತಿತರ ಹಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜೀರ್ಣವಾಗದ ಎಲುಬು ಮತ್ತಿತರ ವಸ್ತುಗಳು ಸೇರಿ ಗುಳಿಗೆಗಳಾಗಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂತೆ ಗಳುಮುಳುಕ ತನ್ನದೇ ಪುಕ್ಕವನ್ನು ಕಿತ್ತು ನುಂಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೂಬೆಗಳು ತಾವು ಬೇಟೆಯಾಡಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ತಿನ್ನದೆ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ತಂದು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಜಾಗಗಳ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನೂರಾರು ವಿಸರ್ಜಿತ ಆಹಾರದ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂಥ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಗೂಬೆಗಳ ಆಹಾರಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಬಹುದು. ಅನೇಕ ಸಲ ಈ ಶೋಧನೆಗಳು ಮಾನವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರದಿದ್ದ ಹಲವಾರು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇರವನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿವೆ. ಗೂಬೆಗಳ ಕೂಗು ಬಲು ಭಯಾನಕ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಗೂಕ್ ಗೂಕ್ ಎಂದೂ ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿ ಲೋಚಗುಟ್ಟುವಂತೆಯೂ ಗೊರಕೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆಯೂ ಬುಸುಗುಟ್ಟುವಂತೆಯೂ ಹಲವಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಗೂಬೆಗಳು ಮರದ ಪೊಟರೆ, ಪ್ರಪಾತಗಳಲ್ಲಿನ ಸಂದುಗಳು, ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ಗುಳಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗೂಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಗಿಡುಗ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಗೆಗಳಿಂದ ತೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳನ್ನೂ ಬಳಸುವು

ದುಂಟು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂಥ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಅವು ಹೇಗಿರುತ್ತವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ; ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಗೂಬೆಗಳೂ ಗುಂಡನೆಯ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತವೆ. ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ 1-7 ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಕಾವು ಕೊಡುವುದನ್ನು, ಮರಿಗಳ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಉತ್ತರಮೇರು ಪ್ರದೇಶದ ಮಂಜಿನ ಗೂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾವುಕೊಡುವ ಕೆಲಸ ಹೆಣ್ಣಿನದು. ಹೀಗೆ ಕಾವುಕೂತ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಗಂಡುಗೂಬೆ ಆಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಣಜದ ಗೂಬೆ ಬಲು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವ ಗೂಬೆ. ಮೇರು ಪ್ರದೇಶಗಳು, ನ್ಯೂಜಿಲೆಂಡ್, ಹವಾಯ್, ಮಲಯ ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಗೂಬೆ ಇದೆ. ಇದರ ಮುಖ ಗುಂಡಿಗೆಯಾಕಾರದ ತಟ್ಟಿಯಂತಿದ್ದು ಸೆಡೆತಿರುವ ಗರಿಗಳ ಅಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಮುಖದ ಬಣ್ಣ ಬಿಳಿ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಗೂಬೆಯ ಮುಖ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಕೋತಿಯ ಮುಖವನ್ನೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗೂಬೆಗೆ ಕೋತಿಮುಖದ ಗೂಬೆ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಉದ್ದನೆಯ ಕಾಲುಗಳು, ಪಾದದವರೆಗೂ ಇರುವ ಗರಿಗಳು, ಮೋಟುಬಾಲ, ನಡುಬೆರಳಿನ ಮೇಲೆ ಏಣುಗಳುಳ್ಳ ಹಣೆಗೆಯಂಥ ರಚನೆ ಇರುವುದು - ಇವು ಕಣಜದ ಗೂಬೆಯ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಈ ಗೂಬೆ 35-45 ಸೆಂಮೀ ಉದ್ದ ಇರುತ್ತದೆ ; ಹೆಣ್ಣು ಗೂಬೆ ಗಂಡಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದು. ದೇಹದ ಬಣ್ಣ ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ಬೂದಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಮಚ್ಚೆಗಳಿವೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮರದ ಪೊಟರೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಪಾತಗಳ ಸಂದಿಗಳನ್ನೂ ಗೂಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹದ್ದು, ಗಿಡುಗ ಮುಂತಾದವುಗಳ

ಹದ್ದಿನಂತಿರುವ ಗೂಬೆ

ಗೂಡನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಹಳೆಯ ಮನೆ, ಚರ್ಚುಗಳ ಗೋಪುರಗಳು, ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿನ ಚಾವಣಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದುಂಟು. ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡಗಳಂತೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬಲು ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಳ. ಇಂಥ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ಕಶವಾಗಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಕಿರಿಚುತ್ತಲೂ, ಲೋಚಗುಟ್ಟುವಂತೆ ಇಲ್ಲವೆ ಗೊರಕೆಯಂತೆ ಕೇಳಿಸುವ ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾನಿರುವ ನೆಲೆಯ ಭೀಕರತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ವರ್ಷ ವರ್ಷವೂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತನ್ನ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಗೂಬೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಲಕ್ಷಣ.

ಕಣಜದ ಗೂಬೆ ಅಪ್ಪಟ ನಿಶಾಚಾರಿ. ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಮುಚ್ಚಂಜಿಯ ವೇಳೆ ಬೇಟೆಗೆಂದು ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ಹುಲ್ಲು ಮತ್ತು ಕುಳ್ಳುಪೊದೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶ ಇದರ ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರದೇಶ. ಇಲಿಗಳೇ ಇದರ ಪ್ರಮುಖ ಆಹಾರ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ರೈತನ ಸ್ನೇಹಿತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕಣಜದ ಗೂಬೆಗೆ ಇತರ ಗೂಬೆಗಳಂತೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಚುರುಕಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದಾದರೂ ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಕಿವಿಗಳನ್ನೆ ಹೆಚ್ಚು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಕಣಜದ ಗೂಬೆಯ (ಟ್ರೈಟೊಆಲ್ಟ) ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. 4-7 ಗುಂಡನೆಯ ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತದೆ. ಗಂಡು, ಹೆಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ಕಾವು ಕೊಟ್ಟು ಮರಿಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಣಜದ ಗೂಬೆಯ ಆಯಸ್ಸು 15 ವರ್ಷಗಳು. ಈ ಜಾತಿಯ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಪ್ರಭೇದದ ಕಣಜಗೂಬೆಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವೆಂದರೆ ಗರಿಕೆ ಗೂಬೆ (ಗ್ರಾಸ್ ಔಲ್-ಟ್ರೈಟೊ ಕ್ಯಾಪ್ಸಿನಿಸ್) ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದ ಕಣಜ ಗೂಬೆ (ಓರಿಯಂಟಲ್ ಬೇ ಔಲ್ - ಫೊಡಿಲಸ್ ಬಾಡಿಯಸ್)

ಗೂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬಗೆಗಳಿವೆ ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. 1 ಕೊಂಬಿನ ಗೂಬೆ (ಯುರೇಷಿಯನ್ ಈಗಲ್) : ಬ್ಯೂಬೊ ಎಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹೆಸರಿನ ಗೂಬೆ ಇದು ; ಸುಮಾರು 11 ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚಾದ್ಯಂತ ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬ್ಯೂಬೊ ಬ್ಯೂಬೊ ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದವಿದೆ. ಹದ್ದಿನಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿರುವ ಇದರ ಬಣ್ಣ ಕಂದು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕೊಂಬುಗಳಿವೆ. ಕಣ್ಣುಗಳು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದವು. ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಬೃಹದಾತ್ರದ ಮರಗಳಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು. ಸಣ್ಣ ಸಸ್ತನಿಗಳು, ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಇಲಿಗಳು, ಓತಿಕೇತ, ಏಡಿ, ಕೆಲವು ಬಗೆಯ ಕೀಟಗಳು ಇದರ ಪ್ರಧಾನ ಆಹಾರ.

2 ಮಂಜಿನಗೂಬೆ (ಸ್ಕೋಯಿ ಔಲ್) : ಇದು ಉತ್ತರ ಮೇರು ಪ್ರದೇಶದ ಗೂಬೆ. ಉತ್ತರ ಸ್ಯಾಂಡಿನೇವಿಯ, ರಷ್ಯದ ಉತ್ತರಭಾಗ, ಆಲಾಸ್ಕ, ಗ್ರೀನಲ್ಯಾಂಡಿನ ಉತ್ತರಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಪರೀತ ಚಳಿಯಿದ್ದಾಗ ಆಹಾರದ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ-ಬ್ರಿಟಿಷ್ ದ್ವೀಪಗಳು, ಮಧ್ಯ ರಷ್ಯ, ಜಪಾನ್, ಅಮೆರಿಕ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗ, ಜರ್ಮನಿಗಳಿಗೆ-ವಲಸೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಲೆಮಿಂಗ್ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಿ, ಆರ್ಕ್‌ಟಿಕ್ ಮೊಲ ಮತ್ತು ಬಾತುಕೋಳಿಗಳು ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರ.

3. ಮೀನು ತಿನ್ನುವ ಗೂಬೆ (ಬ್ರೌನ್ ಫಿಶ್ ಔಲ್) : ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹೆಸರು ಕೆಟುಪ ಜೈಲೊನೆನ್ಸಿಸ್. ಕೊಂಬಿನ ಗೂಬೆಯ ಗಾತ್ರದಷ್ಟಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಇದರ ದೇಹದ ಬಣ್ಣವೂ ಕಂದು. ನೀರ ಬಳಿ ಬೆಳೆಯುವ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ವಾಸ. ಮೀನು, ಕಪ್ಪೆ, ಏಡಿ, ಹಕ್ಕಿಗಳು ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ.

4. ಕುಬ್ಜಗೂಬೆ (ಪಿಗ್ ಔಲ್) : 15-20 ಸೆಂಮೀ ಉದ್ದದ ಸಣ್ಣ ಗೂಬೆ ಇದು. ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೆರಿಕ, ಆಫ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಯುರೋಪ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕೀಟಗಳು, ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಉರಗಗಳು ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರ. ಚುರುಕಾಗಿ ಹಾರಬಲ್ಲ ಇದು ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಬಲ್ಲದು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗೂಬೆಗಳಲ್ಲದೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧೀನ ಬ್ರಾವ್ ಮತ್ತು ಗ್ಲಾಸಿಡಿಯಂ ರೇಡಿಯೇಟಂ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹೆಸರಿನ ಕಿರುಗೂಬೆಗಳೂ (ಔಲಿಟ್ಸ್) ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಹಾಲಹಕ್ಕಿಗಳೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಸರಿದೆ. (ಜಿ.ಎಂ.ಬಿ)

ಗೂಬೆಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಹಲವು ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳಿವೆ. ಭಾರತದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಅಪಶಕುನ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಇದು ಶುಭವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಬೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಮೂಷಿಕ ಹಾಗೂ ಸರೀಸೃಪಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಒಂದು ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಪರಿಸರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೊಂಡಿ, ಗೂಬೆ. *

ಗೂರಲು : ಎದೆಹಿಡಿದಂತಾಗಿ ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಬಲು ಕಷ್ಟವಾಗುವ, ಹಲವು ವೇಳೆ ಕೆಮ್ಮಲು ಕಫ ಗೂರೋ ಗೂರೋ ಎಂಬ ಶಬ್ದಸಹಿತ ಉಸಿರು ಸಾಗುವ, ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಹಠಾತ್ ಸಂಕುಚನದಿಂದ ತಲೆದೋರುವ ಒಂದು ಬೇನೆ ಆಸ್ತಮಾ. ಉಬ್ಬಸ, ಶ್ವಾಸಕಾಸ, ದಮ್ಮು ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳು. ಈ ಬೇನೆ ಹಠಾತ್ತನೆ ಬಡಿದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾಡಿ, ಅನಂತರ ಹಠಾತ್ತನೆ ಸಮಾಧಾನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಗೂರಲು ಕಾಣಬಹುದು. ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕದ ಸೆಳೆತ, ಮಧ್ಯವಯಸ್ಕರಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಸ, ಮುದುಕರಲ್ಲಿ ಗೂರಲು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಸ್ತಮಾ ರೂಪಗಳು. ಇದು ಹೆಂಗಸರಿಗಿಂತ ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಎರಡರಷ್ಟು ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಆಸ್ತಮಾ ಬೇನೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅನುವಂಶಿಕವೇ ಹೊರತು ಆಸ್ತಮದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಈಗ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ಫುಪ್ಪುಸಗಳ ಇತರ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿದ್ದಾಗ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬ್ರಾಂಕಿ ಎಸ್ಟೀಸಿಸ್, ಕ್ಷಯ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಆಸ್ತಮಾ ಸಂಭವಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಹವಾಗುಣ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉಬ್ಬಸ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಮಲವಾದ. ಆದರೆ ಥಂಡಿ ಹವಾ ಇರುವಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆಸ್ತಮಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ದುರ್ಮಾಂಸ, ಮೂಗಿನ ಸೈನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀವು ತುಂಬುವಿಕೆ, ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅಡಿನಾಯ್ಟ್ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಸ್ತಮಾ ಪ್ರಚೋದಕಗಳಾಗಬಹುದು. ಆಸ್ತಮಾ ಬೇನೆಯಿಂದ ನರಳುವಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಬೇನೆ ಮಾರಕವಾಗುವುದು ಅತಿ ವಿರಳ.

ಉಸಿರನ್ನು ಮೂಗಿನ ಮೂಲಕ ಎಳೆದುಕೊಂಡಾಗ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಳಪೊರೆ ಒಳಹೋದ ವಾಯುವನ್ನು ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಹದಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು, ಇರಬಹುದಾದ ದೂಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ವಂದರಿ ಆಡಿದಂತೆ ತಡೆಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ.

ಎರಡು, ಅಗತ್ಯವಾದ ತೇವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರು, ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ದೇಹಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹದಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿ ಅಣಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಯು ಪುಪ್ಪುಸಗಳೊಳಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಅತಿಪುಟ್ಟ ನಾಳಗಳಲ್ಲಿ (ಬ್ರಾಂಕಿಯೋಲುಗಳು) ವಾಯು ಸಾಗಿದ ಬಳಿಕ, ಬೆಲೂನಿನಂತೆ ತೆಳುಪೊರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳನ್ನು (ಆಲ್ವಿಯೋಲೈ) ಸೇರುತ್ತದೆ. ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳು ತೆಳು ಪೊರೆಯ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ನಾಳಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ರಕ್ತ ಆಕ್ಸಿಜನ್ನನ್ನು ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳಿಂದ ಹೀರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಬನ್ ಡೈ ಆಕ್ಸೈಡ್ ಶ್ವಾಸದಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಫಲವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶ್ವಾಸದ ಕಿರುನಾಳಗಳ ದ್ವಾರ ಸಾಕಷ್ಟು ತೆರೆದಿರಬೇಕು. ಕಿರುನಾಳಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಉಂಗುರದಂತಿರುವ ಮಾಂಸದ ಎಳೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಬಿಗಿದಾಗ ಶ್ವಾಸನಾಳಗಳ ದ್ವಾರ ಕಿರಿದಾಗುತ್ತದೆ. ಸಡಿಲಗೊಂಡಾಗ ದ್ವಾರ ಹಿರಿದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸದ ಕಿರುನಾಳಗಳು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ತೆರೆದಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾದಾಗ ಒಳ ಹೋಗುವ ವಾಯುವಿನ ಉಷ್ಣತೆ ಹದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ತೇವ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಇರುತ್ತದೆ. ವಾಯುವನ್ನು ಹದಗೊಳಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದು. ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ನರಗಳ ಮೂಲಕ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛಾ ಹತೋಟಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊರತಾಗಿ ಹದಗೊಳಿಸುವಂತಿದೆ ಈ ಏರ್ಪಾಡು. ಇದು ಆಸ್ತಮಾ ಬೇನೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತನರಗಳು ಹಿಸ್ಟಮಿನ್ ಮತ್ತು ಲ್ಯುಕೋಟ್ರಿಯಿನ್ ಮತ್ತಿತರ ಸೈಟೋಕಿನ್ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೆರಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಶ್ವಾಸದ ಪುಟ್ಟನಾಳಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ದುಂಡು ಮಾಂಸದಳೆಗಳು ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಶ್ವಾಸನಾಳಗಳ ದ್ವಾರ ಕಿರಿದಾಗಿ ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಾಯುವಿಗೆ ಹೊರಬರಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೋಗ ವಿಂದು ಉರಿಯೂತ (ಇನ್ಫ್ಲಮೇಟರಿ) ರೋಗವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಸಿರುನಾಳದ ಒಳಪದರು ಉಬ್ಬಿ ವಾಯುಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಿರಿದುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶ್ರಮಪಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಎದೆಯ ಗೂಡಿನ ಮಾಂಸಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಉಸಿರಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೂಡಿನ ಪೊರೆಯಿಂದ ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಕಫ ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ. ಗಾಳಿಯ ತೇವ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಉಷ್ಣತೆಯೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉಬ್ಬಸದಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವವರು ಎದೆಯಗೂಡಿನ ಎಲ್ಲ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಗೂನುಬೆನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಕೂರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ.

ಹಿಸ್ಟಮಿನ್ ಲ್ಯುಕೋಟ್ರಿಯಿನ್ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸೈಟೋಕಿನ್ ವಸ್ತುಗಳು ನರಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೆ ನರಗಳು ಅತಿಯಾಗಿ ಕೆರಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಆಸ್ತಮಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಗ್ಗಡಿಕೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಸೈಟೋಕಿನ್‌ಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಒಗ್ಗಡಿಕೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ದೂಳು, ಹೊಗೆ, ಫಾಟು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮೂಗಿನ ಒಳಪೊರೆಗೆ ತಾಕಿದರೆ, ಕೆಲವು ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಒಗ್ಗಡಿಕೆಗಾಗಿ (ಅಲರ್ಜಿಕ್) ಒಗ್ಗಡಿಕೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ಅಂಥವರಿಗೆ ದೂಳು, ಹೊಗೆ ಫಾಟುಗಳು ಪುನಃ ತಾಕಿದರೆ ಆಸ್ತಮಾ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂಗಿನಲ್ಲಿನ ಒಳಪೊರೆ ಫುಪ್ಪುಸಗಳಿಗೆ ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು ಇದ್ದಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾದ ವಸ್ತುಗಳು ವಾಯುವಿನ ಮೂಲಕ ಮೂಗನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಒಳಪೊರೆ ಕೆರಳುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಸೀನು ಬಂದು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾದ ವಸ್ತುಕಣಗಳನ್ನು ಒಳಪೊರೆ ಈ ರೀತಿ ಹೊರಹಾಕುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಿನಿಂದ ಒಳಹೋಗುವ ಒಗ್ಗಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿದೆ. ಅಭ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಬಳಸಲ್ಪಡುವ ಸೀಗೆಕಾಯಿಪುಡಿಂಟು ಫಾಟು, ಅಡುಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದ ಸಾರಿನಪುಡಿ, ಚಿಟ್ಟೆಪುಡಿ, ಒಗ್ಗರಣೆಯ ವಸ್ತುಗಳು, ಮನೆಯನ್ನು ಗುಡಿಸುವಾಗ ಏಕುವ ದೂಳು ; ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿನ ಹಗೇವು, ಅಟ್ಟ ಇಂಥವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೂಷ್ಟುಮಿಶ್ರಿತ ದೂಳು, ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ ಹೊಗೆ, ಬಾಳಕೆ ಸಂಡಿಗೆ, ಮೀನು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕರಿಯುವಾಗ ಬರುವ ಫಾಟು, ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿಧವಿಧ ಮಸಾಲೆಪುಡಿಗಳ ಫಾಟು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆಹಾರದ ಅಪಧ್ಯ ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಒಗ್ಗಡಿಕೆಗಳು : ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಿರಿವಷ್ಟು ತಿಂದರೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ಆಸ್ತಮಾ ಬರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗದಂಥ ಉದ್ದಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಕರಿದ ಖಾದ್ಯಗಳು, ಜಿಡ್ಡು ಹೆಚ್ಚಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು, ಬಿರಿಯಾನಿ ಪಲಾವುಗಳು, ಕರಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ಬೀಜಗಳು ಮುಂತಾದವು ಆಸ್ತಮಾಕಾರಿಗಳು. ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿದರೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆಸ್ತಮಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ, ಈರುಳ್ಳಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆಸ್ತಮಾ

ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಏಡಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆಸ್ತು ತರಬಹುದು. ನಿರ್ನಾಳ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದಾಗಿ ಆಸ್ತು ಬರಬಹುದು. ಕೆಲವು ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಮೂರು ದಿವಸಗಳ ಮೊದಲು ಆಸ್ತು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಪೊಜಿಸ್ಪಿರಾನ್ ಮತ್ತು ಅಂಡಾಶಯದ ಅಂತಃಸ್ರಾವಗಳನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವರಿತು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಆಸ್ತುವನ್ನು ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ತಡೆಗಟ್ಟಬಹುದು. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಆಸ್ತುವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಬಹುತೇಕ ಆಸ್ತು ಉಂಟಾದಾಗ ಚರ್ಮದ ಕೆರಳುವಿಕೆಯಾದ ಪಿತ್ತದ ಗಂಧ ಅಥವಾ ಇಸುಬು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಿತ್ತದ ಗಂಧ ಅಥವಾ ಇಸುಬು ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಾಗ ಆಸ್ತು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ ಬಹಳ ಬಳಲಿದಾಗ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಾವೋದ್ರೇಕ ಅತಿಯಾದಾಗ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಆಘಾತವಾದಾಗ ಆಸ್ತು ಉಂಟಾಗುವುದುಂಟು. ಒಗ್ಗದಿಕಗಳಿಂದ ಆಸ್ತು ಸಂಭವಿಸಿದೆ ಎಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದರೂ ಮಾನಸಿಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ರೋಜಾಹೂವಿನ ಪರಾಗದಿಂದ ಆಸ್ತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವರು ಕಾಗದದ ರೋಜಾ ಹೂವನ್ನು ಮೂಸಿದಾಗಲೂ ಇತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ಆಸ್ತು ಬರಬಹುದು. ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ನರಗಳ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು. ಮಾನಸಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆಸ್ತು ಈ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುದು.

ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಆಸ್ತು ಇದ್ದು ಅನಂತರ ಎಂದಿನ ಸಮಾಧಾನ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದರೆ ಆಗ ಶ್ವಾಸನಾಳಗಳ ಮೇಲಾಗಲಿ, ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳ ಮೇಲಾಗಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಸ್ತು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲವಿದ್ದು ಅತಿಯಾಗಿ ಕಾಡಿದರೆ, ಎಂಫೈಸೀಮ ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳು ಸಂಕುಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಹಿರಿದಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಮೊದಲಿದ್ದ ಆರೋಗ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದು.

ಗುಂಡಿಗೆ ಬೇನೆಯಿಂದಾಗುವ ಉಬ್ಬುಸ : ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಲಿ ಗುಂಡಿಗೆ ದುರ್ಬಲಗೊಂಡರೆ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹದ ಮೊತ್ತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಫುಫ್ಫುಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ ರಕ್ತ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ಒತ್ತಡವೂ ಹೆಚ್ಚು ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳ ಹೊರಪೊರೆಯಲ್ಲಿಂದ ರಕ್ತದ ದ್ರವಭಾಗ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಶ್ವಾಸಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಗ ಉಸಿರಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಉಸಿರಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಆಕ್ಸಿಜನ್ ದೊರಕಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇದೂ ಉಬ್ಬುಸದಂತೆಯೇ ಕಂಡರೂ ಅದು ಆಸ್ತುವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಹೃದಯದ ನಿಶ್ಚಕ್ತಿ. ಈ ತೆರನಾದ ಉಬ್ಬುಸಕ್ಕೆ ಹೃದಯದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಅಗತ್ಯ.

ಮೂತ್ರಕೋಶಗಳ ಬೇನೆಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಉಬ್ಬುಸ : ಮೂತ್ರಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗ ಉಂಟಾದರೆ ರಕ್ತದಿಂದ ಅನಪೇಕ್ಷಿತ ಅಪಾಯಕಾರಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಹೊರ ತೆಗೆಯುವ ಮೂತ್ರಪಿಂಡಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಶೋಧನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ರಕ್ತದ ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತ್ರಾಸ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಗಲೂ ಉಬ್ಬುಸ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಉಬ್ಬುಸಕ್ಕೆ ಮೂತ್ರಕೋಶಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಅಗತ್ಯ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ : ಒಗ್ಗದಿಕೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆಸ್ತುರೋಗಿಗಳು ಯಾವ ಒಗ್ಗದಿಕಗಳಿಂದ ಆಸ್ತು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಂಥವನ್ನು ವರ್ಜಿಸಬೇಕು. ವರ್ಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿರೋಧನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಕೆಲವೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತ. ಆಸ್ತು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಬೀಟಾ ಅಡ್ರಿನೋಸೆಪ್ಟರ್ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು. ಶ್ವಾಸದ ಪುಟ್ಟ ನಾಳಗಳನ್ನು ಈ ಔಷಧಿ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉಸಿರು ಆಡಲು ಹೆಚ್ಚು ಸರಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಥಿಯೊಫಿಲಿನ್ ತರಹವೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಔಷಧಿ. ಈ ಆಸ್ತುವಲ್ಲಿ ದ್ರವ ಉಸಿರಹಾದಿ ಉರಿಯೂತದಿಂದ ಉಬ್ಬಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಕಾರ್ಟಿಕೋಸ್ಟೀರಾಯಿಡ್ ಔಷಧಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆಸ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಾಗವಾಗಿ ಉಸಿರಾಡಲಾಗದೆ ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಆಕ್ಸಿಜನ್ ಸಾಕಷ್ಟು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆಕ್ಸಿಜನ್ನನ್ನು ತೀವ್ರತೆರನಾದ ಆಸ್ತು ರೋಗಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದರೆ ಉಬ್ಬುಸದ ಕಷ್ಟ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಫುಫ್ಫುಸಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ವ್ಯಾಯಾಮ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಉಸಿರಾಟದ ವ್ಯಾಯಾಮವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. ಉಸಿರನ್ನು ಆದಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಷ್ಟೇ

ಕಾಲ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವುದು. ಬಳಿಕ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಬಿಡುವುದು - ಇದೇ ಶ್ವಾಸ ವ್ಯಾಯಾಮದ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶ. ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬಹುದಾದ ಕಶ್ಶಲಗಳಾಯ ಮೊತ್ತ ಗಮನೀಯವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉಸಿರೇಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ಮಲ ವಾಯುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವ್ಯಾಯಾಮದಿಂದ ಶ್ವಾಸನಾಳಗಳ ಸಂಕುಚನ ಶಕ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಒತ್ತಡದಲ್ಲಿರುವ ಆಕ್ಸಿಜನ್ನನ್ನು ಬಳಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರಾಡಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಕ್ಸಿಜನ್ನನ್ನು ಶ್ವಾಸಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕಠಂದಂಥ ದ್ರವ ಕರಗಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀರಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹವದಿಂದ (ಹವ ಅಂದರೆ ವಾತಾವರಣದ ಉಷ್ಣತೆ, ಸಾಂದ್ರತೆ, ದ್ರವಯುಕ್ತತೆ ಮಾತ್ರ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ) ಆಸ್ತು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಖಚಿತವಾದರೆ ಆ ಹವಾ ಬದಲಾಯಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಆದರೆ ಹವಾ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದ ಆಸ್ತುವನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬಹುಪಾಲು ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ಆಸ್ತು ಬಂದಿತ್ತಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಯಪೂರಿತ ಆತಂಕ ಆಸ್ತುವನ್ನು ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತೆರನ ಭಯಪೂರಿತ ಆತಂಕವನ್ನು ಶಮನ ಮಾಡಲು ಮಾನಸಿಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಆಸ್ತು ಘೋರವಾದ, ವಾಸಿ ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾಯಿಲೆ ಎಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಢನಂಬಿಕೆ ಉಂಟು. ಈ ಬೇನೆಯಿಂದ ಆಯುಷ್ಯಮಾಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಮುಂಜಾಗ್ರತೆಯ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಆಸ್ತು ರೋಗಿಗಳು ಕೂಡ ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಬಾಳಿ ಬದುಕಬಹುದು.

(ಎಂ.ಎಚ್.ಡಿ.ಎಸ್.)

ಗೂರ್ಖ ಯುದ್ಧ : ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಗೂರ್ಖಿಗೂ ನಡುವೆ 1814 ರಿಂದ 1816 ರವರೆಗೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧ. 1426ರಲ್ಲಿ ನೇಪಾಲದ ರಾಜನಾದ ಯಕ್ಷಮಲ್ಲ ಸುಮಾರು 50 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳಿ ತನ್ನ ಸಾವಿಗೆ ಮುಂಚೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟ. ಇದರಿಂದ ನೇಪಾಲ ಕಾಶಮಂಡು ಮತ್ತು ಬಾಕ್‌ಗಾನ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿ ಒಡೆಯಿತು. 1708ರಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬಣವಾಗಿದ್ದ ಗೂರ್ಖರು ಈ ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳ ಒಳಜಗಳವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ನೇಪಾಲವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರು ಕ್ರಮೇಣ ನೇಪಾಲವನ್ನು ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಪ್ರಬಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚೀನೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ, 19ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಿಸ್ತಾ ಮತ್ತು ಪವೈಮಕ್ಕೆ ಸಟ್ಲೆಜ್‌ವರೆಗೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡರು. 1801ರಲ್ಲಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿ ಈಗಿನ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಗೊರಖ್‌ಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿತು. ಇದರಿಂದ ನೇಪಾಲ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತ ನೆರೆ ದೇಶಗಳಾದವು. ಗೂರ್ಖರು ಪದೇ ಪದೇ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ನೇಪಾಲ ಮತ್ತು ಗೋರಖ್‌ಪುರಗಳ ನಡುವಣ ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. 1805ರ ಅಕ್ಟೋಬರಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಗವರ್ನರ್-ಜನರಲ್ ಜಾರ್ಜ್ ಬಾರ್ಲೊ ಗೂರ್ಖರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದ. ಲಾರ್ಡ್ ಮಿಂಟೊ ಗವರ್ನರ್-ಜನರಲ್ ಆಗಿದ್ದಾಗ ಗೂರ್ಖರು ಬುತ್ರಾಲ್ ಮತ್ತು ಶಿಯೋಜ್‌ಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಬಹಿರಂಗ ಘರ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪುನಃ ಅವುಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು.

1814ರ ಮೇಯಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖರು ಬುತ್ರಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪೋಲಿಸ್ ಠಾಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದರು. ಅಕ್ಟೋಬರ್ 1814ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಲಾರ್ಡ್ ಹೇಸ್ಟಿಂಗ್ಸ್ ಯುದ್ಧ ಘೋಷಿಸಿದ. ಗೂರ್ಖರ ವಿರುದ್ಧ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಗೂರ್ಖರು ಉತ್ತಮ ಸೈನಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶದ ಜ್ಞಾನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೇಜರ್ ಜನರಲ್ ಮಾರ್ಲ್ ಮತ್ತು ಜಾನ್ ಸಲ್ಲಿವನ್ ವುಡ್ಡರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಬೇಕಾಯಿತು. ಕಲಂಗ ಎಂಬ ಪರ್ವತ ಕೋಟೆಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ ಜೆಲೆಸ್ಟಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ. ಜೈತಕ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ ಮಾರ್ಟಿಂಡೇಲ್ ಸೋತ. ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೇನೆ 1815ರ ಏಪ್ರಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಮೋರವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿತು. 1815ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ ಆಕ್ಟರ್ ಲೋನಿ ಗೂರ್ಖರ ನಾಯಕ ಅಮರ್‌ಸಿಂಗ್

ಧಾಪನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮಲಾನ್ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. 1815ರ ನವೆಂಬರ್ 28ರಂದು ಗೂರ್ಖರು ಸಗೌಲಿ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿದರು. ಆದರೆ ನೇಪಾಲ ಸರ್ಕಾರ ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕಾರ ನೀಡದಿರಲು ಪುನಃ ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ 1816ರ ಫೆಬ್ರುವರಿ 28ರಂದು ಪುರ್ಣಿಮಾ ಕದನದಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ನೇಪಾಲದ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ. ನೇಪಾಲ ಸರ್ಕಾರ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ನೇಪಾಲ ತನ್ನ ದಕ್ಷಿಣಗಡಿಯ ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಹಕ್ಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿತು. ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ನೇಪಾಲದ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಗರ್ವಾಲ್ ಮತ್ತು ಕುಮನ್ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಗೂರ್ಖರು ಸಿಕ್ಖಿಮ್‌ನಿಂದ ವಾಪಸಾದರು : ನೇಪಾಲದ ರಾಜಧಾನಿ ಕಾಠಮಂಡುವಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೆಸಿಡೆಂಟ್ ಇರಲು ಅವರು ಒಪ್ಪಿದರು. ಅನಂತರ ಗೂರ್ಖರು ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆದುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. (ಎ.ಎ.ಎ)

ಗೂರ್ಖರು : ಗೂರ್ಖರು ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನೇಪಾಲದ ರಾಜಮನೆತನಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ನೇಪಾಲದ ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪಕಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಮನೆತನದವರು ಭಾರತದ ಚಿತ್ತೂರಿನ ರಜಪೂತ ದೊರೆಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ. 1303ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾವುದ್ದೀನ ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದಾಗ ಈ ದೊರೆ ತಾಯ್ನಾಡನ್ನು ತೊರೆದು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಹೋದ. ಗೂರ್ಖ ಎಂಬ ಸಣ್ಣ ರಾಜ್ಯ ಇದ್ದದ್ದು ಸಪ್ತ ಗಂಡಕಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ. ನೇಪಾಲದಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖ ಎಂಬ ಜಿಲ್ಲೆಯಿದೆ. ಅದರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳದ ಹೆಸರೂ ಗೂರ್ಖ. ಈ ಹೆಸರು ಗೋರಖಿನಾಥ ಎಂಬ ಗುರುವಿನ ನಾಮಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಗೂರ್ಖರು ಈ ಗುರುವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕುಲದ ಗುರುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭವಾನಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು 1559ರಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳಲು ತೊಡಗಿದ ದೊರೆಯ ವಂಶದವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಗೂರ್ಖಾಲಿ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಕ್ರಮೇಣ ಇಡೀ ನೇಪಾಲ ಈ ರಾಜರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬಂತು.

1768ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗೂರ್ಖರು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಸ್ಥಳೀಯ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಜನರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಇಡೀ ನೇಪಾಲವನ್ನೇ ಒಂದು ಆಡಳಿತದ ಅಡಿಗೆ ತಂದರು. 1790ರಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖರು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ 1791ರ ಚೀನೀ ಧಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಇವರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷರು 1814ರಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು. 1816ರ ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ ಕಾಠಮಂಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಗೂರ್ಖರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಆಗಿನಿಂದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೂರ್ಖರು ಸೇರಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಇವರು ಒಳ್ಳೆಯ ಯೋಧರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ 1857ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ಇವರು ನೆರವಾದರು. 1900ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಚೀನೀ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಒಂದನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ 10,000 ಜನ ಗೂರ್ಖ ಸೈನಿಕರು ಭಾರತದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೋರಾಡಿದರು. 1947ರ ಅನಂತರ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೂರ್ಖರ ಹತ್ತು ತುಕಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತುಕಡಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಉಳಿದ ಆರು ತುಕಡಿಗಳು ಭಾರತ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಸೇರಿರುವು. ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸೇವೆ ಅಮೂಲ್ಯವಾದದ್ದು.

ಗೂರ್ಖರೆಲ್ಲ ಭಾರತೀಯ ಮೂಲದವರಲ್ಲ. ಭಾರತದ ರಜಪೂತ ವಂಶದವರು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತರು. ಗೂರ್ಖರು ಆರ್ಯ-ಮಂಗೋಲ್ ಜನಾಂಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಕುಳ್ಳಾದ ಪುಷ್ಪ ದೇಹ, ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮುಖ, ಪೀತವರ್ಣ - ಇವು ಮಂಗೋಲ್ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಗೂರ್ಖರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹಿಂದೂಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾದರೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೂಗಳಾದವರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಚಂಡಿ, ದೇವಿ, ದುರ್ಗಿ ಪೂಜೆಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯ. ಇವರು ಹಿಂದೂಗಳ ದಸರೆಯನ್ನೂ ಇತರ ಮುಖ್ಯ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದ್ಧತಿ ಬಹುತೇಕ ಭಾರತೀಯರ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿವೆ. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಇವರು ಸಮಾರಂಭವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಮಗುವಿನ ತಂದೆ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರರೊಂದಿಗೆ

ಊಟ ಮಾಡಕೂಡದು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ವೈದಿಕರಿಂದ ಇವನು ಪರಿಶುದ್ಧ ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಧವೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರ ಪುರುಷನ ಕುಟುಂಬದೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಕೀಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದಂಪತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮತಿಸಿದರೆ ವಿವಾಹ ವಿಚ್ಛೇದ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಅನಂತರ ಇವರು ನ್ಯಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೂಬಹುದು. ಇವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲರೂ ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಗೂರ್ಖರು ಬೇಟೆ ಮತ್ತು ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರು. ಜೂಜಾಡುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಧಾನ ಹವ್ಯಾಸ. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಕುರ್ಕಿ ಎಂಬ ಡೊಂಕಾದ ಚಾಕನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸುಮಾರು 50 ಸೆಂ.ಮೀ ಉದ್ದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರು ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಂತ್ರ ಮನೋವೃತ್ತಿ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಆತ್ಮ ಗೌರವ - ಇವು ಇವರಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಗುಣಗಳು. ನೇಪಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಭಾಷಾ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸುಮಾರು 20 ಭಾಷೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೇಪಾಲ (ಗೂರ್ಖಾಲಿ) ಮುಖ್ಯ ಭಾಷೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವವಿದೆ. (ಡಿ.ಎಸ್.ಜಿ.)

ಗೂರ್ಜರ ವಂಶ : ಸು. 6ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಸ್ತಂಗತವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜೋಧಪುರದ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ರಾಜ್ಯದ ಅರಸರ ವಂಶ. ಈಗಿನ ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಬಹುಭಾಗ ಹಿಂದೆ ಗೂರ್ಜರಾತ್ರ ಅಥವಾ ಗುಜರಾತವೆಂದೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಗೂರ್ಜರರು ನೆಲೆಸಿದ ಸ್ಥಳವಾದ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಗೂರ್ಜರಾತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಗೂರ್ಜರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲಿ ಗುಜ್ಜನ್‌ವಾಲ, ಗುಜರಾತ್, ಗುಜರ್‌ಖಾನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಸಹಾರನ್‌ಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಗುಜರಾತ ಎಂದೇ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಗೂರ್ಜರರು ಹಿಮಾಲಯದ ಪಶ್ಚಿಮ ಪ್ರದೇಶ, ಪಂಜಾಬು, ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ, ಪಶ್ಚಿಮ ರಾಜಪುಟಾಣ ಮತ್ತು ಸಿಂಧೂ ನದಿಯ ಆಚೆಗಿರುವ ಗುಡ್ಡಗಾಡುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. (ಡಿ.ಎಸ್.ಕೆ.)

ಗೂರ್ಜರರು ಯಾರು? ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಊಹೆಗಳೂ ವಾದಗಳೂ ಇವೆ. ಹೂಣರೊಡನೆ ಭಾರತಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದ ಒಂದು ಪರಕೀಯ ಜನಾಂಗದವರಿಂದೂ ಇವರು ಹಾಗೆ ಬಂದಾಗ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಇವರ ಹೆಸರೇ ಬಂತೆಂದೂ ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಗೂರ್ಜರ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಗೂರ್ಜರರೆನಿಸಿಕೊಂಡರೆಂದೂ ಇನ್ನೊಂದು ವಾದವಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಾದ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲ. ಗೂರ್ಜರ ಎಂಬುದು ಮೂಲತಃ ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರೆಂಬ ವಾದವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವರು ಪರಕೀಯ ರೆಂದೂ ಹೂಣರೊಡನೆ ವಲಸೆ ಬಂದವರೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಖಚಿತವಾದ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ.

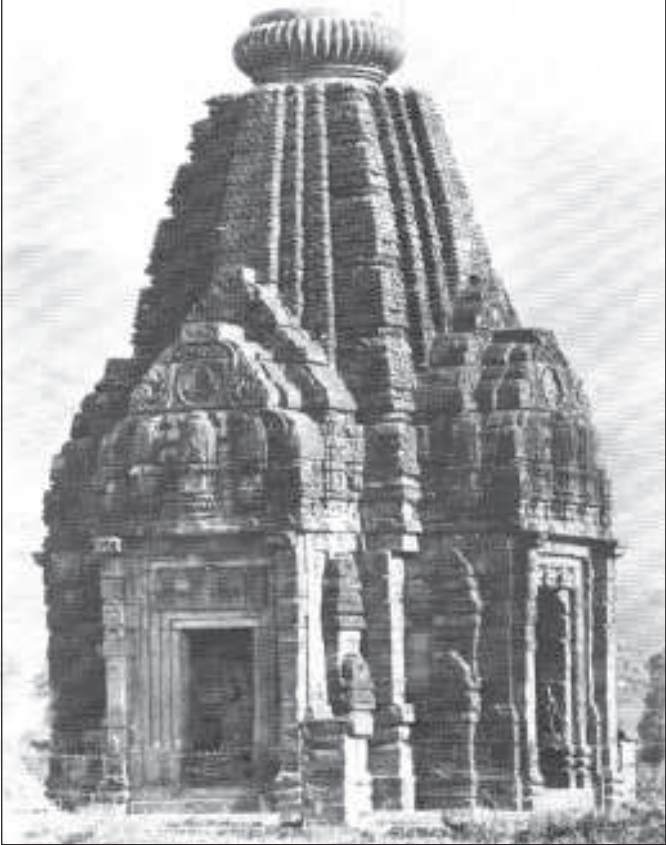
ಗೂರ್ಜರ ಪ್ರತೀಹಾರರು : 6ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಗೂರ್ಜರ ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷ ಹರಿಚಂದ್ರ. ವೇದವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರತೀಹಾರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆನಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು ಭದ್ರಾ. ಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದ ಹರಿಚಂದ್ರ ಮಾಲವದ ಯಶೋಧರ್ಮನ ರಾಜ್ಯ ಅಳಿದ ಬಳಿಕ ಉಂಟಾದ ರಾಜಕೀಯ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಜ್ಯವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ. ಈತನ ರಾಣಿಯಾದ ಭದ್ರಾದೇವಿಗೆ ಭೋಗಭಟ, ಕಕ್ಕಲ, ರಜ್ಜಿಲ ಮತ್ತು ದದ್ದ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಅವರು ಮಾಂಡವ್ಯಪುರವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿನದೇನೂ ತಿಳಿಯದು. ಮೂರನೆಯವನಾದ ರಜ್ಜಿಲನ ಅನಂತರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವನ ಮಗ ನರಭಟ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗ ನಾಗಭಟ ಆಳಿದರು. ಹರಿಚಂದ್ರನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಇವರೆಲ್ಲ 550 ರಿಂದ 640ರ ವರೆಗೂ ಆಳಿದರು.

ನಾಗಭಟನ ಮಗನ ಹೆಸರು ತಾತ. ಗೂರ್ಜರದ ಅರಸ ಬೌದ್ಧಮತಾವಲಂಬಿ ಯಾಗಿದ್ದು, ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಶೂರನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಯುವಾನ್ ಚಾಂಗ್ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅರಸ ನಾಗಭಟನ ಮಗನಾದ ತಾತನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹಲವರು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ ರಾಜಧಾನಿ ಪಿಲೊಮೊಲೊ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಭಿಲ್ಲಮಾಲ (ಈಗಿನ ಭಿನ್‌ಮಾಲ) ಆಗಿರಬಹುದು. ತಾತನ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ವರು ಅರಸರು ಆಳಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕಡೆಯವನು ಶೀಲುಕ. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಬರು ಗುಜರಾತನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯವರೆಗೂ ಬಂದು ಜೋಧಪುರದ ಗೂರ್ಜರರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಆವಂತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಗೂರ್ಜರರ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದ ನಾಗಭಟ ಅರಬ್ಬರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದ.

ಈ ಕುಲದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಶಾಖೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಣ್ಣ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು 6-7ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಬಳಿಕ ತಲೆ ಎತ್ತಿದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭರುಕಚ್ಛದ ಗೂರ್ಜರರ ದೊಂದು ಶಾಖೆ. ಇವರನ್ನು ನಾಂದೀಪುರಿಯ ಗೂರ್ಜರರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ ಯಾದರೂ ಅದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಂಶೋಧಕರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳದೆ ಕೇವಲ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿದ್ದರಾದರೂ ಇವರ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಯಾರು ಎಂಬುದು ಖಚಿತಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಈ ಮನೆತನದ ಮೊದಲ ಅರಸ ದದ್ದ. ಈತ

ಮಹಾದೇವ ದೇವಾಲಯ, ಬಚೌರ

ಹರಿಚಂದ್ರನ ಕೊನೆಯ ಮಗನಾದ ದದ್ದನೇ ಇರಬಹುದು. ಸು. 580-605 ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಈತನ ಅನಂತರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಯಭಟ (ಶ್ರೀವೀತರಾಗ, 605-629), ಇಮ್ಮಡಿ ದದ್ದ (ಪ್ರಶಾಂತರಾಗ, 629-654), ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಭಟ (654-679), ಮುಮ್ಮಡಿ ದದ್ದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಸಹಾಯ, 679-704) ಇವರು ಆಳಿದರು. ಅನಂತರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದವನು ಮುಮ್ಮಡಿ ಜಯಭಟ (705-735). ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಲೀಫನ ಸೇನಾನಿಯಾದ ಜುನ್ಯದ ತನ್ನ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಭರುಕಚ್ಛವನ್ನು ಮುತ್ತಿದ. ಇದು ಈ ಗೂರ್ಜರರಿಗೆ ತೀವ್ರವಾದ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಇವರು ಕಣ್ಮರೆಯಾದರು.

ಇವರಲ್ಲದೆ ಮೇವಾರದ ಗುಹಿಲಪುತ್ರರು, ಅಣಹಿಲಪಾಟಕದ (ಈಗಿನ ಪಾಠಣ್) ಚಾಪೋತ್ಕಟರು ಸಹ ಇದೇ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು.

ಆವಂತಿಯ ಗೂರ್ಜರ ಪ್ರತೀಹಾರರು : ನಾಗಭಟ : ಈತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದು. 8ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈತನ ಮನೆತನ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆಯಿತು. ನಾಗಭಟನ ಪೂರ್ವಿಕರ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ನಮಗೆನೂ ತಿಳಿಯದು. ಗೂರ್ಜರ ಅರಸನನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದಂತಿದುರ್ಗ ಸೋಲಿಸಿ ತಾನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭದಾನ ವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈತನನ್ನು ಪ್ರತೀಹಾರ ಎಂದರೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈತ ಲಾಟ (ದಕ್ಷಿಣ ಗುಜರಾತ್) ಮತ್ತು ಸಿಂಧ್ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದನಂತೆ. ದಂತಿದುರ್ಗ 755 ರವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಪ್ರತೀಹಾರ ನಾಗಭಟ ತನ್ನ ಸಾರ್ವಭೌಮನೆಂದು 756ರಲ್ಲಿ ಭರುಕಚ್ಛದ ಅರಸ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಷಯ ನಮಗೆ ಇತರ ಮೂಲಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದಕಾರಣ

ನಾಗಭಟ 756-758ರ ನಡುವೆ ದಂತಿದುರ್ಗನಿಂದ ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಈತ ಸುಮಾರು 730 ರಿಂದ 752ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ವತ್ಸರಾಜ : ವತ್ಸರಾಜನು ಈ ವಂಶದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅರಸ. ದಂತಿದುರ್ಗನ ವಿಜಯ ಅಲ್ಪಕಾಲದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಆತ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಿದೊಡನೆ ಪ್ರತೀಹಾರರು ಪುನಃ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ನಾಗಭಟನ ಅನಂತರ ಆತನ ಸೋದರನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕಕ್ಕುಕ ಮತ್ತು ದೇವರಾಜರು ಕೆಲಕಾಲ ಆಳಿದರು. ಬಳಿಕ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ದೇವರಾಜನ ಮಗನಾದ ವತ್ಸರಾಜ ಪ್ರತೀಹಾರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದ. 778ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಕುವಲಯಮಾಲಾ ಎಂಬ ಜೈನ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಅದನ್ನು ಜಾವಾಲಿಪುರದಲ್ಲಿ (ಜಾಲೋರ) ರಣಹಸ್ತಿನ ವತ್ಸರಾಜ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ರಚಿಸಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವತ್ಸರಾಜ ಪ್ರತೀಹಾರ ವತ್ಸರಾಜನೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಈತ 778ರಲ್ಲೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಮಾಳವ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ ರಾಜಪುಟಾಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಇವನ ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರವಾಯಿತು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಹಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳು ಈತನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟವು. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈತ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಬಂಗಾಲದ ಪಾಲ ವಂಶದ ಧರ್ಮಪಾಲನನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮಪಾಲ ವತ್ಸರಾಜನಿಂದ ಸೋತ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಧ್ರುವ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ. ಇದು ತ್ರಿಕೋಣ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಈ ವೇಳೆಗೆ ಕನೌಜ್ ಉತ್ತರಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಹರ್ಷನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದ ಈ ನಗರವನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಂದಿನ ಅರಸರಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯ ವಿಷಯವೆನಿಸಿತ್ತು. ಕನೌಜಿನಲ್ಲಿ 8ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಯುಧ ಎಂದು ಅಂತ್ಯವಾಗುವ ಹೆಸರಿನ ಅರಸರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. 783ರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಯುಧ ಇಲ್ಲಿಯ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ. ಬಹುಶಃ ಈತನ ಸೋದರಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಕ್ರಾಯುಧ ಇವನ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದ. ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವಣ ವಿರಸದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದು ವತ್ಸರಾಜ ಇಂದ್ರಾಯುಧನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ. ಆದರೂ ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಕನೌಜಿನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪಾಲ ವತ್ಸರಾಜನ ಮೇಲೇರಿ ಬಂದ. ವತ್ಸರಾಜ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ. ಇವನಿಗೆ ಶಾಕಂಭರಿಯ ಚಾಹಮಾನ ವಂಶದ ದುರ್ಲಭರಾಜ ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ನಿಂತು ಬಂಗಾಲದವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದನೆಂದು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಆತ ಈ ವಿಜಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರೊಳ ಗಾಗಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಧ್ರುವ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು, ವತ್ಸರಾಜನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿದ. ತಾನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವತ್ಸರಾಜ ಬಹಳ ಶ್ರಮಪಟ್ಟ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪಾಲ ಸಹ ಸೋಲನ್ನನುಭವಿಸಿದನಾದರೂ, ಅವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗ ಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ಧ್ರುವ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಕೂಡಲೇ ಧರ್ಮಪಾಲ ವತ್ಸರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಚಕ್ರಾಯುಧನನ್ನು ಕನೌಜಿನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು.

ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗಭಟ : ಧ್ರುವನಿಂದ ಸೋತ ಅನಂತರ ವತ್ಸರಾಜನ ಗತಿ ಏನಾಯಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ರಾಜಪುಟಾಣದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತನಾದ ಈತ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಆಳಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅವನ ಮಗನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗಭಟ ಪುನಃ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ. ಈತನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಭೋಜನ ಗ್ವಾಲಿಯರ್ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈತ ಚಕ್ರಾಯುಧನನ್ನೂ ವಂಗಾಧಿಪತಿಯನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿದನೆಂದೂ ಆಂಧ್ರ, ಸೈಂಧವ, ವಿದರ್ಭ ಮತ್ತು ಕಳಿಂಗ ದೇಶಗಳ ಅರಸರು ಈತನಿಗೆ ಶರಣಾದರೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನ ಸಾಮಂತ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಈ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬಹಳಮಟ್ಟಿಗೆ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅನರ್ತ, ಮಾಳವ, ಕಿರಾತ, ತುರುಷ್ಕ, ವತ್ಸ ಮತ್ತು ಮತ್ಸ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಈತ ಕಸಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಇವು ನಾಗಭಟನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಮೊದಲ ವರ್ಷಗಳ ಸಾಧನೆಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಅನಂತರ ಈತ ಕನೌಜಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯಿಟ್ಟ. ಚಕ್ರಾಯುಧನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕನೌಜನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. ಅಂದಿನಿಂದ ಕನೌಜ್ ಪ್ರತೀಹಾರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು. ಇದು ಧರ್ಮಪಾಲನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಯಿತು. ಈ ಸಲ ನಾಗಭಟನಿಗೆ ವಿಜಯ ದೊರಕಿತು.

ಆದರೆ ನಾಗಭಟನ ಅದೃಷ್ಟವೂ ಸರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ತ್ರಿಕೋಣ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಪುನಃ ಉತ್ತರಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ತಲೆಹಾಕಿದರು. ಪ್ರತೀಹಾರರನ್ನೆರಂತೂ ಅವರು ಆಜಸೃಶತ್ರುಗಳಂತೆಯೆ ಕಂಡರು. ಮುಮ್ಮಡಿ ಗೋವಿಂದ

ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಸು. 794-95ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾರಿ ನಾಗಭಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಕೇಡಿದ. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯೆ ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದ ಗೋವಿಂದನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಗುಜರಾತದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಕರ್ಕರು ನಾಗಭಟನನ್ನೆದುರಿಸಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರು ವಿಜಯಿಗಳಾದರೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಪ್ರತೀಹಾರರನ್ನು ತಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಗಳಾದರೆನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಕೂಡಲೆ, ಸು. 809-10ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಗೋವಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಧಾಳಿಯಿಟ್ಟ. ಧರ್ಮಪಾಲ ಹಾಗೂ ಚಕ್ರಾಯುಧರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಇವನಿಗೆ ಶರಣಾದರು. ಬಹುಶಃ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ನಾಗಭಟನ ವಿರುದ್ಧ ಕದನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಲ ನಾಗಭಟ ಸೋತ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಕನಾಗ ಬೇಕೆಂಬ ಅವನ ಕನಸು ಛಿದ್ರವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ಗೋವಿಂದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದು ಧರ್ಮಪಾಲ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗ ದೇವಪಾಲರು ಪುನಃ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಪ್ರತೀಹಾರರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕುಂದಿತು. ಆದರೆ ಕನೌಜ್, ಕಾಲಂಜರ ಕೋಟೆ, ಗ್ವಾಲಿಯರ್‌ಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರದೇಶಗಳೆಲ್ಲ ನಾಗಭಟನ ವಶದಲ್ಲೇ ಉಳಿದವು.

ಮಿಹಿರ ಭೋಜ : ನಾಗಭಟ 833 ರವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವನ ಮಗನಾದ ರಾಮಭದ್ರ ಕೇವಲ 3 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳಿದ. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಶತ್ರುಗಳ ಧಾಳಿಗೆ ಈಡಾಗಿ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂತು. ಬಂಗಾಲದ ದೇವಪಾಲ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿ ಇವನಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು.

ರಾಮಭದ್ರನ ಮಗ ಭೋಜ. ಭಗವತೀ ಭಕ್ತನಾದ ಈತನಿಗೆ ಪ್ರಭಾಸ, ಆದಿ ವರಾಹ ಮತ್ತು ಮಿಹಿರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದುವು. ಇವನು 836ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು 885ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ. ಈತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಜಯದ ಸುಖವನ್ನೂ ಸೋಲಿನ ಕಹಿಯನ್ನೂ ಉಂಡ. ಇವನ ಯೋಜನೆಗಳು ಮಿಶ್ರಫಲವನ್ನು ನೀಡಿದುವು. ರಾಮಭದ್ರನ ಸಡಿಲವಾದ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಜೋಧಪುರದ ಪ್ರತೀಹಾರರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಹಿಂದೆ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗಭಟನಿಗೆ ಈ ಮನೆತನದ ಕಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದನಾದರೂ ಈಗ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳತೊಡಗಿದ್ದ. 837ರ ಜೋಧಪುರದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈತನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜ್ಞಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇವನ ಮಗನಾದ ಬಾಲಕ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಆಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 843ರ ವೇಳೆಗೆ ಗೂರ್ಜರಾತ್ರದ ಮೇಲೆ ಭೋಜ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. ಇದು ಅವನ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಮುಂದೆ ಅನುವಂಶಿಕ ಶತ್ರುಗಳೆನಿಸಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಿರುದ್ಧ 860ಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಇವನು ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದಾಗ ಗುಜರಾತ್ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಸೋತ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಪಾಲರ ದೇವಪಾಲನೂ ಇವನನ್ನು ಕದನದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದ್ದ. ಇದರಂತೆಯೇ ಕಳುಹಿರಿ ಮನೆತನದ ಕೊಕ್ಕಲನಿಂದಲೂ ಇವನು ಸೋಲನ್ನನುಭವಿಸಿದ. ಜೋಧಪುರದ ಪ್ರತೀಹಾರರೂ ಪುನಃ ಗೂರ್ಜರಾತ್ರದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆಂದು 861ನೆಯ ವರ್ಷದ ಆ ಮನೆತನದ ಕಕ್ಕುಕನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೋಜನಿಗೆ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಒಲಿದಳು. ಪಾಲರ ದೇವಪಾಲನ ಮರಣ ಇವನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಸುಗಮಗೊಳಿಸಿತು. ದೇವಪಾಲನ ಅನಂತರ ಆಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಅರಸರು ಅವನನ್ನು ಬಲಯುತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಶಾಂತಿಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದರೂ, ವೆಂಗಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪಾಲರ ವಿರುದ್ಧ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದದ್ದು ಭೋಜನಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು. ಅವರ ದುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಬಂಗಾಲದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ನಾರಾಯಣ ಪಾಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ, ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ, ಹಲವಾರು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ.

ಗುಜರಾತಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಧ್ರುವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನಂತರ ಬಂದ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ನರ್ಮದಾ ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕದನದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಮಾಳವ ಹಾಗೂ ಗುಜರಾತಿನ ಖೇಟಕವನ್ನು (ಈಗಿನ ಖೈರಾ ಜಿಲ್ಲೆ) ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. ಇವೆರಡೂ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಕಾಲಿಯಾಡದ ಪ್ರದೇಶ ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವಾಧೀನವಾಯಿತು. ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆ ಪಂಜಾಬಿನವರೆಗೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅವಧದವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿದ ಇವನ ರಾಜ್ಯ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಬಲವೂ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಆದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಕನೌಜ್ ಈ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೆರೆತು. ಈ ರಾಜ್ಯ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡುತ್ತಿದ್ದು

ಸುಲೈಮಾನನೆಂಬ ಅರಬ್ ಲೇಖಕ ತನ್ನ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿ, ಇದರ ಅರಸ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪ್ರಬಲ ವಿರೋಧಿಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಜ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಕೀಯರ ಧಾಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನಂತರದ ಅರಸರು; 885 ರಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಗನಾದ ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಈತನಿಗೆ ನಿರ್ಭಯರಾಜ, ಮಹೇಂದ್ರಾಯುಧ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಈತ ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ. ಮಗಧ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಬಂಗಾಲದ ಹಲವು ಭಾಗಗಳು ಇವನ ವಶವಾದುವು. ಈತನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ರಾಜಶೇಖರ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಾಟಕಕರ್ತೃವೂ ಕಾವ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೂ ಆಗಿದ್ದ. ಬಾಲರಾಮಾಯಣ, ಬಾಲಭಾರತ, ವಿದ್ಯಶಾಲಭಂಜಿಕಾ, ಕರ್ಪೂರ ಮಂಜರೀ ಇವು ಇವನು ರಚಿಸಿದ ನಾಟಕಗಳು. ಭುವನಕೋಶವೆಂಬುದು ಭೂಗೋಳ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಆ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀರುತ್ತವೆ; ಕನೌಜ್ ನಗರದ ಅಂದಿನ ವೈಭವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ರಾಜಶೇಖರನ ಪತ್ನಿ ಆಮಂತಿಸುಂದರಿ ಚಾಹಮಾನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವಳು. ಕವಿ ನಿರ್ಭಯ ಅಥವಾ ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲನ ಗುರುವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈತ ಪ್ರತೀಹಾರ ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲನೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾಲಭಾರತ ಆತನ ಮಗನಾದ ಮಹೀಪಾಲನಿಗಾಗಿ ರಚಿತವಾಯಿತು.

ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲನಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠ ಇಬ್ಬರಾದರೂ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯಳ ಮಗ ಇಮ್ಮಡಿ ಭೋಜ. ಕಿರಿಯಳ ಮಗ ವಿನಾಯಕಪಾಲ. ಈತನಿಗೆ ಮಹೀಪಾಲನೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೂ ಇತ್ತೆಂದು ಹಲವರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಭಿನ್ನರೆಂಬ ವಾದವೂ ಉಂಟು. ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲನ ಬಳಿಕ ಸೋದರರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜಗಳಗಳಾದುವು. 912ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹೀಪಾಲ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದ. ಈತ ಮುರಲ, ಮೇಕಲ, ಕಳಿಂಗ, ಕೇರಳ, ಕುಂತಲ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂದು ರಾಜಶೇಖರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದಾದರೂ ಈತ ತನಗೆ ಸ್ವಾಧೀನವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಪುನಃ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಪ್ರತೀಹಾರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಳಿವಿಗೆ ಕಾರಣರಾದರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಮುಮ್ಮಡಿ ಇಂದ್ರರು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದರು. ಇಂದ್ರ 916-17ರಲ್ಲಿ ಮಾಳವದೇಶದ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದು ಯಮುನಾ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಕನೌಜನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಆ ನಗರವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ ಪಂಪನೂ ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತನಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ನರಸಿಂಹ ಗೂರ್ಜರ ಮಹೀಪಾಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಗಂಗೆಯವರೆಗೂ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮಹೀಪಾಲ ಧೃತಿಗಡಲಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆದ. 931ರ ವೇಳೆಗೆ ಅವನ ರಾಜ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಾರಾಣಸಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಚಂದೇರಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಮಾಳವವೂ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಪ್ರತೀಹಾರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದುವರೆಗೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಚಂದೇಲ, ಚೇದಿ (ಅಥವಾ ಕಳಚುರಿ) ಮತ್ತು ಪರಮಾರರು 940ರ ವೇಳೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಇದು ಪ್ರತೀಹಾರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಆ ರಾಜ್ಯದ ಅಳಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. (ಜಿ.ಬಿ.ಆರ್)

ಮಹೀಪಾಲನ ಬಳಿಕ ಎರಡನೆಯ ಮಹೀಪಾಲ, ಎರಡನೆಯ ವತ್ಸರಾಜ ಮತ್ತು ವಿಜಯಪಾಲ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರೂ ಇವರ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಂಬುವವನು ಗೂರ್ಜರ ರಾಜನಾದನು: ಇವನು 960 ಮತ್ತು 1018ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನೌಜ್‌ನ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದನು. 1091ರ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಘಸ್ನಿ ಮಹಮ್ಮದ್‌ನು ಕನೌಜ್‌ನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ರಾಜ್ಯಪಾಲನು ಯುದ್ಧ ಮಾಡದೆ ಶರಣಾಗತನಾದನು. ಮಹಮ್ಮದ್‌ನು ಅಪಾರ ಧನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಮಹಮ್ಮದ್‌ನ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡದೆ ಶರಣಾದ ರಾಜ್ಯಪಾಲನ ವಿರುದ್ಧ ಕಾಲಿಂಜರ್‌ನ ರಾಜ ವಿದ್ಯಾಧರ ಮತ್ತಿತರ ರಜಪೂತರು ಒಗ್ಗೂಡಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಮಾಡಿ ಕೊಂದರು. ಈ ರೀತಿ ಗೂರ್ಜರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದುರಂತವಾದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡಿತು. (ಎಸ್.ಎಲ್.)

ಗೂರ್ನಿಯ : ಪೂರ್ವ ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರೀಟ್ ದ್ವೀಪದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮೆರಬೆಲ್ಲೊ ಖಾರಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಸಾಧಾರಣ ಬಂದರು. ಕಂಚಿನ ಯುಗದ ಮಿನೋವನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಹಂತದ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1400-1100) ಅವಶೇಷಗಳು 1901-04ರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ದ್ವೀಪದ ನಾಸಸ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಥರ್ ಜಾನ್ ಎವಾನ್ಸ್ 1899ರಲ್ಲಿ ನಡೆಸತೊಡಗಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮೊದಲು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂತು.

ಗೂರ್ನಿಯದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮುಂಚಾಚಿದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮಿನೋವನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆದಿ (ಪ್ರ.ಶ. ಪೂ. 2500-2000) ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಹಂತದ ಶ್ವಶಾನವೂ ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳೂ ಇವೆ. ಒಂದು ದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು. 1750-1550ರ ಕಾಲದ ಚದರ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅರಮನೆಯಿತ್ತು. ಇದರ ವಾಸ್ತು ನಾಸಸ್‌ನಲ್ಲಿಯ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವಂಥದು. ಇದು ಹಾಳು ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಇದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶ ಒಂದು ಕೈಗಾರಿಕಾ ನಗರವಾಗಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1500-1450) ಬೆಳೆಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳ ಮನೆಗಳಿದ್ದವು. ನಗರದ ಮಧ್ಯದ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಲಂಬಕೋಣದಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸಿದ ಬೀದಿಗಳು, ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಹೋಗಿ ಬರಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಹಾಗೆ, ನಗರದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣಗಳಂತೆ ಹಬ್ಬಿದ್ದವು. ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಕಡಾಯಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಡಗಿಯ ಉಪಕರಣಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರರ ಚಕ್ರವೂ ದೊರಕಿವೆ. ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆದೇವತೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣುದೇವರ, ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಹಾವಿನಾಕಾರದ ಕೊಳವೆ, ವೇದಿಕೆ, ಕುಂಡ ಮುಂತಾದ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿದ್ದವು. ಅಷ್ಟಪಾದಿ ಮುಂತಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೃತ್‌ಪಾತ್ರಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ. ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು. 1400ರಲ್ಲಿ ಭೂಕಂಪದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಈ ನಗರ ಸುಟ್ಟುಹೋಯಿತು.

ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೃತ್‌ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಡಿಸುವ ಕಲಾಪದ್ಧತಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. (ಎ.ಎಸ್.)

ಗೂವನ್ : ಕೋಳಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹೋಲುವ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ. ಗ್ಯಾಲಿಫಾರ್ಮಿಸ್ ಗಣಕ್ಕೂ ಕ್ರಾಸಿಡೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೂ ಸೇರಿದೆ. ಇದು ಮಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಅಮೆರಿಕದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇದು ಸುಮಾರು 3/4 ಮೀ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವ ಮಧ್ಯಮಗಾತ್ರದ ಹಕ್ಕಿ. ದೇಹದ ಬಣ್ಣ ಕಂದು ಇಲ್ಲವೆ ಆಲಿವ್ ಹಸುರು. ಕತ್ತು ಮತ್ತು ತಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗರಿಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪುಕ್ಕಗಳ ಕಿರೀಟವಿದೆ. ಕತ್ತಿನ

ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಲಾಡುವ ಮಾಂಸದ ಪಟಲವೊಂದಿದೆ. ಕೊಕ್ಕು ಚಿಕ್ಕದು; ದೃಢವಾಗಿದೆ. ಕಾಲುಗಳು ಬಲವಾಗಿದ್ದು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ ಮತ್ತು ಧಾನ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೆರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಬೆರಳುಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ಈ ಕೋಳಿಗಳಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು. ವನ್ಯವೃಕ್ಷಗಳ ತುದಿಗಳಲ್ಲೇ ಇದರ ವಾಸ. ಸದ್ದುಗದ್ದಲ ಮಾಡದೆ ಮರದಿಂದ ಮರಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತ ಹೆಣ್ಣುಹಂಪಲನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುತ್ತದೆ. ಇವು ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದರೂ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗುಂಪಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಗೂವನ್ ಹಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೆನೆಲೊಪ್, ಅಬೂರಿಯ, ಕ್ಯಾಮೀಪೆಟಿಸ್ ಮತ್ತು ಓರಿಯೋಫ್ಯಾಸಿಸ್ ಎಂಬವು ಮುಖ್ಯವಾದವು. (ಎಸ್.ಎಚ್.ಬಿ.)

ಗೂಳಿ : ದನಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜದ ಹೋರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರುಂಟು (ಬುಲ್). ಬೀಜ ಒಡೆದದ್ದು ಮತ್ತು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತಳಿ ಉತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆಂದೇ ಸಾಕಿರುವ ಹೋರಿಯನ್ನು ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಗೂಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆರಿಯೋಡ್ಯಾಕ್ಟಿಲ ಉಪಗಣದ ಬೋವಿಡೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದನದ (ಬಾಸ್) ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗಂಡುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದಾದರೂ ಆನೆ ಮತ್ತು ತಿಮಿಂಗಿಲಗಳ ಗಂಡುಗಳಿಗೂ ಇದೇ ಹೆಸರಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೂಳಿಯ ಎತ್ತರ 1.5 ಮೀ. ತೂಕ 200-500 ಕಿಗ್ರಾಂ. ಮೈ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಗಿನ ಹಾಗೂ ನಯವಾದ ಕೂದಲೂ ಬಾಲದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲಿನ ಕುಚ್ಚೂ ಇವೆ. ದನಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಳಲು ಇರುವ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಭಾರತ ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಳಲು ಜಾತಿಯ ದನಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಇಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಳಿಯ ಹಿಳಲು, ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಹಸುಗಳ ಹಿಳಲಿಗಿಂತ ಪುಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಎತ್ತರವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಶೋಭಾಯುಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಫ್ರೀಸಿಯನ್, ಐರ್‌ಷ್‌ಪೈರ್, ಶಾರ್ಪ್‌ಹಾರ್ನ್, ಜರ್ಸಿ, ಬ್ರೆನ್ ಸ್ಟ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಗಯರನ್‌ಸೆ ತಳಿಗಳಿವೆ. ಮಾಂಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬೆಳೆಸುವ ತಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಒಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮುಖ್ಯ. ಆಬರ್ಡೀನ್ ಮತ್ತು ಶಾರ್ಪ್‌ಹಾರ್ನ್ ತಳಿಗಳು ಮಾಂಸಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕುವ ತಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದವು. ತಳಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಸುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ಪಶುಸಂಗೋಪನ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ತಳಿಗಳ ಸಂಕರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕೊಡುವ ತಳಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 26 ತಳಿಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕ, ಬೇಸಾಯದ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಳಕೆಯ ತಳಿಗಳೆಂದು 3 ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

1. ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕ ಹಸುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಳಸುವ ತಳಿಗಳು ; ಈ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಗಿರ್, ಸಾಹಿವಾಲ್, ಕೆಂಪು ಸಿಂಧಿ ಮತ್ತು ದೇವೋನಿ ತಳಿಗಳು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುವು. ಗಿರ್ ತಳಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಠಿಯಾವಾಡಿನ ಗಿರ್ ಪ್ರದೇಶ, ದಕ್ಷಿಣ ರಾಜಸ್ಥಾನ, ವಡೋದರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿವಾಲ್ ತಳಿ ಪಂಜಾಬ್ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಂಪು ಸಿಂಧಿ ತಳಿ ಅಸ್ಸಾಂ, ಒರಿಸ್ಸ, ಕೇರಳ ಮತ್ತು ತಮಿಳುನಾಡು ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದೆ. ದೇವೋನಿ ತಳಿ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಿರ್ ರಾಸನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.

2. ಬೇಸಾಯದ ತಳಿಗಳು : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಟು ಕೊಂಬಿನವು, ಲೈರ್ ರೀತಿ ಕೊಂಬಿನವು, ಮೈಸೂರು ಮಾದರಿಯವು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಗಾತ್ರದ ಕೆಂಪು ಬಿಳಿ ಮಚ್ಚೆಗಳಿರುವ ಮೋಟು ಅಥವಾ ಲೈರ್ ರೀತಿ ಕೊಂಬಿನವು ಎಂಬ 4 ವಿಧಗಳುಂಟು. (a) ಮೋಟು ಕೋಡಿನ ಗುಂಪಿನ ನಾಗೋರಿ ಬಚೌರ್ ತಳಿ ದರ್ಭಾಂಗದ ಬಚೌರ್ ಪರಗಣ, ಭಾಗಲ್‌ಪುರ್ ಮತ್ತು ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಬಿಹಾರಿನ ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆ. (b) ಲೈರ್ ರೀತಿ ಕೊಂಬಿನ ತಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಕೆಂಕಾಥ ಅಥವಾ ಕೆನ್ನಾರಿ ರಾಸುಗಳು ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಬಂಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆನ್ ನದಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾಲ್ವ ತಳಿ ರಾಸುಗಳು ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ಮಾಲ್ವ ಮತ್ತು ಹೈದರಾಬಾದ್‌ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಖೇರಿಫರ್ ತಳಿ ರಾಸುಗಳು ಲಖಿಂಪೂರ್ ಮತ್ತು ಖೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲೂ (ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ)

ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. (c) ಮೈಸೂರು ಮಾದರಿ ತಳಿಯಲ್ಲಿ 5 ಮುಖ್ಯ ಬಗೆಯ ರಾಸುಗಳಿವೆ. ಅವ್ಯತಮಹಲ್ ತಳಿ ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಉತ್ತಮವಾದ ಬೇಸಾಯದ ರಾಸು. ಇದು ಚುರುಕಾದ ಮುಂಗೋಪಿ ರಾಸುವಾದರೂ ಕಷ್ಟಸಹಿಸುತ್ತೇ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಇದರ ತಲೆ ಮತ್ತು ಕೊಂಬುಗಳ ಆಕಾರವೇ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇವುಗಳ ಗೂಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ ಪುಷ್ಟವಾದ ಗಾತ್ರದ ಹಿಳಲು ಇದೆ. ಇದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಕಾರ್, ಖಿಲಾರಿ ಮತ್ತು ಕಂಗಾಯಂ ತಳಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿಕಾರ್ ತಳಿ ತುಮಕೂರು, ಹಾಸನ ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಖಿಲಾರಿ ತಳಿ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಮತ್ತು ಸತಾರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಬರಗೂರು ತಳಿ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭವಾನಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಹಳ್ಳಿಕಾರ್ ರಾಸುಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಕಂಗಾಯಂ ತಳಿ ಸಹ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. (d) ಚಿಕ್ಕ ಗಾತ್ರದ ಕೆಂಪು ಬಿಳುಪು ಮಚ್ಚೆಗಳಿರುವ ಮೋಟು ಅಥವಾ ಲೈರ್ ರೀತಿಯ ಕೊಂಬಿರುವ ಗುಂಪಿನ ಪೊನ್ನಾರ್ ತಳಿ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಸಿರಿ ತಳಿ ಡಾರ್ಜಿಲಿಂಗ್ ಗುಡ್ಡ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಚಳಿ ಮತ್ತು ಮಳೆಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಲು ಇವುಗಳಿಗೆ ದಪ್ಪವಾದ ಕೂದಲಿನ ಹೊದಿಕೆ ಇದೆ.

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಯ ತಳಿಗಳನ್ನು ಮೋಟು ಕೊಂಬಿನವು ಮತ್ತು ಲೈರ್ ರೀತಿಯ ಕೊಂಬಿನವು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಮೋಟು ಕೊಂಬಿನ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ 8 ತಳಿಗಳಿವೆ. ನಿಮಾರಿ ತಳಿ ನಿಮಾರಿ ಮತ್ತು ಇಂದೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವಾಸಿ. ಡಂಗಿ ತಳಿ ಅಹಮದನಗರ, ಖಂದೇಶ್ ಜಿಲ್ಲೆ (ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ) ಮತ್ತು ಡಂಗ್ಲೆ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಹರಿಯಾಣ ತಳಿ ಹರಿಯಾಣದಲ್ಲೂ ಮೇವತಿ ತಳಿ ಮಥುರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ (ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ) ರಾತ್ ತಳಿ ಅಲ್‌ವಾರ್‌ನಲ್ಲೂ ಓಂಗೋಲ್ ತಳಿ ನೆಲ್ಲೂರು ಮತ್ತು ಗುಂಟೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಗೊವಲಾಪೂ ತಳಿ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ನಾಗಪುರಗಳಲ್ಲೂ ಕೃಷ್ಣಾ ಕಣಿವೆ ತಳಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಲೈರ್ ರೀತಿ ಕೋಡಿನ ರಾಸುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರ್‌ಪಾರ್‌ಕರ್ (ತಾರಿ) ತಳಿ ಜೋಧಪುರ, ಜೈಸಲೈರ್ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆ. ಕಂಕರಜ್ ತಳಿ ಕಚ್ಛ ಮತ್ತು ಸರಸ್ವತಿ ನದಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದೆ (ನೋಡಿ-ದನಗಳು). (ಎಸ್.ವಿ.ಎ)

ಗೂಳಿಕಾಳಗ : ಮಾನವ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡಿ ಹೋರಾಡುವ ಹಲವಾರು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದನ್ನು ಕ್ರೀಡೆ ಎಂದು ಕರೆಯದೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ಸ್ಪೆಕ್ಟಕಲ್) ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರೇಕ್ಷಣ ಗೂಳಿ ಮತ್ತು ಮಾನವನ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದ ಕೆಲವೇ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ತವರು ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶ. ಪಾಚೀನ ಕ್ರೀಟ್, ತೆಸಲೇ ಹಾಗೂ ರೋಂ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಕೊರಿಯ, ಚೀನ, ಈಜಿಪ್ಟ್‌ಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.ದಿಂದಲೂ ಇದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾವಸಾಯಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಲವು ಪ್ರಕೃತಿ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ್ದ ಹೋರಿಗಳಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಈ ಕಾಳಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಕಾಳಗದ ಚರಿತ್ರೆ ಪ್ರಸಕ್ತ ಶಕ ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸೆಲ್ಟಿ ಬೇರಿಯನ್ ಜನಾಂಗ ಪ್ಯೂನಿಕ್ ಯುದ್ಧಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದನಗಳ ಕೂರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು, ಅವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಸಾಕಿ, ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 228ರ ಇಲಿಚಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಈ ದನಗಳು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ್ದುವು. ಸ್ಪೇನಿನ ಆಂಡಲೂಸಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ಯಾಟಿಕಾದ ವೀರರು ಈ ಗೂಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು ಅಂದಿನ ಅತಿ ರೋಮಾಂಚಕ ಸುದ್ದಿಯಾಗಿತ್ತು. ಗೂಳಿಗಳ ಕೊಂಬಿನ ಇರಿತದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಐಬೀರಿಯಾದ ಜನ ಚರ್ಮದ ಕವುದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 411-711ರ ಮುನ್ಸೂರು ವರ್ಷ ಅವಧಿಯ ವಿಸಿಗೋತ್ ಜನಾಂಗದ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೂಳಿಕಾಳಗ ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಲುಸಿತಾನೋನ್ (ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್) ಜನಾಂಗದವರು ಈ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ದತ್ತಕವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆಫ್ರಿಕದ ಮುಸ್ಲಿಮರು 711ರಲ್ಲಿ ಆಂಡಲೂಸಿಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಅಲ್ಲಿನ ಆಕರ್ಷಕ ಗೂಳಿಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ತಂದರು. ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸವಾರರಾಗಿದ್ದುರಿಂದ ಗೂಳಿಕಾಳಗದಲ್ಲೂ ಕಾಳಗಪಟುಗಳು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಭರ್ಜಿ ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಸೇವಕರು ನೆಲದ

ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಉಳಿದ ಗೌಣಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಗ್ರೀಕ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಸೊಗಸನ್ನವರು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು. ಮೂರಿಷ್ ದಳವಾಯಿಗಳ ಹಾಗೂ ಐಬೀರಿಯನ್ ಶ್ರೀಮಂತರ ನಡುವೆ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಕಾಳಗಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಗಳು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಡೆ ಪೇಟೆ ಬೀದಿಯ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ ಹೊರಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಅಖಾಡ ಪ್ರವೇಶದ ಮುನ್ನಿನ ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆ

ಸ್ಪೇನಿನ ಪ್ರಖ್ಯಾತ 'ಎಲ್ ಸಿಡ್ ಕ್ಯಾಂಪೆಡೋರ್' ಡಾನ್ ರೊಡ್ರಿಗೊ ಡಿಯಾಜ್ ಡಿ ಬಿವಾರ್ (1043-99) ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣದ ನಡುವೆಯೇ ಭಲ್ಲೆಯಿಂದ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಂದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಕಾಳಗ ಪಟು. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡು ಆಸ್ತಿಯನರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಆರಂಭವಾದಾಗಲೂ ಗೂಳಿಕಾಳಗ ಶ್ರೀಮಂತವರ್ಗದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ವ್ಯಸನವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಫಿಲಿಪ್ ದೊರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದ್ದನೆಯ ಭರ್ಜಿಗ ಬದಲಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಭಲ್ಲೆ, ಸವಾರರ ಕಾಲಿಗೆ ರಕ್ಷಕವಚ-ಇವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಂತು. ರಾಜ್ಯ ರಾಜ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಸ್ಪರ್ಧಾ ಕಾಳಗಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಅಪರಿಚಿತ ಗೂಳಿಗಳೆದುರಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತ ಸವಾರ ವರ್ಗ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ಗೂಳಿಗಳ ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವಕರೇ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವವನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇದು ತಮ್ಮ ಘನತೆಗೆ ಕುಂದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಂತ ಜನ ಸೇವಕರಿಂದ ಆರಂಭದ ಅಲ್ಪ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಕುದುರೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾವು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಹೋರಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಕಟಿಯಂಥ ಕೋಲನ್ನು ಗೂಳಿಯ ಚಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಡುತ್ತಿರುವುದು

ಉತ್ತಮ ತಳಿಯ ಗೂಳಿ ಸಾಕಣೆ 1700ರಿಂದ ಲಾಭದಾಯಕ ಉದ್ಯಮವಾಯಿತು. ಸ್ಪೇನ್, ಫ್ರಾನ್ಸ್, ಪೋರ್ಚುಗಲ್, ಇಟಲಿ ರಾಜಮನೆತನಗಳವರೂ ಸ್ಪೇನಿನ ಕೆಥೊಲಿಕ್ ಚರ್ಚಿನವರೂ ಉತ್ತಮ ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಪ್ರೇಕ್ಷಣ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗೂಳಿಗಳನ್ನೂ ಅಖಾಡಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾಲು ಹಯನು ಇರುವ ತಳಿಗಳನ್ನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಬಳಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏನಿದ್ದರೂ ವನ್ಯ ತಳಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಪೌರುಷಹೀನ ಗೂಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮ್ಯಾಸ್ಕಿನ್ ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿಕ್ಕ ಬಾಣಗಳ (ಬ್ಯಾಂಡರಿಲ್ಲ) ಬಳಕೆಯೂ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅಪಾಯ

ಅಧಿಕವಾದಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತ ಜನ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರು. ಇವರ ಸಹಾಯಕ ಜನ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ಇದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಸಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡರು. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ ಪಡೆದಂತೆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಭರ್ಜಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು (ಎಸ್ಪೋಕ್) ಬಳಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಆಂಡಲೂಸಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ರೊಂಡಾದ ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ಕೊ ರೊಮೇರೊ (1700) ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ವೃತ್ತಿಕಾಳಗಪಟು. ಪ್ರಪಥಮ ಬಾರಿಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಈತ ಗೂಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದ. ಈತನೇ ಇಂದಿಗೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕತ್ತಿ ಮತ್ತು ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು (ಮುಲೆಟ) ಬಳಕೆಗೆ ತಂದವ. ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ಕೊ ಜೊಸೆ ಡಿ ಗೋಯಾ ವೈ ಲೂಸಿಯೆನೊಟಿಸ್ (1746-1828) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ಕಾಳಗ ಪಟು. ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳ ತಂಡ ಇಂದಿಗೂ ಧರಿಸುವ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಆಕರ್ಷಕ ಉಡುಗೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ, ರೂಢಿಗೆ ತಂದವನು ಇವನೇ.

ಕಾಳಗದ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಸನ್ನಿವೇಶ - ಗೂಳಿಯನ್ನು ರೇಗಿಸುತ್ತಿರುವುದು

ಗೂಳಿಕಾಳಗ ನಡೆಯುವ ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣವನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಹಲಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಹೆಸರು ಪ್ಲಾಜಾ ಡಿ ಟೋರಸ್ ಎಂದು. ನಾಲ್ಕುನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣಗಳು ಸ್ಪೇನ್ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಮ್ಯಾಡ್ರಿಡ್ ಮತ್ತು ಬಾರ್ಸಿಲೋನ ನಗರಗಳ ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣಗಳನ್ನು 28,000 ಜನ ಕುಳಿತು ನೋಡುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೆಕ್ಸಿಕೊ ನಗರದಲ್ಲಿ 1945-46ರಲ್ಲಿ ಉದ್ಘಾಟನೆಗೊಂಡ ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣ 50 ಸಾವಿರ ಜನ ಕುಳಿತು ನೋಡುವಷ್ಟು ಬೃಹತ್ತಾಗಿದೆ.

ಕಾಳಗದ ಗೂಳಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಳಿ ಸಾಕಣೆ ಕೇಂದ್ರಗಳಿವೆ. ಪ್ರಖ್ಯಾತ ವಂಶದ ತಳಿಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿ ತರಬೇತಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಮಿ ಉರ ಮತ್ತು ಸೆವಿಲ್ಲ ತಳಿಗಳು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ತಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದ ದನಗಾವಲುಗಳಲ್ಲೇ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಅಖಾಡಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವ ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳು ಪ್ರತಿವಾರವೂ ಗೂಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಡಸುಗಳು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಲ್ಲವಾದರೂ ಹಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಳಗಪಟುಗಳು ತೀವ್ರತರವಾದ ಗಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ದೀರ್ಘ, ಕಠಿಣ ತರಬೇತಿಯ ಅನಂತರ ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ವಾರ್ಷಿಕ ಸಮಾರಂಭಗಳ ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಖಾಡಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಗೂಳಿಯ ಕನಿಷ್ಠ ತೂಕ 542 ಕೆಜಿ ಅಥವಾ 1194 ಪೌಂಡುಗಳಿರಬೇಕು. 4 ರಿಂದ 5 ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಮೈಕಟ್ಟನ್ನು ಪಡೆದು ಹರಿತವಾದ ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಅಖಾಡದ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಗೂಳಿಗಳ ಅಸಾಧಾರಣ ಜ್ಞಾಪಕ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಅಖಾಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಗುರುಡಾಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಮೇಲೆರಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾಳಗಪಟು ಧರಿಸುವ ಉಡುಪನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವೃತ್ತಿಕಾಳಗಪಟುಗಳನ್ನು ಟೋರಿಸ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳ ತಂಡ ಮೆಟಾಡೊರ್ (ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟು), ಬ್ಯಾಂಡೆರೊರಿಸ್ (ಬಾಣ ಪಾಣಿಗಳು), ಪಿಕಾಡೊರ್ (ಅಶ್ವಾರೂಢರು)- ಇವರಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟುವಿಗೂ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮೂರು ಜನ ಬಾಣಪಾಣಿಗಳೂ ಇಬ್ಬರು

ಮೂವರು ಅಶ್ವಾರೂಢರೂ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಯೋಗ, ಪರೀಕ್ಷೆಗಳ ಅನಂತರ ಸಹಾಯಕ ಕಾಳಗಪಟು ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟುವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗ ಪಟು, ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಸಂಭಾವನೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈತನೇ ತನಗೆ ಸಂದಾಯವಾದ ಹಣದಲ್ಲಿ ತಂಡದ ಉಳಿದ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಭಾಗ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ಪೇನಿನಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಗೂಳಿಕಾಳಗಗಳು ಮಾರ್ಚ್ ಮೊದಲ ದಿನದಂದು ಆರಂಭವಾಗಿ ನವೆಂಬರ್ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ವರೆಗೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಭಾನುವಾರಗಳ ಅಪರಾಹ್ನ ಮತ್ತು ಹಬ್ಬದ ರಜಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಪ್ರೇಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಮೂವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟುಗಳು ಆರು ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಒಂದು ವಾರ್ಷಿಕ ಕಾಳಗಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗೂಳಿಗಳೂ ಐದು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಸಮಾರಂಭ ಆಕರ್ಷಕ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ದರ್ಜೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರುರಿ, ಕಿಂಕಾಪಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳ ತಂಡ ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬಂದು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಗಂಟೆಗಳ ಮುಂಚೆ ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ಬೋನಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣದ ಕತ್ತಲು ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನ ಸಮಾರಂಭದ ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿ ಗೂಳಿಗೂಡಿನ ಕೀಲಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ಅಶ್ವಾರೂಢರತ್ತ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗೂಡಿನ ಬೀಗ ತೆಗೆದು ಗೂಳಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಗೂಡಿನ ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಸೇವಕನೊಬ್ಬ ಆ ಗೂಳಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ತಳಿಕೇಂದ್ರದ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತಿದ ಬಾಣವೊಂದನ್ನು ಗೂಳಿಯ ಭುಜಕ್ಕೆ ಅದು ಹೊರಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ಚುಚ್ಚುತ್ತಾನೆ.

ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದ ಬಾಣಪಾಣಿಗಳು ಗೂಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಆರಂಭದ ಹೋರಾಟ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರತ್ತ ನುಗ್ಗುವ ಗೂಳಿಯ ಗುರಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆಟ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟು ದೂರ ನಿಂತು, ಗೂಳಿಯ ಆಕ್ರಮಣ ಕ್ರಮ, ಕೊಂಬುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲಾನಂತರ ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದು ತಾನೇ ಗೂಳಿಗೆ ಎದುರಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಅನುಭವದ ಕಾರಣದಿಂದ ಈತ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಅತಿ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಟವಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಈ ಕ್ರೀಡೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯೂ ಅಪಾಯಕಾರಿಯೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಳಗದ ಒಂದು ರೋಮಾಂಚಕ ದೃಶ್ಯ

ಆರಂಭದ ಈ ಸೇನಾಟ ಮುಕ್ತಾಯವಾದಂತೆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ರಿಯೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಹಳೆಯ ಧ್ವನಿಯೊಂದಿಗೆ ಮೊದಲ ಘಟ್ಟ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ವನಿಯೊಂದಿಗೆ ಭರ್ಜಿ ಹಿಡಿದ ಅಶ್ವಾರೂಢರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಗೂಳಿಗೆ ಎದುರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಯಸ್ಸಾದ ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ಅಶ್ವಾರೂಢರು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾರೆ. ಕುದುರೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಒತ್ತಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಚರ್ಮದ ಚೀಲಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ರಕ್ಷಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕುದುರೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಗೂಳಿ ಅದರತ್ತ ನುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಆಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಸವಾರ ತನ್ನ ಭರ್ಜಿಯಿಂದ ಗೂಳಿಯ ಭುಜವನ್ನು ಇರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇರಿತ ಆಳವಾಗಿರಕೂಡದು. ಅಶ್ವಾರೂಢರೂ

ಮುಂದೆ ಬಾಣಪಾಣಿಗಳೂ ಗೂಳಿಯ ಭುಜಕ್ಕೆ ಭರ್ಜಿ ಚುಚ್ಚುವುದೂ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಚುಚ್ಚುವುದು ಕಾಳಗಪಟು ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂತಿರಬೇಕಷ್ಟೆ.

ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕಹಳೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲೂ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ಬಾಣಪಾಣಿಗಳು ಅಖಾಡವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. 20-30 ಅಡಿ ದೂರ ನಿಂತು ಅರಚಿ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಾಕಿ ಗೂಳಿಯನ್ನು ತಮ್ಮತ್ತ ಸೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗೂಳಿಯ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಗೂಳಿಯ ಭುಜಕ್ಕೆ 7-8 ಬಾಣಗಳನ್ನು ಚುಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಚುಚ್ಚಿದ ಬಾಣಗಳ ನೋವಿನಿಂದ ಗೂಳಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಯೇ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟುವಿಗೆ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಇರಿಯಲು ಇದು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೂಳಿಯ ಬಲಿ ಸಮಯ ಬಂದಿತೆಂಬ ಸೂಚನೆಯಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಕಹಳೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಾರೂಡರೂ ಬಾಣಪಾಣಿಗಳೂ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನೂ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಅಖಾಡ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಗೂಳಿಗೆ ಎದುರಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆ ತೋರಿಸಿ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏಕಾಂಗಿಯಾದ ಈ ಕಾಳಗಪಟು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಒಂದೆಡೆ ನಿಂತು, ಅಗತ್ಯ ಬಿದ್ದಾಗ ಅತ್ತಿತ್ತ ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಅತಿ ಕಠಿಣವಾದ ಹೋರಾಟದ ವರಸೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೂಳಿಯ ಕೊಂಬುಗಳು ಈತ ನಸು ಬಾಗಿದರೂ ಇವನ ದೇಹವನ್ನು ತಗುಲುವಷ್ಟು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಉಸಿರು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಟಗಾರನ ಆಟವನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಒತ್ತೆಇಟ್ಟು ನಡೆಸುವ ಈ ಹೋರಾಟ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾದುದು. ಹಲವು ವಿವಿಧ ಕ್ರೀಡಾ ಕೌಶಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಚಾಕಚಕ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಕಾಳಗಪಟು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಗೂಳಿಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಯಜಮಾನಿಕೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಳಗಪಟು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಂದೊಂದು ಗೂಳಿಯನ್ನೂ ತನಗೆ ಬೇಕಾದವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ವಾಡಿಕೆ ಉಂಟು. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠದಡಿ ನಿಂತು ಕಾಳಗ ಪಟು ಗೂಳಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಅಧ್ಯಕ್ಷನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದು ಅಂತಿಮಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಕಾಳಗಪಟುವೇ ಆಗಲಿ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ಕೊಲ್ಲಬೇಕು. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಪಾರ ದಂಡತತ್ಪು ಸೆರೆವಾಸವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊಲ್ಲಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಕಾಳಗಪಟು ತನ್ನ ಎಡಗೈಯ ಬೆದರು ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಗೂಳಿಯನ್ನು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಆಯಕಟ್ಟಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ತನ್ನತ್ತ ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಗೂಳಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಅದರ ಭುಜಕ್ಕೆ ಆಳವಾಗಿ ಇರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇರಿತ ಸಕ್ರಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಗೂಳಿ ತಕ್ಷಣ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಪ್ರೇಕ್ಷಕ ವರ್ಗ ಆನಂದಾತಿರೇಕದಿಂದ ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರೇಕ್ಷಕಾಂಗಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಹೋಗಿ ಕಾಳಗಪಟು ವಂದನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಗೂಳಿಗೆ ಇರಿದಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊರ ಸೆಳೆದು ಮೊದಲೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅದನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹಣ ಅಥವಾ ಬಹುಮಾನದೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗಪಟುವಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಳಗಪಟುವಿನ ಹೋರಾಟ ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದರೆ, ಒಂದು ಕಿವಿಯನ್ನೂ ಅಮೋಘವಾಗಿದ್ದುದಾದರೆ, ಎರಡು ಕಿವಿಗಳನ್ನೂ ಅತ್ಯಮೋಘವೂ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದುದಾದರೆ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಗೂಳಿಯ ಬಾಲವನ್ನೂ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹೇಸರು ಕತ್ತೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಗೂಳಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಅಖಾಡದಿಂದ ಹೊರಗೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ರಕ್ತ ಬಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಮರದ ಹೊಟ್ಟು ಹಾಕಿ, ಅಖಾಡವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿ, ಮುಂದಿನ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅಣಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರೇಕ್ಷಣದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಕಾಳಗಪಟು ಬದುಕು-ಸಾವುಗಳ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಷ್ಟೇ ಅನುಭವಿ ಕಾಳಗಪಟುವಾದರೂ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಾಳಗ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಪ್ರಾಣಘಾತುಕ ಇರಿತವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಂಟು ಅಥವಾ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ಈ ಜೀವನ ನಡೆಸಿ, ಅಪಾರ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಕಾಳಗದಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾಗಿ, ಉತ್ತಮ ತಳಿ ಬೆಳೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ, ಶಾಂತ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದೆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಇರಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದೇ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಪ್ರೇಕ್ಷಕ, ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಕಾಳಗಪಟುವಿನ ಸಾವನ್ನಾಗಲೀ ಅತಿ ಸಲೀಸಾಗಿ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದನ್ನಾಗಲೀ ನೋಡಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಗೂಳಿಯ ಭಯಾನಕ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ಕಾಳಗಪಟು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೌಶಲ, ಚಾಕಚಕ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಸ್ಥೈರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಈ ಹೊಸತನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟವ ಆಂಡಲೂಸಿಯದ ಬೆಲ್‌ಮಾಂಟ್ (1914). ಈತನ ಸ್ನೇಹಿತ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ

ಜೊಸೆ ಗೋಮೆಜ್ ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಕಾಳಗ ಪಟುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಥಮನೆಂದು ಪರಿಗಣಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 1920ರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ತಣಿಸಲು ಹೋಗಿ ಅಖಾಡದಲ್ಲೇ ಈತ ಅಸುನೀಗಿದ. 1700ರಿಂದ ಸುಮಾರು 125 ಜನ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಗಪಟುಗಳಲ್ಲಿ 42 ಜನ ಅಖಾಡದಲ್ಲೆ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ತಾರೂಡರ, ಬಾಣಪಾಣಿಗಳ ಸಾವಿನ ಸಂಖ್ಯೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ.

ಲಾರ್ತಿಜೊ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ರಾಫಿಯಲ್ ಮೋಲಿನಾ (1841-1900) ಫ್ಲಾಸ್ ಕ್ಯಾಲಿಯೋ ಎಂದು ಹೆಸರಾದ ಸಾಲ್ವೆಡೊರ್ (1842-1898), ಜೊಸೆಲಿಟೊ ಎಂದು ಸುಪರಿಚಿತನಾದ ಜೊಸೆಗೋಮೆಜ್ ಓರ್ಟಿಗೊ (1895-1920) ಮತ್ತು ರಾಫಿಯಲ್ ಒರ್ಟಿಗೋ ಗೋಮೆಜ್ (1916-1940), ಮಾನೊಲಿಟ (1917-1947) ಮತ್ತು ಜು ಅನ್ ಬೆಲ್‌ಮಾಂಟ್ (1892), ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ಮೆಕ್ಸಿಕೊದ ರೊಡ್‌ಲೋ ಗೊವಾನ, ಆರ್ಮಿಲಿಟ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಲೋಸ್ ಅರೂಜ ಇವರು ಸುಪ್ರಖ್ಯಾತ ಗೂಳಿ ಕಾಳಗಪಟುಗಳು.

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೂಳಿಕಾಳಗ ಹಿಂದೆಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆಂಟೋನಿಯೊ ಒರ್ರೋನೇಜ್ ಹಾಗೂ ಲೂಯಿಸ್ ಮಿನುಯೆಲ್ ಡೊಮಿನ್ ಗುಯಿನ್ ಇವರ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಗೂಳಿಕಾಳಗಗಳು 1959 ರಲ್ಲಿ ನಡೆದು, ಹೊಸ ದಾಖಲೆಯನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದುವು.

ಸ್ಪೇನ್ ಇಂದಿಗೂ ಈ ಪ್ರೇಕ್ಷಣದ ತವರು. ಮೆಕ್ಸಿಕೊ, ಕೊಲಂಬಿಯ ಹಾಗೂ ವೆನಿಜುವೆಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋರ್ಚುಗಲ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕ ಪ್ರೇಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಗೂಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಾಡಿದ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳ ವರ್ಣನೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕುವೆಂಪುರವರ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಗೂಳಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸುವ ಹೋರಾಟದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಜಲ್ಲಿಕಟ್ಟು ಕ್ರೀಡೆ ಗೂಳಿಕಾಳಗದ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. (ಜಿ.ಎಸ್.ಪಿ.ಎಂ.)

ಗೂಳಿ ನೋಣ : ಡಿಪ್ಟರ ಗಣದ ಈಸ್ಟ್ರಿಡೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಕೀಟ (ಆಕ್ಸ್‌ಬಾಟ್ ಫ್ಲೈ). ಹೈಪೋಡರ್ಮ್ ಇದರ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹೆಸರು. ಜೀನು ನೋಣವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ದಪ್ಪವಾದ ಹಾಗೂ ರೋಮಮಯವಾದ ದೇಹ, ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಾಹಕಾಂಗ (ಆಂಟಿನೀ), ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವ ವದನಾಂಗಗಳು, ನೀಳವಾದ ಅಂಡ ನಿಕ್ಷೇಪಕ - ಇವು ಪೌಢ ನೋಣದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಪೌಢ ಗೂಳಿ ನೋಣಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವನ ಸಾಗಿಬಲ್ಲವು. ಆದರೆ ಡಿಂಭಗಳು (ಇವಕ್ಕೆ ಗರ್ಭ ಎಂದು ಹೆಸರು) ಮಾತ್ರ ದನಕರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಗೂಳಿನೋಣಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದವು ಯುರೋಪಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೋವಿಸ್ ಪ್ರಭೇದ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕದಲ್ಲಿನ ಲೈನಿಯೇಟಂ ಪ್ರಭೇದ. ಕೊನೆಯದು ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಪೌಢ ನೋಣಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ ಮೇ-ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ಹೆಣ್ಣುನೋಣ ದನಕರುಗಳ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಮತ್ತು ಗೂರಸುಗಳ ಬಳಿಯಿರುವ ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೂ 1-10 ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ಆಕಾರ ಚುಟ್ಟದಂತೆ. ಒಂದೊಂದೂ ತನ್ನ

ಹೈಪೋಡರ್ಮ್ ಲೈನಿಯೇಟಂ

ತುದಿಯಲ್ಲಿನ ಉಪಾಂಗಗಳ ಸಹಾಯ ದಿಂದ ಕೂದಲಿಗೆ ಅಂಟಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲದಿನ ಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರ ಬಂದ ಡಿಂಭಗಳು ಪೋಷಕ ಜೀವಿಯ ಚರ್ಮ ವನ್ನು ಕೊರೆದು ದೇಹವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಹಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ದೇಹದಾದ್ಯಂತ ಓಡಾಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ಗಂಟಲಿನ ಒಳಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಚಳಿಗಾಲದವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಅನಂತರ ಬೆನ್ನಿನ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿ ಸುತ್ತವೆ (ಇವುಗಳ ಕ್ರಿಯಾಚಟುವಟಿಕೆ ಗಳಿಂದಾಗಿ ಇವು ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಊದಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ). ಪೋಷಕಜೀವಿಯ ಲಸಿಕೆ (ಸೀರಂ) ಮತ್ತು ಕೀವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿಯಾಕಾರ ವನ್ನು ತಳೆಯುವ ಇವು ಸು. 25ಮೀಮೀ ಉದ್ದವಿರುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಗೆ ಪೋಷಕ ಜೀವಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ನೆಲಕ್ಕುರು ರುತ್ತವೆ. ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಅನತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯ ಅವಧಿ

5-6 ವಾರಗಳು ಮಾತ್ರ, ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರೌಢ ನೋಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಗೂಳಿ ನೋಣಗಳ ಡಿಂಭಗಳು ದನಗಳ ಚರ್ಮವನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದರಿಂದ ರೋಗಪೀಡಿತ ದನಗಳ ಚರ್ಮ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ದನಗಳ ಮಾಂಸವೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನ ಉತ್ಪಾದನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಗೂಳಿ ನೋಣಗಳು ದನಗಳ ಪಿಡುಗು ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇವನ್ನು ನಾಶ ಪಡಿಸಲು ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಇವುಗಳ ಡಿಂಭಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ. (ಬಿ.ಎಸ್.ಬಿ.)

ಗೂಳೂರು : ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸ್ಥಳ. ತುಮಕೂರು ನಗರಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ 7ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಂದಿಪುರವೆಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಅನಾದಿ ವೀರಶೈವಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಬರೆದ ಸಿದ್ಧವೀರಣಾಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದನೆ ಪರ್ವತೇಶ್ವರ, ವಿರಕ್ತ ತೋಟದಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ಆಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಎಡೆಯೂರಿನ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರರು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ಇದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೂಳೂರು ಗಣಪತಿ

ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿಸಲಾಗುವ ಬೃಹದ್ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಳ ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಗಣಪತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನವೆಂಬರ್-ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ 2.5ಮೀ (8 ಅಡಿ) ಮೀರಿದ ಈ ಗಣಪತಿಯ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಸುಮಾರು ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಗಣಪತಿ ಹಬ್ಬದ ದಿನದಿಂದಲೇ ಬೃಹದ್ ಗಣಪತಿಯ ರಚನೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಗ್ರಹದ ಪೂರ್ಣ ರಚನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಸತತವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂಜಾವಿಶೇಷಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ದೂರದಿಂದ ಬಂದು ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಊರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ 1 ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೈದಾಳ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ ಬಾಗೇಪಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಊರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೀರಶೈವ ಮಠವೊಂದಿದೆ. (ಬಿ.ಎಸ್.ಬಿ.)

ಗೃಹ : ಮಾನವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ವಾಸಿಸಲು ಬಳಸುವ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ತಾಣ ಅಥವಾ ತಾನೇ ರಚಿಸಿದ ಆಸರೆ. ಮಾನವ ನಾಗರಿಕತೆಯ ವಿಕಾಸದೊಂದಿಗೆ ಗೃಹದ ವಿಕಾಸ ನಿಕಟವಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಮರದ ಪೊಟರೆ, ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ ಸಂದು, ಗುಹೆಗಳಿಂದ ತೊಡಗಿ ಆಧುನಿಕ ಗಗನಚುಂಬಿ ಗೃಹಗಳ ವರೆಗಿನ ಇದರ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ವಿಕಾಸದ ಒಂದು ಮುಖ. ತನ್ನಗಾಗಿ ತನ್ನವರಿಗಾಗಿ ವಾಸ್ತುಕಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾನವನಿಗೆ ಬಂದುದೇ

ಸು.11000 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸು. 9000 ಸುಮಾರಿಗೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಆತ ತನ್ನ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದ. ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳನ್ನು-ಅವು ಬೆಳೆದಷ್ಟು ಕಾಲ, ಪ್ರಾಯಶಃ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ತಿಂಗಳು-ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ. ಉಳಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ ಇವನ ಆಹಾರ. ಸ್ವಂತ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಅಪಾಯ ಒದಗದಂತೆ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಲು ಮಾನವ ಮರದ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲೋ ಬಂಡೆಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲೋ ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಗುಹೆಗಳೂ ಇವನ ತಂಗುದಾಣಗಳಾದುವು. ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

ಭೀಂಬೇಟ್ಟದ ಮುಂಚಾಚಿದ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯ ಆಸರೆ

ಅಲೆಮಾರಿಜೀವನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಇವನಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ನೆಲೆಯ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮೇಣ ಇವನ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಗಳಾದುವು. ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತಾನೇ ಬೆಳೆಯುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ. ಈ ಘಟನೆ ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇವನು ಅಲೆಮಾರಿಜೀವನವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತ. ತನ್ನೊಡನಿದ್ದ ಜನರೊಡನೆ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ವಾಸಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ. ಕ್ರಮೇಣ ತಾನು, ತನ್ನದು ಎಂಬ ಮನೋಭಾವ ಬೆಳೆದು ಕುಟುಂಬ ಪದ್ಧತಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಕುಟುಂಬದವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕಡೆ ಇರಬೇಕೆನಿಸಿದ್ದಾಗಲೇ ಏಕಾಂತತೆಯ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯ ರಚನೆ ತಲೆದೋರಿತು. ಈ ಮನೆಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಮಾತ್ರ.

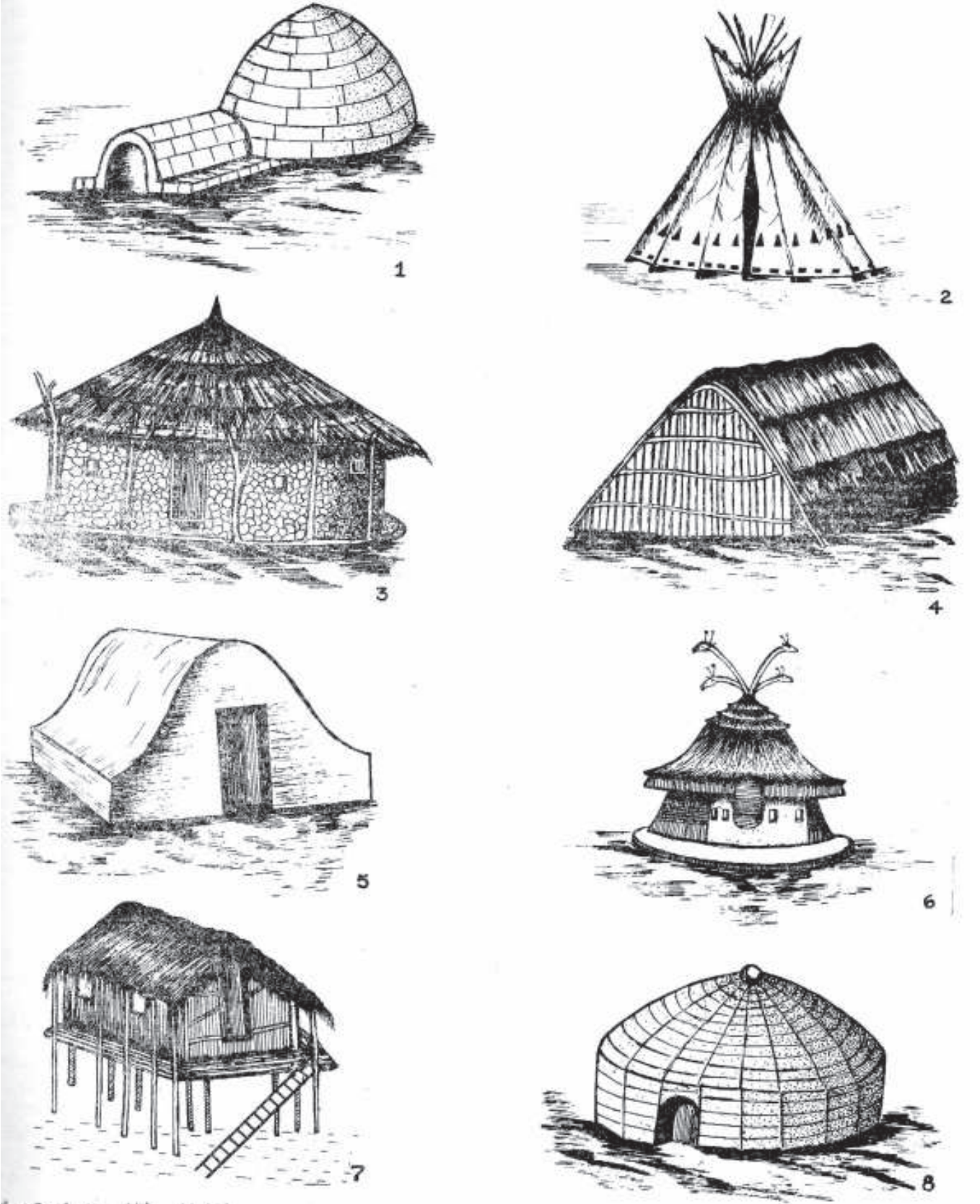
ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆನಬಹುದಾದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಅಸ್ಸೀರಿಯದ ಉಬೈದನ್ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 3000). ಇವುಗಳ ರಚನೆ ಜೊಂಡಿನಿಂದ. ಇವನ್ನು ಮಣ್ಣುಮೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸುಮಾರು ಎರಡು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಇಂಥ ಜೊಂಡಿನ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅವಶೇಷ ದೊರೆತಿದೆ. ಆದರೆ

ಎಲ್ ಆಮ್ನು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಮನೆಯೊಂದರ ಮಾದರಿ

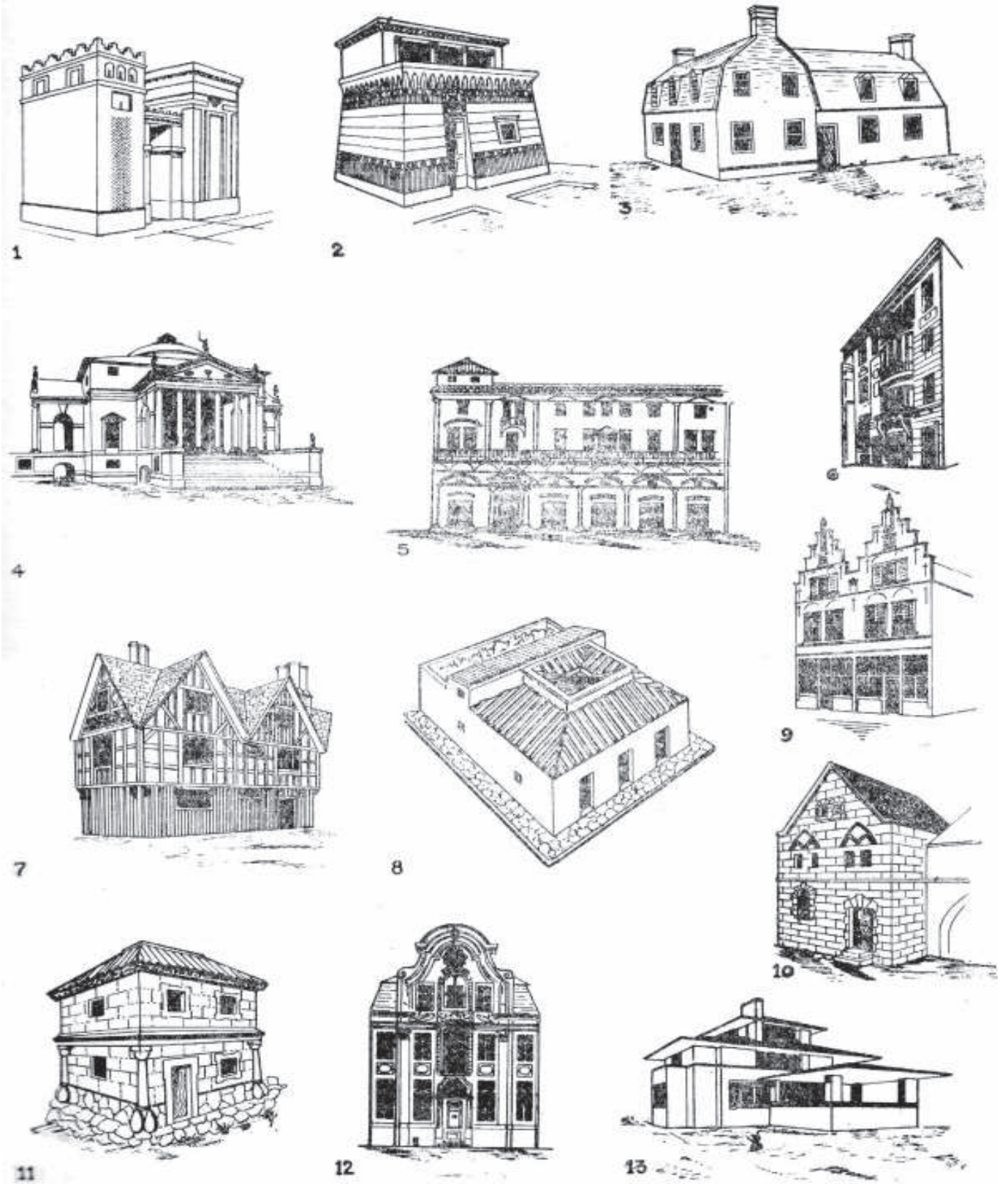
ಇದು ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ಇರಾನ್‌ನ ಸಿಂಝಾಲ್ಕಾನ್ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಪದರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಸ್ಥಾನದ ಕುಂಠುಕುಗಳೇ ನೋಡಿದ ಗುಡಿಸಲುಗಳ ಉಪಯೋಗ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ

ಗಟ್ಟಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಸು. 4 ಮೀ ಮೇಲಿನ ಪದರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಗೋಡೆಹಾಕುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗರಸುಬೆರೆಸಿದ ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಜೇಡಿಯನ್ನು ಹಲಗೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಸಿ ಅದು ಗಡಸಾದ ಮೇಲೆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಿಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಇಂಥ ಜೋಡಿಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರಬೇಕು.

ಕೆಲವು ಆದಿವಾಸಿ ಜನಾಂಗಗಳ ವಾಸಗೃಹಗಳು: 1. ಕೆನಡದಲ್ಲಿರುವ ಎಕ್ವಿಮೋಗಳ ಇಗ್ಲೂ; 2. ಅಮೆರಿಕದ ಮೈದಾನವಾಸಿ ಇಂಡಿಯನರ ಟಿಪಿ; 3. ವೆನಿಜ್ಜೆಲದವರ ಗುಡಿಸಲು; 4. ಪೆರೋಗಳ ಗುಡಿಸಲು, ಮಾಟೂ ಗ್ರೋಸೂ (ಬ್ರಜಿಲ್); 5. ಗಾರೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆ, ದಕ್ಷಿಣ ಟ್ಯುನೀಷಿಯ; 6. ಉಗಾಂಡದ ಪ್ರರೂಪಿ ಗುಡಿಸಲು; 7. ನ್ಯೂಗಿನಿಯ ಗುಡಿಸಲು; 8. ಜ್ಯಾಲುಗಳ ಜೇನುಗೂಡಿನಾಕಾರದ ಗುಡಿಸಲು

ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಗೃಹಗಳು: 1. ಅಸ್ಪೀರಿಯನ್ನರ ಮನೆ; 2. ಈಜಿಪ್ಷಿಯನ್ನರ ಮನೆ; 3. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಒಂದು ಮನೆ, 1670; 4. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪಲ್ಲೇಡಿಯನ್ ವಿಲ್ಲಾ; 5. ರೋಮನ್ನರ, ಇಸ್ತುಲ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ; 6. ಬ್ರಸೆಲ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮನೆ, 1893; 7. ಸ್ಟ್ರಾಟ್‌ಫರ್ಡ್-ಆನ್-ವಿವಾನ್‌ನಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಮನೆ, 15ನೆಯ ಶತಮಾನ; 8. ಇಟಾಲಿಯನ್ನರ ಡೋಮಾಸ್; 9. ಹೌಸ್ ಆಫ್ ದಿ ವಾಚ್‌ಮೇಕರ್ಸ್, ಆಮ್ಸ್ಟರ್ ಡ್ಯಾಂ, 1706; 10. ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದ ಫ್ರೆಂಚರ ಮನೆ; 11. ಎಟ್ರುಸ್ಕನ್ನರ ಮನೆ; 12. ಗಂಟಾನ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಲ್ಜಿಯನ್ ಮನೆ, 1751; 13. ಒಂದು ಆಧುನಿಕ ಗೃಹ, 1901, ಆಲೇಖ್ಯಕಾರ-ಫ್ರಾಂಕ್‌ಲಾಯ್ಡ್ ರೈಟ್.

ಮನೆ ಎಂಬ ಇಂದಿನ ಅರ್ಥದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಮೊದಲು ಕಾಣುವುದು ಈಜಿಪ್ಟಿನಲ್ಲಿ. ನೈಲ್ ನದಿಯ ರೊಸೆಟ್ಟಾ ಶಾಖೆಯ ಬಳಿ ಮೆರಿಂದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 4000-3000) ಮೊತ್ತಮೊದಲು ನೆಲೆನಿಂತ ಜನರು ನಿರ್ಬಲವಾದ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಇವು ಹೊಸಲಿನ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಹುಗಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಕ್ರಮೇಣ ಹೆಚ್ಚು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಆಸರೆ ಗಳನ್ನು ಇವರು ಕಟ್ಟಲು ಶಕ್ತರಾದರು. ಹೊಸಲಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಜೊಂಡಿನ ಚಾಪೆ ಗಳನ್ನು ಅಂಡಾಕಾರವಾಗಿ ಅಥವಾ ಲಾಳಾಕಾರವಾಗಿ, ನೆಲದೊಳಗೆ ಹುಗಿದ ಕಂಬ ಗಳಿಗೆ, ಜೋತುಬಿಟ್ಟರು. ಕೆಲಕಾಲದ ಬಳಿಕ ಇಂಥ ಆಸರೆಗಳಿಗೆ ಚಾಪೆಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದರು. ಈ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ದಪ್ಪವಾದ ಕೆಲವು 1.5 ಮೀಟರ್ ದಪ್ಪ ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಮನೆಗಳಾದರೂ ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರದೆ ದೂರದೂರವಾಗಿದ್ದುವು: ಆದರೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು.

ಎಲ್‌ಅಮ್ನದಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ.3000) ಮನೆಯೊಂದರ ಮಣ್ಣಿನಮಾದರಿ ದೊರೆತಿದೆ. ಇದು ಅಂದಿನ ಮನೆಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವು ಆಯತಾಕಾರದ ಮನೆಗಳು. ಉದ್ದವಾದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಲು ಪ್ರವೇಶವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ದ್ವಾರವಿತ್ತು. ಇಂಥ ಮನೆಗಳು ಸುಮಾರು 7.5 - 5.5 ಚದರ ಮೀಟರುಗಳಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದುವು.

ಮೆಸಪೋಟೇಮಿಯದ ಖಲತ್ ಜರ್ಮೊ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಕಲಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದ ಜನ ಸಣ್ಣ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವುದು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ರೈತರು ಗಟ್ಟಿದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಸರಳವಾದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನೆಗೆ ಜೊಂಡಿನ ನೆಲಗಟ್ಟು ಇತ್ತು. ಟೈಗ್ರಿಸ್ ನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಹಸ್ಸನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರು ವಾಸಿಸಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅತಿ ಕೆಳಗಿನ ಪದರಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಮೇಲಿನ ಪದರಗಳಲ್ಲಿ ಇವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಅತಿಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಕ್ರವಾದ ಗೋಡೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಇದರ ಬಳಿಕ ಈ ಮನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸಜ್ಜುಗೊಂಡಿವೆ. ಹಲವಾರು ಕೊಠಡಿಗಳಿಂದಕೂಡಿದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಯತಾಕಾರವಿತ್ತು. ಮನೆಯ ಆವರಣದೊಳಗೆ ಒಂದು ಅಂಗವೂ ಇತ್ತು. ಮನೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಕುಳಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವ ತಿರುಗು ಗೂಟಗಳುಳ್ಳ ಮರದ ಬಾಗಿಲುಗಳಿದ್ದುವು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಬೇಯಿಸಲು ಮಣ್ಣಿನ ಗುಂಡಾದ ಒಲೆಗಳಿದ್ದವು. ಇವು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೊಠಡಿಗಳೊಳಗೆ ಇದ್ದುದೂ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸುಮಾರು 3000 ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ನಾಗರಿಕತೆಗಳು.

ಸುಮೇರಿಯದ ಮೊದಲ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸುಮಾರು 2000). ಆ ಜನರು ಒಂದು ಮಹಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಖಫಜೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ 10-6.5 ಚದರ ಮೀಟರಿನಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಕೊಠಡಿಗಳ ಮನೆಯೂ 30-20 ಚದರ ಮೀಟರಿನ ಸುತ್ತಳತೆಯ ವಿಶಾಲಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಕೊಠಡಿಗಳುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡಮನೆಯೂ ಇವೆ. ಈ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯ ಕೆಲವು ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಮಾನಿನ ನೆತ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಇವು ಕೇವಲ 1.5 ಮೀ. ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದವು. ಕೊಠಡಿಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕು ಸಣ್ಣ ಕಿಟಕಿಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಡುಗೆಯ ಕೊಠಡಿಗಳು ಕೂಡ ಇದ್ದುವು. ಮನೆಗಳು ಅಡಕವಾದ ವಠಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಬೀದಿಗಳೂ ಗಲ್ಲಿಗಳೂ ಹಾದುಹೋಗಿದ್ದುವು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗೃಹ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಆದಿ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಅಥವಾ ಸಂಚಯಿಸಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದುಕಡೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಲವಾರು ಶತಮಾನಗಳು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಮನುಷ್ಯ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಕಲಿತ. ಆಗ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಆತ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದೊಡನೆ ಸುರಕ್ಷಿತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಇವನು ನೈಸರ್ಗಿಕ ತಾಣಗಳನ್ನು ಅರಸಿದ. ಮಧ್ಯಭಾರತದ ಬಾಘೈಖೋರಲ್ಲಿರುವ ಮುಂಚಾಚಿದ ಬಂಡೆ ಇಂಥ ಒಂದು ಆಸರೆ. ಕ್ರಮೇಣ ಗುಡಿಸಲುಗಳ ರಚನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಈವರೆಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಗೃಹಾವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಗಂಗಾನದಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ತ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 8000-5000). ಸರಾಯ್ ನಹರ್‌ರಾಯ್, ದಮ್‌ದಮ್ (ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ) ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲಗಟ್ಟುಗಳು ತೋರಿಬಂದಿವೆ. ಇವು ಆಯತ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ತಡಿಕೆ ಮನೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನ ಬಾಗೋರ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ

(ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 5000) ಇದೇ ಬಗೆಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ. ಹರಪ್ಪ ಮೊಹಂಜೊದಾರೊಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾಲಿಬಂಗ್‌, ಲೋಥಾಲ್ ಮತ್ತಿತರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಹೆಚ್ಚು ನಾಗರಿಕ ಜನರ ವಸತಿಗಳು (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 3000-2000) ಈ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರು ನಗರವಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಆಡಳಿತವೊಂದು ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ನಗರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಭದ್ರವಾದ ಮತ್ತು ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯ ಪ್ರಾಕಾರವಿತ್ತು. ನಗರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಕೇರಿಗಳನ್ನೂ ವಸತಿಗಳನ್ನೂ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಮುಖ್ಯಬೀದಿಗಳು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾಗಿ ಸರಳರೇಖೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದುವು. ಒಂದೊಂದು ಬೀದಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಾವಿ ಇತ್ತು. ಬಾವಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ನೀರು ನಿಲ್ಲದೆ ಹರಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಇಳಿಜಾರಾದ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬೀದಿಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಓಣಿವಾದ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿದ್ದವು. ಮನೆಮನೆಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಗಳ, ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳು, ಒಂದು ಬಾವಿ, ಬಚ್ಚಲುಮನೆ ಮತ್ತು ಚರಂಡಿಯ ಸೌಕರ್ಯ ಇದ್ದುವು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಣ್ಣಮನೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ 24x11 ಚ.ಮೀ. ಸಿರಿವಂತರ ಕೆಲವು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳೂ ಹಲವು ಕೋಣೆಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲೂ ಸ್ನಾನದ ಕೋಣೆಗಳಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ನೀರು ಕೆಳಗೆ ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಳವೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕಟ್ಟಡಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಬಂದು ಬೀದಿ ಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಗಳು ಸರಳವೂ ಪ್ರಯೋಜನಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳ ಹೊರ ಭಾಗ ಬೋಳು ಬೋಳಾಗಿತ್ತು. ಈ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯಿಂದಿರಲಿಲ್ಲ, ಪಕ್ಕದ ಓಣಿಯಿಂದ ಇದ್ದುವು. ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿಟಕಿಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೊಠಡಿಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾಲಂದರದ ಕಿಟಕಿಗಳಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಮನೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮನೆಗೆ ದೃಢವಾದ ನೆಲಗಟ್ಟು ಇದ್ದು ಕೊಳಚೆನೀರು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಜಿನುಗದಂತೆ ಮಡಕೆಯ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಬೆಸೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಮನೆಯ ಚರಂಡಿಗಳು ಬೀದಿಯ ಚರಂಡಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇಂಥ ಹಲವು ಬೀದಿಯ ಚರಂಡಿಗಳ ನೀರು ಮಹಾಚರಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನದಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಾವಿಗಳಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ನಾನಗೃಹಗಳು ಕೂಡ ಇದ್ದುವು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 54.9 ಮೀ ಉದ್ದ ಮತ್ತು 32.9 ಮೀ ಅಗಲವಿರುವ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಸ್ನಾನಗೃಹ ಮೊಹಂಜೊದಾರೊದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇದರ ನಡುವೆ 11.9 x 7 ಚ.ಮೀ.ಗಳ ಮತ್ತು 2.4 ಮೀ ಆಳದ ಸ್ನಾನದ ಕೊಳವಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ಪಡಸಾಲೆಗಳು, ಬರಹೋಗಲು ಸಾಲುಮೆಟ್ಟಲುಗಳು, ಆರು ಬಾಗಿಲುಗಳು ಇದ್ದುವು. ಸುತ್ತಲಿನ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಲವಕ್ಕೆ ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹವೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಆವಿಸ್ನಾನದ ಅನುಕೂಲತೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹರಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ನೀಳಚೌಕದ ಏಳುಮನೆಗಳು, ಎರಡು ವಠಾರಗಳು ಗೋಚರವಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಎರಡು ಕೊಠಡಿಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಅಂಗಳ ಇವೆ. ಇವು ಕೆಲಸಗಾರರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ವಾಸಗೃಹಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ನಾಗರಿಕತೆ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸುಮಾರು 2700 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಯಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಉತ್ಕರ್ಷಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1500ರ ವೇಳೆಗೆ ಅವನತಿ ಹೊಂದಿತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಗರಿಕತೆಗೂ ಬಲೂಚಿಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದ ಹರಪ್ಪಸೂರ್ವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂಥ ನವಶಿಲಾಯುಗದ ವಸತಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಬೂರ್ಜಹೋಮ್‌ನಲ್ಲಿ ಜನರು ಆಳವಾಗಿ ಆಗದ ಗುಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಈಗ ತಿಳಿದಿದೆ. ಮೇಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿದ್ದು ಒಳಹೋದಂತೆಲ್ಲ ವಿಶಾಲವಾಗುವಂತೆ ಅವನ್ನು ತೋಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಈ ಗುಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಲು ಒಂದು ಮೀಟರಿನ ಆಳದ ವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿದ್ದುವು. ಅನಂತರ ಏಣಿಯ ಮೂಲಕ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಗುಂಡಿಯ ಸುತ್ತಲಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನೂ ನೆಲವನ್ನೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಗಿಲಾವು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಗುಂಡಿಯ ಹೊರ ಎಲ್ಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಡಲು ಸಣ್ಣ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಶಂಕುವಿನ ಆಕಾರದ ಮೇಲ್ಭಾಗವೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಗುಂಡಿಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗುಂಡಿಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಒಲೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿರಬಹುದಾದ ಕುರುಹುಗಳೂ ಇವೆ. ಅತಿದೊಡ್ಡ ಗುಂಡಿಯ ಗೃಹದ ಆಳ 3.96 ಮೀ ವ್ಯಾಸ 4.57 ಮೀ ಇದರ ಮುಖ ಮಾತ್ರ 2.74 ಮೀ ಈ ಗೃಹಗಳು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜನರಿಗೆ

ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ನವಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದಖನ್ ಪ್ರದೇಶದ ಜನ ವಾಸಿಸಲು ಆರಿಸಿದ್ದು ಎತ್ತರದ ಗುಡ್ಡಗಳು. ಅವರ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಬೇಕಾದ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಇವು ಪಡೆದಿದ್ದುವು. ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಲ್ಲದ ಸಣ್ಣ ಪರಿಮಾಣದ ಭೂಮಿ, ಪಶುಪಾಲನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲತೆ, ಹೆಚ್ಚು ಮಳೆಯಿಲ್ಲದ ತಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆ ಆಗುವಂಥ ಭೂಸನ್ನಿವೇಶ-ಇವು ಈ ಜನ ತಮ್ಮ ವಸತಿಗೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶಗಳು. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದಂತೆ ಇದುವರೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಇಂಥ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮೇಲಿನವೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳು ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಜಲಸೌಕರ್ಯ ಮತ್ತು ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಹಲವಾರು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಾಣಿಸಿವೆ. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆದ ಬಳಿಕವೇ ಇಂಥ ಕಟ್ಟಡದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನೆಲದಲ್ಲಿನ ಗುಳಿಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಮರದ ಕಂಬ ಮತ್ತು ಸೊಪ್ಪಿನ ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಸುತ್ತಲೂ ಬರಟಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಇಂಥ ಗುಳಿಗಳು ಒಂದು ನೀಳವಾದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದುವು. ಬಹುಶಃ ಇದು ಕೆಲವು ಮನೆಗಳು ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಸ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬಂದ ದಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲಗಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಗುಳಿಗಳು ಅಲ್ಲಿನ ಮನೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಮರದ ಕಂಬಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ತೆಕ್ಕಲಕೋಟದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳ ನೆಲಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಮಣ್ಣಿನ ಹೊದಿಕೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ದಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡಿದುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. 6.09 ಮೀ ವ್ಯಾಸದ ಈ ಮನೆ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ದುಂಡಾಗಿತ್ತು. ಸಂಗನಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿನ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಬೊಂಬು-ಬಿದಿರಿನ ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಣ್ಣಿನ ಭಾಗಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಸೀಳಿದ ಬೊಂಬಿನ ಜಾಳಿಗಳನ್ನು 1.2-1.8 ಮೀ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ ಜಾಳಿಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ಯಾವಣಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಈ ನೆಲೆಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. ಸುಮಾರು 1700 - 1500 ವರ್ಷಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ಗೃಹದ ಕತೆ.

ಆರ್ಯರ ಕಾಲದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಗ್ರಾಮ್ಯಜೀವನವನ್ನು. ಆರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದೆಲ್ಲ ಅವರು ರಚಿಸಿದ ವೇದ ಮತ್ತು ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೆ. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1500-1000) ಪುರ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಗರವೆಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದ ಗ್ರಾಮದ ಹೊರಗೆ ಕಟ್ಟಲಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಮರದಿಂದ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ತೋಲೆಗಳಿಗೆ ಬಿದಿರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಹಿತೆಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1000-700) ಹರ್ಮ್ಯವೆಂಬುದು ಹಲವಾರು ಕೊಠಡಿಗಳುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡಮನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾದ ಪದ. ವೇಶ್ಯ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸಣ್ಣಮನೆ. ಹರ್ಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರ ವಾಸಕ್ಕೆ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಮನೆಯೊಡೆಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ ದನಕರುಗಳ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೊಡ್ಡಗೊಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆಗಲೂ ಮನೆಗಳನ್ನು ಮರದಿಂದಲೇ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಒಂದು ಕೋನದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ತೋಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಬಿದಿರಿನ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಒಂದು ಮೇಲ್ಯಾವಣಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹುಲ್ಲಿನ ಮೆದಗಳನ್ನು ಬಿದಿರು ಸೀಳುಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ತೈತ್ತಿರೀಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಧನಧಾನಿ ಎಂಬ ಪದ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಇದು ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರಾಗಿರಬಹುದು. ಅರ್ಥವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ಪತ್ನೀಸದನ (ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಾಸಗೃಹ) ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಪೌದ್ಧರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ಚುಲ್ಲವಗ್ಗ, ಮಹಾವಗ್ಗ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ (ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 6ನೆಯ ಶತಮಾನ ಮತ್ತು ತರುವಾಯ) ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಆಗಲೂ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಲವಾರು ಕೋಣೆಗಳು ಇದ್ದು ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ, ಮಲಗುವ ಕೋಣೆ, ಪೂಜಾಗೃಹ, ಉಗ್ರಾಣ, ಪಡಸಾಲೆ, ಊಟದ ಕೋಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ,

ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಅಂಶ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ 2-3 ಉಪರಿಗಳುಳ್ಳ ಗೃಹಗಳನ್ನೂ ಅಂದು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ಮರವನ್ನಷ್ಟೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಾವುವೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಾರ್ಹುತ್, ಸಾಂಚಿ, ಅಮರಾವತಿ, ಮಥುರ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪಗಳಲ್ಲಿನ ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಬಂಡಿಯ ಕಮಾನಿನ ಚಾವಣಿಗಳು ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಕಮಾನಿನ ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರಗಳಿದ್ದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೂಪಾದ ಕಳಶ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿದೆ. ಇದು ಅಂಗಳದ ಮುಂದಿನ ದ್ವಾರವಾಗಿರಬಹುದು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಲಂಕರಣವಿರುವ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತೋರಣಗಳು ಇಂಥ ದ್ವಾರಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಉಪರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಟಾಂಜನವಿರುವ ಆಲಿಂದಗಳಿದ್ದುವು.

ಗೃಹರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಪ್ರಗತಿ ಆಗಿದ್ದರೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ವಾಸಗೃಹ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಮರಮುಟ್ಟುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಶವಾಗುವಂಥ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಇಂದು ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪರದೇಶ ಯಾತ್ರಿಕರ ಬರೆವಣಿಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಧಾನಿಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಪಟ್ಟಣಗಳ ವಿವರಣೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟಚಿತ್ರ ಮೂಡುವುದು ಕಠಿಣ. ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಗರಗಳು ಪುರಾತತ್ವ ತೋಧಕನ ಗುದ್ದಲಿಗೆ ದೊರೆತಿವೆ. ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ, ಹಸಿನಾಪುರ, ತಕ್ಕಶಿಲ ಮುಂತಾದವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಅವಶೇಷಗಳು ಉಳಿದಿದ್ದು ಅಂದಿನ ನಗರಯೋಜನೆ, ಒಳಚರಂಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗೃಹವಾಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವಾರು ವೈಜ್ಞಾನಿಕಮಟ್ಟದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇವೆ. ಸಮರಾಂಗಣಸೂತ್ರಧಾರ, ಅಪರಾಜಿತಪೃಷ್ಟಾ, ಶಿಲ್ಪರತ್ನ, ಮಾನಸಾರ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರ, ಮಯಮತ-ಇವು ಅಂಥ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಗೃಹವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಸಮರಾಂಗಣಸೂತ್ರಧಾರ ಸು. 11-12ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಶಾಲಾ, ರಾಜವೇಶ್ಯ ಪ್ರಾಸಾದ, ಸಭಾ ಮತ್ತು ವಾಜಿಗಜಗೋ ಶಾಲಾ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲಾ ಎಂಬುದು ಸಮಾಜದ ಸಾಮಾನ್ಯ ತರಗತಿಯ ಪ್ರಜೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆ. ಇದನ್ನು ಮರದಿಂದಲೇ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದರೆ 11-12ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೃಹಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದೇ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿ, ಮಳಬೇಡ, ಕಲ್ಯಾಣ, ಬೇಲೂರು, ಹಳೇಬೀಡು, ಹಂಪೆ ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಇಂದು ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಕೊಂಪೆಗಳಾಗಿವೆ.

17-18ನೆಯ ಶತಮಾನದ ತರುವಾಯವೇ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಕಚೇರಿಗಳು ಮತ್ತು ಮನೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಲು, ಕಬ್ಬಿಣ ಮುಂತಾದ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದರೆನ್ನಬಹುದು. (ಜಿ.ಬಿ.ಆರ್.)

ಮನೆಯ ಯೋಜನೆ : ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಉಪಯುಕ್ತತೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಹಾಗೂ ಭದ್ರತೆ ಎಂಬ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ವೇಳೆ ನಿವೇಶನ, ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕತೆ ಎಂಬ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಪರಿಕರಗಳಿಂದ ಮನೆಯ ರಚನೆ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಯುಕ್ತ ಮೇಳವೇ ಆಧುನಿಕ ಮನೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಗುಡ್ಡಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ದೂರ ದೂರಕ್ಕೆ ಹರಡಿ ಹೋಗಿರುವ ಒಂಟಿ ಬೀಡುಗಳು, ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ ಪೇಟೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ಮೈ ತಳೆದಿರುವ ಮನೆಗಳು, ನಗರಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಕೋಣೆಗಳಿರುವ ಒಂಟಿ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳು, ಇಂಥ ಅನೇಕ ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಹಲವಾರು ಉಪರಿಗಳ ವಲಾರಗಳು (ಫ್ಲ್ಯಾಟ್ಸ್), ಶ್ರೀಮಂತರ ಭವ್ಯಸೌಧಗಳು, ಅರಮನೆಗಳು-ಇವೇ ಮುಂತಾದವು ಮನೆಯ ಭಿನ್ನ ಪ್ರರೂಪಗಳು.

ನಿವೇಶನ : ಒಂದು ಆವರಣದ ಇಲ್ಲವೇ ಕಕ್ಕಿಟ್ಟು ಗೋಡೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಮತ್ತು ಕಾನೂನು ರೀತ್ಯ ಒಬ್ಬನ ಯಾಜಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಮೊದಲು ಇಡಬೇಕಾದ ಹೆಜ್ಜೆ ಎಂದರೆ ನಿವೇಶನದ ಆಯ್ಕೆ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದು ನಿವೇಶನವನ್ನು ಆಯುವ ಮೊದಲು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗಮನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದ್ಯೋಗ ಸ್ಥಳದ ಸಾಮೀಪ್ಯ: ನೀರು, ಬೆಳಕು, ಮಾರುಕಟ್ಟೆ, ಸಾರಿಗೆ, ಶಾಲೆ, ವೈದ್ಯ ಇವೇ

ಮುಂತಾದ ಸೌಕರ್ಯಗಳು: ಮತ್ತು ಪರಿಸರ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಒದಗಿ ಬಂದರೆ ಅಂಥ ನಿವೇಶನ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು: ಮೊದಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಕಟ್ಟಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು, ಮರಳು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಜೇಡಿ, ಸುಣ್ಣ, ಮರ, ಬಿದಿರು, ಸೋಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಹಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಮುಖ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೆಂದರೆ ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರಳು, ಸಿಮೆಂಟ್, ಕಬ್ಬಿಣ, ಸುಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವುಗಳ ಬಳಕೆಯಿಂದ ಮನೆಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಯೂ ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೂ ನಾಜೂಕಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಈ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಭೂರಿಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಕೂಡ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನೆಗಳ ಆಲೇಖ್ಯ ಹಾಗೂ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಂದೋಳನವೇ ಉಂಟಾಯಿತು. ಪ್ರಸಕ್ತ ಶತಮಾನದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಭಿನ್ನಪ್ರರೂಪಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಆಧುನಿಕ ಮನೆಯೊಂದು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನಿಂದ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳು, ಗಾರೆ ಇಲ್ಲವೇ ಜೇಡಿಸಾರಣೆಗಳು, ಕರಿಮೆತ್ತಿದ ನೆಲ, ಹುಲ್ಲು ಮಡಲು ಇಲ್ಲವೇ ಹಂಚು ಹೊದಿಸಿದ ಮಾಡು ಇವೆ ಮುಂತಾದವು ಇಂದು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ತಾರ್ಸಿ ಮಾಡಿನ ಸಿಮೆಂಟ್ ಕಾಂಕ್ರೀಟ್ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಎಡಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಮರಮುಟ್ಟುಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಕೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೊದಲಿನ ಮನೆಗಳು ಈಗ ಅಪರೂಪ. ಕಟ್ಟಡದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲೂ ಕಟ್ಟಡದ ಒಟ್ಟು ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ಅಂದಿನ ಭವ್ಯಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ಭೂರಿ ವೈಪುಲ್ಯ-ಇದು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳಾವಕಾಶದ ಅಪವ್ಯಯ ಎನ್ನಿಸುವ ಮಟ್ಟದ್ದು-ಇಂದು ಮಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ರೀತಿ ಅಂದಿನ ಬಡವರ ಗುಹೆಗಳಂಥ ಗೂಡುಗಳೂ ಬಿಡಾರಗಳೂ ಇಂದು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪ ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತತೆ ಇರುವ ಮನೆಗಳಾಗಿವೆ. ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಹವೆ ಬದಲಾದಂತೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸಹಜವಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿದ ವಿಕಾಸಗಳು. ಇಂದಿನ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮರದ ಉಪಯೋಗ ಬಲು ಕಡಿಮೆ. ಬಾಗಿಲು ಕಿಟಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಮರದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಇಂದಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು, ಮರಳು ಮತ್ತು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಸರಿಸುಮಾರು ಅನಿರ್ಬಂಧಿತವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತುಗಳು. ಆದರೆ ಸಿಮೆಂಟ್ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣ ಹೀಗೆಲ್ಲ, ಅವು ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗಿ ದೇಶದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಿಗೆ ಪೂರೈಕೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು. ಮನೆ, ರಸ್ತೆ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಕಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವೆಗಳು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾಮಗಾರಿಗಳು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ರಭಸದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಿಮೆಂಟ್ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಪೂರೈಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ಅಸಮರ್ಪಕತೆ ಪದೇ ಪದೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವ. ಹೀಗಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೇ ಸುಲಭವಾಗಿಯೂ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೂ ದೊರೆಯುವ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರಳು ಸುಣ್ಣ ಮುಂತಾದವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸುಭದ್ರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಏಕೆ ರಚಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಗೃಹರಚನಾಕಾರ ಚಿಂತನೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗೋಡೆ ಮಾಡು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಒಂದು ಆಲೇಖ್ಯಾನುಸಾರ ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವರಚಿತ (ಪ್ರೀಫ್ಯಾಬ್ರಿಕೇಟೆಡ್) ಮನೆಗಳು, ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ತೊಲೆ ರಿಕಾಮ ದ್ವಾರಬಂಧ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮನೆಯ ಕಂಕಾಲವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಬಳಿಕ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆಗಳು ಇವೇ ಮುಂತಾದವು ಇಂದಿನ ನೂತನ ವಿಧಾನಗಳು.

ಉಪಯುಕ್ತತೆ : ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆತನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿನ ಏಕಾಂತವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ನೆಲೆಯೇ ಮನೆ. ಹಜಾರ, ನಡುಮನೆ, ಕೋಣೆಗಳು, ಅಡುಗೆಮನೆ, ಶೌಚಿಗೃಹಗಳು, ಗೆರಾಜೆ, ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿವೇಶನದ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಯಜಮಾನನ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮನೆ ಆಲೇಖ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಕೆ ಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ವಾಯುಸಂಚಾರ ಸಲೀಸಾಗಿರುವಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಕೊಠಡಿಗಳಿಗೂ ಬೆಳಕು ಸರಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮತ್ತು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕ ಸುಲಭವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಿಟಕಿ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಮಿತವ್ಯಯ ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆಯ ಎತ್ತರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ತೀರ ಚಳಿಯೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಇದು ಸರಿ ಎನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಉಷ್ಣವಲಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೆಕೆಗೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಬಲು ಕೆಳಗಿರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಕೊಠಡಿಯೊಳಗಿನ ವಾಯು ಗಾತ್ರ ಅಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಸೆಕೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೆಯೊಳಗೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಆದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಳವೂ ನಡಿಗೆಗೆ ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಳವೂ ಒದಗುವಂತೆ ಮನೆಯ

ಆಲೇಖ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದೊಂದು ಕೌಶಲ. ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವಾಗ, ವಿಶಾಲವಾದ ನಡುಮನೆಯನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮರದ ತಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವಾಗ, ಮೇಜುಗಳನ್ನೂ ಆಸನಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿಸುವಾಗ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಒಂದು ಗೂಡಿನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಅದನ್ನು ಮೇಜಿನಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಮಡಿಕೆ ಮಡಿಕೆಯಾಗಿರುವ ತಡಿಕೆಯನ್ನು ನಡುಕೋಣೆಯ ವಿಭಾಗೀಕರಣಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದರೆ ಅದರ ಉಪಯೋಗ ಬೇಡವಾದಾಗ ಇದನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಅಡಕವಾಗಿ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೇರಿದಬಹುದು. ಸಾರಾಂಶವಿಷ್ಟು ಒಂದು ಆಧುನಿಕ ಮನೆಯ ಒಂದೊಂದು ಬಿಡಿರಚನೆಯೂ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಸೌಂದರ್ಯ : ಮನೆ ಯಜಮಾನನ ಕಲಾದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಕಟಿತರೂಪ ಮನೆ ಆಗಿರಬೇಕು. ಉಪಯುಕ್ತತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸಮರಸವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಿತವ್ಯಯದಿಂದಲೇ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲೀ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲೀ ಸ್ಪಷ್ಟಭಾವನೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನೋಡಿದ ಹತ್ತು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಹತ್ತು ಗುಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹತ್ತು ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಗುಣಗಳನ್ನು ಸುಸಂಗತವಾಗಿ ಮೇಳೈಸಿ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಮನೆ ಹೇಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಖಚಿತ ನಿರ್ದೇಶನ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಆತ ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಜ್ಞ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯ ಹಾಗೂ ಎಂಜಿನಿಯರನ ಮರೆ ಹೋಗುವುದೇ ಸರ್ವ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ದುಬಾರಿಯ ದಾರಿ ಅನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ದಕ್ಷ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯ ಆಲೇಖ್ಯದಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗುವ ಮಿತವ್ಯಯ, ಉಪಯುಕ್ತತೆ ಹಾಗೂ ಸೌಂದರ್ಯ ವರ್ಧನೆ ಈ ನಿರ್ಧಾರ ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಪಕ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸದಿರವು. ಒಂದು ಉಪಯುಕ್ತ ಮನೆ ಸೌಂದರ್ಯಪೂರಿತವಾಗಿಯೂ ಇರಬಲ್ಲದು. ಮತ್ತು ವಿಲೋಮವಾಗಿ, ಒಂದು ಸುಂದರ ಮನೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನೆ ಮಾಲೀಕರು ಮನಗಾಣಬೇಕು. ಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಹೂ ಮತ್ತು ತರಕಾರಿ ತೋಟಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದ ಮನೆಯ ಒಟ್ಟಿಂದ ವೃದ್ಧಿ ಆಗುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಹವ್ಯಾಸ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಕುಂಡಸ್ಸುಗಳು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತರಕಾರಿಗಳು ಮುಂತಾದವು ಲಭ್ಯಜಾಗವನ್ನು ಯಜಮಾನನ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬೆಳೆಸಬಹುದಾದ ಉಪಯುಕ್ತ ಪರಿಕರಗಳು.

ಭದ್ರತೆ : ಪರಿಸರದ ಭೌತಸನ್ನಿವೇಶದ ಜೊತೆಗೆ ಯಜಮಾನನ ವಿಶಿಷ್ಟವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲವೇ ಅಂತಸ್ತು ಸಹ ಭದ್ರತೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವಿಗಳು. ಜವುಗು ಪ್ರದೇಶಗಳು, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರೆನೀರು ಮಗಚುವ ಸಂಭಾವ್ಯತೆಯ ನಿವೇಶನಗಳು, ಭೂಕಂಪ ಪೀಡಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳು, ನೆಲ ನಡುಗಿಸುವ ರೈಲು ಮುಂತಾದ ಭಾರೀ ವಾಹನ ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಮೀಪದ ಜಾಗಗಳು, ನೆಲದ ವಿನ್ಯಾಸ (ಏರಿಳಿತಗಳು, ಕಮರಿಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ), ಮಳೆಗಾಲ ಬಿಸಿಲು ತೀವ್ರವಾಗಿರುವ ನಗರಗಳು ಇವೇ ಮುಂತಾದವು ಪರಿಸರದ ಭೌತಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂಥಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಪಾಯ ಗೋಡೆಗಳ ಗಾತ್ರ, ಕಟ್ಟಡಗಳ ಭದ್ರತೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು : ಮನೆಗಳನ್ನೋ ಹಲವಾರು ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ವತಾರಗಳನ್ನೋ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಲೇಖ್ಯಾನುಸಾರ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆರ್ಥಿಕವರ್ಗಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅವನ್ನು ಮಾರಲು ಏರ್ಪಾಡುಗೊಂಡ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳಿವೆ, ಖಾಸಗಿ ಸಂಘಗಳಿವೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಗರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಂಡಳಿಗಳು (ಟ್ರಸ್ಟ್ ಬೋರ್ಡ್) ಸಹ ಇವೆ. ಇಂಥವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಬಯಸುವ ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ಸಾಲವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉದ್ದೇಶವೆಂದರೆ ಜನರಿಗೆ ಮಿತಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಮನೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು; ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ನಗರದ ವಿಸ್ತರಣೆಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ತೊಡಗಿ ಮಹಾನಗರಗಳ ವರೆಗೂ ಈ ರೀತಿ ತಯಾರಾದ ಗೃಹಸಮುದಾಯಗಳನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಚಂಡೀಗಡದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ನಗರವೊಂದನ್ನೇ ಕೇಂದ್ರೀಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆಲೇಖ್ಯವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮನೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ರಚನೆ ನಿರಂತರ ವಿಮರ್ಶೆ, ಪ್ರಯೋಗ ಮತ್ತು ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು.

ಗೃಹ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು

ಗೃಹ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು : ಮನೆಯನ್ನೇ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ ತಮ್ಮ ಬಿಡುವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಳಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಉದ್ಯಮ. ಕರ್ನಾಟಕ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರಿಕೆ, ನೇಯ್ಗೆ, ಬಿದಿರು ಮತ್ತು ಬೆತ್ತದ ಸಾಮಾನುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಚಾಪೆ ಹೇಣಿಗೆ, ಚರ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ನೂಲಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟುವುದು, ಬಟ್ಟೆ ತಯಾರಿಕೆ, ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊಲಿಯುವುದು, ಬೀಜಗಳಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವುದು, ಚಿನ್ನಬೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಆಭರಣಗಳ, ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳ, ವ್ಯವಸಾಯೋಪಕರಣಗಳ, ಜಮಖಾನದ, ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಸಾಮಾನುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಆಟದ ಸಾಮಾನು, ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು, ರಬ್ಬರ್ ವಸ್ತುಗಳ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ರಟ್ಟುಕಟ್ಟುವುದು, ಕಸೂತಿ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆ ಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಹಕರಿಸುವ ನೂರಾರು ಉಪಕೈಗಾರಿಕೆಗಳೂ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಚರ್ಮೋದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸುಣ್ಣ, ನೂಲಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಾದರೂ ತಯಾರಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆ ಭಾರಿ ಉದ್ಯಮವೇ ಆಗಿರಬಹುದು.

ಗುಂಚಿಯ ಕತ್ತನೆ

ಗೃಹ ಕೈಗಾರಿಕಾ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇತರ ಉಪವಸ್ತುಗಳೂ ನಮಗೆ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡಿ, ಅಕ್ಕಿ ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ತೌಡು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಇತರ ಸಹವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಹಿರಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಾಮಾಲನ್ನೂ ಉಪಯುಕ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಯಾರಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಮರದ, ಬಿದಿರಿನ ಮತ್ತು ನಾರಿನ ಉದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಮರಗಳು, ಬಿದಿರು, ನಾರಿನ ಕತ್ತಾಳೆ ಇವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೂ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಜೇಡಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಮಣ್ಣುಗಳು ರಾಜ್ಯದ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು. ಜೇನುಸಾಕಣೆಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಾಡುಗಳೂ ಉದ್ಯಾನವನಗಳೂ ಇವೆ.

ಲೋಹ ಕಲಾಕೃತಿ : ಪಶುಸಂಪತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಚರ್ಮೋದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ನಾನಾ ತರಹದ ಎಣ್ಣೆಬೀಜಗಳು, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹೊಂಗೆ, ಬೇವು, ಹರಳು, ನೆಲಗಡಲೆ, ಎಳ್ಳು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ

ಲೋಹ ಕಲಾಕೃತಿ

ತೈಲೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಿದೆ. ಬತ್ತ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಬೆಳೆಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಿ ಉದ್ಯಮ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಕಬ್ಬು ರಾಜ್ಯದ ಇನ್ನೊಂದು

ಪ್ರಮುಖ ಬೆಳೆಯಾಗಿದ್ದು, ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ಖಂಡಸಾರಿ ಉದ್ಯಮಕ್ಕೂ ಸಿಪ್ಪೆ ಕಾಗದ ತಯಾರಿಕೆಗೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಖಾದ್ಯ ತೈಲಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಇದ್ದು ಈ ತೈಲಗಳನ್ನು ಸಾಬೂನು ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಂಬಳಿ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಉಣ್ಣೆಯ ಪೂರೈಕೆ ಇದೆ. ಕತ್ತಾಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ನಾರಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಣ್ಣದ ಆಟಕೆಗಳು: ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ ಪಟ್ಟಣ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 1916ರಲ್ಲಿ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕಾ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು. ಈ ಯೋಜನೆ ನಿಧಾನಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದು 1939ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಕ ಯೋಜನೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಮಾದರಿ ಮಡಕೆಕುಡಿಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಗುಂಡಿ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ 17 ಬಗೆಯ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದವು. ಜೊತೆಗೆ ರಾಜ್ಯದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ಮುಂದೆ ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಮತ್ತು ನಿರುದ್ಯೋಗ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಸರ್ಕಾರ ಕೆಲವು ಮಂಡಳಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು.

ಬಣ್ಣದ ಆಟಕೆಗಳು

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಖಾದಿ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ಆಯೋಗ, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕೈಮಗ್ಗದ ಮಂಡಳಿ, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕುಶಲ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಮಂಡಳಿ, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನ ಕೈಗಾರಿಕಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಂಡಳಿ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರ ರೇಷ್ಮೆ ಮಂಡಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮಂಡಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೈಗಾರಿಕಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಮಂಡಳಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸರ್ಕಾರ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವನ್ನು ಸಾಲ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಧನದ ಜೊತೆಗೆ

ಬಣ್ಣದ ಬುಟ್ಟಿಗಳು

ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಹಾಯ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಇತರ ಕಡೆಗಳಂತೆಯೇ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ

ದೊರಕದೆ ಥಳಕಿನ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲಾರದೆ ಹಿಂದೆ ಬೀಳಬೇಕಾಯಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡವು. ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಸಾಕಷ್ಟು ಉದ್ಯೋಗ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಜನರಿಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದ ಯೋಜನೆಯಂತೆ 1950ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿ ಅದರ ಉತ್ತಮ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ಮುಂದೆ ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ವಯ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸಾಮಾಹಿಕ ಗ್ರಾಮ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಮಿತಿಗಳನ್ನು 1952ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಸಹಕಾರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಇವು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಕಸಬುದಾರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಬಲು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದವು. ಅನಂತರ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು.

ಎರಡನೆಯ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಬೆಳೆದು ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ರಾಮನಗರ, ಹರಿಹರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಮಂಗಳೂರು, ಗುಲ್ಬರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಯಿತು. 1959ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಕರಕುಶಲ ಕಸಬುಗಳ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಬೆಂಗಳೂರು, ಗಂಧದ ಕೆತ್ತನೆ, ದಂತದ ಕೆತ್ತನೆ, ಲೋಹಸಾಮಗ್ರಿ, ಮರದ ಆಟದ ಬೊಂಬೆ ತಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಕಸಬುಗಳು ಉಳಿದು ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಲು ಸರ್ಕಾರ ಹಲವಾರು ಉತ್ತೇಜನಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿತು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆಯ ವರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಸಹಾಯ, ತೆರಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ತೆರಿಗೆ ರಿಯಾಯಿತಿ, ಆಕ್ಟಾಯ್ ರಿಯಾಯಿತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಪನ್ನಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಖರೀದಿ ಮಾಡುವುದು, ಕೈಗಾರಿಕಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಉಚಿತ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಟ್ಟು ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ.

ಕೈಯಿಂದ ಹೊಲಿದ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು

ಖಾದಿ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ಮಂಡಳಿ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ತರಬೇತಿ ಶಿಬಿರಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುವುದಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನೂ ತೆರೆದಿದೆ.

ಬಣ್ಣದ ಬುಟ್ಟಿಗಳು : ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕೀಕರಣ ನಡೆದಂತೆ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ವಿಸ್ತರಿಸಿತು. ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದ ಕೆಲವು ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಊಟದ ಎಲೆ ಹಾಗೂ ದೊನ್ನೆ ತಯಾರಿಕೆ, ಬಳಪಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು, ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಲಗೆ, ಹಾಸುಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ಯಾಕಿಂಗ್ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಮ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಜಾನುವಾರು ಮತ್ತು ಕೋಳಿ ಆಹಾರ ತಯಾರಿಕೆ, ಬ್ರೆಡ್ ತಯಾರಿಕೆ, ರುಬ್ಬಿದ ಕಾಗದದಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಮಸಾಲೆಪುಡಿ, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಪ್ಪಳ, ಖಾರದಪುಡಿ ವಿವಿಧ ತಿನಿಸುಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಹಲ್ಲಿನ ಪುಡಿ, ತಿಲಕ, ನಕ್ಕಿ, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಮೇಣದ ಮತ್ತು ಗೋಂದಿನ ಉದ್ಯಮ, ಸೀಸದಕಡ್ಡಿ, ಸ್ಲೇಟುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಸೀರೆಗಳಿಗೆ ಫಾಲ್ಸ್ ಹಾಕುವುದು, ಎಂಬ್ರಾಯಿಡರಿ ಮಾಡುವುದು ಸಿದ್ಧ ಉಡುಪುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಸ್ಟ್ರೀನ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆ

ಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದಿವೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ರಾಜ್ಯದ ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ ಬಂಡವಾಳದ ಅಭಾವ, ಕಚ್ಚಾಸಾಮಗ್ರಿಯ ಕೊರತೆ, ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲಾಭದಾಯಕವಾಗಿ ಮಾರಾಟಮಾಡಲು ಆಗದಿರುವುದು, ಇತರ ಆಧುನಿಕ ತಯಾರಿಕಾ ಉದ್ಯಮಗಳೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವುದು ಮುಂತಾದವು. ಆಧುನಿಕ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿನ ವೈಫಲ್ಯವೂ ಹಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಬೀಜಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ತೃಪ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ತಯಾರಿಕಾ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಬೆಲ್ಲ ತಯಾರಿಕೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ರಸ ತೆಗೆದ ಅನಂತರ ಅದರ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಒಲೆಗೆ ಉರುವಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕಾಗದ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು, ಕೆಲವೊಂದು ದಂಟುಗಳನ್ನು ವೃಥಾವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವುದು (ಹೋಗಿಸೊಪ್ಪಿನ ದಂಟು) ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೈಯಿಂದ ಹೊಲಿದ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು : ಆದಾಗ್ಯೂ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಕರಕುಶಲ ವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕುಸರಿಕೆಲಸ, ಬೀಟೆ ಮತ್ತು ಗಂಧದ ಮರ ಕುಸರಿ ಕೆಲಸ, ಕೊಂಬುಗಳ ಕೆತ್ತನೆ, ದಂತ ಕೆತ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕರಕುಶಲ ವಸ್ತುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿನಿಗಮ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ 2,45,826 ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಘಟಕಗಳಿವೆ. ಖಾದಿ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ನಿಗಮ ಖಾದಿ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು 1.4 ಲಕ್ಷ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪಾರಂಪರಿಕ ಕುಶಲ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸಲು 1991 ಅಕ್ಟೋಬರ್ 2ರಂದು ಸರ್.ಎಂ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವ' ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುಗಳ ಅಭಾವ ನೀಗುವುದು, ಸೂಕ್ತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಒದಗಿಸುವುದು, ಯುವಕರಿಗೆ ಕರಕುಶಲ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ನೀಡುವುದು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಗುರಿ. ಬೃಹತ್ ಉದ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಈಗ ದೊಡ್ಡ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದೆ. (ಡಿ.ಜಿ.)

ಗೃಹ ಮತ್ತು ಗೃಹಾಲಂಕರಣ : ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗೃಹಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಆರಂಭವಾದುದು ಸು. 4500 ವರ್ಷಗಳ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ. ನವಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರ ಜನಾಂಗಗಳು ಮಾತ್ರ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರಾಗಿ, ವಲಸೆಗಾರರಾದ ಅವರು ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲುವ ಅವಕಾಶ ಇದ್ದಿರುವುದು ಕಡಿಮೆ. ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ವ್ಯವಸಾಯ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಆವಶ್ಯಕವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯವು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಳ್ಳೂರು, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಪಿಕ್ಕಿಹಾಳು, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ

ಬೋವಿ ಜನರ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ

ಕೆಲವು ಸೂಚನೆಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಬಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಗುಳಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಎತ್ತಿದ ಗುಡಿಸಲುಗಳ ರಚನೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಗನಕಲ್ಲಿನ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಬಿಡಿ ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಣ್ಣಿನ ಭಾಗಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಸೀಳಿದ ಬೊಂಬಿನ ಜಾಳಿಗೆಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಆರು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ ಜಾಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೆತ್ತಲಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಅತಿದೊಡ್ಡ

ಗುಡಿಸಲು 18' (5ಮೀ) ವ್ಯಾಸವುಳ್ಳದ್ದು. ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ತಗ್ಗುಡಿಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಟ್ಟಸಮಾಡಿ 10'-12' (3-4ಮೀ) ವ್ಯಾಸದ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಏಕಕೋಣೆಯ ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳು ಬರಿಯ ಬಿದಿರುದಜ್ಜೆ ಅಥವಾ ಕಡ್ಡಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಡಿಕೆಗಳೋ ಇಲ್ಲವೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು ಮೆತ್ತಿದ ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಗಳೋ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಗೋಡೆಯ ಸುತ್ತ ದಪ್ಪ ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹೊರಗಿನ ನೀರು ಒಳ ಬರದಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಸುಮಾರು ಇದೇ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ಇತ್ತೀಚಿನ ಬೋವಿ ಜನಾಂಗದವರು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಚಿಸುತ್ತಾರಾಗಿ, ಅವು ಆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಉಳಿದುಬಂದಿರುವ ಮಾದರಿಗಳಾಗಿರಬಹುದೆಂಬ ಊಹೆಯ ಮೇಲೆ ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲೂ ಬೋವಿ ಗುಡಿಸಲುಗಳಂತೆ ಚೂಪು ತುದಿಯ ಅರ್ಧಶಂಖು ವಿನಾಕಾರದ ಹುಲ್ಲು ಸೊಪ್ಪಿನ ಚಾವಣಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಳ್ಳೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಸುಮಾರು 10' (3ಮೀ) ವ್ಯಾಸದ ಈ ಗುಡಿಸಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗುಳಿಗಳಿದ್ದವು. ಬಹುಶಃ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಈ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಲಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೆಮ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಸುಮಾರು ಆಯಾಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸದ ಪುಟದ ಗೋಡೆಗಳಿದ್ದ ಏಕ ಕೋಣೆಯ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ರೂಢಿಯೂ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಅನಂತರ ಪ್ರ.ಶ.ಪೂ. 1ನೆಯ ಸಹಸ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಮನೆಗಳ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬದ ಗುಳಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾಲದ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ, ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಮಾಡುವ ತಂತ್ರ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಮನೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾವ ಕುರುಹೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. (ಜಿ.ಆರ್.ಬಿ.)

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಸಲು ಆರಂಭವಾದುದು ಪ್ರಸಕ್ತಶಕಾರಂಭದ ಆಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ತುಂಡುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ಅನತಿದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಹಾಪುರದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿ ಸಮೀಪದ ವಡಗಾವ ಮಧ್ಯಪುರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಪ್ರ.ಶ. 1-2ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರಬಹುದಾದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮನೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡಿಪಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬಂಧಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿ ಮಣ್ಣು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಕಾರದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಕೋಣೆಗಳು, ನಡುಮನೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಮನೆಯ ಒಟ್ಟು ತಳವಿನ್ಯಾಸ ಸಹ ಆಯಾ ಮನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮರದ ಇಳಿಹಂದರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಮಣ್ಣು ಹೆಂಚುಗಳನ್ನು ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಕೂಡುವಂತೆ ಜೋಡಿಸಿ, ಅವನ್ನು ಬಹುಶಃ ತಂತಿ ಅಥವಾ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಂಧಿಸಿ ಚಾವಣಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗೃಹಾಲಂಕರಣದ ವಿಷಯ ಅಸ್ಪಷ್ಟ.

ಪ್ರಸಕ್ತಶಕಾರಂಭದಿಂದ 18-19ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಕಷ್ಟು ವಾಸ್ತು ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಹಳೇಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಗೋಡೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೆ ಚಪ್ಪಟೆ ಹೆಂಚು ಸಹ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಬೃಹತ್ತಾದ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣಗಾರೆ ಇಸ್ಪಾ ಮರಸರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸು. 14-15ನೆಯ ಶತಮಾನದಾರಂಭ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದು ಅಂದಿನಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿತು. ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಬಿಜಾಪುರ, ಹಂಪಿ, ಬೀದರ್ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೊಠಡಿಗಳು, ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಳಗಳು, ಬುರುಜು, ಚಾವಣಿಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಯಾಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಉಳಿದುಬಂದಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣಗಾರೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದವು. 14-16ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಸೇರಿದವು. ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಬೀದರ್, ಬಿಜಾಪುರ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಯವಾದ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಗಾಜಿನ ಲೇಪದ ಮೆರುಗು ಬಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಇವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. (ಐ.)

ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗೃಹ ಮತ್ತು ಗೃಹಾಲಂಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳು ಕೆಲವಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಅಲ್ಲದೆ ಹಲವೆಡೆ ವರ್ಣನೆಗಳು ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಗಿಂತಲೂ ಕವಿಕಲ್ಪನೆಗಳಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೂರೆಯುವ ವಜ್ರ, ಪಚ್ಚಿ, ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಪುಡಿಗಳಿಂದ ರಂಗವಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ ಉತ್ತೇಕ್ತಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು. ದೇವರಾಜನ ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಚದುರದೇಶದ ಸಸಿವೊಳಲೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದ ವರ್ಣನೆ ಹೀಗಿದೆ: ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜಬೀದಿ ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದಲೂ ಹೊನ್ನಿನ ತೋರಣದಿಂದಲೂ ಶೋಭಾಯಮಾನ ವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಪೋಲ ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರನ್ನದ ಉಪರಿಗೆಗಳು, ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಾವುಟಗಳು, ಚಿನ್ನದ ನವಿಲ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳು, ಕನ್ನಡಿ ಬಿಗಿದ ತೋರಣಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಶೃಂಗಾರ ಪೇಟೆ, ಸೂಳೆಗೆರೆ, ಮಾತುಳಿನ ಅರಮನೆಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲು ತನಗೆ ಸರಿಸಾಟಿ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಉಪರಿಗೆ ಮನೆಗಳು, ಮಣಿಮಯವಾದ ಬಾಗಿಲುಗಳು, ಗಜಶಾಲೆ, ಹಯಶಾಲೆಗಳು ಅಂದಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಹಲವು ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡುಗಳೂ ಬಾಗಿಲುಸಹಿತವಾದ ಹಲವಾರು ಪಂಜರಗಳೂ ಸವಡಿದಂತದ ಬಳೆಗಳೂ ಹೊಸ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಪಾದಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದ ಇಂದ್ರನೀಲದ ಪುತಿಕೆ, ಮುತ್ತಿನ ಮೈದೊಡವು,

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐನಕ್ಕೆ ಸೋಗಮನೆ

ಹೊನ್ನರನ್ನದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಲತಾವನಗಳು, ರನ್ನದ ಜಗಲಿಗಳು, ತಳಿರುಯ್ಯಾಲೆಗಳು, ರನ್ನದಿಂದ ಕಂಡರಿಸಿದ ದಾರಿಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಗೋಡೆಯಗಳು, ಚಿತ್ರದ ಮೇಲ್ಚುಟ್ಟು ಮಕರಂದ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಸ್ತೂರಿ ಕುಂಕುಮ ಪನ್ನೀರುಗಳ ಸಾರಣೆ, ಕಾರಣೆ, ಬಳೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಚ್ಚಿಯಹಾರದ ಮಕರಂದ ತೋರಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಪರಿಮಳಭಾರದಿಂದ ಬಿರುಗಾಳಿಯೂ ಕುಸಿದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆ. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಪ್ರಕಾರ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ನೆಲೆಯುಪರಿಗೆಗಳಿದ್ದುವಂತೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಯಸಿರಿ, ಭಾಗ್ಯಸಿರಿ, ಶಾರದಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೈರ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಬದಂತೆ ಅವು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಈ ಧವಳದಪುರಿಗೆಗಳ ಅಂತರಾಂತರದ ಭಿತ್ತಿಯಿಲಿ..... ಮೋಹರಸವ ಸೂಸುತ ಚೆಲ್ವಾಂತ ಪುತ್ಥಳಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪುತ್ಥಳಿಗಳು ಭಾರತ ರಾಮಾಯಣ ಭಾಗವತ ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂತಿದ್ದುವಲ್ಲದೆ ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರಿತವಾದ ಕಾವ್ಯನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಕಥೆಯ ಸೂಚಕಗಳಾಗಿದ್ದ ಸುರಧೀರನ ಬಲದಂತೆ, ಅರಸಂಚೆ, ಸೋಗನವಿಲು, ಬಣ್ಣದ ಕೋಗಿಲೆ, ಗಿಳಿ, ಚಕ್ರವಾಕ ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗೊಂಬೆಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಹವ್ಯೂಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆ, ವರಾಹ, ಕಾಡುಕೋಣ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಹರಿಣ, ಭೇರುಂಡ ಮುಂತಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸುಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶದೊಡನೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ತಗಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಂಬಗಳು ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣೀಯ (ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ) ಸರಗೊಂಡೆಯದ ಲೋವೆಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿರಿಯ ಹಜಾರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸುರಪನ ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದ ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನೇ ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುವಷ್ಟು ಅಂದದ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿವಿಲಾಸ, ಅದರ ಮುಂದೆ ಒಂದೆಡೆ ದುರ್ಗಮಂಟಪ, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣದ ಕಥೆಯ ಚಾರುತರದ ಚೆಲ್ಲಬಿತ್ತರಗಳಂತೆ ಅರಗಿಳ

ನವಿಲು ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಚಿ ಕೊಳವಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಪ್ರಣಯಜೀವನವನ್ನೂ ಸುರನಾರಿಯರ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನೂ ರೂಪಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಿರುವ ಶಾರದಾಮಂಟಪ, ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಂದಿರಾಮಂದಿರ, ಮುಂದೆ ಬಂಗಾರ ಚೌಕಿ, ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಮದನವಿಲಾಸ ಇದ್ದುವಂತೆ. ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣಿಮಯಭವನಗಳೂ ನವರತ್ನದ ತೊಟ್ಟಿಗಳೂ ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳೂ ಭೋಜನಶಾಲೆ ಒಳಬೊಕ್ಕಸ ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರ ಪೊನ್ನನಿಳಯ ಉಗ್ರಾಣಪಾಕಗಳ ಗೃಹ, ಆಯುಧಶಾಲೆಗಳೂ ಇದ್ದುವಲ್ಲದೆ ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕನ್ನೀರ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣಾಣಿತೋರಣದ ಮತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿ ಮುತ್ತುಗಳು, ಸಣ್ಣ ಪವಳ ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಪವಳ ಬಣ್ಣಸರದ ಪವಳ ಇವುಗಳಂಥ ಪವಳದ ಪಸರಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸುವಂತೆ ಗೃಹಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕತ್ತೂರಿ, ಸೇವಂತಿಗೆ, ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಜಾಜಿ, ಸಂಪಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಹೂಗಳಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಸೂಳೆಗೆರಿಯ ಸಾಲುಭವನದ ಮಳಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಗಿಳಿಯ ಪಂಜರ, ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಪೊಂಗೂಡು, ಕಳಕಂಠಕೇಕಿಯ ದೇಹಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ.

ಕನಕದಾಸರು ತಾವು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಗಡಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ ಬಹಳ, ನೇರ (ಎಂದರೆ ತುಂಬ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದುವುಗಳು) ಮನೆಗಳಿಗೆ ಅಂದವಡೆದ ಪಟ್ಟಸಾಲೆಗಳು, ಮುಂದೆಸೆಯಲಿ ತುಳಸಿಯ ಮಂಟಪ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯ ಮನೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರಮನೆ ಸುಂದರವಾಗಿತ್ತು. ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಮುತ್ತಿನ ಚಾವಡಿಯನ್ನು ಮಕರತೋರಣ, ಮಣಿನಿಕರ ಹಿಂಗುಟ್ಟು ಇವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಜಂತದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ ಕುಳಿತಿರುವನು ಎಂದು ಅರಮನೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಡೊಮಿಂಗೊ ಪೆಯಿಸ್ ಎಂಬುವನು ಈ ಅರಮನೆಯ ದಿವಾನಖಾನೆಯಾದ ಈ ಜಂತದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಲ್ಲಿನದಾಗಿದ್ದು, ಗೋಡೆಕಂಬ ಜಂತಿ ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಂತದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದರ ತೊಲೆ, ನಾಗವಂದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಗುಲಾಬಿಯ ಹೂಗಳನ್ನೂ ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಕೊರೆಯಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳೂ ಜಂತದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದು ಬಹುಸುಂದರವೂ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಆಗಿದ್ದು ಇಂಥ ಅಲಂಕರಣ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹಿಂದೆ ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಈಗಲೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವೆಡೆ ಉಳಿದುಬಂದಿರುವ ವಾಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾದರಿಯ ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲ ಪಡಸಾಲೆ, ಅಡುಗೆಮನೆ, ದೇವರಮನೆ, ಉಗ್ರಾಣ, ತೊಟ್ಟಿಮನೆಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಊಟದ ಮನೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾಡು ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಕೊಟ್ಟಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಇಂದು ಉಳಿದಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಾಡೆಗಳು 19ನೆಯ ಶತಮಾನದವು. ಸಹಜವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಗೃಹಾಲಂಕರಣ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗುವಂಥದ್ದು. ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲುವಾಡೆ, ಕಂಬ, ಲೋವೆ ಮುಂತಾದ ಮರದ ಭಾಗಗಳೆಲ್ಲ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯದ್ವಾರದ ಇಕ್ಕೆಲಗಳ ತೋಳುಗಳಲ್ಲೂ ಮೇಲುಗಡೆ ಜಿಗಿಯುತ್ತಿರುವ ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಮರದ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಗಂತುಕರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಮಂಚ ಇಡುವುದು ಅಥವಾ ಜಮಖಾನ ಹಾಸಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿಯ ದಿಂಬುಗಳನ್ನಿಡುವುದು ರೂಢಿ. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಮಣಿಮಯ ವಾದ ತೋರಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರವಿವರ್ಮನ ಚಿತ್ರಪಟಗಳು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಕೋಣ, ಜಿಂಕೆ, ಹುಲಿ, ಆನೆ ಇವುಗಳ ಕೊಂಬು ಹಾಗೂ ಚರ್ಮ ಇವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವ ರೂಢಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಗಣೆಯಿಂದ ಸಾರಿಸಿದ ನೆಲ, ನೆಲದ ಅಂಚಿನ ಗೋಡೆಗೆ ತಾಗಿದಂತೆ ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ದಪ್ಪ ದಪ್ಪ ಗೆರೆಯ ಕಾರಣ (ಕರೆ), ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ದಪ್ಪ ಬಣ್ಣ ಇವು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ. (ಎಂ.ಜಿ.ಬಿ.)

ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನೆಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯಾವ ರೀತಿಯ ಆಧಾರಗಳೂ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜನಪದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ಈಗಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಬದಲಾವಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆಯಾಗಿ, ಈಗಿನ (ಇತ್ತೀಚಿನ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗಳ ವಿನಾ) ಗ್ರಾಮೀಣ ಗೃಹಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಗೃಹಗಳು ಬಹು ಸರಳಕೃತಿಗಳು. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕವೂ ವೈವಿಧ್ಯರಹಿತವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಣವೂ ಕನಿಷ್ಠ.

ಜನಪದ ಗೃಹಗಳ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಇವುಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪರಿಸರದ ಗಾಢಪ್ರಭಾವ. ಇದನ್ನು ಗೃಹ ರಚನೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ರಚನೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಗೃಹಗಳ ರಚನೆಗೆ ಆಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ತುಟ್ಟಿಯಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹವಾಗುಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನಪದ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕರಾವಳಿ ಮತ್ತು ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಳೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನಪದ ನಿವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳು ಕುಳ್ಳಾಗಿ ಇದ್ದು ಚಾವಣಿ ಹೆಚ್ಚು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಅದರ ಸೂರು ಗೋಡೆಗಿಂತ ತುಂಬ ಮುಂಚಾಚಿರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯ ಇರುಚಲು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂಬುದೇ ಇದರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ. ಗೋಡೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯವು. ಚಾವಣಿಗಳು (ಈಗ ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ) ವಿಶೇಷತಃ ಬಿದಿರು ಅಥವಾ ಮರದಜಂತಿ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು, ಗರಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಮಾಡಿದವು. ಇಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿಲು ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಅರೆದು ಮಾಡಿದ ನಯಗಾರೆಯನ್ನು ನೆಲ ಮತ್ತು ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಮಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಕೆಂಪು ಕಾರಣೆಯ ಸರಳ ಅಲಂಕರಣವೂ ಉಂಟು. ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಜಗಲಿ, ಒಳಗೆ ಹಜಾರ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಗೃಹಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೋಣೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಬಹು ಸರಳವಾದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇದೇ ರೀತಿಯಿದ್ದರೂ ಒಳ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಂಗಡಣೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಳೆ ಕಡಿಮೆ ಇರುವ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಕೋಲಾರ, ತುಮಕೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಕಾರದ ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಗಳು ವಿಶೇಷ. ಇವುಗಳ ಗೋಡೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನವು. ಕಲ್ಲು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಚೂರುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಗೋಡೆಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಕಿರಿದು ಮತ್ತು ಕುಳ್ಳು, ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆವಶ್ಯಕತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೋಣೆಗಳೂ ಹಜಾರವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ತೊಲೆ ಮತ್ತು ಅಡ್ಡಜಂತಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹಂದರ ಮಾಡಿ, ಮೇಲೆ ಕಡ್ಡಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ದಪ್ಪಗೆ ಹರವಿ ಮಾಡಿದ ಚಾವಣಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಗೋಡೆಗಳು ಇರುಚಲಿನಿಂದ ನೆನೆಯದಂತೆ, ಅವುಗಳ ಮೇಲಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಚಾಚುವ ಲೋವೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೋ ಭೂತಾಳೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನೋ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲೆ ಹರವಿದ ಮಣ್ಣು ಮಳೆಯಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗದಂತಿರಲೂ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಹರಿದುಹೋಗಲೂ ಸುತ್ತಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುದಿಂಡನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ದೋಣೆಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಕಿಟಕಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಮನೆಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣುಗಾರೆ, ಸುಣ್ಣ, ಕಾರಣೆಯ ಪರಿಷ್ಕರಣವಿರುತ್ತದೆ. ಕೋಲಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಚಪ್ಪಡಿಗಳು ಬಹುವಾಗಿ ದೊರಕುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಬದಲು ಈ ಕಲ್ಲಿನ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಮೊದಲು ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು, ಅದೇ ಕಲ್ಲಿನ ತೊಲೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮಳೆ ಕಡಿಮೆ ಬೀಳುವ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಗಳೆಲ್ಲದೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸವಿರುವ ಗುಡಿಸಲುಗಳೂ ಇವೆ. ಇವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಒಂದೇ ಕೋಣೆಯವು. ಗೋಡೆ ಮಣ್ಣಿನದು. ಮೇಲೆ ಬಿದಿರಿನ ಅಥವಾ ಕಡ್ಡಿಗಳ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು ಮುಚ್ಚಿದ ಶಂಕುತಲೆಯಾಕಾರದ ಚಾವಣಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿನ ಜನಪದ ನಿವಾಸಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಯಾಕಾರದ ಮಣ್ಣುಗೋಡೆಯ ಮನೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲೂ ಮುಂದೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಲಿ, ಒಳಗೆ ಹಜಾರ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಕೋಣೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟದ ಗೋಡೆ (ಅಂದರೆ ಕಲಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ದಪ್ಪ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿ ಎತ್ತಿದ ಗೋಡೆ) ಸಾಮಾನ್ಯ. ಬಹು ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ತಡಿಕೆಗೋಡೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ, ಬಿದಿರಿನ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದ ಬಿದಿರು ದಬ್ಬೆಗಳ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ ಕಲಸಿದ ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೆತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ತೆಳುಗೋಡೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದುಂಟು. ಮನೆಗಳ ಚಾವಣಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪಾರು, ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳ ಎತ್ತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಮ್ಮರವನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಹಾರು ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವಂತೆ

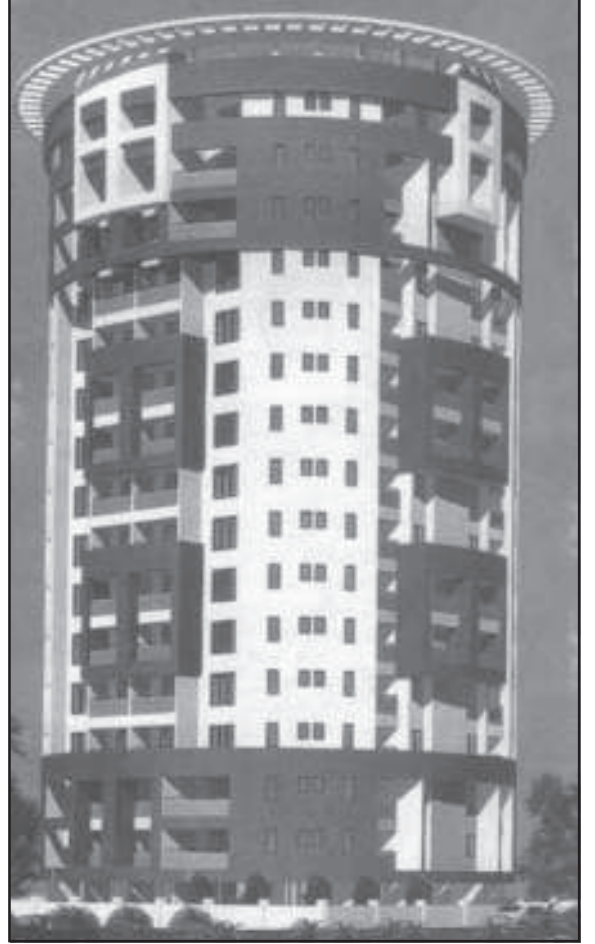
ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಾರುಗಳು ಬೊಂಬು, ಗಳುಗಳಿಂದ ಆದ ಹಂದರಗಳು, ತೆಂಗಿನ ಗರಿಯಿಂದ ಹೆಣೆದ ಮಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನ ಅರೆಕೊಳವೆ ಆಕೃತಿಯ ನಾಡಹೆಂಚುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಸೋಗೆ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಮಣ್ಣಿನ ತಡಿಕೆ ಅಥವಾ ಪುಟದ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಒಂದು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಕೋನದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವಂತೆ ರೂಪಿಸಿ ಇದರ ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಾರು ಕಟ್ಟಡಗಳೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇಂಥ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ದನ, ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥಿತಿವಂತರಿಗೇ ಸೇರಿದ ತೊಟ್ಟಿಮನೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇವು ರಚನಾವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಇತರವಂತೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ವಿನ್ಯಾಸ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯ ಅಥವಾ ಚೌಕತಳ ವಿನ್ಯಾಸವಿದ್ದು ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ತೆರೆದ (ಮುಚ್ಚು ಇಲ್ಲದ) ತೊಟ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ. ತೊಟ್ಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಪಡಸಾಲೆ, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಮುಂಬಾಗಿಲಿನ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಲಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ತೊಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು, ಆರು, ಎಂಟು, ಹದಿನಾರು ಅಂಕಗಳ ತೊಟ್ಟಿಮನೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. (ಎಸ್.ಎಸ್.)

ಹಸುರು ಗಿಡಗಳ ಮೂಲಕ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಳ ಗೃಹಾಲಂಕರಣ

ಜನಪದ ಗೃಹಾಲಂಕರಣ ಬಹು ಸರಳ. ಸುಣ್ಣ ಬಳಿಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಲೆಸಿ, ಸಣ್ಣಕುಂಚದಿಂದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಅಂಚು, ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ಕಂಬದ ಕೆಳಗೆ ನೆಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದಂಗುಲ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡು ಇಂಚು ಅಗಲದ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನೆಳೆಯುವ ರೂಢಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಿರುಸುಣ್ಣ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಚಂದ್ರದಿಂದ ರಂಗೋಲಿ ಬಿಡುವುದು ಹಳ್ಳಿಗರ ಗೃಹಾಲಂಕರಣದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಾನ. ಚಂದ್ರವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಿಸಿ, ತೊಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈಚಲುಗರಿಯ ಸೋಗೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಂಚದ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಎರಡೆರಡು ಎಳೆಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಜನ ಇದನ್ನು ಕಾರ್ಲಿ (ಕರೆ)

ಬಿಡುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಹೊಸ್ತಿಲು ಸಾರಿಸುವುದು ಗೃಹಾಲಂಕರಣದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಾನ. ಧೂಳಿನಂತಿರುವ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲು ಮತ್ತು ಬಾಗಿಲಿನ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ತಳಭಾಗಗಳಿಗೆ ಆರು ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಸಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನೆಲಕ್ಕೆ ಸಗಣೆ ಸಾರಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲಕ್ಕೆ ಒಂದಂಗುಲ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಮರಳು ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣು ತುಂಬಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಗೇರುಬೀಜದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಬಳಿದು ಸಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಸಾಕಷ್ಟು ತೆಂಗಿನ ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದು, ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿದರೆ, ನೆಲವು ಕರಗಿನ ಸಿಮೆಂಟಿನಂತೆ ಮಿರುಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಗುಡಿಸಿಲುಗಳ ಅಂದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಂಗಳೂರಿನ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಧುನಿಕ ಮಹಡಿಮನೆ

ಕೆಲವೆಡೆ ಗೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿ ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿದ ಗಿಳಿ, ಆನೆ, ಬಸವ, ಹುಲಿ, ಜಿಂಕೆ ಮುಂತಾದ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ನಡುವೆ ಕೃಷ್ಣ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮರದ ಗಿಳಿಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಬಸವ, ಹುಲಿಮುಖಿ, ಆನೆಮುಖಿ, ಜಿಂಕೆಮುಖಿ ಹೀಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿ ಗೃಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುದುರೆಮುಖವನ್ನು ಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ಅದರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಿಳಿಗಳನ್ನು ಅಂಟಿಸುವುದುಂಟು. ಜಿಂಕೆಕೊಂಬನ್ನು ನಯಗೊಳಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮರದ ಹಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಮುಖದ ಆಕಾರ ಬರುವಂತೆ ರೂಪಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗೋಡೆಗೆ ತೂಗುಹಾಕುವುದುಂಟು. ಮೂರು ಗಿಳಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿಲುವನ್ನು ಗೋಡೆಗೆ ತೂಗುಹಾಕುವುದೂ ಉಂಟು. ಬೇಟೆಯ ಹವ್ಯಾಸವುಳ್ಳವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಿ, ಸಿಂಹಗಳ ಚರ್ಮವನ್ನೂ ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಬು, ಆನೆಯ ದಂತ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಗೋಡೆಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ತೂಗುಹಾಕುವುದುಂಟು. ಬತ್ತದ ಗೊನೆಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದಾಗ, ತೆನೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ, ಹೆಣೆದು ಗಂಟಿಯಾಕಾರದ ಗುಚ್ಚವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ದೇವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪಟದ ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗಿಸುವುದುಂಟು. ಬತ್ತದ